

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ & ΙΣΤΟΡΙΑΣ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ & ΙΣΤΟΡΙΑ»**

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Παρασκευή Τσαβαλιά

A.M.: 1111 M039

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ιστορία τού Οίκου Τυφλών της Ελλάδος

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

- 1. Χριστίνα Κουλούρη (Σύμβουλος Σπουδών)**
- 2. Λίνα Βεντούρα**
- 3. Ανδρέας Λυμπεράτος**

Αθήνα, Οκτώβριος 2015

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ..... σελ. 5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄: ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΚΑΙ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑ (18ος-20ός αιώνας)... σελ.8

1ο υποκεφάλαιο: Αστική τάξη και φιλανθρωπία..... σελ. 8

2ο υποκεφάλαιο: Οι φιλανθρωπικές δράσεις των ελλήνων αστών από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα..... σελ. 10

3ο υποκεφάλαιο: Τα κίνητρα των φιλανθρώπων..... σελ. 17

4ο υποκεφάλαιο: Οι εθνικοί ευεργέτες..... σελ. 19

5ο υποκεφάλαιο: Αιγυπτιώτης ευεργετισμός..... σελ. 25

6ο υποκεφάλαιο: Εκπαίδευση και κρατικές προνοιακές παροχές για τους αναπήρους στην Ελλάδα από τις αρχές του 20ού αιώνα μέχρι τη δεκαετία του 1970..... σελ. 30

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄: ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΝΟΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΤΥΦΛΟΥΣ..... σελ. 38

1ο υποκεφάλαιο: Η εκπαίδευση των τυφλών (18ος-20ός αι.)..... σελ. 38

2ο υποκεφάλαιο: Οι πρώτοι εμπνευστές της εκπαίδευσης των τυφλών στην Ελλάδα..... σελ. 43

3ο υποκεφάλαιο: Οι ιδέες περί ευγονικής στο 1ο μισό τού 20ού αιώνα..... σελ. 47

4ο υποκεφάλαιο: Αιτίες τύφλωσης και πρόοδος της ιατρικής επιστήμης κατά το 1ο μισό τού 20ού αιώνα..... σελ. 53

5ο υποκεφάλαιο: Απογραφή τυφλών και γενικότερα των αναπήρων και στατιστικές σε Ελλάδα και εξωτερικό..... σελ. 55

6ο υποκεφάλαιο: Επαγγελματική αποκατάσταση των τυφλών στην Ελλάδα.... σελ. 61

7ο υποκεφάλαιο: Βασιλική και κρατική Πρόνοια..... σελ. 66

8ο υποκεφάλαιο: Σωματεία αυτο-οργάνωσης και άλλα φιλανθρωπικά ιδρύματα για τυφλούς.....	σελ. 71
8.1. Οι πρώτες ατελέσφορες προσπάθειες συλλογικής οργάνωσης.....	σελ. 71
8.2. Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών (1932 έως σήμερα).....	σελ. 73
8.3. Σχολή Τυφλών Βορείου Ελλάδος «Ο Ήλιος».....	σελ. 76
8.4. Φάρος Τυφλών τής Ελλάδος.....	σελ. 77
8.5. Λοιπά φιλανθρωπικά ιδρύματα για τυφλούς.....	σελ. 82
8.6. Προνοιακά ιδρύματα για άλλες αναπηρίες.....	σελ. 84
9ο υποκεφάλαιο: Η εικόνα του τυφλού στην ελληνική κοινωνία τού 20ού αιώνα μέσα από τον Τύπο.....	σελ. 89

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄: Ο ΟΙΚΟΣ ΤΥΦΛΩΝ..... σελ.91

1ο υποκεφάλαιο: Οι εμπνευστές τού Οίκου Τυφλών.....	σελ. 91
2ο υποκεφάλαιο: Το προφίλ τής Διοίκησης: Ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά.....	σελ. 103
3ο υποκεφάλαιο: Η λειτουργία τού Οίκου Τυφλών από το 1907-1976 όπως προκύπτει από τις ετήσιες λογοδοσίες, τον Τύπο και την βιβλιογραφία.....	σελ. 108
4ο υποκεφάλαιο: Βιβλίο επισκεπτών.....	σελ. 181
5ο υποκεφάλαιο: Πρόσκοποι και Οδηγοί στον Οίκο Τυφλών.....	σελ. 183
6ο υποκεφάλαιο: Η εικόνα τού Οίκου Τυφλών, διαχρονικά, μέσα από τον Τύπο.....	σελ. 185

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄: Η εξέγερση των τυφλών - Ο αγώνας για χειραφέτηση... σελ. 191

1ο υποκεφάλαιο: Η κατάληψη του Οίκου Τυφλών.....	σελ. 191
2ο υποκεφάλαιο: Ψηφίσματα και εκδηλώσεις συμπαράστασης ή καταδίκης της κατάληψης.....	σελ. 198
3ο υποκεφάλαιο: Ο αγώνας συνεχίζεται.....	σελ. 202

3.1. Ο αγώνας των τυφλών: Ένα ιστορικό ντοκιμαντέρ.....	σελ. 209
3.2. Η κρατικοποίηση.....	σελ. 210
4ο υποκεφάλαιο: Ανάδειξη των χαρακτηριστικών τής εξέγερσης των τυφλών ως εκείνων που σηματοδοτούν ένα κοινωνικό κίνημα.....	σελ. 211
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	σελ. 219
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	σελ. 235
1. Μέλη Εφορείας και Κοσμητείας Οίκου Τυφλών (1907-1948).....	σελ. 236
2. Καταστατικό Οίκου Τυφλών 1906.....	σελ. 245
3. Τροποποιημένο καταστατικό Οίκου Τυφλών 1934.....	σελ. 248
4. Μεγάλοι Ευεργέτες - Ευεργέτες.....	σελ. 253
5. Δωρεές και κληροδοτήματα ανά έτος (1907-1948).....	σελ. 260
6. Σχέδιο προέκτασης Οίκου Τυφλών.....	σελ. 263
7. Αριθμός τροφίμων ανά έτος (1907-1979).....	σελ. 264
8. Ακίνητα του Οίκου Τυφλών.....	σελ. 268
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ. 272

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο παρόν μελέτημα θα εξετάσουμε την ιστορία τού Οίκου Τυφλών τής Ελλάδος. Φαινομενικά πρόκειται για την ίδρυση ενός ακόμα φιλανθρωπικού εκπαιδευτικού ιδρύματος για μειονεκτούντα άτομα, με τη χρηματοδότηση Ελλήνων ευεργετών στις αρχές τού 20ού αιώνα. Ωστόσο, στην εξέλιξη εμφανίζεται μια ιδιομορφία, η οποία είναι μοναδική -από όσο είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε- για τα ελληνικά, τουλάχιστον, δεδομένα. Συγκεκριμένα, ενώ λειτούργησε για μια εβδομηκονταετία με τα πρότυπα ενός κλασικού φιλανθρωπικού ιδρύματος, στη συνέχεια οι ευεργετούμενοι τυφλοί -καθώς και άλλοι τυφλοί συμπαραστάτες, εν δυνάμει δικαιούχοι των υπηρεσιών του με βάση τις διαθέσεις των δωρητών, επηρεασμένοι βαθύτατα από το πνεύμα τής μεταπολίτευσης, που απορρίπτει τα πατερναλιστικά πρότυπα- εξεγείρονται και διεκδικούν τη χειραφέτησή τους και να πάνσουν να αποτελούν μηχανές οίκτου, αποζητώντας γι αυτούς και τους ομοίους τους την ιδιότητα του φορέα δικαιωμάτων. Έτσι, το 1976 τριακόσιοι περίπου τυφλοί, κάτω από την ηγεσία τής Συντονιστικής Επιτροπής Αγώνα, που αποτελούσαν κυρίως μέλη τού Διοικητικού Συμβουλίου και τής Εξελεγκτικής Επιτροπής τού Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλών, καταλαμβάνουν στις 2 Μαΐου το κτήριο τού Οίκου Τυφλών στην Καλλιθέα, διεκδικώντας «Μόρφωση, Δουλειά και όχι Ζητιανιά», παραφράζοντας το σύνθημα του Πολυτεχνείου «Ψωμί, Παιδεία, Ελευθερία». Η λέξη «ελευθερία» για τους τυφλούς συνοψίζεται στην απελευθέρωσή τους από το πρότυπο του επαίτη στο οποίο τους είχε εντάξει, εν πολλοίς, μέχρι τότε η ελληνική πολιτεία και, κατά συνέπεια, και η κοινωνία και στη μετατροπή τους από αντικείμενα οίκτου και ελεημοσύνης σε υποκείμενα δικαιωμάτων, συνταγματικά κατοχυρωμένων για παροχή δημόσιας παιδείας, εξασφάλιση εργασίας και αξιοπρεπούς ζωής.

Καταρχάς, θα εξετάσουμε συνοπτικά πώς οι ανάπηροι θεωρήθηκαν «άξιοι» τής φιλανθρωπίας, την οποία κατά κύριο λόγο άσκησαν μορφωμένα μέλη τής αστικής τάξης. Θα ασχοληθούμε με τον τρόπο άσκησης τής φιλανθρωπίας στην Ελλάδα, αρχίζοντας από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα και θα αναφερθούμε πιο αναλυτικά στο «ευεργετικό φαινόμενο», ήτοι την ίδρυση με χορηγίες κυρίως πλούσιων ελλήνων αστών τής Διασποράς, εκπαιδευτικών, νοσηλευτικών και προνοιακής μορφής ιδρυμάτων, τα οποία σε πολύ μεγάλο βαθμό υποκατέστησαν την αδυναμία ή την έλλειψη κρατικής φροντίδας. Θα αναφερθούμε στα κίνητρα των ευεργετών, ως προς την πράξη τής ευεργεσίας και, ιδιαίτερα, στους Έλληνες τής Αιγύπτου, οι οποίοι εν

πολλοίς μας αφορούν εδώ, ως κύριοι δωρητές για την ανέγερση του Οίκου Τυφλών στην Καλλιθέα. Ωστόσο, θα αναφερθούμε περιληπτικά και στις υποτυπώδεις κρατικές προνοιακές παροχές για τους αναπήρους γενικά, και τους τυφλούς ειδικότερα, στην Ελλάδα από τις αρχές τού 20ού αιώνα μέχρι τη δεκαετία του 1970.

Ακολούθως, θα εξετάσουμε περιληπτικά την ιστορία τής εκπαίδευσης των τυφλών από τον 18ο¹ έως τον 20ό αιώνα στην Ευρώπη και τον κόσμο και θα αναφερθούμε στους πρώτους εμπνευστές τής εκπαίδευσης των τυφλών στην Ελλάδα. Στο σημείο αυτό είναι επιβεβλημένο να διερευνήσουμε τις ιδέες περί ευγονικής που επικρατούσαν διεθνώς, αλλά και στη χώρα μας, καθώς και στις βασικές αιτίες τύφλωσης του πληθυσμού, αλλά και της προόδου της επιστήμης στον τομέα τής αντιμετώπισής της. Για να αντιληφθούμε την τάξη μεγέθους που αντιπροσωπεύει η κοινωνική ομάδα των τυφλών, θα αναφερθούμε σε ανευρεθέντα στατιστικά στοιχεία, τα οποία ωστόσο είναι περιορισμένης ακρίβειας και θα καταγράψουμε την υποτυπώδη επαγγελματική τους αποκατάσταση στην Ελλάδα στο υπό συζήτηση χρονικό διάστημα (αρχές 20ού αιώνα - τέλος δεκαετίας 1970). Θα κάνουμε μία σύντομη αναφορά στις μορφές και το είδος τής πρόνοιας που παρείχαν στους τυφλούς κατά την ίδια χρονική περίοδο, αφενός μεν η βασιλική πρόνοια και αφετέρου το κράτος. Για να δημιουργήσουμε μια σφαιρικότερη εικόνα για τον «τυφλό» την ίδια εποχή στην Ελλάδα, θα κάνουμε μνεία τόσο των προσπαθειών αυτο-οργάνωσης των τυφλών όσο και των λοιπών φιλανθρωπικών φορέων -πλην του Οίκου Τυφλών- που δημιουργήθηκαν για την ανακούφιση και περίθαλψή τους, καθώς κι ένα σύντομο πέρασμα από τον Τύπο τής εποχής, ώστε να αφουγκραστούμε τον τρόπο με τον οποίο περιέγραφε την εικόνα του τυφλού, η οποία ασφαλώς αντανακλούσε και την αντίληψη της κοινωνίας γι αυτόν.

Στο ερευνητικό μέρος τής μελέτης θα διερευνήσουμε (χρησιμοποιώντας αρχειακές πηγές, τον Τύπο τής εποχής και το πρόγραμμα από το ντοκιμαντέρ *Ο αγώνας των τυφλών* τής Μαρίας Χατζημιχάλη-Παπαλιού) την ίδρυση τού Οίκου Τυφλών τής Ελλάδος, τη δομή των οργάνων διοίκησης και το προφίλ των μελών τους, τη λειτουργία τού Ιδρύματος όπως προκύπτει -κυρίως- από τις ετήσιες λογοδοσίες (1907-1948), τον Τύπο της εποχής και την περιορισμένη βιβλιογραφία, καθώς και την «εξέγερση» των τυφλών το 1976, που διεκδικούν τη χειραφέτησή τους

¹ Τον 18ο αιώνα εμφανίζεται το πρώτο ιστορικά καταγεγραμμένο φιλανθρωπικό ίδρυμα για την εκπαίδευση των τυφλών.

και την κρατικοποίηση του φιλανθρωπικού ιδρύματος. Τέλος, θα προσπαθήσουμε να αποδείξουμε ότι το κίνημα των τυφλών συνείχε όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά και τις προϋποθέσεις που χαρακτηρίζουν ένα κοινωνικό κίνημα.

Θεωρούμε ότι στην εργασία αυτή θα ξεδιπλωθεί ένα κομμάτι της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας ελάχιστα γνωστό, ακόμα και στους ιστορικούς μελετητές, όπως προκύπτει από την υπάρχουσα βιβλιογραφία και πως αυτό θα αποτελέσει ένα μικρό λιθαράκι για την οικοδόμηση της ιστορίας των φιλανθρωπικών ιδρυμάτων στη χώρα μας τον εικοστό αιώνα και στην ιστορία τού αναπηρικού κινήματος γενικά, των λιγότερο γνωστών κοινωνικών κινημάτων στην Ελλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΚΑΙ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑ (18ος-20ός αιώνας)

1ο υποκεφάλαιο: Αστική τάξη και φιλανθρωπία

Η διάλυση της φεουδαρχικής κοινωνίας και η εμφάνιση του σύγχρονου κόσμου προκάλεσε αρκετές αλλαγές στη ζωή των φτωχών, των αναπήρων κ.λπ. Κατά τον 16ο αιώνα άρχισε να διαδίδεται η αντίληψη ότι οι φτωχοί αποτελούσαν δημόσιο κίνδυνο. Στην Αγγλία π.χ. η ψήφιση του περιβόητου ελισαβετιανού Νόμου για τους Φτωχούς είχε σαν συνέπεια όχι μόνο να στερείται ο φτωχός των αδελφικών συντεχνιών του, αλλά και να εξαρτάται από τις πρωτοβουλίες μιας κοινωνίας που ήταν στην καλύτερη περίπτωση αδιάφορη και συχνά σκληρή στην αντιμετώπιση των φτωχών αλλά και των ατόμων με αναπηρίες. Με την εξάπλωση του Προτεσταντισμού, ένα μεγάλο μέρος της φιλανθρωπίας που παρεχόταν πρωτίτερα από την εκκλησία, αντικαταστάθηκε από την ιδιωτική πρωτοβουλία.²

Σε αυτή τη φάση, σχεδόν σε όλη την Ευρώπη διαγράφεται η τάση απογραφής της φτώχειας και παροχής οργανωμένης πλέον βοήθειας προς τους φτωχούς και διάθεσης συνδρομής προς τους ανάικους να εργασθούν μέσα από ένα συγκεντρωτικό σύστημα. Παράλληλα, τα ήδη υπάρχοντα ιδρύματα (νοσοκομεία κ.λπ.), που στην πλειοψηφία τους βρίσκονταν κάτω από τη διοίκηση της εκκλησίας, πέρασαν στον έλεγχο των ιδιωτών. Επιβλήθηκαν υποχρεωτικοί φόροι υπέρ των φτωχών, απαγορεύτηκε η επαιτεία και οι άνεργοι υποχρεώνονταν να εργασθούν σε δημόσια έργα. Κατά τον 17ο αιώνα, αναπτύχθηκε σ' όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές χώρες η ιδέα της απομάκρυνσης ή του διαχωρισμού των φτωχών από την κοινωνία. Πρόκειται για μια κίνηση γνωστή ως «μεγάλο εγκλεισμό» των φτωχών και αποκλινόντων ατόμων ή ομάδων σε ιδρύματα που λειτουργούσαν ταυτόχρονα ως φυλακές, νοσοκομεία και χώροι εργασίας.

² Ενδεικτική βιβλιογραφία: Koestler, F.A. (1976) *The Unseen Minority. A Social History of Blindness in the United States*, David McKay Company, Inc., Νέα Υόρκη. Lowenfeld, B. (1983) *Equal Educational Opportunity for Visually Handicapped Children: History and Concept*, στο Lowenfeld, B. 1983. Matson, F. (1990) *Walking Alone and Marching Together: A History of the Organized Blind Movement in the United States, 1940-1990*, National Federation of the Blind, Baltimore, Maryland, US. Winzer, M.A. (1993) *The History of Special Education*. Gallaudet University Press, Washington, D.C.

Ο 18ος αιώνας προσέδωσε νέο περιεχόμενο στη φιλανθρωπία. Στην ορολογία του διαφωτισμού οι όροι «φιλανθρωπία» και «αγαθοεργία» (*bienfaisance*) εξέφραζαν ιδιότητες και αρετές που αντλούσαν την προέλευσή τους από την κοινωνία και βρίσκονταν σε αντίθεση με την παραδοσιακή έννοια της χριστιανικής ελεημοσύνης. Η οριστική απόρριψη των θεολογικών εξηγήσεων για τη φτώχεια, η αναγνώρισή της ως κοινωνικό πρόβλημα που έχει οικονομικές και κοινωνικές αιτίες, η υπονόμηση των προηγούμενων τρόπων διαχείρισής της -οι οποίοι θεωρήθηκε ότι ενθαρρύνουν την αεργία- αποτέλεσαν τα βασικά κίνητρα για την ανάληψη φιλανθρωπικής δράσης από τους αστούς. Παράλληλα, οι φτωχοί διαιρέθηκαν σε δύο κατηγορίες: αυτούς που χρήζουν βοήθειας και όσους ήταν ανάξιοι συνδρομής. Έτσι, οι ανάπηροι, οι πάσχοντες από σωματική ή ψυχική «βλάβη», η οποία τους καθιστά ανίκανους προς εργασία, θεωρήθηκαν «άξιοι» αποδέκτες της φιλανθρωπίας.³

Η αστικοποίηση και εκβιομηχάνιση στη διάρκεια του 19ου αιώνα δημιούργησε κοινωνικούς φόβους στις ανώτερες τάξεις. Μια σειρά από ζητήματα, όπως οι επιδημίες, οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης των φτωχότερων στρωμάτων στις πόλεις, η αύξηση των αστέγων, των έκθετων, των ορφανών, των επαιτών κ.λπ. δεν άφησαν ασυγκίνητους τους αστούς, που μέσα από φιλανθρωπικούς συλλόγους και δημοτικά συμβούλια προσπάθησαν να επιβάλλουν τα οράματα του πολιτισμού που τους διέπνεε. Η έλλειψη προνοιακών δομών τους κινητοποίησε για την επίλυση αυτών των προβλημάτων. Δήμοι και ομάδες πολιτών δραστηριοποιήθηκαν για την εκτέλεση έργων δημόσιας υγείας, αλλά ανέλαβαν και δραστηριότητες για τη μόρφωση, την περίθαλψη, την ηθική βελτίωση των κατώτερων τάξεων (ορφανοτροφεία, εργαστήρια απόρων γυναικών κλπ).⁴

Στην Ευρώπη, η φιλανθρωπία, με τη μορφή της αγαθοεργίας, ίσχυσε ως κυρίαρχο σύστημα κοινωνικής προστασίας μέχρι το τέλος περίπου του 19ου αιώνα, αφορώντας εκτός από τους φτωχούς πληθυσμούς και τους αναπήρους, η εκπαίδευση και αποκατάσταση των οποίων θεωρήθηκε υποχρέωση των αστών φιλανθρώπων. Από τις αρχές του 20ου αιώνα εμφανίσθηκαν νέες μορφές ικανοποίησης των

³ Κυριάκος Τσακούρης, *Η φιλανθρωπία στην Ελλάδα του 19ου αιώνα: Συγκρότηση και λειτουργία. Η περίπτωση της Αθήνας και του Πειραιά*, αδημοσίευτη Διδακτορική διατριβή, Α.Π.Θ., Σχολή Νομικών και Οικονομικών Επιστημών, Θεσσαλονίκη, 1995, σ. 18, 22, 24-5.

⁴ Βάσω Θεοδώρου, «Φιλανθρωπία και Πόλη: Ορφανοί και άστεγοι παιδιά στον Πειραιά γύρω στο 1875», *Εταιρεία μελέτης νέου ελληνισμού, Μνήμων* 14, 1992, σελ. 72.

προνοιακών αναγκών (π.χ. κοινωνικές ασφαλίσσεις).⁵ Ωστόσο αν και σταδιακά το κράτος συνέδραμε, αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες, η ιδιωτική πρωτοβουλία δεν εξαλείφθηκε.

Οι χώρες της Ευρώπης αποτελούσαν το πρότυπο των ελλήνων αστών. Η αντίστοιχη ευρωπαϊκή εμπειρία, έσπρωξε τους έλληνες αστούς φιλανθρώπους, που ασπάζονταν το όραμα του εξευρωπαϊσμού, να αναλάβουν οι ίδιοι αντίστοιχες δράσεις, προωθώντας τον εκσυγχρονισμό της χώρας. «Για αυτά που αφήνονται στην τύχη από το κράτος πρέπει να φροντίσει η ιδιωτική πρωτοβουλία» ανέφερε ο Γ. Δροσίνης.⁶

2ο υποκεφάλαιο: Οι φιλανθρωπικές δράσεις των ελλήνων αστών από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα.

Από τα μέσα του 19ου αιώνα, έλληνες και ομογενείς αστοί επιδόθηκαν συστηματικά σε «αγαθοεργό έργο» και η εμπειρία που είχε συγκεντρωθεί αποτελούσε σημαντική παρακαταθήκη. Αυτός ήταν ένας βασικός λόγος που η ενεργοποίηση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας για την ίδρυση του Οίκου Τυφλών θεωρήθηκε η πλέον ενδεδειγμένη λύση. Η ιστορική αναδρομή σε αυτή τη συγκεντρωμένη κοινωνική εμπειρία, πενήντα και πλέον χρόνων, θα μας βοηθήσει να αντιληφθούμε το συγκεκριμένο στο οποίο εγγράφεται η όλη προσπάθεια της Εταιρείας «Οίκος Τυφλών».

Με σημείο τομής το τέλος του Κριμαϊκού Πολέμου και την εκθρόνιση του Όθωνα, το 1862, άρχισε για το νεοελληνικό κράτος μια νέα περίοδος, που σηματοδεύτηκε από τη μέριμνα για οικονομική ανόρθωση στο εσωτερικό της χώρας, αλλά και από την παράλληλη αναζήτηση νέων προσανατολισμών για την επίλυση του εθνικού ζητήματος. Η κυριαρχία της Μεγάλης Ιδέας και η σύλληψη του οράματος ότι η Ελλάδα μπορεί να γίνει ο φορέας διάδοσης του δυτικού τρόπου ζωής στην Ανατολή, κυριάρχησε στο φαντασιακό των ελλήνων αστών. Σε αυτό το πλαίσιο η παρέμβαση στο εσωτερικό του ίδιου του ελληνικού κράτους, στο μέτρο που αυτό

⁵ Κυριάκος Τσακούρης, *Η φιλανθρωπία στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, ό.π., σελ. 22.

⁶ Δροσίνης Γεώργιος, *Σκόρπια φύλλα της ζωής μου*, τόμος Β', Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, Αθήναι, 1983, σελ. 112.

αποτελούσε τον κυρίαρχο πόλο έκφρασης και οργάνωσης της «Μεγάλης Ιδέας», θεωρήθηκε επιτακτική.⁷

Σε αυτό το πλαίσιο, η φιλελευθεροποίηση του Συντάγματος το 1864 και η αναγραφή για πρώτη φορά σε αυτό του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι ώθησε ένα ετερογενές σύνολο ανθρώπων, με μπροστάρηδες τους μορφωμένους αστούς,⁸ να ιδρύσουν -προς τα τέλη της δεκαετίας του 1860- σωματεία, με προθέσεις ιδεολογικής και κοινωνικής παρέμβασης, όπως ο Παρνασσός, ο Βύρων και η Εταιρεία των Φίλων του Λαού, στα πλαίσια και της λεγόμενης «συλλογομανίας» που κυριάρχησε στην ελληνική Ανατολή.⁹ Πλάι σε αυτά, όλο το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, θα εμφανιστούν και άλλα σωματεία με καθαρά φιλανθρωπικό χαρακτήρα, που στόχο έχουν την παρέμβαση στους φτωχούς πληθυσμούς.¹⁰

Η αστικοποίηση και η εκβιομηχάνιση της Αθήνας και του Πειραιά, που ξεκινά στο β' μισό του 19ου αιώνα, είχαν ως αποτέλεσμα να αυξηθεί η φτώχεια και η εξαθλίωση στις δύο πόλεις, ενώ παράλληλα ξεπρόβαλλαν και άλλα ζητήματα, όπως η έκρηξη των επιδημιών, οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης των φτωχότερων στρωμάτων, η αύξηση των αστέγων, των έκθετων, των ορφανών, των επαιτών κ.λπ.¹¹ Η παρουσία όλου αυτού του πληθυσμού θεωρήθηκε σοβαρό εμπόδιο στην αναζήτηση, από μέρους των αστικών στρωμάτων, ενός «ευρωπαϊκού» τρόπου ζωής που θα «εξύψωνε» την ελληνική κοινωνία στην τάξη των «πολιτισμένων» κοινωνιών της Δύσης. Έτσι προκρίθηκε από τα αστικά στρώματα η δημιουργία φιλανθρωπικών συλλόγων και εταιρειών και η ανάληψη πρωτοβουλιών για την ίδρυση πολυάριθμων ιδρυμάτων, με στόχο την εξασφάλιση της φυσικής και ηθικής προστασίας των φτωχών.¹²

Η αγωνία για την συμπερίληψη της Ελλάδας «στας πεπολιτισμένας χώρας» θα διατρέξει όλες τις φιλανθρωπικές προσπάθειες του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα και θα αγγίξει και τις αντίστοιχες πρωτοβουλίες, των αρχών του 20ου, όπως ο Οίκος

⁷ Κορασίδου Μαρία, *Οι άθλιοι των Αθηνών και οι θεραπευτές τους: φτώχεια και φιλανθρωπία στην ελληνική πρωτεύουσα τον 19ο αιώνα*, Αθήνα, Ι.Α.Ε.Ν., 1996, 73, 75.

⁸ Για το προφίλ αυτών των μορφωμένων φιλελεύθερων αστών, βλ. *ό.π.*, σ. 74, 88.

⁹ Κουλούρη Χριστίνα, *Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνικότητας. Γυμναστικά και αθλητικά σωματεία 1870-1922*, Αθήνα 1997, σ. 154.

¹⁰ Κορασίδου Μαρία, *Οι άθλιοι των Αθηνών και οι θεραπευτές τους: φτώχεια και φιλανθρωπία στην ελληνική πρωτεύουσα τον 19ο αιώνα*, Αθήνα, Ι.Α.Ε.Ν., 1996, 75.

¹¹ Θεοδώρου Βάσω, «Φιλανθρωπία και Πόλη: Ορφανοί και άστεγοι παιδιά στον Πειραιά γύρω στο 1875», *Μνήμων* 14, Εταιρεία μελέτης νέου ελληνισμού, 1992, σ. 72.

¹² Κορασίδου Μαρία, *Οι άθλιοι των Αθηνών*, *ό.π.*, σ. 69-70, 72.

Τυφλών. Ταυτόχρονα όλη αυτή η συλλογιστική θα ενισχυθεί από την αίσθηση απειλής για τη δημόσια τάξη, η οποία τροφοδοτούνταν αφενός από τη συνεχή διόγκωση του φτωχού πληθυσμού των πόλεων και την οικονομική κρίση του 1884-1885, αφετέρου από το φάντασμα της κοινωνικής ανατροπής, που μπορεί να έμοιαζε μακρινό στην Ελλάδα, αλλά μεγεθυνόταν στο μυαλό των αστικών στρωμάτων, από τα ανησυχητικά νέα που έφταναν από την Ευρώπη.

Βέβαιο είναι ότι η φιλανθρωπική δραστηριότητα άνθισε στο κενό που άφησε η έλλειψη οποιασδήποτε κρατικής παρέμβασης: οι απόπειρες που έγιναν τα πρώτα μεταεπαναστατικά χρόνια για μείωση της επαιτείας μέσω της καταστολής, η διανομή από το κράτος και τους δήμους ισχνών χρηματικών βοηθημάτων κατά διαστήματα στους ενδεείς αγωνιστές και τις οικογένειές τους, αλλά και οι προσπάθειες από πλευράς δημοσίων αρχών στον τομέα της ιατρικής περίθαλψης των φτωχών της Αθήνας, δεν συνιστούσαν λύση των εντεινόμενων κοινωνικών προβλημάτων, αλλά και των προβληματισμών των αστικών στρωμάτων.¹³

Ωστόσο στην Ελλάδα δεν ακολουθήθηκαν οι ίδιες διαδρομές με την Ευρώπη: Εδώ, η φιλανθρωπία ξεκίνησε καθυστερημένα, όπως είδαμε, στα μέσα του 19ου αιώνα και επέκτεινε τη δράση της και στον 20ό αιώνα. Μάλιστα αξίζει να σημειωθεί ότι, παρά τη θέσπιση κοινωνικών ασφαλίσεων τη δεκαετία του 1930, οι τυφλοί και γενικότερα οι ανάπηροι δεν συμπεριλήφθηκαν στους στόχους της κρατικής παρέμβασης. Ερμηνεύοντας αυτές τις αποκλίσεις έχει υποστηριχθεί «ότι τόσο η φιλανθρωπία όσο και οι θεσμικές αλλαγές μέσω νομοθετικών ρυθμίσεων για την αντιμετώπιση προβλημάτων που δημιουργούσε η αστικοποίηση και η βιομηχανοποίηση αδυνατούσαν να προσεγγίσουν το ευρωπαϊκό πρότυπο λόγω έλλειψης μέσων και πιστώσεων».¹⁴

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η φιλανθρωπική δραστηριότητα επιχείρησε να καλύψει ολόκληρο σχεδόν το φάσμα της κοινωνικής πρόνοιας. Τα νέα ιδρύματα / σύλλογοι αυτής της περιόδου είχαν πολλαπλούς σκοπούς: διατροφή, περίθαλψη, ανατροφή και εκπαίδευση συγκεκριμένων ομάδων του φτωχού πληθυσμού της

¹³ Κορασίδου Μαρία, *Οι άθλιοι των Αθηνών*, ό.π., σ. 77· Θεοδώρου Βάσω, «Φιλανθρωπία και Πόλη», ό.π., σελ. 72.

¹⁴ Θεοδώρου Βάσω, «Εκσυγχρονιστικές απόπειρες των δωρητών της διασποράς. Επιρροές, προοπτικές και όρια των νεωτερικών τους παρεμβάσεων στα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ου αιώνα» στο Δημήτρης Αρβανιτάκης (επιμ.), *Το φαινόμενο του ευεργετισμού στη νεότερη Ελλάδα*, Πρακτικά ημερίδας, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 2006, σελ. 70.

Αθήνας, δίνοντας έμφαση στις γυναίκες και τα παιδιά. Παράλληλα, ως βασικός τους στόχος ορίστηκε η ηθικοποίηση των φτωχών, η μετάδοση των κυρίαρχων κοινωνικών αξιών και συμπεριφορών, προκειμένου να εμποδίσει τη μετατροπή της εξαθλίωσης σε απειλή για την κοινωνική ειρήνη. Μάλιστα, στη δράση τους συνέδραμαν και οι δημόσιες αρχές οι οποίες όχι μόνο δεν αντιτάχθηκαν στην ανάπτυξη αυτής της δραστηριότητας, αλλά -βρισκόμενες οι ίδιες σε αδυναμία να δημιουργήσουν θεσμούς πρόνοιας- προσέφεραν κάθε δυνατή βοήθεια προκειμένου να διευκολυνθεί η εξάπλωσή τους.¹⁵

Ποια όμως ήταν τα πρόσωπα και οι φορείς που οργάνωσαν, εμπύχωσαν και διαχειρίστηκαν όλη τη φιλανθρωπική δραστηριότητα; Οι δρώντες φιλάνθρωποι αποτελούσαν τμήμα μιας κατηγορίας μορφωμένων ανθρώπων, οι οποίοι είτε κυριαρχούσαν ήδη στο κοινωνικό, πολιτικό, πολιτιστικό στερέωμα της εποχής, είτε επρόκειτο να κυριαρχήσουν σ' αυτό τα επόμενα χρόνια. Γιατροί, δικηγόροι, δικαστές, παιδαγωγοί, καθηγητές, δάσκαλοι και δασκάλες, ποιητές και πεζογράφοι θα γίνουν οι πρωταγωνιστές αυτής της δράσης.¹⁶ Μάλιστα, τα συγγενικά και φιλικά δίκτυα αυτών των στρωμάτων επιστρατεύθηκαν για να στρατολογηθούν μέλη στις φιλανθρωπικές πρωτοβουλίες,¹⁷ αναπαράγοντας έτσι την κυριαρχία αυτών των στρωμάτων στους φιλανθρωπικούς συλλόγους και τα ιδρύματα. Όπως είδαμε, και στη περίπτωση του Οίκου Τυφλών τα ίδια ακριβώς αστικά στρώματα ενεπλάκησαν στην ίδρυση αλλά και τη διαχείρισή του, ενώ για τη στελέχωση της Εταιρείας τα συγγενικά/φιλικά δίκτυα έπαιξαν σπουδαίο ρόλο.

Αξίζει να σημειωθεί ότι κανένας φιλανθρωπικός σύλλογος, εταιρεία ή ίδρυμα δεν οργανώθηκε με την εποπτεία και καθοδήγηση του κλήρου. Η απουσία αυτή μπορεί να ερμηνεύσει την έκκληση και προτροπή του Κ. Αμάντου το 1923, 70 χρόνια μετά την έκρηξη της φιλανθρωπικής δραστηριότητας στην Ελλάδα, στο βιβλίο με τίτλο *Η ελληνική φιλανθρωπία στους μεσαιωνικούς χρόνους*, σύμφωνα με την οποία: «Η εκκλησία του Βυζαντίου πρώτη ήσκησεν αποτελεσματικώς το γενναίον έργον της φιλανθρωπίας και ότι επομένως και εις την σημερινήν ελληνικήν εκκλησίαν επιβάλλεται το καθήκον να πράξει, ανεξαρτήτως της πολιτείας, έργα ανάλογα προς

¹⁵ Κυριάκος Τσακούρης, *Η φιλανθρωπία στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, ό.π., σ. 80-82.

¹⁶ Κορασίδου Μαρία, *Οι άθλιοι των Αθηνών*, ό.π., σ. 82.

¹⁷ Βασιλειάδου Δήμητρα, «Συλλογικές δράσεις, δραστηριες ζωές. Η θεσμοθέτηση μιας γυναικείας συσπείρωσης στις αρχές του 20ου αι.», στο Έφη Αβδελά (επιμ.), *Το Λύκειο των Ελληνίδων 100 χρόνια*, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Αθήνα 2010, σ. 131.

τας μεγάλας παραδόσεις της».¹⁸ Η αδιαφορία αυτή της Εκκλησίας αποδίδεται στην αποστέρησή της από το κράτος τόσο της οργανωτικής της δυνατότητας όσο και των μέσων (οικονομικών και μορφωτικών) που απαιτούνται για το σκοπό αυτό, αλλά και εξαιτίας της προσκόλλησής της στις παραδοσιακές μορφές ελεημοσύνης.¹⁹

Επίσης, αξίζει να σταθούμε και στο ρόλο της βασιλικής εξουσίας απέναντι στο φιλανθρωπικό έργο: Μέχρι την περίοδο της άνθισης της φιλανθρωπικής δράσης, ο ρόλος της βασιλικής εξουσίας στη συγκρότηση του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας υπήρξε καθοριστικός. Το Βασιλικό Ταμείο αποτέλεσε την κύρια πηγή εκροής φιλανθρωπικού χρήματος προς τους φτωχούς της πρωτεύουσας και το βασιλικό ζεύγος -κυρίως η βασίλισσα- σχεδόν μονοπώλησαν το χώρο της δημόσιας φιλανθρωπίας, ενώ σε αυτή τη φάση διακρίνεται και μια τάση ελέγχου της λειτουργίας των φιλανθρωπικών ιδρυμάτων. Χαρακτηριστική είναι η δραστηριοποίηση της βασίλισσας Αμαλίας για την ίδρυση του οφθαλμιατρείου Αθηνών, που θεμελιώθηκε το 1847 και άρχισε να κτίζεται το 1848 με έρανο της βασίλισσας.²⁰

Κατά τη χρονική περίοδο της άνθησης της οργανωμένης φιλανθρωπίας, το ενδιαφέρον της βασιλικής εξουσίας εξακολούθησε να είναι ενεργό, ωστόσο ο ρόλος της περιορίστηκε κυρίως στην άσκηση υψηλής προστασίας προς το σύνολο σχεδόν των ιδρυμάτων, συλλόγων και εταιρειών.²¹ Όπως θα δούμε παρακάτω και ο Οίκος Τυφλών τέθηκε υπό την υψηλή προστασία της πριγκίπισσας Μαρίας.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η φιλανθρωπία δεν αποτέλεσε αποκλειστικό προνόμιο των πλούσιων αντρών αστών, αλλά και νόμιμο πεδίο δράσης για τις γυναίκες των αστικών στρωμάτων, κάτι που μοιάζει καταρχήν παράδοξο, καθώς αυτές αποκλείονταν από το δημόσιο χώρο. Ωστόσο η ανάδυση του νέου κοινωνικού ιδεώδους για τις γυναίκες, από τα μέσα του 19ου αιώνα, άλλαξε τα δεδομένα: Η εξιδανίκευση και αυτονόμηση του οικιακού χώρου, το ολοένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για το παιδί και την ανατροφή του, διαμόρφωσαν ένα οικιακό ιδεώδες για τις γυναίκες, σύμφωνα με το οποίο αυτές ενσάρκωναν τις αξίες της αγάπης, της

¹⁸ Κωνσταντίνος Αμάντος, *Η ελληνική φιλανθρωπία κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους*, Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, Εν Αθήναις, 1923, σ. 133.

¹⁹ Κυριάκος Τσακούρης, *Η φιλανθρωπία στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, ό.π., σ.104-105.

²⁰ Βλ. Παράρτημα στο Εμίρης Γιάννης Ηλ. (επιμ.), *Παγκόσμιος ελληνισμός, Η Αθήνα των Ευεργετών*, Δήμος Αθηναίων, Αθήνα 1997, σ. 117.

²¹ ό.π., σ. 151-152.

ανιδιοτέλειας, της καλοσύνης, χάρη στη φυσική τους ιδιότητα -τη μητρότητα. Παράλληλα η μητρότητα ανάχθηκε σε ένα είδος κοινωνικής αποστολής για τη σωτηρία του έθνους.²² Η μορφή της μητέρας-παιδαγωγού προλείανε το έδαφος για την ανάδυση της γυναίκας-φιλανθρώπου.²³

Οι αναμορφωτικές και ψυχοσωτήριες ιδιότητες που αποδόθηκαν στην μητρότητα και τον οικιακό ρόλο των γυναικών λειτούργησαν νομιμοποιητικά για την ανάληψη φιλανθρωπικής δράσης από αυτές. Η ίδρυση του Ορφανοτροφείου κοριτσιών «Αμαλίειον», το 1855, από τη «Φιλανθρωπική Εταιρία Κυριών» υπήρξε η πρώτη σημαντική πρωτοβουλία που εγκαινίασε τη φιλανθρωπική δράση των γυναικών.²⁴ Από τη δεκαετία του 1870 ξεκινούν πλήθος γυναικείων φιλανθρωπικών δράσεων που φτάνουν στο απόγειό τους στις αρχές του 20ού αιώνα. Συσσίτια, ορφανοτροφεία, φτωχοκομεία, καμπάνιες αναμόρφωσης του σωφρονιστικού συστήματος, επαγγελματικές σχολές, ήταν μερικές από τις δράσεις τους.²⁵ Παράλληλα νομιμοποιήθηκε και η συμμετοχή τους σε συλλόγους και εταιρείες που δεν ήταν αμιγώς γυναικείες.

Σε αυτές τις δραστηριότητες, οι γυναίκες διέθεσαν χρόνο και χρήμα, επιστράτευσαν τους κύκλους των γνωριμιών τους και ήρθαν σε επαφή με ευρύτερα τμήματα του πληθυσμού, συμμετείχαν σε διοικητικά συμβούλια και απέκτησαν οργανωτικές δεξιότητες. Με τη δράση τους αυτή αμφισβήτησαν την εδραιωμένη αντίληψη ότι η συμμετοχή στο δημόσιο χώρο είναι ανδρικό προνόμιο, μετατράπηκαν έτσι σε ενεργές πολίτιδες²⁶ και αντιστάθμισαν σε ένα βαθμό τον αποκλεισμό τους από την πολιτική.²⁷

Αξίζει να σταθούμε, όμως και να δούμε ποιες γυναίκες πλαισίωσαν την φιλανθρωπική δράση: επρόκειτο για πλούσιες μεγαλοαστές με κεφάλαια, αλλά και από μεσοαστικά στρώματα, διανοούμενες και δημόσιοι υπάλληλοι. Ήταν γνωστές κυρίες που ο οικογενειακός πλούτος και η δημόσια παρουσία αρσενικών μελών της

²² Ελένη Βαρίκα, *Η εξέγερση των κυριών. Η γένεση μιας φεμινιστικής συνείδησης στην Ελλάδα 1833-1907*, εκδ. Κατάρτι, 1996, σ. 78-99.

²³ Μαρία Κορασίδου, *Οι άθλιοι των Αθηνών*, ό.π., σ. 174.

²⁴ ό.π., σελ. 175.

²⁵ Ελένη Βαρίκα, *Η εξέγερση των κυριών*, σ. 101-102.

²⁶ Δήμητρα Βασιλειάδου, «Συλλογικές δράσεις, δραστήριες ζωές, ό.π., σ. 120.

²⁷ Ελένη Βαρίκα, *Η εξέγερση των κυριών*, σ. 101.

οικογένειάς τους ήταν ιδιαίτερα ισχυρή, αλλά και γυναίκες που είχαν αναγνωρισιμότητα εξαιτίας της αυτόνομης (επαγγελματικής, επιστημονικής) δράσης τους.²⁸

Οι παραπάνω κατευθύνσεις για τη γυναικεία συμμετοχή στους συλλόγους ακολουθήθηκαν και στην Εταιρεία Οίκος Τυφλών. Σε αυτό το πλαίσιο, 8 γυναίκες υπέγραψαν το καταστατικό· μεταξύ αυτών ήταν: η Μαίρη Δροσίνη (γυναίκα του Γ. Δροσίνη), η Ελεονόρα Σκένδερ και η Χαρίκλεια Σταθάτου, (κόρη και γυναίκα του εφοπλιστή Κωνσταντίνου Α. Σταθάτου), η Λουίζα Ριανκούρ (γαλλίδα κόμισσα), η Καλλιρόη Παρρέν (μεγαλοαστή, λόγια, εκδότρια της *Εφημερίδος των Κυριών*, με έντονη φεμινιστική δράση), η Ευφρ(ασία) Θ. Κετσέα (συνεργάτιδα της *Εστίας* και γυναίκα του ανώτατου δημοσίου υπαλλήλου), η Μπέσσυ Μάσσωνος (διευθύντρια του γνωστού παρθεναγωγείου Χιλλ) και η Αικατερίνη Λασκαρίδου (παιδαγωγός και ιδρύτρια του Ελληνικού Παρθεναγωγείου).²⁹

Η συμμετοχή των γυναικών στη διοίκηση του Οίκου Τυφλών -έστω και επικουρικά- θεσμοθετείται και με την ίδρυση κοσμητείας, που λειτούργησε μέχρι το 1938, στην οποία συμμετείχαν αποκλειστικά γυναίκες. Ενδεικτικά αναφέρουμε ορισμένες συμμετέχουσες: η Ελ. Ν. Μαυροκορδάτου (σύζυγος του πολιτικού και υπουργού Νικόλαου Μαυροκορδάτου), η Ιουλία Γ. Στρέιτ (σύζυγος του Γεώργιου Στρέιτ, νομικού, καθηγητή πανεπιστημίου και πολιτικού), η Ευδοκία Σαριπόλου (ανιψιά του Βικέλα και γυναίκα του διακεκριμένου νομικού Ν. Σαριπόλου). Στην κοσμητεία συμμετέχουν κυρίως εύπορες αστές και όχι διανοούμενες, προερχόμενες από μεσαία στρώματα. Παρόλα αυτά, δεν είναι τυχαίο ότι τη διεύθυνση του Οίκου Τυφλών, ανέλαβε και διατήρησε μέχρι το 1936, η Ειρήνη Λασκαρίδου,³⁰ η οποία,

²⁸ Δήμητρα Βασιλειάδου, «Συλλογικές δράσεις, δραστήριες ζωές...», *ό.π.*, σ. 132· Ελένη Βαρίκα, *Η εξέγερση των κυριών*, *ό.π.*, σ. 102.

²⁹ Η Αικατερίνη Λασκαρίδου ήταν κόρη του εμπόρου Κωνσταντίνου Α. Χρηστομάνου. Γεννήθηκε στη Βιέννη το 1842 και σε ηλικία 17 ετών παντρεύτηκε τον έμπορο Λάσκαρη Π. Λασκαρίδη. Σπούδασε Ιστορία, Παιδαγωγικά, και Κλασική Φιλολογία σε διάφορες χώρες της Ευρώπης. Το 1864 ίδρυσε στην Καλλιθέα το ελληνικό παρθεναγωγείο, στο οποίο έλαβαν την πρώτη τους μόρφωση χιλιάδες γυναίκες. Εισήγαγε το Φροεβελιανό σύστημα στην Ελλάδα. Το 1897 ίδρυσε νηπιαγωγείο, και προσπάθησε να προωθήσει την προσχολική αγωγή. Με τον Λασκαρίδη απέκτησαν δύο κόρες: την Σοφία (1878-1965) που ήταν ζωγράφος και την Ειρήνη (1882-1958), την διευθύντρια του Οίκου Τυφλών στην Καλλιθέα. Πέθανε το 1916. Βλ. Ελένη Δημητριάδη, *Η συμβολή της Αικατερίνης Λασκαρίδου στην ανάπτυξη της προσχολικής αγωγής στην Ελλάδα*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών της Σχολής Επιστημών Αγωγής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα 2012, σ. 156-160.

³⁰ Για περισσότερα στοιχεία από τη ζωή και τη δράση της Ειρήνης Λασκαρίδου, βλ. Καίρη Πηνελόπη Μ., «Η Ειρήνη Λασκαρίδου», στο *Φυσιογνωμία τινες Αρσακειάδων. Επ' ευκαιρία της εκατονταετηρίδος της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας 1836-1936*, σελ. 113-115.

όπως και η μητέρα της, ανήκε σε μια ομάδα δυναμικών εκπαιδευτικών των αρχών του 20ού αιώνα που έλαβαν ανώτερη μόρφωση στην Ελλάδα και το εξωτερικό και ανέλαβαν διευθυντικές θέσεις, προάγοντας το ιδεώδες του επαγγελματισμού.³¹

Πάντως μετά την κατάργηση της κοσμητείας, η γυναικεία παρουσία στη διοίκηση παραμένει, μέχρι το τέλος της ύπαρξης του Οίκου Τυφλών, αποκτώντας μάλλον πιο ισότιμο ρόλο, αν και οι γυναίκες του Διοικητικού Συμβουλίου (Δ.Σ.) δεν καταλαμβάνουν ποτέ θέσεις προέδρου, γραμματέως, ταμία κλπ. Ωστόσο πρέπει να σημειωθεί ότι από τη δεκαετία του 1960 οι γυναίκες στο Δ.Σ. περιορίζονται, και οι πλούσιες αστές μειώνονται δραστικά. Ωστόσο η θέση της διευθύντριας δεν παύει ποτέ να καταλαμβάνεται από γυναίκες.

3ο υποκεφάλαιο: Τα κίνητρα των φιλανθρώπων

Σε πολλές περιπτώσεις, οι πρωτοβουλίες των φιλανθρώπων ερμηνεύτηκαν ως ενέργειες που αναδείκνυαν την αγάπη για τον πλησίον.³² Άλλοτε πάλι αποδόθηκαν στα «πατροπαράδοτα» αισθήματα του ορθόδοξου ελληνικού λαού.³³ Ενδεικτικό αυτών των αντιλήψεων είναι το βιβλίο του Κ. Άμαντου, που δημοσιεύτηκε το 1923 με τίτλο *Η ελληνική φιλανθρωπία στους μεσαιωνικούς χρόνους*, στο οποίο τονίζεται ότι η φιλανθρωπική δράση των ελλήνων χριστιανών του Μεσαίωνα ήταν πρωτοπόρα, ενώ επιζητείται αντίστοιχη δράση και σήμερα, σύμφωνα με «τας μεγάλας παραδόσεις του έθνους».³⁴ Σε μελέτες για την φιλανθρωπία, που έγιναν στην Ελλάδα τη δεκαετία 1970, η έμφαση δόθηκε στον προοδευτικό, εκπολιτιστικό ρόλο του ελληνισμού, τον ανθρωπιστικό χαρακτήρα αυτών των πρακτικών, στη γυναικεία τάση για αγαθοεργία.³⁵ Ωστόσο αυτές οι ερμηνείες αδυνατούν να σταθούν στις σύγχρονες ιστοριογραφικές προσεγγίσεις.

³¹ Λογοθέτη Φωτεινή, *Η Ειρήνη Λασκαρίδου και η συμβολή της στην Ειδική Αγωγή κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα: Ο «Οίκος Τυφλών» (1906-1936)*, αδημοσίευτη διπλωματική εργασία, Διατμηματικό μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών στην Παιδαγωγική της Ισότητας των Φύλων, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη, 2008, σ. 37.

³² Θεοδώρου Βάσω, «Ερμηνευτικές προσεγγίσεις της φιλανθρωπίας. Από τον κοινωνικό έλεγχο στην αμοιβαιότητα», *Μνήμων* 25, 2003, σ. 173.

³³ Κυριάκος Τσακούρης, *Η φιλανθρωπία στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, ό.π., σ. 8.

³⁴ Κωνσταντίνος Αμάντος, *Η ελληνική φιλανθρωπία κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους*, ό.π., σ. 133.

³⁵ Θεοδώρου Βάσω, «Ερμηνευτικές προσεγγίσεις της φιλανθρωπίας...», ό.π., σ. 172.

Από το 1990 μια νέα σειρά μελετών, ακολουθώντας τους αντίστοιχους προβληματισμούς της διεθνούς ιστοριογραφίας, υποστήριξαν ότι η φιλανθρωπία είναι μια συνεκτική πρακτική με ιδεολογικές συνδηλώσεις. Βασικά κίνητρά της θεωρήθηκαν: Αφενός ο κοινωνικός έλεγχος και η προσπάθεια των αστικών στρωμάτων να επιβάλλουν πρακτικές και αξίες στα κατώτερα στρώματα μέσα από θεσμούς. Αφετέρου οι φιλανθρωπικές χειρονομίες ειδώθηκαν ως στρατηγικές συγκρότησης κοινωνικού κύρους, με στόχο την κοινωνική ανέλιξη και πρόσβαση σε θέσεις εξουσίας.³⁶

Οι ερμηνείες αυτές μπορούν να εξηγήσουν γιατί οι φιλανθρωπικές δράσεις των ελλήνων αστών του 19ου και του 20ού αιώνα έδωσαν έμφαση στην ηθικοποίηση των φτωχών, μέσω της μετάδοσης των κυρίαρχων κοινωνικών αξιών και συμπεριφορών, αποκαλύπτοντας τον απώτερο στόχο τους: να εμποδιστεί η μετατροπή της εξαθλίωσης σε απειλή για την κοινωνική τάξη.³⁷ Παράλληλα εξηγούν γιατί οι γυναίκες και τα παιδιά μπήκαν στο επίκεντρο του φιλανθρωπικού ενδιαφέροντος, μιας και θεωρήθηκαν καλύτεροι αποδέκτες για τη διάδοση των οικογενειακών προτύπων σε μια απόπειρα αναβάθμισης της λαϊκής οικογένειας.³⁸

Επιπλέον, μέσω αυτών των ερμηνειών, αναδείχθηκε η επίμονη επιδίωξη των αστών φιλανθρώπων να δημιουργήσουν άμεση σχέση ανάμεσα στον ευεργετούμενο και τον ευεργέτη.³⁹ Οι σχέσεις εξάρτησης των αποδεκτών από τους δότες απέδωσαν έναν διαπροσωπικό πελατειακό χαρακτήρα στην ευεργεσία.⁴⁰ Έτσι η φιλανθρωπία αξιοποιήθηκε ως ισχυρό μέσο απόκτησης κοινωνικού κύρους και πολιτικής πελατείας, στοιχεία απαραίτητα για μια επιτυχή πολιτική σταδιοδρομία. Σε αυτό το πλαίσιο, δεν είναι τυχαίο ότι κατά τις προεκλογικές περιόδους οι εφημερίδες της εποχής βρήθουν από αναφορές στη φιλανθρωπική και κοινωφελή δράση των υποψηφίων, επιβεβαιώνοντας την άποψη για την ευρεία χρήση της φιλανθρωπίας ως μέσου κατάκτησης της πολιτικής εξουσίας.⁴¹ Μάλιστα σε αυτή τη διαδικασία ενεπλάκησαν και οι γυναίκες φιλάνθρωποι, οι οποίες συχνά ως σύζυγοι κομματαρχών

³⁶ *ό.π.*, σ. 172-173.

³⁷ Μαρία Κορασίδου, *Οι άθλιοι των Αθηνών*, *ό.π.*, σ. 81.

³⁸ Θεοδώρου Βάσω, «Ερμηνευτικές προσεγγίσεις της φιλανθρωπίας...», *ό.π.*, σ. 175.

³⁹ Μαρία Κορασίδου, *Οι άθλιοι των Αθηνών*, *ό.π.*, σ. 89.

⁴⁰ Κυριάκος Τσακούρης, *Η φιλανθρωπία στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, *ό.π.*, σ. 23.

⁴¹ *ό.π.*, σ. 142, 145-146.

φρόντιζαν να διεκπεραιώσουν τις υποσχέσεις προς τους φτωχούς ψηφοφόρους, χρησιμοποιώντας τις γνωριμίες και τις προσβάσεις σε φιλανθρωπικούς συλλόγους, σε ορφανοτροφεία και σε νοσοκομεία.⁴²

4ο υποκεφάλαιο: Οι εθνικοί ευεργέτες

Όλοι οι σύλλογοι, οι εταιρείες και τα ιδρύματα ξεκίνησαν τη δραστηριότητά τους χωρίς καμία προηγούμενη «συσσώρευση» φιλανθρωπικού κεφαλαίου. Με δεδομένη την πενιχρή στήριξη από το κράτος, βάσισαν τη λειτουργία τους σε δωρεές των επώνυμων Ελλαδιτών και ομογενών. Παράλληλα, υπαρκτή ήταν και η συνδρομή των ανωνύμων πολιτών,⁴³ οι οποίοι κατέθεταν τον οβολό τους σε εράνους, που πρωτίστως διεξήγαγαν οι γυναικείοι φιλανθρωπικοί σύλλογοι.

Ποιοι ήταν όμως οι τρόποι προσέλκυσης δωρητών; Συνήθως ένα μέλος του συλλόγου / ιδρύματος με κοινωνική, επαγγελματική αναγνώριση και διεθνείς επαφές, ερχόταν σε επαφή με εύπορους αστούς, εν δυνάμει ευεργέτες, πληροφορώντας τους για το νέο φορέα, τα σχέδιά του, επιδιώκοντας να προσελκύσει δωρεές. Μάλιστα ο ζήλος τού προέδρου του Δ.Σ. έπαιζε σημαντικό ρόλο για τη συγκέντρωση δωρεών. Από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα κρατικοί λειτουργοί, λόγιοι και επιστήμονες ήταν αυτοί που κινητοποιούσαν το ενδιαφέρον των -πολλές φορές- άκληρων ευεργετών, τους κολάκευαν για να κερδίσουν την υποστήριξή τους και κατεύθυναν τις δωρεές τους σε τομείς που θεωρούσαν αναγκαίους.⁴⁴

Επιστρέφοντας στους τρόπους προσέλκυσης δωρητών: Η δημοσιότητα ενός κληροδοτήματος, αποτέλεσμα του μεγέθους του, έπαιζε σημαντικό ρόλο στην καταξίωση του ιδρύματος και στην προσέλκυση δωρητών. Για παράδειγμα, αν και το Πολυτεχνείο παραμένει στο περιθώριο των επιλογών των φιλανθρώπων τον 19ο αιώνα, η κατάσταση άλλαξε με το κληροδοτήμα του Μιχαήλ Νικόλαου Στουρνάρη, του οποίου το μέγεθος, η δημοσιότητα και η αξιοποίησή του στη χρηματοδότηση του συγκροτήματος, άλλαξαν το κλίμα.⁴⁵

⁴² *ό.π.*, σ. 147.

⁴³ *ό.π.*, σ. 105.

⁴⁴ Βάσω Θεοδώρου, «Εκσυγχρονιστικές απόπειρες των δωρητών της διασποράς...», *ό.π.*, σ. 75-76.

⁴⁵ *ό.π.*, σ. 95.

Αφού εξασφαλιζόνταν οι δωρεές, οι συνεχείς αναφορές των ευεργετών σε εορτασμούς και επετειακούς λόγους, στις λογοδοσίες, ο εγκωμιασμός τους, οι ανδριάντες και οι πλάκες με σκαλισμένα τα ονόματά τους έξω από τα ιδρύματα,⁴⁶ είχαν στόχο όχι μόνο την απόδοση ευγνωμοσύνης, αλλά και την προσέλκυση νέων δωρητών.⁴⁷ Όπως έχει υποστηριχθεί: «Η συμβολική αυτή παρουσία και τα τελετουργικά είχαν αποτέλεσμα και στη συλλογική μνήμη, καθώς λειτουργούσαν ως παράδειγμα προς μίμηση, συντελώντας στην αναπαραγωγή του φαινομένου».⁴⁸ Στην απόδοση τιμών ενεπλάκη και το ίδιο το κράτος, αφού υπήρχαν περιπτώσεις ανακήρυξης του ευεργέτη σε «μέγα πολίτη της Ελλάδος» αλλά και απονομής από το βασιλιά του «μεγαλόσταυρου του Σωτήρος»,⁴⁹ ενώ ο τίτλος εθνικοί ευεργέτες απονεμήθηκε σε αρκετούς με επίσημο και θεσμοθετημένο τρόπο από την ελληνική Πολιτεία.⁵⁰

Η φιλανθρωπική δραστηριότητα δεν θα μπορούσε να γνωρίσει το εύρος που γνώρισε δίχως την οικονομική συνεισφορά των αστών ομογενών της διασποράς. Αυτοί αποτέλεσαν τη σημαντικότερη πηγή χρηματοδότησης των φιλανθρωπικών ιδρυμάτων στην Αθήνα. Χάρη στις δωρεές και τα κληροδοτήματά τους έγινε δυνατή η ίδρυση και η λειτουργία των περισσότερων από αυτά τα ιδρύματα. Οι αδελφοί Ζωσιμάδες, ο Ζώης Καπλάνης, ο Ιωάννης Βαρβάκης, οι Ριζάρηδες, ο Ιωάννης Δόμπολης, οι Σίνες, οι Ζάππες, ο Μιχαήλ Τοσίτσας, ο Νικόλαος Στουρνάρης, ο Γεώργιος Χατζηκώνστας, ο Δημήτριος Βερναρδάκης, ο Απόστολος Αρσάκης, ο Ζωρζής Δρομοκαϊτης, ο Γεώργιος Ζαρίφης, ο Ανδρέας Συγγρός, ο Γεώργιος Αβέρωφ, οι αδερφοί Αμπέτ -και άλλοι ακόμη- αποτελούν τις σημαντικότερες φυσιογνωμίες της ιστορίας του ευεργετισμού του 19ου και του 20ού αιώνα.⁵¹

⁴⁶ Παντελής Κοντογιάννης Μ., *Εθνικοί Ευεργέται*, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, αριθμ. 94, Εν Αθήναις, 1908, σ. 79.

⁴⁷ Ελένη Καλαφάτη, Γιάννα Ασημακοπούλου, *Το Πολυτεχνείον ευγνωμονούν, Ευεργέτες και δωρητές του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου 1837 – 2000*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΜΠ, 2007, σ. 42-49.

⁴⁸ Δημήτρης Αρβανιτάκης, «Ευεργετισμός: δεδομένα και προβλήματα», στο Δημήτρης Αρβανιτάκης (επιμ.), *Το φαινόμενο του ευεργετισμού στη νεότερη Ελλάδα*, Πρακτικά ημερίδας, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 2006, σ. 18.

⁴⁹ Μια τέτοια περίπτωση είναι ο Βερναρδάκης που του αποδόθηκαν οι αντίστοιχες τιμές το 1862 βλ. Παντελής Κοντογιάννης Μ., *Εθνικοί Ευεργέται*, ό.π., σ. 34.

⁵⁰ Παπαγεωργίου Στέφανος, *Έλληνες ευεργέτες: άξιοι της εθνικής ευγνωμοσύνης*, Παπαζήσης, Αθήνα 1997, σ. 47.

⁵¹ Μαρία Κορασίδου, *Οι άθλιοι των Αθηνών*, ό.π., σ. 88-9· Αικατερίνη Κουτουζιάδου, *Εκπαιδευτικές θέσεις και προτιμήσεις των ευεργετών του 19ου αιώνα και αρχές 20ού*, ανακτήθηκε από <http://eyergetismos.blogspot.gr/2012/12/19-20.html> (19/2/2012).

Το φαινόμενο του ευεργετισμού συνδέεται αρχικά με τους Έλληνες της διασποράς που κατοικούσαν στη Βλαχία, την Τεργέστη, τη Βενετία κ.λπ.. Επρόκειτο, κυρίως, για Ηπειρώτες εμπόρους, που διήγαν ασκητικό βίο, και μετά θάνατον κληροδοτούσαν μέρος ή όλη την περιουσία τους στους τόπους καταγωγής τους. Οι απαρχές αυτής της πρακτικής εντοπίζονται ήδη από τον 17ο αιώνα. Από τον 18ο αιώνα, υπό την επίδραση του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, οι ευεργέτες έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στην εκπαίδευση στους τόπους καταγωγής τους, χρηματοδοτώντας την ανέγερση σχολείων, την αποστολή βιβλίων, την απόδοση υποτροφιών, τη χρηματοδότηση διδακτικών και επιστημονικών εκδόσεων, τη μισθοδοσία δασκάλων κ.λπ. Επιδίωξαν με αυτό τον τρόπο τη συμβολική παρουσία τους, τη διατήρηση ζωντανού του ονόματός τους στον ευεργετούμενο χώρο, είτε εν ζωή ή μετά θάνατον.⁵² Χαρακτηριστική είναι η αναφορά συγγραφέα της εποχής για ευεργέτη: «δεν είναι άγνωστο το όνομά του και δεν θα εξαφανιστεί η μνήμη του διότι εφρόντισε να την καταστήση αθάνατον με τας πολλές και επανειλημμένας αγαθοεργίας του».⁵³

Μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους, και ιδίως μετά το 1870, οι ευεργέτες ανήκαν σε πλούσιες οικογένειες ομογενών με καταγωγή από την Ήπειρο, το Ανατολικό Αιγαίο, τη Θεσσαλία, τη Μακεδονία, τα Δωδεκάνησα. Επρόκειτο για οικογένειες που εγκατέλειψαν τις χώρες διαμονής και επαγγελματικής δραστηριοποίησής τους (Ρωσία, Αυστροουγγαρία, Κάιρο, Σμύρνη)⁵⁴ για να εγκατασταθούν μαζί με την Ελλάδα.⁵⁵ Το κοινωνικό προφίλ των νέων ευεργετών είναι τελείως διαφορετικό, αφού διάγουν πολυτελή και πολυδάπανο βίο.⁵⁶ Αξίζει να σημειωθεί ότι αυτοί οι άνθρωποι ακολουθούσαν την πρακτική της ευεργεσίας και στους τόπους διαμονής και επιχειρηματικής δραστηριότητάς τους, «χωρίς να

⁵² Δημήτρης Αρβανιτάκης, «Ευεργετισμός...», *ό.π.*, σελ. 14-19.

⁵³ Παντελής Κοντογιάννης Μ., *Εθνικοί Ευεργέται*, *ό.π.*, σελ. 61.

⁵⁴ Δημήτρης Αρβανιτάκης, «Ευεργετισμός...», *ό.π.*, σελ. 21.

⁵⁵ Οι Έλληνες τις διασποράς επιστρέφουν στη χώρα είτε λόγω οικονομικών δυσχερειών στις χώρες που ανέπτυσαν τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες ή λόγω ανάπτυξης εθνικισμών που έβλεπαν ανταγωνιστικά τα ξένα κεφάλαια. Βλ. Βασίλης Κρεμμύδας, «'Καθ' ον καιρόν η βιομηχανία αναγεννάται εν Ελλάδι, πρέπον έκρινα να συνδράμω την σχολήν σας'»: οικονομικές και κοινωνικές προϋποθέσεις της ευεργεσίας» στο Δημήτρης Αρβανιτάκης (επιμ.), *Το φαινόμενο του ευεργετισμού στη νεότερη Ελλάδα*, Πρακτικά ημερίδας, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 2006, σελ. 92.

⁵⁶ Δημήτρης Αρβανιτάκης, «Ευεργετισμός...», *ό.π.*, σελ. 21.

φειδωλούνται και χωρίς να επιδεικνύονται», όπως υποστηρίζεται από συγγραφέα της εποχής.⁵⁷

Αντίθετα μετά τη μετοικεσία τους στο ελληνικό κράτος, οι ευεργεσίες τους στοχεύουν κυρίως στον εξορθολογισμό, τον αστικό εκσυγχρονισμό της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας. Το ευεργετικό κεφάλαιο πλέον δεν ρέει στους τόπους καταγωγής τους αλλά στην πρωτεύουσα, η οποία αποτελεί αφενός το κέντρο της εθνικής προσπάθειας, αλλά και το επίκεντρο των οικονομικών τους δραστηριοτήτων. Οι στοχεύσεις των ευεργετών προσδιορίζονται από τις κοινωνικές αναγκαιότητες αλλά και τις προηγούμενες εμπειρίες τους στις προηγμένες χώρες του εξωτερικού που διέμειναν. Λειτουργώντας άλλοτε ως υποκινητές άλλοτε ανταποκρινόμενοι στις απαιτήσεις των κυβερνήσεων, θα στραφούν -πέρα από την παραδοσιακή παιδεία- και στην οργάνωση της πρόνοιας, της εθνικής άμυνας και καταστολής, ιδρύοντας φυλακές.⁵⁸

Ιδιαίτερα τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα παρατηρείται στροφή των ευεργετών στη σύσταση και ίδρυση ιδρυμάτων κοινωνικής πρόνοιας και καταστολής για την αντιμετώπιση προβλημάτων που πήγάζαν από τη φτώχεια. Στο επίκεντρο των προσπαθειών τους τοποθετείται η παιδική προστασία, η περίθαλψη, η καταστολή, η πρόνοια, η δημόσια υγεία. Ωστόσο οι δωρεές για την εκπαίδευση διατηρούν την πρωτοκαθεδρία, καθώς το όραμα της εθνικής αναγέννησης μέσω της παιδείας εξακολουθεί να έχει οπαδούς, ενώ ο νέος προσανατολισμός είναι η τεχνική εκπαίδευση.⁵⁹ Όλα αυτά συντελούνται στο πλαίσιο της εκστρατείας ηθικοποίησης των χαμηλότερων στρωμάτων, της τρικουπικής μεταρρύθμισης στην εκπαίδευση, των νέων αναδυόμενων αντιλήψεων για τα κοινωνικά καθήκοντα των εύπορων πολιτών.⁶⁰

Στις διαθέκες αποδήμων δωρητών, η επίδραση από τη Δύση είναι εμφανής. Τις περισσότερες φορές χρηματοδοτούν ιδρύματα και συλλόγους, που συγκροτούνται σύμφωνα με το δυτικό πρότυπο, και μοιάζουν με αντίστοιχα που έχουν επισκεφτεί οι ίδιοι στο εξωτερικό, επιδιώκοντας έτσι να μειώσουν το χάσμα μεταξύ Ευρώπης και

⁵⁷ Παντελής Κοντογιάννης Μ., *Εθνικοί Ευεργέται*, ό.π., σελ. 10.

⁵⁸ Δημήτρης Αρβανιτάκης, «Ευεργετισμός...», ό.π., σ. 18-22.

⁵⁹ Βάσω Θεοδώρου, «Εκσυγχρονιστικές απόπειρες των δωρητών της διασποράς...», ό.π., σ. 62-63· Για αναλυτική παρουσίαση των εκσυγχρονιστικών προτάσεων των ευεργετών σε σχέση με την παιδεία, βλ. Αικατερίνη Κουτουζιάδου, *Εκπαιδευτικές θέσεις*, ό.π.

⁶⁰ Βάσω Θεοδώρου, «Εκσυγχρονιστικές απόπειρες των δωρητών της διασποράς...», ό.π., σ. 69.

Ελλάδας.⁶¹ Παρενθετικά να αναφέρουμε ότι το κράτος που είχε αναλάβει τη διαχείριση των κληροδοτημάτων,⁶² ανίσχυρο και αδρανές συχνά θα ματαιώσει τα εκσυγχρονιστικά εγχειρήματα των πρωτοπόρων ευεργετών.⁶³ Μάλιστα υπήρχαν και περιπτώσεις που η πολιτεία χρησιμοποίησε τα κληροδοτήματα για άλλους σκοπούς, πέρα από τη βούληση του δωρητή ή τα άφηγε ανεκμετάλλευτα.⁶⁴

Όπως και να έχει, το σίγουρο είναι ότι οι ευεργέτες στόχευαν στον εξορθολογισμό της δημόσιας ζωής. Κατ' αυτό τον τρόπο μοιράζονταν τις ίδιες εκσυγχρονιστικές, «εκπολιτιστικές» ανησυχίες με τους δρώντες φιλανθρώπους, που δραστηριοποιήθηκαν στον ελλαδικό χώρο. Άλλωστε, πολύ συχνά φιλάνθρωποι και ευεργέτες ανήκαν στα ίδια συγγενικά και οικογενειακά δίκτυα, με αποτέλεσμα η σύγκλιση αυτή να είναι ευκολότερη.⁶⁵

Το σίγουρο είναι ότι η φιλανθρωπία και η ευεργεσία ανήκαν στο πλαίσιο των κοινωνικών συμπεριφορών που παγιώνονταν και προσδιόριζαν τις ελίτ της περιόδου. Η εικόνα του πλούσιου ομογενή με κοινωφελή πατριωτική δράση,⁶⁶ αντιστάθμιζε τη συχνή κριτική που διατυπωνόταν απέναντί τους, εκείνη την εποχή, και έκανε λόγο για «χρυσοκάνθαρους» της διασποράς που μονοπωλούσαν την οικονομική εξουσία, και

⁶¹ *ό.π.*, σ. 64, 68· Αικατερίνη Κουτουξιάδου, *Εκπαιδευτικές θέσεις και προτιμήσεις*, *ό.π.*

⁶² Η διαχείριση γινόταν μέσω του υπουργείου Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαίδευσης, βλ. Παντελής Κοντογιάννης Μ., *Εθνικοί Ευεργέται*, *ό.π.*, σ. 74· Αλλού αναφέρεται ότι η πολιτεία έλαβε νομοθετικά μέτρα για την προστασία των εν λόγω περιουσιών και την εκπλήρωση των επιθυμιών των κληροδοτών. Στόχος η ενιαία διαχείριση τους. Με Β.Δ. 20 Ιουνίου 1898 «περί κληροδοτημάτων και δωρεών υπέρ αγαθοεργών καταστημάτων» ορίζεται ότι ή θα διοικούνται από το κράτος ή θα έχουν ίδια διοίκηση υπό την εποπτεία του Κράτους με εξαίρεση τα καθαρά δημοτικά και κοινοτικά τα οποία ωστόσο θα καταχωρίζονται λεπτομερώς στο ίδιο βιβλίο του Υπουργείου Εσωτερικών. Οι δημοτικές αρχές και τα νομικά πρόσωπα εντός συγκεκριμένης διορίας έπρεπε να ενημερώσουν το υπουργείο Εσωτερικών για τα κληροδοτήματα που αποδέχονταν. Το υπουργείο έπρεπε κάθε χρόνο να δημοσιεύει όλα αυτά τα στοιχεία και να δημοσιεύσει γενικό τεύχος με όλα τα κληροδοτήματα. Αν τα νομικά πρόσωπα αρνηθούν να ενημερώσουν το υπουργείο θα αντιμετωπίσουν πειθαρχικά μέτρα. Την αρμοδιότητα αυτή ανέλαβε αρχικά το Υπουργείο Εσωτερικών (Τμήμα Δημόσιας Οικονομίας), αργότερα το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, εν συνεχεία το υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας και τέλος ως σήμερα (1960) το Υπουργείο Οικονομικών (Διεύθυνση Εθνικών Κληροδοτημάτων). Τα εθνικά κληροδοτήματα διέπονται από τον Α.Ν. 2039/1939 βλ. Μαστρογιάννης Ιωάννης Δ., *Ιστορία της κοινωνικής πρόνοιας της νεωτέρας Ελλάδος (1821-1960)*, Αθήνα, 1960, σ. 118-120.

⁶³ Αικατερίνη Κουτουξιάδου, *Εκπαιδευτικές θέσεις και προτιμήσεις των ευεργετών*, *ό.π.*

⁶⁴ Χαρακτηριστική θεωρείται η περίπτωση του κολοσσιαίου κληροδοτήματος της Αθηνάς Σταθάτου, που το 1937 έφτανε τα 80 εκατ. δρχ. και οι τέρμονες αντεγκλήσεις οδήγησαν στην εκμηδένισή του. Μάλιστα σε έρευνα που έκανε ο Σκεύος Ζερβός το 1926 κατόπιν εντολής της Βουλής ήρθαν στο φως εκατοντάδες ανεκμετάλλευτα κληροδοτήματα. Βλ. Κώστας Χατζιώτης, *Εθνικοί ευεργέτες*, Εκπαιδευτήρια Δούκα, 1994, σ. 61.

⁶⁵ Βάσω Θεοδώρου, «Εκσυγχρονιστικές απόπειρες των δωρητών της διασποράς...», *ό.π.*, σ. 71, 72.

⁶⁶ *ό.π.*, σ. 71.

κερδοσκοπούσαν ασύστολα.⁶⁷ Ταυτόχρονα εξουδετέρωνε την εκκλησιαστική διδασκαλία, που αντιμετώπιζε το χρηματικό πλούτο ως αμαρτία. Η κατοχή πλούτου έπαυε να είναι αμάρτημα, εάν ένα μέρος του δινόταν για το κοινό καλό.⁶⁸

Η επιδίωξη κοινωνικής αναγνώρισης, μέσω της ευεργεσίας εξυπηρετούσε μια σειρά σκοπών των αστών επιχειρηματιών-ευεργετών: γενικότερα η κοινωνική θέση του ευεργέτη αξιοποιούνταν και για να ενισχυθούν τα επιχειρηματικά τους σχέδια, ενώ μέσω αυτών ανέπτυσαν κοινωνικές συμμαχίες που προωθούσαν τις επιχειρηματικές επιδιώξεις τους.⁶⁹ Παράλληλα, η ευεργεσία αποτελούσε στοιχείο απαραίτητο για μια επιτυχή πολιτική σταδιοδρομία, όπως και στην περίπτωση των φιλανθρώπων. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Ανδρέα Συγγρού που ανήκει στην κατηγορία των εθνικών ευεργετών, οι δε σχέσεις του με τη φιλανθρωπία περιορίστηκαν στο ρόλο του ως χρηματοδότη και ποτέ ως ενεργού και δρώντος στελέχους. Μάλιστα η σύνδεση ευεργεσίας και πολιτικής καριέρας -στην περίπτωση του Α. Συγγρού εδώ- γινόταν αποκάλυπτα ήδη από εκείνη την εποχή: «Δια τας ευεργεσίας τιαύτας ο μεν λαός της Σύρου και της Αττικής εξέλεξον αυτόν αντιπρόσωπον των εις την Βουλή, ο δε Βασιλέας απένειμεν εις αυτόν το 1889 τον μεγαλόσταυρον του Σωτήρος».⁷⁰

Τέλος αξίζει να σημειωθεί ότι η ευεργεσία ικανοποιούσε και συναισθηματικές-ψυχικές ανάγκες των ευεργετών:⁷¹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η ευεργεσία εις μνήμη κάποιου προσώπου, που πέθανε. Αυτού του τύπου η ευεργεσία αποτελεί ίσως ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα μιας ευεργετικής πρακτικής που «ανακτά» στο πρόσωπο του τελικού αποδέκτη της δωρεάς ένα αγαπημένο πρόσωπο.⁷² Σε άλλες περιπτώσεις, μέσω της ευεργεσίας επιδιώκεται η σωτηρία της ψυχής των δωρητών.⁷³ Μάλιστα, δεν είναι λίγες οι φορές που η πράξη

⁶⁷ Ελένη Βαρίκα, *Η εξέγερση των κυριών*, σ. 78.

⁶⁸ Βασίλης Κρεμμύδας, «Καθ'ον καιρόν η βιομηχανία...», *ό.π.*, σ. 94.

⁶⁹ Βάσω Θεοδώρου, «Εκσυγχρονιστικές απόπειρες των δωρητών της διασποράς...», *ό.π.*, σ. 71· Βασίλης Κρεμμύδας, «Καθ'ον καιρόν η βιομηχανία...», *ό.π.*, σ. 97.

⁷⁰ Παντελής Κοντογιάννης Μ., *Εθνικοί Ευεργέται*, *ό.π.*, σ. 63.

⁷¹ Έφη Αργυρού, Κική Σακκά, *Ευεργετισμός και Παιδεία: Η εκπαιδευτική διάσταση του ευεργετισμού στα νεότερα χρόνια (18ος-20ος αι.)*, σ. 5 ανακτήθηκε από [https://www.academia.edu/904066/Ευεργετισμός_και_Παιδεία_η_εκπαιδευτική_διάσταση_του_ευεργετισμού_στα_νεότερα_χρόνια_18ος-20ος_αι._\(15/6/2014\)](https://www.academia.edu/904066/Ευεργετισμός_και_Παιδεία_η_εκπαιδευτική_διάσταση_του_ευεργετισμού_στα_νεότερα_χρόνια_18ος-20ος_αι._(15/6/2014)).

⁷² Ελένη Καλαφάτη, Γιάννα Ασημακοπούλου, *Το Πολυτεχνείον ενγνωμονούν*, *ό.π.*, σ. 353.

⁷³ *ό.π.*, σ. 123.

της δωρεάς συνδέεται με περιστατικά της οικογενειακής ιστορίας του δωρητή. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Σπυρίδωνα Νικολόπουλου, ομογενή στο Manchester, που άφησε κληροδότημα 100.000 δραχμών το 1923 στον Οίκο Τυφλών, το οποίο αύξησε σε 1.000.000 δραχμές το 1924, μετά από επιτυχή εγχείρηση που είχε στα μάτια του.

5ο υποκεφάλαιο: Αιγυπτιώτης ευεργετισμός

Εδώ θα ασχοληθούμε με την περίπτωση των Ελλήνων της Αιγύπτου. Ειδικότερα θα δοθεί έμφαση στην κατηγορία των εύπορων Ελλήνων. Η επιλογή αυτή αιτιολογείται στη βάση τού συνεχούς και οργανωμένου ευεργετικού έργου της συγκεκριμένης κατηγορίας στο εθνικό κέντρο. Κινούμενοι άλλωστε εντός αυτού του πλαισίου, θα μπορέσουμε να φωτίσουμε περισσότερο, να αναδείξουμε αλλά και να ερμηνεύσουμε με μεγαλύτερη σαφήνεια τη μεγάλη δωρεά της οικογένειας των Αμπέτ στον Οίκο των Τυφλών.

Πριν όμως αναφερθούμε σε συγκεκριμένες περιπτώσεις εύπορων Ελλήνων, θα ήταν σκόπιμο να δώσουμε ένα ιστορικό περίγραμμα της ελληνικής διασποράς στην Αίγυπτο κατά τους Νεότερους Χρόνους. Τον 16ο, 17ο και 18ο αιώνα στη χώρα του Νείλου, οι μικρές πληθυσμιακές ομάδες των Ελλήνων Ορθόδοξων ζούσαν κυρίως στην Αλεξάνδρεια, γύρω από το ομώνυμο Πατριαρχείο, και στην Μονή της Αγίας Αικατερίνης στο Σινά. Οι πληθυσμοί αυτοί δεν οργανώθηκαν σε κοινότητες ούτε συνδέθηκαν οργανικά με τις μεταγενέστερες και αξιόλογες οικονομικά και κοινωνικά ελληνικές παροικίες. Μόνο στα όρια των δραστηριοτήτων τού Πατριαρχείου λειτούργησαν περιστασιακά κάποια ελληνικά σχολεία, σε υποτυπώδη μορφή στο μεγαλύτερο μέρος τους. Αυτά φιλοξενούνταν στην Μονή του Αγίου Γεωργίου στην παλαιά πόλη του Καΐρου και στη Μονή του Αγίου Σάββα στην Αλεξάνδρεια.⁷⁴

Ουσιαστικά η ιστορία του ελληνισμού τής Αιγύπτου ξεκινά τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα και εντάσσεται στη ευρύτερη διεξόδουση του ευρωπαϊκού κεφαλαίου στις αγορές τής Ανατολικής Μεσογείου την περίοδο αυτή. Η συγκεκριμένη ιστορική συγκυρία, λοιπόν, παρέχει ευνοϊκές συνθήκες για τη γένεση της ελληνικής παροικίας στην Αίγυπτο. Παράλληλα, οι μεταρρυθμιστικές

⁷⁴ Σουλογιάννης Ευθύμιος, «Αίγυπτος και Σουδάν», στο Ιωάννης Χασιώτης κ.α., (επιμ.), *Οι Έλληνες στη Διασπορά 15^{ος} -21^{ος} αιώνας*, Αθήνα 2006, Βουλή των Ελλήνων, σελ. 223.

προσπάθειες του καθεστώτος του Μοχάμεντ Άλι (1768-1849) να εκσυγχρονίσει την Αίγυπτο σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα και να συγκροτήσει μία πρόμη αστική τάξη, έστω και ξενόφερτη, δημιούργησαν ένα φιλικό περιβάλλον και για τους Έλληνες που ζητούσαν οικονομικές ευκαιρίες.⁷⁵

Η παρουσία του αιγυπτιώτικου Ελληνισμού διαιρείται σε τέσσερις διακριτές περιόδους. Στην πρώτη (1830-1881) σημειώθηκαν οι πρώτες μεγάλες εγκαταστάσεις στην Αλεξάνδρεια, στις παλιές και νεοϊδρυθείσες πόλεις του Δέλτα και της Διώρυγας, καθώς και στο Κάιρο. Την ίδια περίοδο σχηματίστηκαν και οι πρώτες οργανωμένες ελληνικές συλλογικότητες (κοινότητες, σωματεία, αδελφότητες, κ.λπ.), τις οποίες αναγνώρισε επίσημα το Αιγυπτιακό κράτος. Η δεύτερη περίοδος (1882-1913) συνιστά την εποχή της άνθισης, με τις εντυπωσιακές επιδόσεις της παροικίας σε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο. Την περίοδο που ακολουθεί (1914-1940) η ακμή συνεχίστηκε. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια αυτής της 25ετίας οι ελληνικές κοινότητες της Αιγύπτου υπέστησαν τις πρώτες μεγάλες δημογραφικές αναταράξεις και αρκετά μέλη τους πήραν το δρόμο της «εξόδου» από τη χώρα. Τέλος, στην τέταρτη περίοδο (1940 έως τις μέρες μας) οι ελληνικές παροικίες της Αιγύπτου σταδιακά φθίνουν και συρρικνώνονται· το φαινόμενο αυτό επιταχύνεται ιδιαίτερα τη δεκαετία του 1950 με το κίνημα του Νάσερ. Οι ελληνικοί πληθυσμοί της Αιγύπτου είτε επαναπατρίζονται είτε εγκαθίστανται σε άλλα κράτη της Αφρικής, κυρίως στη Νότια Αφρική, την Αυστραλία και στη Βόρεια και Νότια Αμερική.⁷⁶

Σχετικά με τη δημογραφική εξέλιξη της ελληνικής διασποράς στην Αίγυπτο αξίζει να αναφέρουμε τα εξής: Κατά καιρούς ο ελληνικός πληθυσμός υπολογίστηκε αριθμητικά, όμως χωρίς επαρκή ακρίβεια. Σίγουρα, πάντως, στα τέλη του 19ου αιώνα θα πρέπει να ξεπερνούσε τα 75.000 άτομα. Η πρώτη επίσημη αιγυπτιακή απογραφή του 1907 κατέγραψε 131.947 Έλληνες να διαβιούν στη χώρα, από τους οποίους 62.973 είχαν ελληνική υπηκοότητα, 40.000 προέρχονταν από οθωμανικές κτήσεις και 30.000 μη αναγνωρισμένης υπηκοότητας, δηλαδή «απάτριδες». Πηγή από το Πατριαρχείο της Αλεξάνδρειας το 1932 καταγράφει το ορθόδοξο ποίμνιο, που υπαγόταν στη δικαιοδοσία του, στα 152.000 άτομα. Το 88% από αυτά (περίπου 134.000) ήταν Έλληνες στο γένος. Μία πενταετία αργότερα, το 1937, αιγυπτιακή απογραφή ανεβάζει τον αριθμό των Ελλήνων της χώρας σε 187.770. Οι αριθμοί αυτοί

⁷⁵ Καμαλάκης Σπυρίδων, *Η ενεργητική προσφορά του Αιγυπτιώτη ελληνισμού*, ό.π., σελ. 25.

⁷⁶ Σουλογιάννης Ευθύμιος, «Αίγυπτος και Σουδάν», ό.π., σελ. 223.

αρχίζουν να φθίνουν από τα μέσα της δεκαετίας του 1950. Την επόμενη δεκαετία και πιο συγκεκριμένα το 1962, προξενικοί υπολογισμοί κάνουν λόγο για 27.500 Έλληνες στην Αίγυπτο, ενώ δέκα χρόνια αργότερα, το 1972, η ίδια πηγή αναφέρει πως ο ελληνικός πληθυσμός δεν ξεπερνούσε τα 15.000 άτομα. Στις μέρες μας υπολογίζεται ότι στο Κάιρο και στην Αλεξάνδρεια ζουν περί τους 1.000 Έλληνες, γόνοι αμιγών ελληνικών αλλά και μεικτών γάμων.⁷⁷

Η διαστρωμάτωση του αιγυπτιώτικου Ελληνισμού σύμφωνα με οικονομικά, επαγγελματικά και κοινωνικά κριτήρια είναι η ακόλουθη: α) τραπεζίτες, μεγαλοεπιχειρηματίες μεγαλέμποροι και γαιοκτήμονες, β) καταστηματάρχες, μικρομεσαίοι έμποροι, γ) βιοτέχνες, χειροτέχνες, υπάλληλοι (σε ασφαλιστικές εταιρείες, πωλητές μεγάλων καταστημάτων, λογιστές, κ.ά.), δ) εργάτες, μισθωτοί, μικροϋπάλληλοι, ε) χειρώνακτες, υποαπασχολούμενοι, άποροι. Οι δύο πρώτες κατηγορίες, που αποτελούσαν την κορυφή της οικονομικής-κοινωνικής πυραμίδας, αντιστοιχούσαν στο 1/5 του συνόλου του ελληνικού πληθυσμού. Η τρίτη κατηγορία αντιστοιχούσε στα 2/5, η τέταρτη στο 1/5 και η πέμπτη στο υπόλοιπο 1/5. Στον επιστημονικό και πνευματικό τομέα δραστηριοποιούνταν ιατροί, νομικοί, αρχιτέκτονες, μουσικοί, εκπαιδευτικοί, κληρικοί, δημοσιογράφοι κ.ά. Όσον αφορά τα αστικά ή ελεύθερα επαγγέλματα, οι αριθμοί και οι αναλογίες αποκαλύπτουν μία εκπληκτική δραστηριοποίηση του ελληνικού στοιχείου στην χώρα του Νείλου. Σε μία χρονική περίοδο από το 1829 ως το 1927 εργάστηκαν 619 ιατροί σε σύνολο 4.480 ολόκληρης της επικράτειας, 72 οδοντίατροι σε σύνολο 506, 126 φαρμακοποιοί σε σύνολο 1.236, 126 βοηθοί φαρμακοποιοί σε σύνολο 439 και 104 μαίες σε σύνολο 725.⁷⁸

Από τον πρώτο κιόλας καιρό που οι Έλληνες εγκαταστάθηκαν στην Αίγυπτο, συγκροτώντας παροικία, φρόντισαν να ιδρύσουν και να συντηρήσουν συνολικά 40 κοινότητες και γύρω στους 100 συλλόγους σε ολόκληρη την επικράτεια. Οι δραστηριότητες που ανέπτυξαν οι ελληνικές κοινότητες εντάσσονταν στον τομέα της εκπαίδευσης και της κοινωνικής πρόνοιας και αρωγής. Ειδικότερα, η λειτουργία σχολείων, ναών, γηροκομείων, ορφανοτροφείων, συσσιτίων στόχευε στην οργάνωση και την ενδυνάμωση του συνόλου των παροίκων. Δεν στάθηκαν όμως μόνο σε αυτά.

⁷⁷ *ό.π.*, σ. 223-224.

⁷⁸ *ό.π.*, σ. 224.

Τα ελληνικά σωματεία ανέπτυξαν αθλητική, καλλιτεχνική, πνευματική και ψυχαγωγική δράση.

Κομβικό σταθμό και ορόσημο αποτελεί η ίδρυση της ελληνικής κοινότητας της Αλεξάνδρειας το 1843. Η κοινότητα, έχοντας την οικονομική αρωγή των πλουσίων μελών της -όπως των αδελφών Μιχαήλ, Κωνσταντίνου και Θεοδώρου Τοσίτσα, του Δ. Αναστάση, του Ν. Στουρνάρη- ίδρυσε δημοτικό σχολείο, την Τοσιτσαία Σχολή, σημερινή έδρα του Πατριαρχείου Αλεξάνδρειας και την ανέγειρε ναό, αφιερωμένο στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου. Ακολούθησαν η ίδρυση νοσοκομείου, σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, γηροκομείου με χορηγίες των Γ. Αβέρωφ, Ε. Μπενάκη και άλλων. Η ελληνική κοινότητα του Καΐρου ιδρύθηκε το 1856 και πλαισιώθηκε με σχολεία, νοσοκομείο, γηροκομείο και ναούς, με τη χρηματοδότηση των οικογενειών Αμπέτ, Ξενάκη, Σπετσερόπουλου και λοιπών. Η ίδρυση των ελληνικών κοινοτήτων δε σταμάτησε και από το 1860 ως και την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα έχουμε μία σειρά από ιδρύσεις και άλλων κοινοτήτων στις πόλεις του Δέλτα, της Διώρυγας, στην Κεντρική και την Άνω Αίγυπτο.⁷⁹

Η οικονομική ευρωστία των Ελλήνων της Αιγύπτου όχι μόνο συνετέλεσε στην ανύψωση του επιπέδου ζωής της παροικίας, αλλά έδωσε ώθηση στον εκσυγχρονισμό της χώρας, στην ανάπτυξη της εμπορευματικής γεωργίας και στην εξάπλωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Τα οικονομικά επιτεύγματα της ελληνικής παροικίας, με τον έντονο αστικό χαρακτήρα της, προκάλεσαν τον ανταγωνισμό και την αντιπαλότητα της βρετανικής παρουσίας στην Αίγυπτο, η οποία δραστηριοποιούνταν στους ίδιους τομείς.

Εκτός από τη σημαντική παρουσία της ελληνικής κοινότητας στην οικονομική και κοινωνική ζωή, αξιολογότετη και διόλου αμελητέα ήταν η παραγωγή της και στο χώρο των Τεχνών. Ενδεικτικά μόνο αναφέρουμε τα ονόματα του Κ. Καβάφη και Στρ. Τσίρκα στη λογοτεχνία, του Κώστα Παρθένη στη ζωγραφική και του Μάνου Λοΐζου στη μουσική σύνθεση. Σπουδαία υπήρξε και η παραγωγή των εντύπων. Σχεδόν πάνω από 4.000 τίτλοι τυπώθηκαν από Έλληνες συγγραφείς στα ελληνικά τυπογραφεία της Αιγύπτου. Επιπλέον, γύρω στα 400 περιοδικά κυκλοφορούσαν ανάμεσα στο ελληνικό

⁷⁹ ό.π.

κοινό μεταξύ του 1853-1983. Τέλος, σπουδαίος και σημαντικός είναι ο αριθμός του περιοδικού τύπου με χαρακτήρα, ως επί το πλείστον, παροικιακό.⁸⁰

Τα εύπορα μέλη της ελληνικής παροικίας, πέρα από τις χορηγίες και ευεργεσίες τους στην ίδια την κοινότητα της Αιγύπτου, άσκησαν το ίδιο έργο και στο εθνικό κέντρο. Το γεγονός αυτό πυροδότησε στο χώρο της ιστοριογραφίας για την ελληνική διασπορά μία ολόκληρη συζήτηση. Η εθνική σχολή της ιστοριογραφίας έφτασε μάλιστα στο σημείο να υποστηρίζει πως οι λειτουργίες των κοινοτήτων και αδελφοτήτων συμπυκνώθηκαν και συμπράχθηκαν σε ένα πρόσωπο, τον ευεργέτη, που λειτουργούσε ατομικά ως δεξαμενή πλούτου και «χρηματοφόρο υποκείμενο», ικανό να αναλάβει εγχειρήματα συλλογικά με όρους ατομικού έργου. Αυτή η άποψη βέβαια αγγίζει τα όρια της υπερβολής. Ωστόσο, τέτοιου είδους θέσεις προχώρησαν και παραπέρα. Η Ματούλα Τομαρά-Σιδέρη εξέφρασε την άποψη ότι ο Αιγυπτιώτης ευεργετισμός «δεν περιορίστηκε σε πράξεις φιλανθρωπίας και κοινωνικής αλληλεγγύης. Υπήρξε ιστορικά προοδευτικός και καθοριστικός για τη θεσμική συγκρότηση του Νεοελληνικού κράτους, τη διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης και τη διάδοση της αστικής κουλτούρας. (...) Λειτουργήσε σαν “οργανικός διανοούμενος” (με την Γκραμσιανή έννοια), έχοντας ανεπτυγμένη ταξική συνείδηση και επίγνωση των σκοπών της τάξης τους».⁸¹ Ασφαλώς αυτή η άποψη είναι εσφαλμένη, αφού εκτός του Νεοελληνικού κράτους δεν υπήρξε αυτό το φαινόμενο. Η περίπτωση του “οργανικού διανοούμενου” θα μπορούσε να ευσταθεί μόνο για το Αιγυπτιακό κράτος.

Το παράδειγμα του Αλεξανδρινού εθνικού ευεργέτη Εμμανουήλ Μπενάκη -ο οποίος αποτέλεσε και έναν από τους πρώτους ευεργέτες του Οίκου Τυφλών- που χρησιμοποιεί η Τομαρά-Σιδέρη ως ενδεικτικό για τη θέση που υποστηρίζει, προσεγγίζεται με λανθασμένο τρόπο. Το γεγονός, ότι ο Εμμανουήλ Μπενάκης μόλις εγκαταστάθηκε στην Αθήνα εξελέγη βουλευτής Αττικοβοιωτίας, ανέλαβε πρώτος υπουργός Γεωργίας, Εμπορίου και Βιομηχανίας, εξελέγη δήμαρχος Αθηναίων και διετέλεσε μέχρι το τέλος στενός και πιστός συνεργάτης του Ελευθερίου Βενιζέλου, δεν τον εντάσσει στο σχήμα του “οργανικού διανοούμενου”. Ο Εμμανουήλ

⁸⁰ *ό.π.*, σ. 226.

⁸¹ Ματούλα Τομαρά-Σιδέρη, *Αιγυπτιώτης ευεργετισμός: Ιστορία και ιδεολογία* ανακτήθηκε από http://www.eens-congress.eu/?main__page=1&main__lang=de&eensCongress_cmd=showPaper&eensCongress_id=128 (1/5/2014).

Μπενάκης συνιστά μία σημαντική προσωπικότητα. Εντούτοις, καθοριστικό ρόλο για την αποτίμηση της προσωπικότητάς του διαδραματίζει η σχέση του με τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Η αστική τάξη της διασποράς στήριξε οικονομικά το Βενιζέλο στην προσπάθειά του για τον αστικό εκσυγχρονισμό της Ελλάδας. Όμως, ούτε ο Μπενάκης ούτε οι υπόλοιποι Έλληνες αστοί της διασποράς ανέλαβαν το ρόλο του “οργανικού διανοούμενου”. Το ρόλο αυτό επιτέλεσαν άλλοι εντός του εθνικού κέντρου. Οι αστοί της διασποράς στήριξαν το Βενιζέλο, γιατί ο τελευταίος επιχείρησε και κατόρθωσε να δημιουργήσει ένα πολιτικό και οικονομικό καθεστώς στην Ελλάδα πρόσφορο στα ταξικά τους συμφέροντα και τις επιδιώξεις. Οι Έλληνες αστοί της διασποράς φιλοδοξούσαν να καταστούν η νέα οικονομική και πολιτική ελίτ της χώρας και ο Βενιζέλος εξυπηρετούσε όσο κανείς άλλος αυτές τις βλέψεις τους. Το δε ευεργετικό έργο των αστών της διασποράς, συμπεριλαμβανομένης και της Αιγύπτου, στο Νεοελληνικό κράτος υπαγορευόταν από την ανάγκη τους να δημιουργήσουν πολιτικά δίκτυα και σχέσεις εξάρτησης. Άλλωστε, ανάμεσα στους Αιγυπτιώτες ευεργέτες βρίσκονται και άλλοι πολλοί, που μετά την εγκατάστασή τους στην Ελλάδα διετέλεσαν δήμαρχοι, υπουργοί, υψηλά στελέχη πολιτικών κομμάτων, που ανέλαβαν ηγετικούς ρόλους.⁸² Βέβαια οι Αμπέτ μπορεί να υποστήριξαν με κεφάλαια το πρωτόγνωρο εκσυγχρονιστικό εγχείρημα της εκπαίδευσης των τυφλών στην Ελλάδα, εντούτοις δεν αξιοποίησαν τον ευεργετικό τους ρόλο για την πολιτική τους ανέλιξη. Στην αντίθετη κατεύθυνση κινήθηκε ο Ιωάννης Αθανασάκης, ευεργέτης του Οίκου Τυφλών και Έλληνας της Αιγύπτου, ο οποίος ερχόμενος στην Ελλάδα υπουργοποιήθηκε επί κυβερνήσεων Βενιζέλου.⁸³

6ο υποκεφάλαιο: Εκπαίδευση και κρατικές προνοιακές παροχές για τους αναπήρους στην Ελλάδα από τις αρχές του 20ού αιώνα μέχρι τη δεκαετία του 1970

Μια σειρά από αντιλήψεις για τους σωματικώς ανάπηρους έπαιξαν ρόλο προσδιορίζοντας τη δομή και τη λειτουργία ιδρυμάτων και σχολών που συστάθηκαν από ιδιώτες γι αυτούς, το πρώτο μισό του 20ού αιώνα.⁸⁴ Όπως έχει υποστηριχθεί: «Ως

⁸² *ό.π.*

⁸³ Καμαλάκης Σπυρίδων, *Η ευεργετική προσφορά του αιγυπτιώτη ελληνισμού*, *ό.π.*, σ. 119.

⁸⁴ Στασινός Δημήτρης Π., *Η ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα*, *ό.π.*, σ. 20.

κυρίαρχη εννοιολογική θεώρηση αναδείχθηκε, στις αρχές του 20ού αιώνα και μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1960, το ιατρικό μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας ασκώντας σημαντικότερη επιρροή στη διαμόρφωση των κοινωνικών αντιλήψεων, πολιτικών και κατ' επέκταση εκπαιδευτικών πρακτικών».⁸⁵

Βάσει αυτού του μοντέλου η αναπηρία προσεγγίζεται ως μια αυθύπαρκτη, αντικειμενική πραγματικότητα. Ο άνθρωπος με αναπηρία δομείται ως ένα πραγματοποιημένο «αντικείμενο» της επιστήμης χωρίς ιστορικά σημασιόμενα και κοινωνικοπολιτική-πολιτισμική ταυτότητα. Σε αυτό το πλαίσιο, η αναπηρία έχει τις ρίζες της στη σωματική ανεπάρκεια, ενώ προσεγγίζεται ως θέμα καθαρά προσωπικό. Η υιοθέτηση της ιατρικής θεώρησης συνέβαλε σημαντικά στην αποδυνάμωση των ανθρώπων με αναπηρία, αφού οι ίδιοι είχαν περιορισμένο έως και μηδαμινό ρόλο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων για τη «θεραπεία» τους και αντιμετώπιζονταν ως παθητικά αντικείμενα που χρήζουν παρέμβασης και αποκατάστασης.⁸⁶

Σε θεσμικό επίπεδο, η ιδιωτική πρωτοβουλία και η επίσημη κοινωνική πολιτική συνέπλευσαν και ενσάρκωσαν την παραπάνω θεώρηση μέσα από τη μορφή κοινωνικών παροχών και πρακτικών μέριμνας που νομιμοποιούσαν τον εγκλεισμό των ανθρώπων με αναπηρία σε ιδρύματα. Η αποδυνάμωση των αναπήρων νομιμοποιήθηκε μέσα από την επίκληση ενός «καλοκάγαθου» φιλανθρωπικού ιδεώδους. Σύμφωνα με τη φιλανθρωπική προσέγγιση, τα άτομα με αναπηρία είναι «ανίκανα», «εξαρτημένα», «αιώνια παιδιά», που έχουν ανάγκη από τον οίκτο, τη φιλανθρωπία, την προστασία, τη βοήθεια και -στην καλύτερη των περιπτώσεων- την ανοχή των συναθρώπων τους. Κατά συνέπεια, οι άνθρωποι με αναπηρία θα πρέπει να είναι ευγνώμονες αποδέκτες των υπηρεσιών που τους παρέχονται, ενώ δεν γίνεται λόγος για τα δικαιώματά τους -ανθρώπινα και κοινωνικά- ή για την καταπάτηση αυτών των δικαιωμάτων.⁸⁷ Σε εναρμόνιση με το ιατρικό μοντέλο, η ξεχωριστή

⁸⁵ Βλάχου Αναστασία, Διδασκάλου Ελένη, Παπανάνου Ιωάννα, «Εννοιολογικές προσεγγίσεις της αναπηρίας και οι επιπτώσεις τους στην εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία» στο Αθηνά Ζώνιου Σιδέρη, Ευδοξία Ντεροπούλου-Ντέρου, Αναστασία Βλάχου-Μπαλαφούτη (επιμ.), *Αναπηρία και εκπαιδευτική πολιτική, Κριτική προσέγγιση της ειδικής και ενταξιακής προσέγγισης*, Πεδίο, Αθήνα 2012, σ. 66.

⁸⁶ *ό.π.*, σ. 66-68.

⁸⁷ *ό.π.*, σ. 68.

εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία συνέβαλε στη νομιμοποίηση του εκπαιδευτικού και, κατ' επέκταση, του κοινωνικού διαχωρισμού.⁸⁸

Οι παραπάνω αντιλήψεις και πρακτικές υιοθετήθηκαν στην εκπαίδευση των τυφλών και συνολικότερα των αναπήρων, που ανέλαβε η ιδιωτική πρωτοβουλία, στην Ελλάδα από τις αρχές του 20ου αιώνα μέχρι τη δεκαετία του 1970. Το αίτημα που διατύπωνε ο Λαμπαδάριος σε άρθρο του στη σχολική Υγιεινή το 1938 για ίδρυση ειδικών σχολείων από το κράτος με βάση τα παραδείγματα της Γερμανίας, της Γαλλίας, της Ιταλίας, «όπου από καιρού λειτουργούν εντελώς Ειδικά Σχολεία και με ορισμένες μάλιστα κατηγορίας αναπήρων (ορθοπεδικών, αμβλυώπων κλπ)» δεν ικανοποιήθηκε.⁸⁹ Άλλωστε, η αντίληψη ότι το κράτος πρέπει να αναλάβει πρωτοβουλίες για την παιδεία, την υγεία κ.λπ. δεν ήταν προσφιλής ούτε κυρίαρχη στα τέλη του 19ου αιώνα και μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η ιδιωτική πρωτοβουλία που αναπτύχθηκε για την εκπαίδευση των αναπήρων (τυφλοί, κωφάλαλοι, νοητικά υστερούντες) στις αρχές του 20ού αιώνα με απαρχή την ίδρυση του Οίκου Τυφλών ήταν βασισμένη στον οίκτο, ωστόσο υπήρχε η πίστη ότι αυτά τα άτομα έχουν κάποιες δυνατότητες που μέσα από την εκπαίδευση μπορούν να αναπτύξουν. Προκρίθηκε έτσι η κλειστή προστασία, η ιδρυματική περίθαλψη και η προαγωγή μέσα από την παροχή γνώσεων.⁹⁰ Η ιδρυματοποίηση, στην οποία πρωταγωνιστούν οι φιλανθρωπικές εταιρείες, αποτελεί μια ιδιαίτερη φάση στην ιστορία της παιδικής περίθαλψης του 19ου αιώνα και ξεδιπλώνεται στην Ευρώπη μεταξύ 1830-1860, υπό το κλίμα του κινήματος της ηθικοποίησης.⁹¹

Στόχος ήταν να φτιάξουν χρήσιμους πολίτες για την κοινωνία και τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν ήταν η αυστηρή πειθαρχία, η επαγγελματική εκπαίδευση, η ηθική διδασκαλία, η εκμάθηση κανόνων υγιεινής. Τις αντιλήψεις αυτές ενστερνίστηκαν οι έλληνες φιλάνθρωποι του 19ου αιώνα και τις εφάρμοσαν στα ορφανοτροφεία, τα οποία ακολούθησαν αντίστοιχες παιδαγωγικές πρακτικές, που στηρίζονταν στο νόμο της σταθερότητας, της επαναληπτικότητας, της πολλαπλότητας των μέσων, ώστε να εθιστεί το παιδί στην έννοια της τάξης και της κανονικότητας, προκειμένου να

⁸⁸ *ό.π.*, σ. 70.

⁸⁹ Αθηνά Ζώνιου-Σιδέρη, *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους. Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης*, Ελληνικά Γράμματα, 3η έκδοση, Αθήνα 1998, σ. 86.

⁹⁰ *ό.π.*, σ. 42.

⁹¹ Θεοδώρου Βάσω, «Πειθαρχικά συστήματα και εργασία στα ορφανοτροφεία το Β' μισό του 19ου αιώνα», *Μνήμων*, τχ 21, 1999, σ. 55-56.

αποκτήσει υγιείς συνήθειες, ηθικές αξίες, τεχνικές δεξιότητες.⁹² Στις στρατηγικές για την επίτευξη της πειθαρχίας περιλαμβάνονταν η επιτήρηση των τροφίμων, η αξιολόγηση της συμπεριφοράς τους, η λεπτομερής τήρηση του προγράμματος. Ένα ιεραρχικό σύστημα υπαλλήλων, με προεξέχοντα τον διευθυντή, όριζε τις αρμοδιότητες των υπαλλήλων. Ο διευθυντής λογοδοτούσε μόνο στην Εφορεία και ήταν επιφορτισμένος με παιδαγωγικά και πρακτικά καθήκοντα.⁹³

Οι επιρροές του ιδρυματικού μοντέλου είναι καταφανείς και στον Οίκο Τυφλών. Η επιλογή των φιλανθρώπων του Οίκου σίγουρα επισφραγίστηκε από τις αντίστοιχες αντιλήψεις και πρακτικές για την παιδική περίθαλψη που είχαν ακολουθηθεί στην Ευρώπη και την Ελλάδα. Η σταθερότητα και η επαναληπτικότητα, ώστε να εθιστεί το παιδί στην έννοια της τάξης και της κανονικότητας, είναι εμφανείς στα προγράμματα λειτουργίας του οικοτροφείου / εκπαιδευτηρίου.⁹⁴ Το ιεραρχικό σύστημα υπαλλήλων, με προεξέχουσα τη διευθύντρια, ακολουθείται και σε αυτή την περίπτωση.

Η κυριαρχία της ιδιωτικής πρωτοβουλίας στην εκπαίδευση των τυφλών δεν θα κλονιστεί μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970. Το ίδιο θα συμβεί και με την εκπαίδευση και άλλων κατηγοριών αναπήρων όπως οι κωφοί. Από το 1907 είχε ιδρυθεί ο Οίκος Κωφαλάων Χαραλάμπου και Ελένης Σπηλιοπούλου, ενώ από το 1923 λειτούργησε εντός του και σχολείο.⁹⁵ Δύο μοναδικές εξαιρέσεις προβάλλουν σε αυτόν τον κανόνα της μονοπώλησης της εκπαίδευσης των αναπήρων από την ιδιωτική πρωτοβουλία: αφενός η ίδρυση από την Πολιτεία της Στέγης Πατρίδος, μετά τη λήξη τού Α' Παγκοσμίου Πολέμου, με το Ν. 1319/2-4-1918 «Περί ιδρύσεως επαγγελματικής εκπαιδεύσεως αναπήρων πολέμου», που στόχευε στην αντιμετώπιση των έκτακτων αναγκών που είχε δημιουργήσει ο πόλεμος και στην ικανοποίηση της ανάγκης αποκατάστασης των χιλιάδων αναπήρων που είχαν προκύψει από αυτόν. Αφετέρου η ανάληψη πρωτοβουλιών από την Πολιτεία στο Μεσοπόλεμο για την εκπαίδευση των «νοητικώς αναπήρων».⁹⁶ Με αυτή την κατηγορία αναπήρων δεν

⁹² *ό.π.*, σ. 57.

⁹³ *ό.π.*, σ. 67.

⁹⁴ Θεοδώρου Βάσω, «Πειθαρχικά συστήματα και εργασία στα ορφανοτροφεία το Β' μισό του 19ου αιώνα», *Μνήμων*, τχ 21, 1999, σ. 57.

⁹⁵ Για τον Οίκο κωφών βλ. Κυριακή Βόμβα, *Η Νομοθεσία της Ειδικής Αγωγής*, *ό.π.* σ. 15.

⁹⁶ Ο Δ. Γληνός είχε απευθύνει αντίστοιχο αίτημα προς το κράτος βλ. Αθηνά Ζώνιου-Σιδέρη, *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους. Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης*, Ελληνικά Γράμματα,

ασχολήθηκε η ιδιωτική πρωτοβουλία και την απουσία αυτή κάλυψε το κράτος. Με τον Α.Ν. 453/1937,⁹⁷ επί δικτατορίας Μεταξά, ιδρύθηκε το Πρότυπον Ειδικόν Σχολείον Αθηνών για «ανώμαλους και καθυστερημένους παίδες». Ο νόμος δίνει τη δυνατότητα ίδρυσης και άλλων ειδικών σχολείων ή τάξεων, ωστόσο μέχρι το 1970 δεν έγινε χρήση του.⁹⁸ Όπως έχει υποστηριχθεί η επιλογή έγινε υπό το βάρος των εξής γεγονότων: την καθιέρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, τις προόδους στην ψυχολογία, την παιδαγωγική, την ιατρική, το γεγονός ότι ήταν πολυπληθής ομάδα, την τάση των αυταρχικών καθεστώτων για μια κρατική παρεμβατική πολιτική που θα εξωραΐζε άσχημες πλευρές του καθεστώτος.⁹⁹

Ένα βήμα για την ανάληψη κρατικών πρωτοβουλιών αναφορικά με την εκπαίδευση των αναπήρων έγινε κατά τη διάρκεια της χούντας των συνταγματαρχών, και αφού η ιδέα του κοινωνικού κράτους είχε διατυπωθεί στη Δύση με σαφήνεια από τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και ύστερα. Έτσι ιδρύθηκε το γραφείο Ειδικής Εκπαίδευσης το 1969, υπό την πίεση των συσσωρευμένων προβλημάτων. Αυτό εισηγούνταν σεμινάρια επιμόρφωσης ειδικών παιδαγωγών, ίδρυση μικρού αριθμού σχολείων ειδικής αγωγής στις έδρες των παιδαγωγικών ακαδημιών, εκπόνηση αναλυτικού προγράμματος για τα ειδικά σχολεία κ.λπ. Ωστόσο, λίγα έγιναν.¹⁰⁰ Έχει υποστηριχθεί ότι το «Γραφείο Ειδικής Αγωγής» ήταν υποστελεχωμένο, και «δεν αποτελούσε μέρος μιας ευρύτερης κρατικής πολιτικής, με αποτέλεσμα τα όποια μέτρα που εισηγήθηκε να έχουν αποσπασματικό χαρακτήρα και περιορισμένο ορίζοντα».¹⁰¹

3η έκδοση, Αθήνα 1998, σ. 79-80. Αναφορές στους «πνευματικώς ή ηθικώς υπολειπόμενους μαθητάς» υπάρχουν στα εκπαιδευτικά νομοσχέδια Τσιριμώκου, όπου γίνεται λόγος για ίδρυση ιδιαιτέρων τάξεων και προσαρμογή των μεθόδων διδασκαλίας προς τις εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών. Ωστόσο τίποτα από αυτά δεν έγινε. Η επόμενη αναφορά σε νόμο γίνεται με τον 4397/1929, (άρθρ. 11, παρ. 1), στον οποίο προβλεπόταν ότι μετά από γνωμοδότηση του Εποπτικού και πρόταση του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου το κράτος μπορεί να ιδρύει σχολεία για τους «πνευματικώς ανώμαλους παίδας». Οι διατάξεις του νόμου έμειναν ανεφάρμοστες. βλ. Κυριακή Βόμβα, *Η Νομοθεσία της Ειδικής Αγωγής*, ό.π., σ. 15-17.

⁹⁷ Σύμφωνα με το νόμο το ειδικό σχολείο περιλάμβανε 6 τάξεις που συναποτελούσαν 3 βαθμίδες. Η διδασκαλία έπρεπε να είναι προσαρμοσμένη στις ειδικές ανάγκες. Αποκλειστήκαν κωφοί, τυφλοί, κωφάλαλοι, επιληπτικοί και πάσχοντες από μεταδοτικές νόσους, οι ηλίθιοι και αλητοπαίδες που κατά τη διευθύντρια Ρόζα Ιμβριώτη έπρεπε να κλειστούν σε ειδικά ιδρύματα. Βλ. Δημήτρης Π. Στασινός, *Η ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα*, ό.π., σ. 104-105.

⁹⁸ ό.π., σ. 101.

⁹⁹ ό.π., σ. 125-126.

¹⁰⁰ ό.π., σ. 195-197.

¹⁰¹ Κυριακή Βόμβα, *Η Νομοθεσία της Ειδικής Αγωγής*, ό.π., σ. 22.

Το 1972 σε Έκθεση επιτροπής για την Ειδική Εκπαίδευση αναφερόταν ότι στην αρχή της χρονιάς λειτουργούσαν 40 ειδικά σχολεία και ιδρύματα για τυφλούς, κωφούς, σωματικά ανάπηρους, νοητικώς υστερούντα παιδιά. Η επιτροπή αναγνώριζε ότι σε σχέση με το πρόβλημα τα σχολεία ήταν ελάχιστα, ενώ αναφερόταν στην έλλειψη νομοθεσίας, κατάλληλου διδακτικού προσωπικού, ειδικών παιδαγωγικών προγραμμάτων και διδακτικού υλικού, στην ανυπαρξία επαγγελματικής εκπαίδευσης, στις ελάχιστες νομοθετικές παρεμβάσεις που είχαν γίνει από μεριάς του κράτους για την επαγγελματική τους αποκατάσταση. Εισηγούνταν δε, νομοθετικές ρυθμίσεις, εξειδίκευση του προσωπικού, οικονομική ενίσχυση των ιδρυμάτων, ίδρυση ειδικών σχολείων, διαφώτιση της κοινής γνώμης και οικογένειας γύρω από την εκπαίδευση των αναπήρων. Ωστόσο από την εξαγγελία στην υλοποίηση υπήρχε απόσταση και τα περισσότερα προτεινόμενα μέτρα δεν υλοποιήθηκαν παρά μόνο μεταπολιτευτικά.¹⁰²

Η πιο σημαντική όμως νομοθετική παρέμβαση αυτής της περιόδου ήταν η αναγνώριση με το Σύνταγμα του 1975, του δικαιώματος των αναπήρων στην εκπαίδευση (άρθρ. 16, παρ. 4, & άρθρ. 21). Είναι η πρώτη φορά που αναγνωρίζεται κάτι τέτοιο σε τόσο σημαντικό νομικό κείμενο. Μια ακόμη σημαντική στιγμή αυτής της περιόδου αποτελεί η σύσταση με το Π.Δ. 265/6-4-1979 του Κέντρου Εκπαιδύσεως και Αποκαταστάσεως Τυφλών (στο εξής ΚΕΑΤ), στη θέση του «Οίκου Τυφλών», ως αποτέλεσμα του πολύμηνου αγώνα των τυφλών.¹⁰³ Τελικά ο πρώτος νόμος για την Ειδική αγωγή ψηφίστηκε το 1981.¹⁰⁴

Παρακάτω θα εξετάσουμε τις ελάχιστες πρωτοβουλίες που ανέλαβε το ελληνικό κράτος, μέχρι τη δεκαετία του 1970, μέσα από την κρατική νομοθεσία, οι οποίες στόχευαν να παράσχουν διευκολύνσεις και προνοιακές παροχές στους αναπήρους. Οι αντίστοιχες πρωτοβουλίες μέχρι το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν ελάχιστες: Συγκεκριμένα: ο Ν. 1486/27-5-1918 «Περί ιδρύσεως ορθοπεδικού κέντρου». Η εγκύκλιος του Κεντρικού Ταχυδρομείου με την οποία λαμβάνεται πρόνοια για μειωμένα τέλη στην αποστολή βιβλίων σε γραφή Braille, το 1926.¹⁰⁵ Ο

¹⁰² Δημήτρης Π. Στασινός, *Η ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα, ό.π.*, σ. 198-201

¹⁰³ Κυριακή Βόμβα, *Η Νομοθεσία της Ειδικής Αγωγής, ό.π.*, σ. 22.

¹⁰⁴ Αθηνά Ζώνιου-Σιδέρη, *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους.* σ. 67.

¹⁰⁵ «Τα νέα ταχυδρομικά τέλη», εφ. *Εμπρός*, 2/5/1926.

νόμος περί ενοικιοστασίου, που εκτός των άλλων κατηγοριών, προστατεύει και τους ανάπηρους εν γένει, φυματικούς, τυφλούς, κ.λπ., το 1946.¹⁰⁶

Η απόφαση του υπουργού Εφοδιασμού, το 1948, για αύξηση της επικουρικής μερίδας τροφίμων, κατά το ήμισυ, σε ανάπηρους αξιωματικούς του στρατού και των σωμάτων ασφαλείας, που δεν είχαν ολοκληρωτική αναπηρία και στα θύματα της κατοχής, του δεκεμβριανού κινήματος και του συμμοριακού πολέμου, ενώ με την ίδια απόφαση, χορηγήθηκε βελτιωμένη επικουρική μερίδα στους αναπήρους ολοκληρωτικής αναπηρίας, στους τυφλούς ανάπηρους αξιωματικούς και οπλίτες όλων των όπλων, στους ανάπηρους πάσχοντες από παράλυση και στους φυματικούς ανάπηρους.¹⁰⁷

Μετά την Κατοχή και τον Εμφύλιο οι νομοθετικές πρωτοβουλίες πληθαίνουν: Έτσι το 1951 με τον Α.Ν. 1854/1951 *Περί απονομής των Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων* (ΦΕΚ 182, τεύχος πρώτο, 23/6/1951) αποκαθίστανται συνταξιοδοτικά τα θύματα πολέμου και ειρηνικής περιόδου. Όπως βλέπουμε, η κρατική μέριμνα για τους αναπήρους πολέμου είναι διαρκής και αποτελεί τη μόνη σταθερά των κρατικών πρωτοβουλιών που αφορούν τους αναπήρους.

Επίσης, το 1956, με απόφαση της υπουργού Πρόνοιας, Λ. Τσαλδάρη, καθορίστηκαν οι δικαιούμενοι δωρεάν ιατροφαρμακευτικής και νοσοκομειακής περίθαλψης, ανάμεσα στους οποίους ήταν και οι ανάπηροι. Σύμφωνα με την απόφαση, οι συγκεκριμένοι δικαιούχοι ήταν: οι ανάπηροι, οι επικίνδυνοι ψυχοπαθείς, τα θύματα πολέμου και οι οικογένειες αυτών, εφόσον είχαν κριθεί άποροι, οι ανάπηροι της χωροφυλακής και οι αστυνομικοί υπάλληλοι, οι τρόφιμοι διαφόρων ιδρυμάτων (ορφανοτροφείων, παιδοπόλεων, παιδικών κατασκηνώσεων, αναμορφωτικών καταστημάτων) μεταξύ των οποίων, των ιδρυμάτων κωφαλάλων και τυφλών.¹⁰⁸

Επιπλέον, στις δαπάνες για την υγεία και την κοινωνική πρόνοια, σύμφωνα με τον προϋπολογισμό τού 1957, προβλέπονταν κονδύλια για τους αναπήρους. Συγκεκριμένα στο σύνολο δαπανών, που ήταν 706.000.000 δρχ, δόθηκαν: 26.000.000

¹⁰⁶ «Ενεκρίθησαν αι βασικάί διατάξεις του νομοσχεδίου περί ενοικιοστασίου», εφ. *Εμπρός*, 27/12/1946.

¹⁰⁷ «Η επικουρική μερίς τροφίμων», εφ. *Εμπρός*, 24/6/1948.

¹⁰⁸ «Δι' αποφάσεως καθορίζονται οι δικαιούμενοι δωρεάν ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως», εφ. *Ελευθερία*, 17/8/1956.

δρχ. για την οικονομική ενίσχυση ιδιωτικού δικαίου φιλανθρωπικών ιδρυμάτων που παρείχαν κοινωνική πρόνοια, 3.000.000 δρχ για την περίθαλψη αναπήρων και ιδιωτών τυφλών.¹⁰⁹ Τέλος, νομοθετική πρωτοβουλία από τη δικτατορία των συνταγματαρχών για τους αναπήρους ήταν το Ν.Δ. 634/1970 (ΦΕΚ 173, τεύχ. 1, 21/8/1970) που καθιέρωσε τη δωρεάν μετακίνηση των αναπήρων στις αστικές συγκοινωνίες, καθώς και μειωμένη εισφορά κατά 50% στις υπεραστικές.

¹⁰⁹ «Η εισηγητική έκθεση του υπουργού των Οικονομικών κ. Χρ. Θηβαίου επί του κατατεθέντος προχθές προϋπολογισμού του έτους 1957», εφ. *Ελευθερία*, 17/2/1957.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΝΟΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΤΥΦΛΟΥΣ

1ο υποκεφάλαιο: Η εκπαίδευση των τυφλών (18ος-20ός αι.)

Στο τέλος του δέκατου όγδοου αιώνα, οι τυφλοί θεωρούνταν ανεπίδεκτοι μαθήσεως. Λίγα βήματα είχαν γίνει για την εκπαίδευσή τους: Η πρώτη δημοσίευση η οποία ενθάρρυνε την εκπαίδευση των τυφλών ήταν το *De subventionne pauperum* (*Περί της υποστήριξης των φτωχών*) που δημοσιεύθηκε το 1530 στο Παρίσι από τον Ισπανό Vives Ludvig. Σε αυτή, υποστήριζε ότι οι τυφλοί μπορούν να μελετήσουν τις επιστήμες και τη μουσική, πάνω απ' όλα όμως τον απασχολούσε η ένταξή τους στην εργασία. Ο Denis Diderot αμφισβήτησε την άποψη ότι οι τυφλοί δεν μπορούν να εκπαιδευτούν, σε μια δημοσίευσή του στο Παρίσι το 1749.

Η Esther Elisabeth von Waldkirch (1661 -?) είναι η πρώτη περίπτωση τυφλής στην οποία εφαρμόστηκε μια προγραμματισμένη διδασκαλία γραφής. Αντίστοιχα η τυφλή Mélanie de Salignac μορφώθηκε κυρίως από τη μητέρα της. Ο τυφλός R. Weissenburg εκπαιδεύτηκε από τον πρώτο Γερμανό καθηγητή των τυφλών, Christian Niesen, και έφτιαξε πολλές συσκευές για τη διδασκαλία των τυφλών. Η αυστριακή Maria Theresia von Paradis (1759-1824) ήταν μια από τις πιο διάσημες τυφλές στο δέκατο όγδοο αιώνα.¹¹⁰

Πέρα από αυτές τις διάσπαρτες προσπάθειες, οι πρώτες συστηματικές ενέργειες για την εκπαίδευση των τυφλών έγιναν από τον Valentin Haüy ή, όπως συχνά αποκαλείται, τον «πατέρα της εκπαίδευσης των τυφλών», ο οποίος άνοιξε την πόρτα στη σύγχρονη εκπαίδευση των τυφλών -όπως τη γνωρίζουμε σήμερα- στο Παρίσι το 1784. Αυτό που ξεχώριζε τη διδασκαλία του Valentin Haüy (1745 - 1822) από πολλές άλλες μορφές διδασκαλίας στην εποχή του, ήταν ότι γενικά έδωσε έμφαση στις νοητικές ικανότητες των τυφλών αλλά και στις χειρωνακτικές δεξιότητες, όπως το πλέξιμο καλαθιών, η ύφανση κ.λπ. Επιπλέον ο V. Haüy

¹¹⁰ Regi Th Enerstvedt, *Legacy of the Past: Those who are Gone But Have Not Left : Some Aspects of the History of Blind Education, Deaf Education and Deaf-blind Education with Emphasis on the Time Before 1900*, Nord-Press, 1996, σ.41-43, 47-52.

παρατήρησε ότι οι τυφλοί δεν είχαν, όπως συχνά πιστευόνταν, μειωμένες νοητικές ικανότητες σε σχέση με τους βλέποντες. Ο V. Haüy μέσα από τη διδασκαλία μάθαινε στους τυφλούς να διαβάζουν και να γράφουν χρησιμοποιώντας απτικά μέσα.

Σε αυτό το πλαίσιο, ίδρυσε το πρώτο σχολείο του κόσμου για τους τυφλούς στο Παρίσι, το 1784. Αρχικά ο V. Haüy εκπαίδευσε το τυφλό επαίτη μαθητή του François LeSueur. Η διδασκαλία είχε επιτυχία και ο Haüy επέστησε την προσοχή του κοινού σε αυτό. Μια φιλανθρωπική ένωση (Société Philanthropique) τον υποστήριξε και ίδρυσε το σχολείο για τυφλούς. Στην πραγματικότητα, η Société Philanthropique, η οποία είχε συγκροτηθεί το 1780 στο Παρίσι, υποστήριζε ήδη τυφλούς, ειδικά την εκπαίδευσή τους στις τέχνες. Υπό τη διεύθυνση του V. Haüy το σχολείο αύξησε τους μαθητές σε πενήντα και έγινε γνωστό ως L' Institut National des Jeunes Aveugles (Το Εθνικό Ίδρυμα για τυφλούς νέους).

Στα τέλη του δέκατου όγδοου και στις αρχές του δέκατου ένατου αιώνα ειδικά σχολεία για τυφλούς άρχισαν να εμφανίζονται, επίσης, εκτός Γαλλίας. Το έργο του V. Haüy έγινε γνωστό σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, και αυτό επηρέασε την ίδρυση νέων θεσμών για τυφλούς. Αρχικά, σε αυτά τα σχολεία οι τυφλοί διδάσκονταν μόνο στοιχειώδεις γνώσεις για τη διαχείριση της καθημερινότητας και των απλών συναλλαγών τους, αλλά αργότερα έγιναν προσπάθειες να διδαχθούν ανάγνωση και γραφή.

Στην Μεγάλη Βρετανία, ο Edward Rushton, «ένας άνθρωπος από το Λίβερπουλ, που από νέος πήγε στα καράβια και ήταν ένα τυπικό προϊόν του Διαφωτισμού» με τη βοήθεια δύο τυφλών συντρόφων του σχημάτισε μια μικρή επιτροπή, η οποία άρχισε να ζητά την απαραίτητη οικονομική στήριξη για την ίδρυση σχολείου τυφλών. Τελικά το 1790 την εξασφάλισε. Τον Ιανουάριο του 1791, το πρώτο σχολείο για τους τυφλούς της Αγγλίας άνοιξε στο Λίβερπουλ με την επωνυμία Σχολή Κατάρτισης Απόρων Τυφλών. Εκτός από το ίδρυμα στο Λίβερπουλ, κατά την τελευταία δεκαετία του δέκατου όγδοου αιώνα, ιδρύθηκαν τρία άλλα σχολεία για τυφλούς στο Μπρίστολ, Εδιμβούργο και το Λονδίνο. Ωστόσο, αν και τα σχολεία λειτουργούσαν, δεν υπήρχε μέθοδος κατάρτισης των εκπαιδευτικών και ούτε κάποιο ανάγλυφο σύστημα για να μάθουν οι τυφλοί να διαβάζουν και να γράφουν. Κατά τη διάρκεια του πρώτου μισού του δέκατου ένατου αιώνα μόνο τέσσερα νέα ιδρύματα για τυφλούς ιδρύθηκαν: στο Νόργουιτς (1805), τη Νέα Υόρκη (1835), το Νιούκαστλ

(1838) και το Μάντσεστερ (1839). Ωστόσο, δεν ελήφθη υπόψη η κατάρτιση των εκπαιδευτικών σχετικά με το απαιτητικό αυτό έργο.¹¹¹

Τα ιδρύματα στη Βιέννη και το Βερολίνο έγιναν πηγή έμπνευσης για την ίδρυση νέων σχολείων σε γερμανόφωνες χώρες. Στη Ρωσία ο ίδιος ο V. Haüy ίδρυσε το πρώτο ίδρυμα για τους τυφλούς. Πρωτοπόρος της εκπαίδευσης των τυφλών στις σκανδιναβικές χώρες ήταν ο Σουηδός Per Aron Borg. Αρχισε να διδάσκει ένα τυφλό κορίτσι, σύμφωνα με τη δική του μέθοδο το 1806. Ενδιαφερόταν επίσης για τους κωφούς και στην πρώτη δεκαετία του δέκατου ένατου αιώνα, δίδαξε τυφλούς και κωφούς μαθητές στο σπίτι του στη Στοκχόλμη. Το 1812, αγόρασε το ακίνητο Manilla στο Djurgården, και με τη βοήθεια φοιτητών και καθηγητών έχτισε έναν «ξενώνα» για κωφούς και τυφλούς. Στις Κάτω Χώρες, το πρώτο ίδρυμα για την εκπαίδευση των τυφλών ιδρύθηκε στο Άμστερνταμ το 1808, στην Ελβετία, στη Ζυρίχη το 1809, και στη Δανία το 1811. Στα χρόνια που ακολούθησαν, ιδρύματα για τυφλούς ιδρύθηκαν σε πολλές άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Το 1829 ιδρύθηκε το Άσυλο της Νέας Αγγλίας για τους Τυφλούς, το πρώτο σχολείο για τυφλούς στις Ηνωμένες Πολιτείες. Το 1839 μετονομάστηκε σε Ίδρυμα Perkins για τους Τυφλούς προς τιμήν του συνταγματάρχη Handasyd Perkins. Το 1887 το σχολείο καθιέρωσε ένα νηπιαγωγείο για τα τυφλά παιδιά, το 1920 έγιναν εκεί οι πρώτες ψυχολογικές εξετάσεις για τυφλά παιδιά, και το πρώτο μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών για Τυφλούς, σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ. Το 1831, ιδρύθηκε το ίδρυμα για τυφλούς στη Νέα Υόρκη υπό τη διεύθυνση του Δρ. John Dennison Russ. Αντίστοιχο Ίδρυμα στην Πενσυλβάνια ιδρύθηκε το 1833. Οι πρώτοι μαθητές ήταν τα παιδιά οικογενειών που μπορούσαν να πληρώσουν τα δίδακτρα και τα τέλη επιβίβασης. Τα σχολεία για τυφλά παιδιά σιγά-σιγά πολλαπλασιάστηκαν.¹¹²

Ένα σημαντικό ζήτημα που αφορούσε την εκπαίδευση των τυφλών ήταν η γραφή στην οποία θα εκπαιδεύονταν. Έτσι το 1786, ο V. Haüy δημοσίευσε στο *Δοκίμιο για την εκπαίδευση των τυφλών* ένα ανάγλυφο σύστημα γραφής ώστε να μπορούν να το διαβάσουν τυφλοί. Αυτό το σύστημα γραφής είναι σήμερα γνωστό ως τύπος Haüy. Ο τύπος απλοποιούσε το σύστημα που χρησιμοποιούνταν συνήθως για

¹¹¹ Hunter, Bill. *Forgotten Hero: The Life and Times of Edward Rushton: Liverpool's Blind Poet, Revolutionary Republican & Anti-slavery Fighter*. Living History Library, 2002, σ. vii.

¹¹² K. Stuckey, *ό.π.*, σ. 2-4

τη γραφή των τυφλών, αλλά χωρίς να αλλάξει στην ουσία τη μορφή της γραφής. Το μεγάλο λάθος αυτών των συστημάτων γραφής ήταν, όπως επεσήμανε ο ερευνητής Pam Lorimer, ότι θεωρούσαν «πως επειδή τα γράμματα ήταν εύκολο να γίνουν αντιληπτά με τα μάτια δεν θα ήταν πάρα πολύ δύσκολο να κατανοηθούν μέσω ανάγλυφων σχημάτων με την αφή».

Η ίδια κριτική μπορεί να γίνει και για τον τύπο Moon που αναπτύχθηκε από το τυφλό Δρ. William Moon (1818-1894). Το σύστημα Moon είναι το μόνο άλλο σύστημα ανάγνωσης για τυφλούς, το οποίο είναι σε κοινή χρήση μέχρι σήμερα, αν και χρησιμοποιείται κυρίως στη Βρετανία και ορισμένες χώρες της Βρετανικής Κοινοπολιτείας. Το πρόβλημα με όλα τα ανάγλυφα συστήματα γραφής ήταν η δυσκολία στη γραφή, καθώς, κατά τον 19ο αιώνα, αυτή η γραφή μπορούσε να παραχθεί επιτυχώς μόνο με τη χρήση πιεστηρίων. Αυτό ήταν μεγάλο μειονέκτημα για τους τυφλούς καθώς εξαρτιόντουσαν από τους βλέποντες για το τύπωμα.

Η εκπαίδευση, η ανάγνωση και η γραφή των τυφλών ήταν δύσκολη υπόθεση στις αρχές του 19ου αιώνα, καθώς όπως επισημαίνει ο Lorimer, «κανένα μέσο γραφής δεν είχε εξελιχθεί μέχρι το 1821». Η καθυστέρηση της εκπαίδευσης των τυφλών προκλήθηκε εν μέρει από τεχνολογικά προβλήματα, αλλά και από την έλλειψη κατανόησης των αναγκών και των δυνατοτήτων των ατόμων που στερούνται την όραση. Τελικά, ο τυφλός γάλλος μαθητής Λουδοβίκος Μπράιγ (1809-1852) σχεδίασε το καλύτερο σύστημα ανάγνωσης και γραφής για τυφλούς, το «Σύστημα Braille», χρησιμοποιώντας μόνον έξι κουκίδες.

Με τη χρήση Braille οι τυφλοί μαθητές ήταν σε θέση να προχωρήσουν την εκπαίδευσή τους. Η Helen Keller (1880-1968) η οποία ήταν τυφλο-κωφάλαλη ήταν σε θέση να πάει στο κολέγιο, το 1900, εξαιτίας της μεγάλης επάρκειάς της στην γραφή Braille. Εξαιρετικά σημαντική, για την εκπαίδευση των τυφλών ήταν και η ανακάλυψη του Pierre Foucault, ο οποίος ήταν δάσκαλος στο σχολείο για τυφλούς στο Παρίσι, και κατασκεύασε μια μηχανή, το 1848, η οποία εκτύπωνε ανάγλυφα γράμματα για τους τυφλούς. Βρισκόμαστε μπροστά στην ανακάλυψη της σύγχρονης γραφομηχανής, η οποία αρχικά εφευρέθηκε για την επικοινωνία των τυφλών. Η γραφομηχανή αντικατέστησε τους, ως επί το πλείστον, πολύ πιο αργούς τρόπους γραφής. Επίσης έχει αποδειχθεί ότι είναι μια πολύτιμη συσκευή για την απασχόληση

ενός μεγάλου μέρους τυφλών. Η εισαγωγή αποτελεσματικών Braillewriter κατέστησε δυνατή την ταχεία μεταγραφή Braille βιβλίων και άλλων υλικών.¹¹³

Οι αστικές τάξεις αντιλήφθηκαν την εκπαίδευση για τους τυφλούς αρχικά ως μια φιλανθρωπική πράξη και αργότερα ως δικαίωμα των τυφλών πολιτών. Το Άσυλο Χάλιφαξ Τυφλών, το πρώτο οικοτροφείο για τυφλά παιδιά στον Καναδά, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της εξέλιξης. Άνοιξε τις πόρτες του το 1872 ως φιλανθρωπικό ίδρυμα με εκπαιδευτικούς στόχους. Το Άσυλο ξεκίνησε με μια μεγάλη δωρεά από το κληροδότημα που άφησε ο έμπορος William Murdoch, ο οποίος είχε προβλήματα όρασης. Υπό την καθοδήγηση του τυφλού διευθυντή Fraser, το Άσυλο έγινε ένα ακμάζον σχολείο με μαθητές ηλικίας μεταξύ έξι και είκοσι ενός, στο οποίο διδάσκονταν ανάγνωση, μαθηματικά, ιστορία και γεωγραφία, μουσική, καλαθοπλεκτική. Παράλληλα ο Fraser ξεκίνησε μια εκστρατεία με εκκλήσεις χρηματοδότησης από φιλανθρώπους, ωστόσο κατέληξε να ζητά χρηματοδότηση από το κράτος, θεωρώντας την εκπαίδευση των τυφλών δικαίωμα του πολίτη, αντίστοιχο με το δικαίωμα όλων των παιδιών για δημόσια πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Τελικά η εκστρατεία πέτυχε και ο Fraser έστρεψε ξανά την προσοχή του στην εκπαίδευση των τυφλών παιδιών, επιτρέποντας στο Εθνικό Καναδικό Ινστιτούτο για Τυφλούς να γίνει το κύριο πρόσωπο της στήριξης των τυφλών στις θαλάσσιες επαρχίες και σε ολόκληρο τον Καναδά.¹¹⁴

Η σημασία των αναπήρων πολέμου στη διαμόρφωση των συστημάτων κοινωνικής πρόνοιας για τους αναπήρους και συνολικότερα η αλλαγή αντιμετώπισης της αναπηρίας και της τυφλότητας αποτελεί κοινό τόπο στη σχετική διεθνή βιβλιογραφία. Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος υπήρξε καθοριστικός για την Δύση, αφού έφερε αντιμετώπιες τις κοινωνίες με τις συνέπειες του πολέμου μετά το τέλος του, δηλαδή τη μεγάλη ανθρωπιστική καταστροφή. Σε αυτό το πλαίσιο επηρεάστηκε η πρόνοια για την αναπηρία και ως εκ τούτου για τους τυφλούς.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτών των μετατοπίσεων είναι η ίδρυση του Καναδικού Εθνικού Ινστιτούτου για τους Τυφλούς (CNIB) το 1918. Ενώ στις αρχές του εικοστού αιώνα, οι τυφλοί αντιμετώπιζονταν γενικά, και στον Καναδά, ως

¹¹³ Ken Stuckey, «A "Feeling" for the Education of the Blind: A Brief History of the Education of the Blind Illustrated with Colour Slides of Postage Stamps», σ.2-3. R. Th Enerstvedt, *ό.π.*, σ.53-55.

¹¹⁴ Joanna L. Pearce, *Fighting in the dark: Charles Frederick Fraser and the Halifax Asylum for the blind, 1850-1915*, Dalhousie Halifax, Nova Scotia, July 2011, σ.3, 24-32, 46-57.

εξαρτώμενα μέλη της κοινωνίας και θεωρούνταν αξιοθρήνητοι. Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αυτή η εξάρτηση έγινε πιο εμφανής όταν βετεράνοι, οι οποίοι είχαν χάσει την όρασή τους κατά τη διάρκεια των μαχών, επέστρεψαν στον Καναδά. Όπως προηγουμένως οι τυφλοί ενήλικες, οι βετεράνοι δεν είχαν αποκτήσει δεξιότητες για να αντιμετωπίσουν τη νέα πρόκληση. Ωστόσο, αυτή η ομάδα των ανδρών παρουσίαζε μια διαφορετική πρόταση αναπαράστασης της τυφλότητας. Η απώλεια της όρασης δεν ήταν εκ γενετής. Οι τυφλοί βετεράνοι ήταν αυτάρκεις πριν από την εμπειρία του πολέμου και τον τραυματισμό τους.

Σε αυτό το πλαίσιο ιδρύθηκε το 1918 το Καναδικό Εθνικό Ινστιτούτο για τους Τυφλούς (CNIB) από διάφορα άτομα, συμπεριλαμβανομένου του τυφλού βετεράνου πολέμου, Edwin Baker. Ως αποτέλεσμα της άσκησης πιέσεων του Ινστιτούτου, πολλές νομοθεσίες αναγνώρισαν ίσα δικαιώματα για τους τυφλούς. Για παράδειγμα, το 1930 ψηφίστηκε νόμος που επέτρεπε στους τυφλούς ψηφοφόρους να ψηφίζουν.¹¹⁵

2ο υποκεφάλαιο: Οι πρώτοι εμπνευστές της εκπαίδευσης των τυφλών στην Ελλάδα

Μπορεί στη Δυτική Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική η μέριμνα για τους τυφλούς και η έμφαση στην εκπαίδευσή τους να ξεκίνησε από τον 18ο αιώνα, ενώ η όλη προσπάθεια συστηματοποιήθηκε τον 19ο αιώνα, ωστόσο στην Ελλάδα αντίστοιχες κινήσεις δεν έγιναν πριν τις αρχές του 20ού αιώνα. Παρόλα αυτά το αίτημα για εκπαίδευση των τυφλών διατυπώνεται για πρώτη φορά, ήδη από το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα, από τον Κερκυραίο γιατρό και βουλευτή Αντώνιο Παλατιανό.¹¹⁶ Κατά τη διάρκεια της βουλευτικής του θητείας, ο Α. Παλατιανός

¹¹⁵ Sue Boman, *Post-Secondary Education for blind and partially sighted students*, Integrated Studies Project submitted to Dr. Cathy Bray in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts – Integrated Studies Athabasca, Alberta, Ιανουάριος, 2006, σ.8-9, 12-13.

¹¹⁶ Ο Αντώνιος Παλατιανός γεννήθηκε το 1833. Σπούδασε ιατρική σε πανεπιστήμιο της Ιταλίας το 1852. Διέμεινε στην Ιταλία και υπηρέτησε ως στρατιωτικός γιατρός. Το 1867 επέστρεψε στην Κέρκυρα, όπου διορίστηκε διευθυντής του Σωφρονιστηρίου Κέρκυρας, ωστόσο σύντομα παραιτήθηκε. Οπαδός των φιλελεύθερων ιδεών, εκλέχθηκε τελικά βουλευτής το 1879. Είχε έντονη φιλανθρωπική δράση και το 1884 εκλέχθηκε αντιπρόεδρος στην «Φιλελεήμων εταιρία Άγιος Σπυρίδων», με πρόεδρο τον αρχιεπίσκοπο Κέρκυρας, που στόχο είχε την περίθαλψη των φτωχών και τη στοιχειώδη εκπαίδευση απόρων παιδιών. Επιπλέον ανέλαβε πρόεδρος του Αρσάκειου Παρθεναγωγείου στην Κέρκυρα, θέση που διατήρησε μέχρι το τέλος της ζωής του. Πέθανε το 1893. Τα βιογραφικά στοιχεία προέρχονται από τον επικήδειο που δημοσιεύτηκε το 1893 στο περιοδικό Παρνασσός. Βλ. Ν. Τ. Βούλγαρις, «Αντώνιος Παλατιανός», *Παρνασσός*, τόμ. 15, Αρ. 12, 1893, σ. 901-902, 906, 909.

νόσησε από ασθένεια των οφθαλμών και αναγκάστηκε να πραγματοποιήσει πολλαπλές εγχειρήσεις στην Ιταλία και το Παρίσι, ώστε να σώσει την όρασή του.¹¹⁷

Η προσωπική του περιπέτεια τον ώθησε να ασχοληθεί με την εκπαίδευση των τυφλών. Γνώστης, όπως φαίνεται, των εξελίξεων στην εκπαίδευση των τυφλών που συντελούνταν στην Ευρώπη, θέλησε να μεταλαμπαδεύσει και στη χώρα του αυτές τις αντιλήψεις. Σε αυτή την κατεύθυνση έγραψε δύο βιβλία, το *Τυφλοί και κωφάλαλοι εν Ελλάδι*, που εκδόθηκε το 1882, και το *Δοκίμιον περί εφαρμογής εις την ελληνικήν γλώσσαν της αναγλυφογραφίας Βράιλ προς εκπαίδευσιν των τυφλών*.

Στο πρώτο βιβλίο παρουσιάζει την κατάσταση τυφλών και κωφαλάλων στην Ελλάδα. «Δύο τάξεις δυστυχών όντων εισίν έτι μάλλον δυστυχείς δια μόνον λόγον ότι γεννώνται εν Ελλάδι, οι τυφλοί και οι κωφάλαλοι»,¹¹⁸ αναφέρει χαρακτηριστικά στην αρχή του ευσύνοπτου συγγράμματός του. Ο Α. Παλατιανός υπολογίζει, ελλείψει οποιασδήποτε επίσημης στατιστικής, ότι στην Ελλάδα οι τυφλοί είναι περίπου 2.000 και οι κωφάλαλοι 4.000, κατ' αναλογία με όσους έχουν υπολογιστεί σε άλλες χώρες, ωστόσο αναφέρει ότι κανείς -ούτε η πολιτεία, ούτε ο δήμος, ούτε η κοινωνία- έχει αναλάβει πρωτοβουλία για να τους ανακουφίσει από το «άχθος» τους, ενώ αναφέρει ότι η κατάσταση είναι χειρότερη στις τάξεις των εργατών και των φτωχών, καθώς καμία μέριμνα δεν λαμβάνεται από την οικογένειά τους.¹¹⁹

Την κατάσταση αυτή τη θεωρεί ντροπιαστική, και αναφέρει ότι «η Ελλάς ήτις και δικαίως έχει την αξίωσιν να προΐσταται του πολιτισμού εν τη Ανατολή, οφείλει και κατά τούτον τον κλάδον, ως πράττει και εις άλλους, να μιμήται τα πεπολιτισμένα έθνη του παλιού και νέου κόσμου». ¹²⁰ Σε αυτά τα πολιτισμένα έθνη, οι τυφλοί και οι κωφάλαλοι εκπαιδεύονται και γίνονται ωφέλιμοι για την πατρίδα, την οικογένεια, τους εαυτούς τους.¹²¹ Προς απόδειξη των λεγομένων του, παρουσιάζει την ιστορία της εκπαίδευσης των τυφλών από τις πρώτες προσπάθειες του V. Haüy, που εφηύρε την τέχνη της διδασκαλίας, της ανάγνωσης και της γραφής των τυφλών και ίδρυσε στο Παρίσι κατάστημα τυφλών νέων, μέχρι τις μέρες του, όπου λειτουργούν διάφορα

¹¹⁷ Ν. Τ. Βούλγαρις, «Αντώνιος Παλατιανός», *Παρνασσός*, ό.π., σ. 904-905.

¹¹⁸ Αντώνης Παλατιανός, *Τυφλοί και κωφάλαλοι εν Ελλάδι*, εκ του τυπογραφείου Κοραΐς – Ι. Ναχαμούλη, Κέρκυρα 1882, σ. 3.

¹¹⁹ Αντώνης Παλατιανός, *Τυφλοί και κωφάλαλοι εν Ελλάδι*, ό.π., σ. 3, 6, 9.

¹²⁰ ό.π., σ. 4.

¹²¹ ό.π..

εκπαιδευτήρια τυφλών σε πολλές χώρες. Αναλυτικές πληροφορίες σχετικά με τον αριθμό των οικότροφων, την ηλικία τους, τα δίδακτρα, τη χρηματοδότηση, τα μαθήματα, την επαγγελματική εκπαίδευση και αποκατάσταση των τυφλών κ.λπ. δίνει για το δημόσιο εκπαιδευτήριο τυφλών στη Γαλλία, ενώ αναφέρει διάσπαρτες πληροφορίες και για την κατάσταση στην Ιταλία και την Αγγλία.¹²² Μάλιστα υποστηρίζει ότι τα πλεονεκτήματα της εκπαίδευσης των τυφλών έχουν γίνει ήδη εμφανή, καθώς και από τις δύο αυτές τάξεις ανθρώπων έχουν προέλθει πολλοί διαπρεπείς επιστήμονες, καλλιτέχνες, βιομήχανοι κ.λπ.¹²³

«Ενώπιον τοιούτων αποτελεσμάτων είναι αδικαιολόγητος η παρ' ημίν έλλειψις εκπαιδευτικών καταστημάτων υπέρ των τυφλών και κωφαλάλων»,¹²⁴ τονίζει και αναφέρει ότι πρέπει να υπάρξει κινητοποίηση για να ελαττωθεί η «αθλιότητα» αυτών των ατόμων και να γίνουν «ωφέλιμοι και έντιμοι πολίτες». Θεωρεί δε, ότι αυτό είναι καθήκον της κοινωνίας.¹²⁵ Σε αυτό το πλαίσιο προτείνει, να διεξαγάγει καταρχήν η κυβέρνηση στατιστική για να δει το μέγεθος του προβλήματος, και στη συνέχεια να συνεργήσει μαζί με τους δήμους και τους ιδιώτες για τη σύσταση εκπαιδευτηρίων τυφλών και κωφαλάλων και για τα δύο φύλα. Στο «Ειδικό εκπαιδευτήριο», το οποίο πρέπει να είναι «χρήσιμο δια πάσαν την Ανατολή», θα φοιτούν τυφλοί και κωφάλαλοι 6-20 ετών, που δεν έχουν «ατελή διανοητική ανάπτυξιν» αναφέρει, ενώ κάνει λόγο και για χρηματική βοήθεια στους πένητες.¹²⁶ Τέλος δεν παραλείπει να αναφερθεί σε σκέψεις και ενέργειες της Βασίλισσας, από το 1881, ώστε να φιλοξενήσει και να εκπαιδεύσει τυφλά και κωφάλαλα παιδιά, το ορφανοτροφείο Χατζηκώστα, γεγονός που τον ωθεί να προτείνει την ίδρυση «εταιρείας», υπό την προστασία της, η οποία θα αναλάβει την περίθαλψη και εκπαίδευση τυφλών και κωφαλάλων, με παραρτήματα σε όλη την Ελλάδα, και στόχο την ίδρυση του Εκπαιδευτηρίου.¹²⁷

Η επόμενη προσπάθεια του Α. Παλατιανού είναι να εισαγάγει τη γραφή Braille στην Ελλάδα. Ο Α. Παλατιανός γνώριζε ότι σε Αγγλικό γυμνάσιο για τυφλούς

¹²² *ό.π.*, σ. 11-15.

¹²³ *ό.π.*, σ. 5.

¹²⁴ *ό.π.*.

¹²⁵ *ό.π.*, σ. 4.

¹²⁶ *ό.π.*, σ. 5-7.

¹²⁷ *ό.π.*, σ. 20.

γόνους ευγενών διδάσκονταν αρχαία ελληνικά και «προ ολίγων δε ετών εφηρμόσθη επί τούτω εις το Ελληνικό Αλφάβητο το σύστημα Βράιλ», ενώ τυπώθηκαν, σε αυτή τη γραφή, βιβλία του Θουκυδίδη, τα Ευαγγέλια κ.λπ. Ωστόσο υποστηρίζει ότι «η εφαρμογή απέβη ατελής μην λαμβάνουσα υπόψιν τους τόνους» και ότι γίνονται προσπάθειες τελειοποίησης στην Ελλάδα και Αγγλία.¹²⁸ Τις προσπάθειες αυτές συστηματοποιεί με την έκδοση του *Δοκιμίου περί εφαρμογής εις την ελληνικήν γλώσσαν της αναγλυφογραφίας Βράιλ προς εκπαίδευσιν των τυφλών*, με το οποίο κάνει γνωστό το σύστημα Braille στην Ελλάδα και προσπαθεί να το προσαρμόσει στην ελληνική γλώσσα.¹²⁹

Στη συνέχεια εξέδωσε βιβλία γραμματικής, αριθμητικής, και εκπαιδευτικά βιβλία για τυφλούς, τα οποία, σύμφωνα με τον βιογράφο του στον *Παρνασσό*, έγιναν γνωστά στο εξωτερικό «μετά επαίνων», αλλά στην Ελλάδα έμειναν «απαρατήρητα». Η αναγνώριση των προσπαθειών του από τους ομολόγους του στην Ευρώπη γίνεται εμφανής από την πρόσκληση που του απευθύνθηκε, ώστε να συμμετάσχει στην Εθνική Σύνοδο επιστημόνων που ασχολούνταν με την εκπαίδευση και θεραπεία τυφλών, το 1883 στη Φλωρεντία, και σε αντίστοιχη σύνοδο στην Ολλανδία.¹³⁰

Τέλος αξίζει να σημειωθεί ότι ο Α. Παλατιανός, ακολουθώντας το πρότυπο του Valentin Haüy, δίδαξε αυτοπροσώπως τυφλό μαθητή από τα 4 του έτη. Η διδασκαλία περιλάμβανε γραφή, ανάγνωση και στοιχειώδεις γνώσεις. Μάλιστα, επιδιώκοντας να «χρησιμεύση ως παράδειγμα μαρτυρούν ποιαν ήθελε παράσχειν ωφέλεια η σύσταση τακτικού και πλήρους σχολείου των τυφλών», τον έστειλε υπότροφο σε εκπαιδευτήριο τυφλών στη Νάπολη, στο οποίο ο μαθητής είχε άριστες επιδόσεις, αλλά εξαιτίας νόσου πέθανε, προκαλώντας μεγάλη λύπη και απογοήτευση στον Α. Παλατιανό.¹³¹

Παρά τις προσπάθειες του Α. Παλατιανού, μέχρι το 1893 -έτος θανάτου του- τίποτα δεν έγινε για την εκπαίδευση των τυφλών και κωφάλαλων στη χώρα. Κανένας φορέας, ούτε το κράτος, ούτε οι δήμοι, ούτε η ιδιωτική πρωτοβουλία ενδιαφέρθηκε να υλοποιήσει τα οράματά του. Έτσι ο ίδιος προνόησε και στη διαθήκη του άφησε «40 μετοχάς της Ιονικής Τραπέζης της ιδιοκτησίας μου, όπως διά μόνων των τόκων

¹²⁸ *ό.π.*, σ. 15.

¹²⁹ Ν. Τ. Βούλγαρις, «Αντώνιος Παλατιανός», *Παρνασσός*, *ό.π.*, σ. 905.

¹³⁰ *ό.π.*, σ. 907.

¹³¹ *ό.π.*.

εκπαιδευώνται νέοι τυφλοί Κερκυραίοι, ορθόδοξοι, νοήμονες, πολίται Έλληνες, εις τι εκπαιδευτήριον εις το Εξωτερικόν ή προτιμότερον εις συσταθησόμενον εν Ελλάδι. Αν τυχόν εν Κέρκυρα δεν υπάρχουν τοιούτοι νέοι τυφλοί, θέλει εκπαιδευόνται νέοι τυφλοί εξ άλλων επαρχιών της Ελευθέρας Ελλάδος». Μάλιστα στη διαθήκη του προέβαλε αφενός το αρχικό κεφάλαιο να παραμείνει άθικτο και αφετέρου η διαχείρισή του να γίνεται από τον αρχιεπίσκοπο της Κέρκυρας, τον δήμαρχο του νησιού, και ένα συγγενικό του πρόσωπο.¹³² Τελικά το κληροδότημα του Α. Παλατιανού αξιοποιήθηκε και μετά την ίδρυση του Οίκου Τυφλών, χρηματοδοτώντας υποτροφίες,¹³³ γεγονός που προφανώς ώθησε στην καταγραφή του ονόματος του κερκυραίου πολιτικού σε τιμητική πλάκα έξω από τον Οίκο, υπό τον τίτλο Μεγάλοι Ευεργέτες.¹³⁴ Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι εκτός από τον Α. Παλατιανό και η Ελένη Βασιλείου στη διαθήκη της, τρία χρόνια μετά, το 1896, άφησε κληροδότημα 25 χιλιάδων δρχ. εντόκως στην Εθνική Τράπεζα για την ίδρυση ασύλου τυφλών από την κυβέρνηση ή ιδιώτες.¹³⁵

3ο υποκεφάλαιο: Οι ιδέες περί ευγονικής στο 1ο μισό τού 20ού αιώνα

Το 1920 είχαν ωριμάσει οι συνθήκες για τη συστηματική οργάνωση των υπηρεσιών υγείας στην Ελλάδα. Τότε έρχεται στη Βουλή η συζήτηση για τον ιδρυτικό νόμο του υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας.¹³⁶ Το υπουργείο στόχευε στην ενοποίηση διαφόρων υπηρεσιών διάσπαρτων σε άλλα υπουργεία. Εκείνη την εποχή η κατάσταση της υγείας των πολιτών ήταν κακή (αυξημένη θνησιμότητα, επιδημίες), ενώ η νοσηρότητα εξαιτίας του πολέμου έχει αυξηθεί. Με την ίδρυση του υπουργείου, το κράτος φαίνεται να κατανοεί την αναγκαιότητα να πάρει πρωτοβουλίες σε αυτό τον τομέα.¹³⁷ Τότε για πρώτη φορά γίνεται προσπάθεια

¹³² Κώστας Σοφιανός, *Το νομικό καθεστώς της παιδικής ηλικίας και την ενότητα 1833-1900, Συναγωγή νόμων, διαταγμάτων, εγκυκλίων, καταστατικών*, τόμος Α', ΙΑΕΝ, Αθήνα 1988, σ. 273.

¹³³ *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1912, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 5.

¹³⁴ Βλ. φωτογραφία με πλάκα μεγάλων ευεργετών στο Ματούλα Τομαρά-Σιδέρη, *Οι έλληνες του Καΐρου*, 2η έκδοση, εκδόσεις Κέρκυρα, Κέρκυρα 2011, σ. 181.

¹³⁵ Γεώργιος Δροσίνης, *Οι τυφλοί*, δεύτερη έκδοση, ΣΩΒ, Αθήνα 1928, σ. 93· Οίκος τυφλών, Εταιρεία προς εκπαίδευσιν και προστασίαν των τυφλών, τα κατά την ίδρυσιν της εταιρείας, καταστατικός, Σακελλαρίου, Αθήνα 1906, σ. 5.

¹³⁶ Θεοδώρου Βασιλική, Καρακατσάνη Δέσποινα, *Ιατρική επίβλεψη & κοινωνική πρόνοια για το παιδί τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα*, εκδ. Διόνικος, Αθήνα, 2010, σελ. 270.

¹³⁷ Στο ίδιο, σελ. 271.

υγειονομικής προστασίας του παιδιού από τη σύλληψη μέχρι την εφηβεία. Το ελπιδοφόρο εγχείρημα σταμάτησαν τα πολεμικά γεγονότα του 1920-1922. Ωστόσο πρόκειται για την πρώτη προσπάθεια υγειονομικής προστασίας του παιδιού τον 20ό αιώνα, που στήριζαν οι βενιζελικές κυβερνήσεις, και θα πρέπει να ενταχθεί στο συνολικότερο σχέδιο κοινωνικής πολιτικής τού φιλελεύθερου κόμματος όσο και της σχεδιαζόμενης εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης.¹³⁸

Η πύκνωση του ενδιαφέροντος για αυτά τα ζητήματα οφείλεται σε 3 παράγοντες: 1) στην ανάδυση διεθνών οργανισμών υγείας, 2) στην ανάδειξη, στον ιατρικό λόγο, των κοινωνικών παραγόντων που συνδέονται με την ποιότητα υγείας, 3) στην κρατική ανάληψη ευθύνης για αυτά τα ζητήματα. Παράλληλα, η ανάπτυξη του ευγονιστικού κινήματος καθώς και οι συζητήσεις για τη χάραξη μιας κοινωνικής πολιτικής απέναντι στην οικογένεια, θα υπογραμμίσουν τη σημασία της υγείας του παιδιού και της μητέρας στο πλαίσιο διαφορετικών πολιτικών. Όσο αυξάνεται αυτό το ενδιαφέρον, παίρνονται και πρωτοβουλίες, π.χ. σχολεία για μαθητές ειδικών κατηγοριών κ.λπ.¹³⁹

Μεταξύ 1918-1920 δημιουργούνται υπουργεία κοινωνικής πρόνοιας σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες. Αυτό οφείλεται στις συνέπειες του πολέμου (μεγάλοι αριθμοί αναπήρων, αρρώστων, θανόντων). Οι κυβερνήσεις όλων των πολιτικών αποχρώσεων προχώρησαν στη συγκρότηση μιας κοινωνικής πολιτικής, οργάνωσαν νοσοκομεία, συμβουλευτικά κέντρα κλπ. Ωστόσο, παρόλο που τα κράτη αναγνωρίζουν τη σημασία της κοινωνικής πολιτικής ο βαθμός ενεργοποίησής τους ποικίλει. Την περίοδο αυτή η υγεία αναδεικνύεται σε δημόσιο ζήτημα και για το λόγο ότι ενισχύεται το κοινωνικό αίτημα για φροντίδα και το δικαίωμα των πολιτών στην κρατική πρόνοια. Στη διαμόρφωση των νέων αιτημάτων, ουσιαστικό ρόλο έπαιξε η στροφή των γιατρών στις οικονομικές και κοινωνικές αιτίες που ήταν η πηγή της νοσηρότητας.¹⁴⁰ Καθώς ο Μεσοπόλεμος είναι περίοδος διάχυσης οικουμενικών αξιών και διεύρυνσης της σφαίρας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η υγεία δεν ερμηνεύεται ως ατομική υπόθεση αλλά ως αντικείμενο δημόσιου ενδιαφέροντος. Η κοινωνιολογική στροφή στην ιατρική σκέψη μετά τον Α' παγκόσμιο Πόλεμο έρχεται να υποκαταστήσει την ηθικολογική ερμηνεία των αιτιών της αρρώστιας τού τέλους του 19ου αιώνα, που θεωρούσε τους αρρώστους υπεύθυνους της κατάστασής τους.

¹³⁸ Στο ίδιο, σελ. 272.

¹³⁹ Στο ίδιο, σελ. 275.

¹⁴⁰ Στο ίδιο, σελ. 278.

Αυτή η στροφή γίνεται κυρίαρχη μετά το 1930. Διατυπώνεται η άποψη ότι η δημόσια υγεία θα μπορούσε να αναπτυχθεί καλύτερα μέσω της κοινωνικής διαπαιδαγώγησης, σε συνδυασμό με την κοινωνική υγιεινή και την ευγονική. Σε αυτό το πλαίσιο η ανάληψη δράσης μετακινείται από τη φιλανθρωπία στην πολιτική. Ο ρόλος των φιλανθρωπικών οργανώσεων μειώνεται σε αυτή την περίοδο.¹⁴¹ Παράλληλα όμως, η διάρθρωση εντός κρατικών ορίων μιας οργανωμένης πρόνοιας εντείνει τον αυταρχισμό. Στην περίπτωση αυτή η ιατρική καθίσταται αντικείμενο ελέγχου και εκμετάλλευσης, όπως στη Γερμανία.¹⁴² Παράλληλα, η ιατρική χρησιμοποιείται ως εργαλείο για τον έλεγχο των ατομικών και συλλογικών σωμάτων.

Όσον αφορά τις ευγονικές αντιλήψεις και την κρατική πολιτική,¹⁴³ υπάρχουν δύο κυρίαρχα μοντέλα σκέψης στην ιατρική: η κοινωνική ιατρική και ο ευγονισμός. Η κοινωνική ιατρική εστιάζει στις περιβαλλοντικές και κοινωνικές συνθήκες διαβίωσης, στην υγεία των ατόμων και ομάδων και στην αρρώστια και προσπαθεί να ελέγξει την επίδραση εξωγενών παραγόντων (συνθήκες εργασίας, διατροφής κ.λπ.).

Ο ευγονισμός ή ευγονική εξετάζει τη γενετική επίδραση διαφόρων στοιχείων και κληρονομικών παραγόντων στην υγεία, προτείνοντας ένα σύνολο διαφόρων γενετικών ερευνών και κοινωνικών και ηθικών πρακτικών που κρίνονται θετικές για τη δημιουργία μιας «υγιούς φυλής». Ρίζες αυτών των θεωριών είναι η εγκληματολογική ανθρωπολογία του Lombroso, που απέδιδε ψυχολογικά χαρακτηριστικά σε ένα βιολογικό κληρονομικό στοιχείο και αφετέρου η θεωρία της κληρονομικότητας του Galton, που είχε επιχειρήσει μια μαθηματική προσέγγιση των βιολογικών φαινομένων. Ο Pearson επεσήμανε ότι η μελέτη του ευγονισμού είχε ως στόχο τη στατιστική εξέλιξη της ανθρώπινης κοινωνίας σε όλες τις φάσεις της, υγιείς και νοσηρές. Έτσι αναπτύχθηκε ο κλάδος της βιομετρίας.¹⁴⁴ Ο Galton ανέπτυξε το σχέδιό του για την εφαρμοσμένη βιομετρία, στην οποία η ευγονική ήταν σε θέση να επιτρέψει την αύξηση του ποσοστού αναπαραγωγής των πιο ικανών, μειώνοντας αυτό των λιγότερο ικανών. Η ποσοτικοποίηση γίνεται για τους ευγονιστές η μοναδική επιστήμη. Στόχος είναι η αναβάθμιση της φυλετικής ποιότητας του πληθυσμού και η φροντίδα μελλοντικών γενεών, δηλαδή η δημιουργία εύρωστων απογόνων, στοιχείο που νομιμοποιεί την κρατική παρέμβαση σε αυτή την κατεύθυνση. Σε αυτό το

¹⁴¹ Στο ίδιο, σελ. 279.

¹⁴² Στο ίδιο, σελ. 280.

¹⁴³ Στο ίδιο, σελ. 281.

¹⁴⁴ Στο ίδιο, σελ. 283.

πλαίσιο το κράτος έπρεπε να πάρει μέτρα κοινωνικής πολιτικής. Οι ευγονικές θέσεις αποκτούν ευρύ κοινό και η σωματική ευρωστία του κοινωνικού συνόλου θεωρείται όλο και πιο αποτελεσματική για τη στρατιωτική προετοιμασία του έθνους. Η ανάγκη για εύρωστους πολίτες σπρώχνει το κράτος σε πρωτοβουλίες για να προστατευτούν οι πολίτες από ανθυγιεινές προκλήσεις. Διατυπώνονται διάφορες απόψεις για τη δημιουργία ενός βιολογικά ανώτερου κεφαλαίου καθώς και για τα όρια παρέμβασης του κράτους στη ζωή των πολιτών. Δημιουργήθηκαν δύο τάσεις: Η λήψη αρνητικών μέτρων (π.χ. στείρωση που παραπέμπει στον κοινωνικό εκφυλισμό και τη φυλετική παρακμή) και μια θετική, που έθετε ως στόχο την βελτίωση της ποιότητας ζωής και της δημόσιας υγείας και την αποτροπή της φυλετικής παρακμής, χάρη στον καθαρό αέρα, την άσκηση, την ηλιοθεραπεία. Κοινή πεποίθηση και των δύο ήταν ότι το κράτος μπορούσε να διαπλάσει την κοινωνία προς το καλύτερο, αν αποτρέψει τον φυλετικό εκφυλισμό.¹⁴⁵ Το σχολείο γίνεται χώρος ανάδειξης αυτών των αρχών.

Ευγονισμός και οικογενειακή υγεία συνδέονται με τον Μεσοπόλεμο. Ο ιδεατός κόσμος των ευγονιστών είναι ένα εργαστήριο ανάπτυξης όμορφων και υγιών ανθρώπων με βάση τις ακόλουθες αρχές: 1) Κατάταξη, 2) Διασταύρωση μεταξύ γεννητόρων ίσης κατηγορίας, 3) Ικανοποίηση κοινωνικού καθήκοντος των γεννητόρων. Η υποχρέωση για αναπαραγωγή θεωρείται παρόμοια με τη στρατιωτική υποχρέωση. Μπροστά στο ενδεχόμενο μιας νέας πολεμικής σύρραξης και μείωσης του ποσοστού γεννήσεων δημιουργήθηκαν ανησυχίες και έγιναν ενέργειες για τη στήριξη της μητρότητας και την προστασία της παιδικής ηλικίας.¹⁴⁶

Η ανάπτυξη του ενδιαφέροντος για την υγεία του παιδιού και της μητέρας συναρτάται με το κίνημα του ευγονισμού, του ελέγχου των γεννήσεων, της ποιότητας του πληθυσμού. Η μείωση των γεννήσεων μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αύξησε την ανησυχία για την ποιότητα των παιδιών, τη σωματική τους ικανότητα, την ψυχική τους υγεία.¹⁴⁷

Σημαντικό ήταν το κίνημα των γεννήσεων που πρωτοστάτησε στον τομέα αυτό, συναρτώντας τον με κοινωνικά προβλήματα, τη φτώχεια, τους ευγονικούς προβληματισμούς και τα ζητήματα αναπαραγωγής. Σε αυτό το κίνημα πρωτοστάτησε η Sanger, που με στόχο να προωθήσει τις αρχές του οικογενειακού προγραμματισμού

¹⁴⁵ Στο ίδιο, σελ. 284.

¹⁴⁶ Στο ίδιο, σελ. 285.

¹⁴⁷ Στο ίδιο, σελ. 286.

μεταξύ των γυναικών της εργατικής τάξης, ίδρυσε στις Η.Π.Α. το 1916 κλινική για τον έλεγχο των γεννήσεων. Από τη δεκαετία του 1920 συνδέει το ζήτημα με τον ευγονισμό και την αναγκαιότητα να εμποδιστεί η αναπαραγωγή μη υγιών στοιχείων. Υιοθετεί απόψεις της φυλετικής υγιεινής και επιχειρήματα για τη στέρωση ατόμων με προβλήματα υγείας και νοητική υστέρηση.¹⁴⁸

Δραστήριοι έλληνες στον τομέα αυτό ήταν ο Ε. Λαμπαδάριος (συγγραφέας του βιβλίου Λαμπαδάριος Εμμ. Ν., *Σχολική υγιεινή*, Τύποις «Σφενδόνης», Αθήναι, 1928) και ο παιδίατρος Α. Δοξιάδης.¹⁴⁹

Σε θέματα που θέτουν το 1930 σε συνέδρια και διεθνείς συναντήσεις δεν υπάρχει αναφορά για την αντιμετώπιση παιδιών με αναπηρίες.¹⁵⁰ Ωστόσο στο πρώτο διαβαλκανικό συνέδριο προστασίας του παιδιού το 1936 στην Αθήνα, το δεύτερο τμήμα του αφορούσε την προστασία του «άρρωστου και ανώμαλου παιδιού».¹⁵¹

Η καταγωγή του ενδιαφέροντος για τον ορισμό και τη μέτρηση της διανοητικής υγείας, άρα και της καταγραφής των «παρεκκλίσεων» από τον κανόνα, τοποθετείται από τα μέσα του 19ου αιώνα όταν η ψυχολογική μελέτη του παιδιού αναγνωρίζεται ως πεδίο επιστημονικής έρευνας. Φτιάχνονται επίσης ψυχομετρικά τεστ, εργαλείο που χρησιμοποίησαν οι ευγονιστές για να επιβεβαιώσουν τις θέσεις τους τη δεκαετία του 1920.

Η δαρβινιστική αντίληψη οδηγούσε στη σκέψη ότι οι διανοητικές παρεκκλίσεις έχουν βιολογική βάση και αιτιολογία, γενετικού χαρακτήρα. Από το 1908 συγκροτείται το ρεύμα της διανοητικής υγιεινής.¹⁵²

Η αγωγή των βραδύνοων είχε απασχολήσει διάφορες ευρωπαϊκές χώρες με πολλαπλούς τρόπους (π.χ. στη Γερμανία είχαν ιδρυθεί σχολεία παροχής βοήθειας, στη Γαλλία σχολεία καλυτέρευσης - βελτίωσης, στην Αγγλία «σχολεία ελαττωματικών»)¹⁵³ Η διανοητική υγεία άρχισε να απασχολεί ιδιαίτερα γιατρούς και παιδαγωγούς στο Μεσοπόλεμο: γίνονται συνέδρια, ιδρύονται ιατροπαιδαγωγικά

¹⁴⁸ Στο ίδιο, σελ. 287.

¹⁴⁹ Στο ίδιο, σελ. 313.

¹⁵⁰ Στο ίδιο, σελ. 310-311.

¹⁵¹ Στο ίδιο, σελ. 313.

¹⁵² Στο ίδιο, σελ. 323-324.

¹⁵³ Στο ίδιο, σελ. 325.

τμήματα σε πανεπιστήμια, ιατρεία, άσυλα και ειδικές σχολικές τάξεις και ιδρύματα παρατήρησης για τα «ανώμαλα παιδιά» (Ιταλία νόμος του 1925), κ.λπ.¹⁵⁴

Στις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα γίνεται προσπάθεια ιατροκοποίησης της παιδικής ηλικίας.¹⁵⁵ Η πεποίθηση των μεταρρυθμιστών παιδαγωγών του μεσοπολέμου ήταν ότι ο άνθρωπος και η κοινωνία μπορούν να αλλάξουν, μέσα από την προσαρμογή της εκπαίδευσης στις πραγματικές ανάγκες των παιδιών.¹⁵⁶ Για τον λόγο αυτό, αναπτύχθηκαν οι παιδικές εξοχές, οι οποίες συνήθως ακολουθούσαν εκπαιδευτικές δράσεις και πνευματικές ασκήσεις, με δραστηριότητες χαλάρωσης και άσκησης του σώματος (διαμονή στο δάσος, κολύμβηση, περίπατος). Η κοινωνική λειτουργία τους ορίζονταν ως εξής: Επειδή η οικογένεια δεν μπορεί να εξασφαλίσει καλή υγεία στα παιδιά, η κοινότητα αναλάμβανε αυτό το ρόλο μέσω των εξοχών.¹⁵⁷

Για την περίθαλψη των προσφύγων τής Μικράς Ασίας το 1922 δραστηριοποιήθηκε, εκτός των άλλων, και η Αμερικανική Οργάνωση της Εγγύς Ανατολής που ανέλαβε την περίθαλψη ορφανών παιδιών προσφύγων. Η εμπλοκή αυτής της φιλανθρωπικής οργάνωσης στην περίθαλψη των προσφύγων θεωρήθηκε ευκαιρία για διείσδυση των αμερικανικών μεθόδων κοινωνικής πρόνοιας στην Ελλάδα. Η εκπαίδευση στις αρχές της αυτοβοήθειας, η επίλυση πρακτικών ζητημάτων, η υγιεινή διαπαιδαγώγηση ήταν τα βασικά θέματα που προωθούσε. Έτσι, εκτός από περίθαλψη, η οργάνωση απέδιδε εξέχουσα σημασία και στη στοιχειώδη εκπαίδευση των ορφανών καθώς και στην προετοιμασία τους για την επαγγελματική ζωή. Η προστασία των παιδιών από μολυσματικές ασθένειες, η περίθαλψη των αρρώστων και ανάπηρων παιδιών ορίστηκαν στόχοι της. Η ίδρυση περιπτέρου για φυματικά παιδιά στο σανατόριο Σωτηρία, η ίδρυση ενός σχολείου για τυφλά παιδιά και ενός ακόμη για βαρήκοα, η εκπαίδευση αδερφών νοσοκόμων ήταν ορισμένα από τα έργα της.¹⁵⁸

Εξέχουσα προσωπικότητα για την προστασία του παιδιού αναδεικνύεται ο Δοξιάδης. Ορίζεται υφυπουργός Υγιεινής το 1929 ενώ για πολλά χρόνια διατέλεσε πρόεδρος του Πατριωτικού ιδρύματος για την προστασία των παιδιών - ΠΠΠΠ. (Το ίδρυμα λάμβανε κρατική επιχορήγηση, ενώ ίδρυσε το 1932 Συμβουλευτικό Σταθμό

¹⁵⁴ Στο ίδιο, σελ. 326.

¹⁵⁵ Στο ίδιο, σελ. 330.

¹⁵⁶ Στο ίδιο, σελ. 338.

¹⁵⁷ Στο ίδιο, σελ. 339-340.

¹⁵⁸ Στο ίδιο, σελ. 355-356.

στο χώρο της Μαθητικής Πολυκλινικής για τα «νευρικά, δύσκολα και ανώμαλα παιδιά».¹⁵⁹

Ο Δοξιάδης σε διάφορους λόγους του τονίζει ότι η προστασία της παιδικής ηλικίας θα βοηθήσει στην πρόοδο της φυλής. Το ΠΠΠΠ διαδέχεται το ΠΙΚΠΑ (Πατριωτικό Ίδρυμα Πρόνοιας και Αντίληψης) το 1936 με στόχους την προστασία της μητρότητας, των παιδιών, των απόρων, λειτουργία συσσιτίων κ.λπ., που έδειξε - μεταξύ άλλων- ενδιαφέρον για τα μειονεκτούντα άτομα και υπήρξε μέλος της Διεθνούς Εταιρείας μέριμνας Αναπήρων.¹⁶⁰

4ο υποκεφάλαιο: Αιτίες τύφλωσης και πρόοδος της ιατρικής επιστήμης κατά το 1ο μισό του 20ού αιώνα

Το 1920 στις ΗΠΑ οι εκ γενετής τυφλοί ανέρχονταν σε ποσοστό 10%, το οποίο όμως ελαττώθηκε σημαντικά μέσω της καταπολέμησης της γονοκοκκικής οφθαλμίας των νεογνών και της ευλογιάς. Αμερικανοί ερευνητές είχαν περιγράψει, περίπου 200 διαφορετικές περιπτώσεις τυφλότητας, οι οποίες οφείλονταν στην κληρονομικότητα και από αυτές οι 12 κατέληγαν σε τύφλωση (εκφύλιση κερατοειδούς, διατήρηση κοραίας μεμβράνης, προγήρως καταρράκτης, νεανικό γλαύκωμα, μελαγχρωστική αμφιβληστροειδίτιδα, εκφύλιση ωχράς κηλίδας, συγγενής ατροφία του οπτικού νεύρου, οπισθοβολβική νευρίτιδα, αμαυρωτική ιδιοτεία, βούφθαλμος και μικροφθαλμία). Από τις παραπάνω 12 ασθένειες, το νεανικό γλαύκωμα και η μελαγχρωστική αμφιβληστροειδίτιδα ήταν οι επικρατέστερες και ακολουθούσε η συγγενής ατροφία του οπτικού νεύρου.¹⁶¹

Το 1925 οι μαθητές στον Οίκο Τυφλών ήταν 50. Σύμφωνα με πίνακα των τροφίμων που παρατίθεται στη λογοδοσία 1924-1925, οι αιτίες που τους προκάλεσαν την τύφλωση ήταν:¹⁶²

¹⁵⁹ Στο ίδιο, σελ. 408.

¹⁶⁰ Στο ίδιο, σελ. 411.

¹⁶¹ Ζαβιτσάνος Θεοδόσιος, Ξ., *Η κοινωνική σημασία του προβλήματος των ολικών αισθητηρίων αναπηριών εν Ελλάδι και ο τρόπος αντιμετώπισής αυτού (επί 28.594 περιπτώσεων)*, Ανάτυπον εκ των πρακτικών της ιατροχειρουργικής εταιρείας Αθηνών, Συνεδρία 16ης Μαρτίου 1960, Αθήναι 1960, σελ. 6.

¹⁶² Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1924-1925, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 14-17.

ιριδοκυκλίτα που προκλήθηκε από γρίπη	2 περιπτώσεις
ιριδοκυκλίτιδα που προκλήθηκε από μηνιγγίτιδα	2 περιπτώσεις
μελαγχρωστική αμφιβληστροειδίτιδα εκ γενετής	3 περιπτώσεις
ατροφία οπτικού νεύρου εκ γενετής	4 περιπτώσεις
ατροφία οπτικού νεύρου που προκλήθηκε από μηνιγγίτιδα	6 περιπτώσεις
συγγενής καταρράκτης εγχειρισμένος, εκ γενετής	3 περιπτώσεις
ατροφία βολβού που προκλήθηκε από οφθαλμία	4 περιπτώσεις
ατροφία βολβού που προκλήθηκε από κερατοειδίτιδα	1 περίπτωση
ατροφία βολβού εκ γενετής	4 περιπτώσεις
ατροφία βολβού που προκλήθηκε από ευλογιά	1 περίπτωση
ατροφία βολβού που προκλήθηκε από ιλαρά	1 περίπτωση
ατροφία βολβού που προκλήθηκε από ιροδοκυκλίτιδα	1 περίπτωση
γλαύκωμα και λεύκωμα ολικό κερατοειδούς που προκλήθηκε από οστρακιά	1 περίπτωση
γλαύκωμα και εξεντέρωση που προκλήθηκε από χτύπημα	1 περίπτωση
γλαύκωμα εκ γενετής	1 περίπτωση
παιδικό γλαύκωμα	1 περίπτωση
εξόρυξη που προκλήθηκε από παιδικό γλαύκωμα	1 περίπτωση
εξεντέρωση εκ γενετής	1 περίπτωση

Τις παραπάνω διαγνώσεις έκανε ο γνωστός έλληνας οφθαλμίατρος Β. Αδαμαντιάδης. Παρά την πρόοδο της επιστήμης στην οφθαλμολογία, όπως εμφανίζεται μέσα από τον Τύπο, παρατηρούμε ότι στην Ελλάδα -με βάση τον παραπάνω πίνακα- η τυφλότητα προερχόταν σε μεγάλο ποσοστό από ασθένειες, οι οποίες θα μπορούσαν να έχουν αποφευχθεί, αν είχαν τηρηθεί οι βασικοί κανόνες υγιεινής στο γενικό πληθυσμό, γεγονός που -προφανώς- δε συνέβαινε.

Η εξέλιξη της ιατρικής επιστήμης και, εν προκειμένω, της οφθαλμολογίας που μας ενδιαφέρει εδώ, απασχόλησε βεβαίως τον ημερήσιο και περιοδικό Τύπο, από τον οποίο πληροφορούμαστε για τον τρόπο θεραπειών -που θεωρήθηκαν πρωτοπόρες στην εποχή τους- διάφορων παθήσεων (όπως ο καταρράκτης,¹⁶³ η μεταμόσχευση

¹⁶³ «Τυφλοί αναβλέψαντες», εφ. *Εμπρός*, 14/7/1919· «Επιστημονικόν γεγονός», εφ. *Εμπρός*, 28/11/1921· «Ευχαριστήριον», εφ. *Εμπρός*, 15/7/1923.

κερατοειδούς,¹⁶⁴ κ.ά.). Ωστόσο, πριν οι επιστήμονες προχωρήσουν σε μεταμοσχεύσεις μοσχευμάτων από άνθρωπο σε άνθρωπο, πειραματίστηκαν επί χρόνια πάνω σε ζώα. Διαβάζουμε ότι το 1908 ο γιατρός Σ. Ζερβός από τη Σμύρνη, ανακοίνωσε σε ιατρικό συνέδριο στη Βουδαπέστη επιτυχείς μεταμοσχεύσεις από ζώο σε ζώο, νεφρών, σπλήνας και οφθαλμών.¹⁶⁵

Το 1945 ιδρύεται στη Ν. Υόρκη τράπεζα μοσχευμάτων κερατοειδούς χιτώνα. Από το 1935 μέχρι και το 1950 είχαν διενεργηθεί πάνω από 1.500 μεταμοσχεύσεις κερατοειδούς, από τις οποίες οι δύο στις τρεις ήταν επιτυχείς. Στην Ελλάδα το 1950 αναφέρεται επιτυχής μεταμόσχευση κερατοειδούς από οφθαλμίατρο στο Ηράκλειο.¹⁶⁶

Σύμφωνα με στατιστική τού 1951, η επίκτητη τύφλωση στην Ελλάδα αντιπροσώπευε το 93,32% και οι αιτίες της είχαν ταξινομηθεί ως εξής: ασθένειες (63,79%), ατυχήματα (11,46%), πολεμικά τραύματα (7,61%), άγνωστες αιτίες (10,46%). Η εκ γενετής τύφλωση αντιπροσώπευε το 6,68% και οφειλόταν σε συγγενείς νόσους (συγγενής καταρράκτης, σύφιλη κ.λπ.), σε κληρονομικές νόσους, σε τραυματισμούς κατά τον τοκετό και, σπανιότερα, στην γονοκοκκική οφθαλμία των νεογνών.¹⁶⁷

Την άνοιξη του 1956 ιδρύθηκε στη Βόννη σύνδεσμος «δωρητών οφθαλμών», προκειμένου μετά θάνατον οι κερατοειδείς των δωρητών να μεταμοσχευθούν σε τυφλούς και ήδη μέσα σε ένα μήνα αριθμούσε 370 μέλη.¹⁶⁸

5ο υποκεφάλαιο: Απογραφή τυφλών και γενικότερα των αναπήρων και στατιστικές σε Ελλάδα και εξωτερικό

Από το περιοδικό *Εστία* του 1886, πληροφορούμαστε ότι κατά την απογραφή τού υπουργείου Εσωτερικών, υπήρχαν στην Ελλάδα (εκτός από την επαρχία Κυνουρίας) 1503 τυφλοί, 1084 κωφάλαλοι και 1088 φρενοβλαβείς.¹⁶⁹ Επίσης, από το

¹⁶⁴ «Οι τυφλοί αναβλέπουν», εφ. *Εμπρός*, 11/3/1948· «Παρακαταθήκαι υγιών οφθαλμών δια τους τυφλούς», εφ. *Ελευθερία*, 5/1/1950· «Ορμονικά φάρμακα δια πολλές παθήσεις», εφ. *Ελευθερία*, 12/3/1950· «Δύο τυφλοί που θα ίδουν το φως με ξένα μάτια», εφ. *Ελευθερία*, 1/3/1956, 4/3/1956.

¹⁶⁵ «Μεταφύτευσις», εφ. *Εμπρός*, 24/8/1909.

¹⁶⁶ «Μεταμόσχευσις από τον οφθαλμόν νεκρού δίδει το φως εις τυφλόν», εφ. *Ελευθερία*, 23/11/1950.

¹⁶⁷ Ζαβιτσάνος Θεοδόσιος, Ξ., *ό.π.*, σελ. 6.

¹⁶⁸ «Ο Σύνδεσμος των δωρητών οφθαλμών», εφ. *Ελευθερία*, 22/5/1956.

¹⁶⁹ «Σημειώσεις», *Εστία*, τόμ. 22, αρ. 570, 1886, σελ. 768.

ίδιο περιοδικό του 1887, ενημερωνόμαστε ότι στη Γαλλία υπήρχαν συνολικά 32.000 τυφλοί, μεταξύ αυτών δε 2.500 παιδιά από τα οποία μόνο τα 800 φοιτούσαν σε ειδικά σχολεία.¹⁷⁰

Κατά το 1920 κατά την απογραφή του πληθυσμού, μάλλον έγινε απόπειρα απογραφής και των αναπήρων· για τις σχετικές οδηγίες διαβάζουμε στην εφημερίδα *Εμπρός*.¹⁷¹ Ο Θ. Ζαβιτσάνος αναφέρει ότι στην απογραφή του 1920 στην Ελλάδα, επί πληθυσμού 5.021.790 κατοίκων, ο αριθμός των τυφλών ανερχόταν σε 5.228 (3.018 άντρες και 2.270 γυναίκες), δηλαδή περίπου το 10,4% ανά 10.000 κατοίκους.¹⁷²

Το 1945 ο δήμος Αθηναίων προβαίνει σε απογραφή παιδιών θυμάτων πολέμου, τυφλών, κωφαλάλων και αναπήρων, για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους. Για το λόγο αυτό καλεί α) τους γονείς, κηδεμόνες και προστάτες παιδιών μέχρι 18 ετών, β) τους συγγενείς των θυμάτων πολέμου από το 1940 μέχρι το 1945 (που σκοτώθηκαν στα πολεμικά μέτωπα, στις μάχες και τις συμπλοκές του αγώνα αντίστασης, από βομβαρδισμούς ή άλλες εκρήξεις που έλαβαν χώρα εξαιτίας του πολέμου, όσων εκτελέστηκαν από τον εχθρό ή κατά τις συμπλοκές του «Δεκεμβριανού κινήματος») και γ) τους τυφλούς, κωφάλαλους και αναπήρους, να προσέλθουν στο τμήμα στατιστικής του Δήμου Αθηναίων για να καταθέσουν τα στοιχεία όσων πρόκειται να απογραφούν.¹⁷³ Η ίδια πρόσκληση για τον ίδιο σκοπό γίνεται και από τον Δήμο Πειραιά.¹⁷⁴

Κατά την απογραφή της 7ης Απριλίου 1951, επί πληθυσμού 7.632.801 κατοίκων στην Ελλάδα, το σύνολο των αναπήρων ανερχόταν σε 106.484, από τους οποίους οι 104.266 (97,92%) έφεραν μία αναπηρία, ενώ οι 2.218 (2,08%) έφεραν πολλαπλές αναπηρίες. Ο αριθμός των τυφλών ήταν 12.987 (6.761 άντρες και 6.226 γυναίκες), δηλαδή 17,01% σε 10.000 κατοίκους. Από αυτούς, ένα ποσοστό της τάξης του 0,7 τοις χιλίοις ήταν, επιπλέον, κωφοί και άλαλοι. Συγκριτικά με την απογραφή του 1920 το ποσοστό της τυφλότητας, είχε αυξηθεί κατά 70%. Σε παγκόσμιο επίπεδο,

¹⁷⁰ «Σημειώσεις», *Εστία*, τόμ. 24, αρ. 612, 1887, σελ. 616.

¹⁷¹ «Πώς θα γίνει η απογραφή», εφ. *Εμπρός*, 12/12/1920.

¹⁷² Ζαβιτσάνος Θεοδόσιος, Ξ., *ό.π.*, σελ. 5.

¹⁷³ «Απογραφή εις τον Δήμον Αθηναίων», εφ. *Εμπρός*, 28/8/1945.

¹⁷⁴ «Προς απογραφίην παιδιών ορφανών, θυμάτων πολέμου, τυφλών, κωφαλάλων και αναπήρων», εφ. *Εμπρός*, 2/10/1945.

ο αριθμός των τυφλών το 1951 ξεπερνούσε τα 11.000.000 (ενώ το 1929 υπολογιζόταν γύρω στα 6.000.000).¹⁷⁵

**Πίνακας τυφλών στην Ελλάδα κατά φύλο και επαγγελματική απασχόληση
(απογραφή 7 Απριλίου 1951)¹⁷⁶**

	Εργαζόμενοι	Μη εργαζόμενοι	Διαβιούντες σε ιδρύματα	Σύνολο
Άντρες	493	6.119	149	6.761
Γυναίκες	119	6.038	69	6.226
Σύνολο	612	12.157	218	12.987

**Πίνακας τυφλών στην Ελλάδα κατά αιτία τύφλωσης (απογραφή 7
Απριλίου 1951)¹⁷⁷**

	Αριθμός	Ποσοστό
Εκ γενετής	868	6,68%
Πολεμικά τραύματα	989	7,61%
Ατυχήματα	1.479	11,46%
Ασθένειες	8.291	63,79%
Άγνωστες αιτίες	1.360	10,46%
Σύνολο	12.987	45,42%

**Πίνακας τυφλών στην Ελλάδα κατά ηλικία και φύλο (απογραφή 7
Απριλίου 1951)¹⁷⁸**

Ηλικία	Άντρες	Γυναίκες
0-4	47	46
5-9	82	53
10-14	113	64
15-19	167	88
20-24	206	95

¹⁷⁵ Ζαβιτσάνος Θεοδόσιος, Ξ., *ό.π.*, σελ. 5.

¹⁷⁶ Ζαβιτσάνος Θεοδόσιος, Ξ., *ό.π.*, σελ. 10.

¹⁷⁷ Ζαβιτσάνος Θεοδόσιος, Ξ., *ό.π.*, σελ. 10.

¹⁷⁸ Ζαβιτσάνος Θεοδόσιος, Ξ., *ό.π.*, σελ. 11.

25-29	198	74
30-34	197	121
35-39	226	166
40-44	266	185
45-49	285	193
50-54	317	302
55-59	316	266
60-64	460	575
65-69	593	596
70+	3.233	3.358
Μη δηλωμένοι	55	44
Σύνολο	6.761	6.226

Το 1953 ανακοινώνεται η διενέργεια απογραφής για τους τυφλούς στην Ήπειρο, πράγμα που είχε ήδη διενεργηθεί στην Αθήνα και τον Πειραιά, προκειμένου να καταγραφούν πόσοι μπορούν να ιαθούν μετά από εγχείριση και πώς μπορούν να εκπαιδευτούν και να αποκατασταθούν επαγγελματικά οι υπόλοιποι.¹⁷⁹

Το 1957 εκδόθηκε από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία «Στατιστική Επετηρίδα του 1956», στην οποία περιλαμβάνονταν, μεταξύ άλλων, και πίνακας των αναπήρων σύμφωνα με την τελευταία γενική απογραφή του πληθυσμού το 1951. Από τα αποτελέσματα προέκυψε ότι κατά το 1951 οι ανάπηροι και των δύο φύλων ανέρχονταν σε 106.484, από τους οποίους οι 33.708 εργάζονταν και οι 666 διατρέφονταν σε ειδικό ίδρυμα. Οι τυφλοί ανέρχονταν σε 21.651 (6.040 εργαζόμενοι), οι κωφοί σε 7.968 (3.337 εργαζόμενοι), οι άλαλοι σε 595 (99 εργαζόμενοι), οι κωφάλαλοι σε 5.866 (2.103 εργαζόμενοι), οι ακρωτηριασμένοι σε 27.638 (13.085 εργαζόμενοι) και οι πάσχοντες από ανίατο νόσημα σε 31.863 (εργαζόμενοι 4.202). Από το σύνολο των αναπήρων, οι 68.336 ήταν άνδρες και οι 38.148 γυναίκες.¹⁸⁰

Πληροφορίες για τον αριθμό των τυφλών στην Ελλάδα, κατά προσέγγιση, αφού δεν υπήρχαν επίσημες απογραφές, βρίσκουμε στη *Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια*, που εκδόθηκε το 1968, σύμφωνα με την οποία οι τυφλοί στην

¹⁷⁹ «Η απογραφή των τυφλών εις τας επαρχίας», εφ. *Ελευθερία*, 17/1/1953.

¹⁸⁰ «Αι συνθήκαι της υγειονομικής περιθάλψεως», εφ. *Ελευθερία*. 15/8/1957.

Ελλάδα διαιρούνταν ως ακολούθως: 0-16 ετών (2.000 τυφλοί), 17-19 (2.000 τυφλοί) και άνω των 20 (19.000 τυφλοί).¹⁸¹

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγειονομικής Περίθαλψης (Π.Ο.Υ.Π.), ειδική υπηρεσία τού ΟΗΕ, που ιδρύθηκε το 1945, όρισε την 7η Απριλίου ως Παγκόσμια Ημέρα Υγείας. Το 1976 το θέμα που όρισε ο Π.Ο.Υ.Π. γι αυτή την ημέρα ήταν η «Πρόβλεψη και Πρόληψη της τύφλωσης». Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν, 10.000.000 περίπου άνθρωποι σε όλο τον κόσμο ήταν μέχρι τότε τυφλοί και στα 2/3 των περιπτώσεων θα μπορούσε η τύφλωση να προληφθεί ή να θεραπευθεί, όπως στο τράχωμα, την ξηροφθαλμία, τον κυστίκερκο (ασθένεια που μεταδίδεται από ένα έντομο) κ.λπ., αν οι θεραπείες ήταν για όλους το ίδιο προσιτές.

Σύμφωνα με τον Π.Ο.Υ.Π. η τύφλωση εμφανίζεται κυρίως στα υπανάπτυκτα κράτη. Για παράδειγμα, από το μισό δισεκατομμύριο ανθρώπων στον κόσμο που έπασχαν από τράχωμα, τα 120 εκατομμύρια βρίσκονταν στην Ινδία, ενώ στη Σοβιετική Ένωση σε σύνολο πληθυσμού 260.000.000 υπήρχαν μόνο 180.000 τυφλοί (δηλαδή, ποσοστό 0,05%).

Το ποσοστό των τυφλών ανά 100.000 κατοίκους σε διάφορες χώρες φαίνεται και αναλύεται και στον παρακάτω πίνακα:

Χώρες	Αριθμός ατόμων (ανά 100.000)	Ποσοστό (%)
Ιαπωνία	248	0,25
Σαουδική Αραβία	3.000	30
Υεμένη	4.000	4
Πακιστάν	1.000	1
Χονγκ Κονγκ	1.392	1,4
Γαλλία	107	0,1
Ελλάδα	170	0,17
Ουγγαρία	100	0,1
Πολωνία	66	0,07

¹⁸¹ Χέλημη-Καλδίκη Δήμητρα, «Προστασία τυφλών εν Ελλάδι», *Μεγάλη παιδαγωγική εγκυκλοπαίδεια*, τόμος τέταρτος, εκδ. Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 1968, σελ. 641.

Πορτογαλία	93	0,09
Ρουμανία	77	0,08
Σουηδία	196	0,2
Ελβετία	145	0,15

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Π.Ο.Υ.Π. πολλές ασθένειες που προκαλούν τύφλωση, οφείλονται στην έλλειψη βιταμινών, αλλά και στην φτωχή περίθαλψη του πληθυσμού, κυρίως στην παιδική ηλικία. Οι περισσότερες των περιπτώσεων τύφλωσης παρουσιάζονται στην Αφρική, ενώ στις αναπτυγμένες χώρες οι συχνότερες αιτίες τύφλωσης οφείλονται σε ατυχήματα (εργατικά, οδικά κ.λπ.) και σε διαφορετικής φύσης ασθένειες, όπως ο διαβήτης.

Το ποσοστό τύφλωσης στην Αφρική από κυστίκερκο, βάσει των δεδομένων του Π.Ο.Υ.Π. κατά το 1976, ήταν 0,15-0,30%, αλλά σε ορισμένες περιοχές όπως η Αιθιοπία το ποσοστό αυτό αυξανόταν σε 0,38%. Στην Κένυα έφτανε σε 1-1,15%, στη Νιγηρία 1%, στο Καμερούν 0,70%, στη Σιέρα Λεόνε 1%, στην Τυνησία 0,45%, στην Ουγκάντα 2% και στη Ζάμπια 0,50-075%.

Στην Ινδία κάθε χρόνο 15.000 παιδιά κάτω των 6 ετών, έχαναν την όρασή τους, επειδή η τροφή τους ήταν φτωχή σε βιταμίνες και πρωτεΐνες. Όσον αφορά την εκπαίδευση των τυφλών, η γραφή Braille, το μαγνητόφωνο και η μηχανή ανάγνωσης ελάττωσαν σε μεγάλο βαθμό τα μειονεκτήματα που προέκυπταν από την τυφλότητα, επειδή πολλοί τυφλοί μπόρεσαν να σπουδάσουν, να μορφωθούν και να αποδείξουν ότι μπορούν να γίνουν καθηγητές, συγγραφείς, νομικοί, βουλευτές, κ.ά.

Στην Ελλάδα οι τυφλοί κατά το 1976, επειδή δεν τους παρέχόταν καμία ουσιαστική μέριμνα, αναγκάζονταν να επαιτούν και οι εργαζόμενοι ήταν λιγότεροι από 1.000-1.500.¹⁸²

¹⁸² Δομένικου Άρτεμις, «Εκατομμύρια άνθρωποι τυφλοί από αβιταμίνωση και λειπή περίθαλψη», εφ. Ριζοσπάστης, 9/4/1976.

6ο υποκεφάλαιο: Επαγγελματική αποκατάσταση των τυφλών στην Ελλάδα

Κατά τις πρώτες δεκαετίες τού 20ου αιώνα, στις εφημερίδες βρίσκουμε συχνά περιγραφές των συντακτών ή αναγνωστών τους για το «ενοχλητικό φαινόμενο» της επαιτείας πάσης φύσεως αναπήρων, τόσο στο κέντρο όσο και στις συνοικίες των Αθηνών με έξαρση στις τουριστικές περιοχές και κατά τη διάρκεια των εορταστικών ημερών. Το φαινόμενο τεκμαίρουμε, από τα γραφόμενα, ότι ελάμβανε κατά καιρούς μορφή μάστιγας για το κοινό.¹⁸³ Πιθανολογείται ότι η Πολιτεία, προκειμένου να δώσει κάποια διέξοδο στην επιβίωση των τυφλών, ενίοτε έδινε άδειες για επαιτεία, υπό την προϋπόθεση ότι τα άτομα θα έφεραν ειδικό περιβραχιόνιο: «Φαίνεται, εν τούτοις ότι στις μεγάλες γιορτές, τα τουριστικά μέτρα χαλαρώνονται και το κράτος την παθαίνει· ρεζίλεύεται στους ξένους. Γιατί μια απ' αυτές τις μέρες της Λαμπρής ανέβαινε την οδό Πανεπιστημίου μια παράνομη ομάδα τυφλών ζητιάνων με τη συνοδεία δέκα και περισσότερων οδηγών. Ήταν παράνομη, γιατί δεν έφερε την σφραγίδα του κράτους. Τα μέλη της δεν είχαν το περιβραχιόνιο της επισήμου επαιτείας».¹⁸⁴

Ωστόσο οι τυφλοί δεν ήταν μόνο επαίτες. Τη σημασία της επαγγελματικής τους αποκατάστασης αναγνώρισε ήδη από το 1942 ο Μιχ. Μιχαλακόπουλος, και μετά από ενέργειές του ιδρύθηκε στην Πάτρα η Εταιρεία Αντιλήψεως Τυφλών Πελοποννήσου, με σκοπό την αξιοποίηση των δυνατοτήτων και των ικανοτήτων των τυφλών εργαζομένων.¹⁸⁵

Κάποια βασικά επαγγέλματα των τυφλών ήταν: μουσικοί (είτε ατομικά¹⁸⁶ είτε σε οργανωμένες ορχήστρες¹⁸⁷) και ιεροψάλτες. Μουσικοί που διέπρεψαν ήταν ο Γιώργος Θέμελης¹⁸⁸ και ο Βάσσος Θαναλίδης¹⁸⁹ στο πιάνο¹⁹⁰ και ο Τόνης

¹⁸³ «Μυστήριο», εφ. *Εμπρός*, 30/3/1917· «Παρέλασις δυστυχίας», εφ. *Εμπρός*, 5/2/1917· «Φιλομουσία», εφ. *Εμπρός*, 21/7/1922· Φλίδων, «Υπό τον Παρθενώνα», εφ. *Ελευθερία*, 15/5/1953· «Απηγορευθή...», εφ. *Ελευθερία*, 20/4/1954· «Θρηνώδης δυστυχία», εφ. *Ελεύθερο Βήμα*, 24/6/1938.

¹⁸⁴ Λυμπερης Λ., «Ο κολαούζος των τυφλών ζητιάνων», εφ. *Ελευθερία*, 12/5/1956.

¹⁸⁵ Μαστρογιάννης Ιωάνν. Δ., *Ιστορία της Κοινωνικής Πρόνοιας της νεωτέρας Ελλάδος (1821-1960)*, Αθήνα, 1960, σελ. 552.

¹⁸⁶ «Η συναυλία τού τυφλού», εφ. *Ελεύθερο Βήμα*, 31/3/1927.

¹⁸⁷ «Συναυλία τυφλών», εφ. *Εμπρός*, 17/6/1947· «Συναυλία τυφλών καλλιτεχνών», εφ. *Εμπρός*, 16/7/1947· «Συναυλία τυφλών», εφ. *Ελευθερία*, 17/3/1951.

¹⁸⁸ «Ο τυφλός πιανίστας», εφ. *Εμπρός*, 11/5/1947. Γιώργος Θέμελης (1915-1997): Ο Γιώργος Θέμελης γεννήθηκε στο Κάιρο. Εκ γενετής τυφλός, πήρε τα πρώτα μαθήματα πιάνου από τη μητέρα του

Ζαχόπουλος¹⁹¹ στο βιολί. Το 1947 βρίσκουμε στον Τύπο ευχαριστήριο του Πανεπαγγελματικού Σωματείου Τυφλών Ελλάδος «Η Πρόοδος» προς την Κυβέρνηση, για την απαλλαγή από τη φορολογία των συναυλιών που δίνουν οι τυφλοί.¹⁹²

Επιπλέον οι τυφλοί εργάζονταν ως εργάτες σε εργαστήρια κατασκευής βουρτσών, σκουπών και σάρωθρων. Από το 1952 ιδρύθηκε σαρωθροποιείο στην Πάτρα για την απασχόληση των τυφλών. Με το Ν. 2765/1954 υποχρεώνονται όλες οι δημόσιες υπηρεσίες να προμηθεύονται τα σάρωθρα της παραγωγής από Ειδικά Εργαστήρια Εργαζομένων Τυφλών.¹⁹³ Το γεγονός αυτό δημιούργησε σφοδρότατες αντιδράσεις από το σύλλογο σαρωθροποιών, ο οποίος ζήτησε την κατάργηση του νόμου, ως ασύμφορη προς το κράτος και καταστρεπτική για τις επιχειρήσεις του και αντιπρότειναν την επιβάρυνση με 5 λεπτά επί της αγοράς των σαρώθρων από το ελεύθερο εμπόριο, κατόπιν μειοδοτικού διαγωνισμού υπέρ των τυφλών.¹⁹⁴ Τελικά, ο υπουργός Εθνικής Αμύνης, Πρωτοπαπαδάκης, ανακάλεσε την απόφασή του.¹⁹⁵ Πάντως την ίδια χρονιά με τον Ν. 2765/1954 (ΦΕΚ 38, 4 Μαρτίου 1954) περί διευκολύνσεων πώλησης των προϊόντων των εργαζομένων τυφλών, προβλέφθηκε η

Αικατερίνη και σπούδασε μουσική με τη μέθοδο Braille. Σε ηλικία δέκα ετών εμφανίστηκε για πρώτη φορά ως σολίστ και ήταν ο πρώτος τυφλός πιανίστας που έγινε δεκτός στο Ωδείο του Παρισιού (με τροποποίηση του καταστατικού του, λόγω εξαιρετικής επίδοσης του υποψηφίου). Μαθητής της Marguerite Long, αποφοίτησε από το Ωδείο με άριστα και το πρώτο βραβείο το 1936. Έκτοτε διακρίθηκε ως σολίστ διεθνώς. Στη διάρκεια του Δεύτερου Παγκόσμιου πολέμου πραγματοποίησε συναυλίες στη Μέση Ανατολή και συνεργάστηκε με την ορχήστρα του Τελ-Αβίβ. Το 1947 εμφανίστηκε για πρώτη φορά στο Λονδίνο και το 1950 ήταν ο πρώτος Έλληνας που έλαβε μέρος στα Promenade Concerts (στο Royal Albert Hall). Από τις πολυάριθμες εμφανίσεις και συνεργασίες του στο εξωτερικό, ξεχωρίζουν αυτές στη Ρωσία (1954), στη Νότιο Αφρική (1947), στο Βερολίνο (σολίστ της Φιλαρμονικής το 1952), στο Σικάγο (σολίστ της Φιλαρμονικής το 1970). Συνεργάστηκε με την Κρατική Ορχήστρα Αθηνών και την Κρατική Ορχήστρα Θεσσαλονίκης και από το 1954 και για σειρά ετών λάμβανε ανελλιπώς μέρος στο μουσικό πρόγραμμα του Φεστιβάλ Αθηνών. Το 1979 τιμήθηκε με το βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών. Πέθανε στην Αθήνα. Βλ. Καλογερόπουλος Τάκης, «Θέμελης Γιώργος», *Το λεξικό της ελληνικής μουσικής*, τόμ. 2ος, Αθήνα, Γιαλλελής, 1998, σελ. 365-366.

¹⁸⁹ «Ρεσιτάλ τυφλού», εφ. *Εμπρός*, 14/6/1947.

¹⁹⁰ «Θέατρον Ολύμπια», εφ. *Ελευθερία*, 12/4/1951.

¹⁹¹ «Ραδιόφωνο», εφ. *Εμπρός*, 12/6/1947· «Ρεσιτάλ βιολιού», εφ. *Ελευθερία*, 14/3/1953.

¹⁹² «Ευχαριστίαι τυφλών», εφ. *Εμπρός*, 22/5/1947.

¹⁹³ Ηλιάδης Βασ., «Οι τυφλοί» συνάνθρωποί μας παρουσιάζουν δι' όλους μας ένα οξύ πρόβλημα προς λύσιν», εφ. *Το Βήμα*, 27/1/1962.

¹⁹⁴ «Διαμαρτυρία σαρωθροποιών», εφ. *Ελευθερία*, 6/5/1955· βλ. και Μαστρογιάννης Ιωάνν. Δ., *Ιστορία της Κοινωνικής Πρόνοιας της νεωτέρας Ελλάδος (1821-1960)*, Αθήνα, 1960, σελ. 553.

¹⁹⁵ «Εγένοντο αποδεκτά τα αιτήματα των τυφλών αναπήρων και ελύθη χθες η απεργία πείνης», εφ. *Ελευθερία*, 28/3/1956.

προνομιακή απορρόφηση από το Δημόσιο των προϊόντων των εργαστηρίων σκουπών και βουρτσών, στα οποία εργάζονταν τυφλοί.

Σημαντική εξέλιξη στην επαγγελματική αποκατάσταση των τυφλών στην Ελλάδα υπήρξε μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, τη δεκαετία του 1950. Ο μεγάλος αριθμός αναπήρων πολιτών στη Γερμανία, ο οποίος με τον κατάλληλο εξοπλισμό ή μετά από σχετική επανεκπαίδευση μπορούσε να εργαστεί, απασχόλησε τους ειδικούς κι έτσι η Siemens προχώρησε στη δημιουργία ειδικών τηλεφωνικών κέντρων, τα οποία μπορούσαν να χειριστούν απολύτως οι τυφλοί. Το 1954 ήδη 1.000 τυφλοί εργάζονταν ως τηλεφωνητές στη Γερμανία. Ο πρόεδρος της εταιρείας, Φρ. Γκουστ, ήρθε και στην Ελλάδα το 1954 και σε ειδική εκδήλωση παρουσίασε δημόσια το νέο αυτό τηλεφωνικό κέντρο,¹⁹⁶ το οποίο προμηθεύθηκε και ο Φάρος Τυφλών της Ελλάδος (ΦτΕ), όπου το 1955 λειτούργησε η πρώτη σχολή τυφλών τηλεφωνητών στη χώρα. Από την ίδρυσή της μέχρι το 1962 είχαν πάρει πτυχίο 55 τυφλοί.¹⁹⁷

Ο πρώτος τυφλός τηλεφωνητής ήταν ο Δημήτρης Βαρδαλάς και προσλήφθηκε το 1956 από την Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδας.¹⁹⁸ Το 1957 η βασίλισσα, κατά τη διάρκεια ειδικής τελετής στο Φάρο Τυφλών της Ελλάδος, απένειμε σε τέσσερις τυφλούς τηλεφωνητές τα πτυχία τους από τη σχολή του ΦτΕ. Οι πτυχιούχοι στη συνέχεια προσελήφθησαν από τον ΟΤΕ, τη ΔΕΗ, την εταιρεία πετρελαιοειδών «Ρέστης και Σία» και την εταιρεία Siemens.¹⁹⁹ Στη συνέχεια, το υπουργείο Πρόνοιας, με σχετική εγκύκλιό του, ορίζει ότι θα προτιμώνται κατά τις προσλήψεις τηλεφωνητών στις δημόσιες υπηρεσίες και τα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.) τυφλοί, εφόσον έχουν δίπλωμα της σχολής «Φάρος Τυφλών».²⁰⁰ Πράγματι, 53 τυφλοί είχαν διοριστεί ως το 1962, σε δημόσιους οργανισμούς και διάφορες επιχειρήσεις.²⁰¹

¹⁹⁶ «Σύστημα τηλεφωνικής συσκευής δια τυφλούς», εφ. *Ελευθερία*, 22/9/1954.

¹⁹⁷ Ηλιάδης Βασ., «Οι τυφλοί» συνάνθρωποί μας παρουσιάζουν δι' όλους μας ένα οξύ πρόβλημα προς λύσιν», εφ. *Το Βήμα*, 27/1/1962.

¹⁹⁸ Βαλσαμάκης Φ., «Ένας τυφλός τηλεφωνητής εις Τράπεζαν», εφ. *Ελευθερία*, 31/3/1956.

¹⁹⁹ «Η βασίλισσα επέδωσε πτυχία εις τέσσαρας τυφλούς τηλεφωνητάς», εφ. *Ελευθερία*, 7/3/1957.

²⁰⁰ «Σύντομοι εσωτερικά ειδήσεις», εφ. *Ελευθερία*, 17/3/1957.

²⁰¹ Ηλιάδης Βασ., «Οι τυφλοί» συνάνθρωποί μας παρουσιάζουν δι' όλους μας ένα οξύ πρόβλημα προς λύσιν», εφ. *Το Βήμα*, 27/1/1962.

Το 1957 ορκίστηκε ο πρώτος τυφλός δικηγόρος, ο Παντελής Λυμάκης, αριστούχος της Νομικής Σχολής²⁰² και την ίδια χρονιά ανέλαβε την υπεράσπιση άντρα αποπειραθέντος να σκοτώσει τη σύζυγό του, αποσπώντας θετικές εντυπώσεις για την υπερασπιστική του γραμμή.²⁰³

Το 1960, στην οδό Ιπποκράτους 32, λειτούργησε και το πρώτο κατάστημα, το οποίο πουλούσε αποκλειστικά χειροτεχνήματα που κατασκευάζονταν από τυφλούς, οι οποίοι εργάζονταν στα εργαστήρια του Οίκου Τυφλών, της Στέγης Τυφλών στους Αμπελοκήπους, του Φάρου Τυφλών Ελλάδος και της Σχολής Τυφλών στα Σεπόλια.²⁰⁴ Το 1962 λειτουργούσαν στην Αθήνα δύο εργαστήρια βουρτσών και σκουπών, ένα από το Φάρο Τυφλών Ελλάδος και ένα από τον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Τυφλών (Π.Σ.Τ.) και τα οποία απασχολούσαν 40 τυφλούς, ως ημερομίσθιους εργάτες με πλήρη κοινωνική ασφάλιση.

Η έκθεση φωτογραφιών και αντικειμένων των τυφλών και αναπήρων πολιτών στην αίθουσα της Η.Ε.Α.Π, από τις 22 Οκτωβρίου έως τις 4 Νοεμβρίου 1960, μέσω των εκθεμάτων της παρείχε στοιχεία της πολύπλευρης προσπάθειας για την επαγγελματική κατάρτιση των τυφλών και αναπήρων πολιτών και παιδιών σε διάφορες εργασίες, όπως η πτηνοτροφία, η εξάσκηση σε βιοτεχνικά και αγροτικά εργαστήρια, τους τόνους, την τηλεφωνική, τη ραπτική, την τυπογραφία και η εκμάθησή τους ανάγνωσης, γραφής και μουσικής.²⁰⁵

Αν και δεν υπάρχουν επίσημες απογραφές των τυφλών, σε άρθρο της εφημερίδας *Το Βήμα* τού 1962, διαβάζουμε ότι οι τυφλοί ανέρχονταν σε 16.000, αρκετοί ήταν ιεροψάλτες αλλά δυσκολεύονται να βρουν δουλειά, άλλοι ήταν μαθητές γυμνασίου και πανεπιστημίου, ενώ υπήρχαν 11 απόφοιτοι της Νομικής και της Θεολογίας. Το 1968, σύμφωνα με άρθρο τής Δήμητρας Χέλμη στην *Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια*, οι εργαζόμενοι τυφλοί ανέρχονταν σε 528 και στις σχολές Οίκος Τυφλών Καλλιθέας και Βορείου Ελλάδος Θεσσαλονίκης φοιτούσαν 160. Από τους εργαζόμενους τυφλούς, 96 ήταν χειροτέχνες, 20 γεωργοί, 3 φυσιοθεραπευτές, 3 χορδιστές πιάνων, 10 δικηγόροι, 16 δάσκαλοι, 5 θεολόγοι, 160

²⁰² «Ορκίσθη ως δικηγόρος τυφλός εκ γενετής αφού ηρίστευσε εις την Νομικήν», εφ. *Ελευθερία*, 24/2/1957.

²⁰³ «Τυφλός δικηγόρος υπερήσπισε υπόθεσιν εις κακουργιοδικεϊόν», εφ. *Ελευθερία*, 14/11/1957.

²⁰⁴ Ηλ. Βασ., «Λαμπρά χειροτεχνήματα από τυφλούς καλλιτέχνες», εφ. *Το Βήμα*, 27/6/1960.

²⁰⁵ «Έκθεσις εργασιοθεραπειας αναπήρων και τυφλών πολιτών», εφ. *Το Βήμα*, 27/10/1960.

τηλεφωνητές, 50 εργάτες σε βιομηχανίες, 25 ιεροψάλτες, 1 κοινωνικός λειτουργός, 1 καθηγητής μαθηματικών, 2 φιλόλογοι και 1 εκπαιδευτικός σύμβουλος. Η αρθρογράφος επισημαίνει ότι οι ως άνω αριθμοί δεν βασίζονται σε επίσημη στατιστική, αλλά προέρχονται από πληροφορίες που συνέλεξε η ίδια.²⁰⁶

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι άνεργοι τυφλοί, συχνά εργάζονταν παράνομα σαν υπαίθριοι μικροπωλητές με συνηθισμένη κατάληξη το αυτόφωρο στο αστυνομικό τμήμα.²⁰⁷ Σε αυτό το πλαίσιο, μετά την κατάληψη του Οίκου Τυφλών (το 1976) ένα από τα αιτήματα των τυφλών ήταν η παραχώρηση άδειας μικροπωλητή σε άνεργους τυφλούς που αδυνατούσαν να ασκήσουν άλλο επάγγελμα. Στις 30 Σεπτεμβρίου 1976, και μετά από διαβεβαιώσεις του υπουργού Δημόσιας Τάξης, Σταμάτη, και του αστυνομικού διευθυντή, Βέρα, ότι αρμόδιος για την έκδοση αδειών μικροπωλητή στους τυφλούς είναι ο Δήμος Αθηναίων, ορισμένοι τυφλοί πραγματοποίησαν συγκέντρωση έξω από το Δημαρχείο, απαιτώντας να τους χορηγηθούν οι άδειες. Ουσιαστικά όμως ο Δήμος Αθηναίων, σύμφωνα με το Ν.Δ. 703 ήταν αναρμόδιος για το εν λόγω θέμα.

Ο δημοτικός σύμβουλος, Μιχαλακόπουλος, μίλησε στους συγκεντρωμένους τυφλούς, εξηγώντας τους την αναρμοδιότητα του Δήμου, τους υποσχέθηκε ότι το θέμα τους θα συζητιόταν στην επόμενη συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου και τους διαβεβαίωσε ότι ο Δήμος θα τους συμπαραστεκόταν και ότι θα τους χορηγούσε τον απαιτούμενο χώρο για να πωλούν τα εμπορεύματά τους. Ο δήμαρχος, Παπαθεοδώρου, είπε για το θέμα, ότι σύμφωνα με το Ν.Δ. 703, για να χορηγηθεί άδεια μικροπωλητή, απαιτείται πρώτα αίτηση στο αρμόδιο αστυνομικό τμήμα, υπενθύμισε ότι ο Δήμος διεκδικεί την αποκλειστική αρμοδιότητα για την έκδοση αδειών, έχοντας κάνει γι αυτό επανειλημμένα διαβήματα στο υπουργείο Εσωτερικών και δήλωσε ότι θα δίνονταν 50 άδειες αν η αστυνομική αρχή δεν είχε αντιρρήσεις, αρκεί να τηρηθεί η νόμιμη διαδικασία και να υποβληθούν οι σχετικές αιτήσεις.²⁰⁸

Τέλος στη Μεταπολίτευση, με τον Ν. 963/1-9-1979 «Περί Επαγγελματικής Αποκαταστάσεως Αναπήρων και εν γένει απόμων μειωμένων ικανοτήτων», προβλέφθηκε η κάλυψη κατά το 1/3 των οργανικών θέσεων οικιακών τηλεφωνικών

²⁰⁶ Χέλημη-Καλδίκη Δήμητρα, «Προστασία τυφλών εν Ελλάδι», *Μεγάλη παιδαγωγική εγκυκλοπαίδεια*, τόμος τέταρτος, εκδ. Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 1968, σελ. 641.

²⁰⁷ Δομένικου Αρτεμης, «Αυτοί που ζουν στα σκοτάδια», εφ. *Ριζοσπάστης*, 13/5/1976.

²⁰⁸ «Ταλαιπωρία των τυφλών για την έκδοση μιας άδειας μικροπωλητού», εφ. *Ριζοσπάστης*, 1/10/1976.

κέντρων του Δημοσίου, των ΝΠΔΔ και των ΔΕΚΟ από τυφλούς πτυχιούχους σχολής τηλεφωνητών.

7ο υποκεφάλαιο: Βασιλική και κρατική Πρόνοια

α. Βασιλική Πρόνοια

Στα Γενικά Αρχεία του Κράτους βρίσκεται το Αρχείο των τέως Βασιλικών Ανακτόρων. Το μεγάλο αυτό αρχείο, που η καταλογογράφηση του αποτελείται από δύο τόμους εκατοντάδων σελίδων, και χρονολογείται από τα τέλη του 19ου αιώνα έως την έκπτωση του βασιλικού θεσμού, περιέχει πληθώρα εγγράφων που αφορούν ποικίλα φιλανθρωπικά ιδρύματα, αλλά και νοσοκομεία, σωματεία, οργανισμούς. Ενδεικτικά αναφέρουμε μερικά εξ αυτών: Άσυλο Ανιάτων, Εθνικό Ίδρυμα Αποκαταστάσεως αναπήρων Ψυχικού, ΚΑΤ, Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός, Διεθνής Κοινωνική Υπηρεσία, Κέντρο Βρεφών «Μητέρα», Ιματιοθήκη Παιδιού, Παιδική Προστασία, Ορφανοτροφεία, ΕΛΕΠΑΠ, ΙΚΑ, αλλά και διάφορους φορείς που αφορούν τους τυφλούς, όπως: Οίκος Τυφλών, Φάρος Τυφλών Καλλιθέας, Οργάνωσις Προστασίας Τυφλών Βορείου Ελλάδας «Ο Ήλιος», Σύλλογος Φίλων Τυφλών «Ειρήνης Λασκαρίδου». Συχνότερη ήταν η αλληλογραφία με τον Φάρο Τυφλών ο οποίος βρισκόταν υπό την υψηλή προστασία της Βασίλισσας Φρειδερίκης.

Τα έγγραφα τμήματος του αρχείου που μελετήθηκε, χρονολογούνται τις δεκαετίες 1950-1960, και είναι κατά κύριο λόγο αλληλογραφία με τα ιδρύματα αυτά. Την αλληλογραφία διεκπεραιώνει η Μεγάλη Κυρία της Αυλής, Μαίρη Καρόλου, για λογαριασμό της πριγκίπισσας Ειρήνης ή της Βασίλισσας Φρειδερίκης. Σε ελάχιστα έγγραφα βρίσκουμε αποστολέα την Ελένη Κοριζή, Κυρίαν επί των Τιμών της Α.Μ. Βασιλίσσης. Ο μεγαλύτερος όγκος εγγράφων αποτελείται από διαβιβαστικά έγγραφα αιτήσεων τυφλών ή των οικογενειών τους, τα οποία συνοδεύονται από την «παράκλησιν όπως εξετάσητε ταύτην ευμενώς».²⁰⁹ Τα διαβιβαστικά έγγραφα εμπεριέχουν ποικίλα αιτήματα· τα δύο βασικότερα είναι ο διορισμός ενήλικων

²⁰⁹ Προς Λαυρίαν Πρωτοπαπαδάκη, Πρόεδρο του Φάρου Τυφλών» βλ. Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο των τέως Βασιλικών Ανακτόρων, φ. 1119.

τυφλών σε θέση τηλεφωνητών²¹⁰ και η εισαγωγή ανήλικων μαθητών σε ιδρύματα.²¹¹ Μερικά ακόμη αιτήματα, που δεν απαντώνται συχνά, αφορούν την απαλλαγή τυφλού από φόρο για αμαξίδιο, την παροχή ιματισμού, την απόκτηση δελτίου ελευθέρως κυκλοφορίας, την απόδοση χρηματικής βοήθειας, ή να γίνει ξανά δεκτός μαθητής που αποβλήθηκε από τον Οίκο.²¹² Δεν λείπει δε, η διαβίβαση αιτημάτων στο Οφθαλμιατρείο, για την εξέταση ασθενών, αλλά και για την πραγματοποίηση γνωμάτευσης, ώστε να γίνει γνωστό στη Βασίλισσα αν ο ασθενής επιδέχεται θεραπείας ή εγχείρησης, και σε τέτοια περίπτωση να συνδράμει η Βασίλισσα.²¹³

Η πρακτική διαβίβασης αιτημάτων που αφορούν Άτομα με Αναπηρία δεν αφορά μόνο τους τυφλούς. Αντίστοιχη μεταβίβαση γίνεται και προς το Διοικητικό Συμβούλιο του Εθνικού Ιδρύματος Κωφαλάλων, με κύρια αιτήματα την εισαγωγή κωφών μαθητών στο Ίδρυμα ή τη δωρεάν φοίτησή τους σε αυτό, καθώς επρόκειτο για απόρους. Μάλιστα η αλληλογραφία αυτή μερικές φορές διαφεύγει της τυπικής αυστηρής φόρμας και η Μεγάλη Κυρία της Αυλής φροντίζει να γράψει δύο καλά λόγια για τον αιτούντα. Ενδεικτική η επιστολή προς το Ίδρυμα Κωφαλάλων που ζητά την εισαγωγή μαθητή στο ίδρυμα με το δικαιολογητικό ότι «είναι εξυπνότατον παιδί (...) έχει και πιστοποιητικόν απορίας».²¹⁴

Δεν είναι λίγες οι φορές που οι φορείς απαντούν στα αιτήματα αυτά και τα έγγραφά τους βρίσκονται μέσα στο Αρχείο των Βασιλικών Ανακτόρων. Ωστόσο τα ιδρύματα δεν φαίνεται να ανταποκρίνονται πάντα θετικά στις παροτρύνσεις της Βασίλισσας. Έτσι ορισμένες φορές, τα ιδρύματα αρνούνται την εισαγωγή μαθητών γιατί δεν έχουν συμπληρώσει το όριο ηλικίας, έχει περάσει το χρονικό διάστημα των εγγράφων, δεν έχουν αποδοθεί τα κατάλληλα πιστοποιητικά,²¹⁵ γιατί ο τυφλός είναι

²¹⁰ «Προς Λ. Πρωτοππαπαδάκη, Πρόεδρο Φάρου Τυφλών», βλ. Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο των τέως Βασιλικών Ανακτόρων, φ. 1119· «Προς Μ. Καρόλου. Μεγάλη κυρία της Αυλής», Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο των τέως Βασιλικών Ανακτόρων, φ. 1119 και άλλη περίπτωση φ. 1273.

²¹¹ «Προς δεσποινίς Μαυρουδή», βλ. Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο των τέως Βασιλικών Ανακτόρων, φ. 1273.

²¹² Διάφορα έγγραφα, Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο των τέως Βασιλικών Ανακτόρων, φ. 1273.

²¹³ Ποικίλα έγγραφα προς και από το Οφθαλμιατρείο, βλ. Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο των τέως Βασιλικών Ανακτόρων, φ. 1273.

²¹⁴ Βλ. Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο των τέως Βασιλικών Ανακτόρων, φ. 1120.

²¹⁵ Ποικιλία αντίστοιχων εγγράφων, βλ. Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο των τέως Βασιλικών Ανακτόρων, φ. 1119, 1273.

«ανεπίδεκτος μαθήσεως»,²¹⁶ επειδή δεν υπάρχει χώρος για ένταξη σε τμήματα εκπαίδευσης τηλεφωνητών, ενώ ορισμένες φορές αρνούνται να παράσχουν χρηματική βοήθεια ή ιματισμό. Χαρακτηριστικό είναι δε απαντητικό γράμμα από το Φάρο που δεν μπορεί να ικανοποιήσει άμεσα το αίτημα της βασίλισσας για προώθηση τυφλής ως τηλεφωνήτριας καθώς προηγείται η τοποθέτηση (στον Ευαγγελισμό και το Παίδων) των ήδη εκπαιδευόμενων από τη Σχολή, ενώ κάνει αναφορά και στη δυσκολία διορισμού τυφλών τηλεφωνητών μεγαλύτερων των 30 ετών.²¹⁷

Παράλληλα στο αρχείο βρίσκουμε επισυναπτόμενα και λίγα από γράμματα που οι ίδιοι οι τυφλοί ή οι συγγενείς τους έστειλαν προς τη Βασίλισσα, στα οποία ζητούν την ικανοποίηση αιτημάτων τους. Χαρακτηριστικό το γράμμα μητέρας, που αναφέρει ότι η κόρη της, που έχει προβλήματα όρασης και είναι ορφανή από πατέρα, έχει ανάγκη μορφώσεως, ωστόσο η ίδια αδυνατεί να της την παράσχει εξαιτίας της πενιχρής σύνταξης που λαμβάνει. Μάλιστα γράφει ότι δεν θέλει να αφήσει το παιδί της «παράσιτο στην κοινωνία» και αφού «έχει το ελάττωμα να έχει τουλάχιστον μόρφωσιν», οπότε ζητά να εισαχθεί η κόρη της στο Γυμνάσιο, καθώς δεν μπορεί να μάθει ραπτική.²¹⁸ Σε άλλη επιστολή, τυφλός άνεργος ενήλικος, με 82χρονη μητέρα ασθενή, ζητά οποιαδήποτε χρηματική βοήθεια, κάνοντας επίκληση στα φιλανθρωπικά αισθήματα της Βασίλισσας αναφέροντας: «έλαβα το θάρρος να αποταθώ προς την Μεγαλειότητά σας καθώς είναι πασίγνωστη η ευσπλαχνία και η φιλανθρωπία σας».²¹⁹ Βρίσκουμε μάλιστα και περίπτωση άμεσης ανταπόκρισης στο αίτημα για υλική βοήθεια από την βασίλισσα, κατά την οποία εσωκλείονται χρήματα προς το Φάρο Τυφλών για τη θεραπεία τυφλού μαθητή του Φάρου στη Βιέννη, χρήματα που προέρχονται από το ταμείο της Βασίλισσας αλλά και δωρεές.²²⁰

²¹⁶ Έγγραφο του Ιδρύματος εγγύης Ανατολής, Στέγη Αποκαταστάσεως Τυφλών στο οποίο απαντά συγκεντρωτικά για την προώθηση ή μη διαφόρων αιτημάτων της Βασίλισσας βλ. Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο των τέως Βασιλικών Ανακτόρων, φ. 1273.

²¹⁷ «Προς Ελένη Κοριζή, Κυρίαν επί των τιμών της ΑΜ Βασίλισσης» βλ. Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο των τέως Βασιλικών Ανακτόρων, φ. 1273.

²¹⁸ Ιδιόχειρο Γράμμα προς τη Βασίλισσα βλ. Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο των τέως Βασιλικών Ανακτόρων, φ. 1273.

²¹⁹ Ιδιόχειρο Γράμμα προς τη Βασίλισσα βλ. Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο των τέως Βασιλικών Ανακτόρων, φ. 1273.

²²⁰ Έγγραφο προς τη Διευθύντρια του Φάρου Τυφλών βλ. Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο των τέως Βασιλικών Ανακτόρων, φ. 1273.

Τέλος στο αρχείο βρίσκουμε ορισμένες φορές και τα απαντητικά έγγραφα των φορέων προς τους ίδιους τους αιτούντες, γεγονός που σημαίνει ότι οι ίδιοι τα προωθούσαν στη Βασίλισσα, πιθανόν για την συνέχιση της εποπτείας της υπόθεσής τους.²²¹ Σε τρία από αυτά προερχόμενα από τη διοίκηση του Ήλιου, ο γράφων χρησιμοποιεί μια σκληρή γλώσσα προς τους γονείς (ταξίαρχο και εφημέριο), κάνοντας λόγο για συνεχή όχληση της Βασίλισσας. Στην πρώτη περίπτωση, μάλιστα, αναφέρει ότι μένει κατάπληκτος «με τα όσα γράφετε και ιδίως δια το άσκοπον των ενεργειών σας με τας οποίας ενοχλείτε την Μεγαλειοτάτην». Στο γράμμα κάνει λόγο για προνομιακή μεταχείριση των θυγατέρων του, για παράταση της φοίτησής τους χαριστικά, και τον χαρακτηρίζει «αγνώμων» με το ίδρυμα που ιδρύθηκε για να στεγάζει και να εκπαιδεύσει τυφλούς, ενώ «τα παιδιά του χαρίτι θεία έχουν την όρασίν τους στο ένα μάτι».²²²

β. Κρατική Πρόνοια

Από το 1950 και ύστερα, μετά την ανάδυση του μοντέλου των κρατών πρόνοιας παρατηρείται μια σταδιακή ανάληψη κρατικών πρωτοβουλιών που αφορούσαν τους τυφλούς και στην Ελλάδα. Το 1951 έγινε απογραφή των τυφλών από το Τμήμα Μερίμνης Τυφλών του Υπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας που αποδείκνυε ότι το πρόβλημα ήταν οξυμένο. Το 1951 ψηφίστηκε ομόφωνα στη Βουλή ο Νόμος 1904 «Περί προστασίας και αποκαταστάσεως των τυφλών» που όριζε: τις προϋποθέσεις της τυφλότητας, θέσπιζε γενικό μητρώο τυφλών στο Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας, καθιστούσε υποχρεωτική τη φοίτηση των τυφλών παιδιών σε ειδικές σχολές (που δεν υπερέβαιναν τις 4 σε όλη τη χώρα), έκανε λόγο για επαγγελματική αποκατάστασή τους, προέβλεπε παροχή οικονομικού βοηθήματος σε όσους θεωρούνταν ανίκανοι προς εργασία, καθώς και τη σύσταση Συμβουλίου προστασίας τυφλών στο υπουργείο Πρόνοιας, που αποτελούσε το αρμόδιο συμβουλευτικό όργανο.

²²¹ Έγγραφο του Οίκου τυφλών προς μητέρα δύο τυφλών παιδιών και άρνηση εισαγωγής τους στον οίκο λόγω μη συμπλήρωσης ηλικίας και επειδή τα μαθήματα έχουν προχωρήσει, ενώ σημειώνεται ότι ο Οίκος δεν είναι αρμόδιος για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη των τυφλών και καλό θα ήταν να απευθυνθούν στο Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας βλ. Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο των τέως Βασιλικών Ανακτόρων, φ. 1273.

²²² Τρεις επιστολές από τη διοίκηση του Ήλιου προς γονείς, βλ. Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο των τέως Βασιλικών Ανακτόρων, φ. 1273.

Πιο αναλυτικά: Στο πρώτο άρθρο ορίζεται ότι τυφλός εν τη εννοία του νόμου, λογίζεται εκείνος που στερείται παντελώς της αντίληψης του φωτός ή έχει οπτική οξύτητα κάτω του 1/25ου και είναι ανίκανος προς κάθε εργασία. Στο 2ο άρθρο θέτει βασική προϋπόθεση, για να τύχει ο τυφλός των ευεργετημάτων του νόμου, την εγγραφή του σε γενικό μητρώο τυφλών στο υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας. Με το 3ο άρθρο προβλέπεται η υποχρεωτική εγγραφή των τυφλών παιδιών σε ειδικά σχολεία, τα οποία σε ολόκληρη τη χώρα δεν μπορούν να είναι περισσότερα των τεσσάρων και, προκειμένου να λειτουργήσουν, δεν επιτρέπεται να έχουν λιγότερους των 50 μαθητών. Οι γονείς των τυφλών παιδιών είναι υποχρεωμένοι εκ του νόμου να τα εγγράφουν στα ειδικά αυτά σχολεία διαφορετικά τους επιβάλλονται κυρώσεις. Με το 4ο άρθρο η πολιτεία αναλαμβάνει την μέριμνα για την κατάρτιση σε επάγγελμα ή τέχνη των ικανών προς εργασία τυφλών. Με το 5ο άρθρο λαμβάνεται πρόνοια από το υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας στους ανίκανους για εργασία λόγω ηλικίας ή άλλης σωματικής ή ψυχικής ανικανότητας για περίθαλψη, εφόσον δεν λαμβάνουν από το δημόσιο ταμείο ή από άλλη πηγή οικονομικό βοήθημα και εφόσον στερούνται των αναγκαίων για τη διαβίωσή τους και για την ιατροφαρμακευτική τους περίθαλψη. Η περίθαλψη αυτή ανάγεται σε χρηματικό ποσό το οποίο λαμβάνει ο ίδιος ή η οικογένειά του εάν είναι ανήλικος ή το ίδρυμα στο οποίο διαβιεί. Τέλος, με το 6ο άρθρο συνίσταται «Συμβούλιον Προστασίας Τυφλών», το οποίο θα αποτελεί συμβουλευτικό όργανο για κάθε σχετικό θέμα τού εκάστοτε υπουργού Προνοίας.

Κατ' επιταγή του Ν. 1904/1951 συγκροτήθηκε σε γνωμοδοτικό σώμα το «Συμβούλιο Προστασίας Τυφλών». Είναι χαρακτηριστικό ότι για πρώτη φορά σε ένα τέτοιο όργανο αντιπροσωπεύονται και οι ίδιοι οι τυφλοί με δύο αντιπροσώπους, εκτός από τα υπουργεία Προνοίας, Παιδείας και Εργασίας, καθώς και ο χώρος τής φιλανθρωπίας με έναν εκπρόσωπο. Ο νόμος έχει τρεις βασικούς άξονες, 1) η σχολική εκπαίδευση των τυφλών, 2) η επαγγελματική αποκατάσταση με εκμάθηση επαγγέλματος ή τέχνης, ανάλογα με την αναπηρία τους και 3) η παροχή περίθαλψης για την αντιμετώπιση των βασικών βιοτικών αναγκών και η ιατρική περίθαλψη των τυφλών που είναι ανεπίδεκτοι επαγγελματικής προσαρμογής. Δεδομένου ότι ένα ικανό μέρος των τυφλών μπορεί, με ανάλογες χειρουργικές επεμβάσεις, να απωλέσει την ιδιότητα αυτή, θα πρέπει να προσανατολιστεί η πολιτεία προς την κατεύθυνση αυτή. Τα μέτρα που θα πρέπει να παρθούν δε θα πρέπει να είναι φιλανθρωπίας, αλλά επαγγελματικής αποκατάστασης, γιατί η φιλανθρωπία είναι μια προαιρετική ηθική

επιταγή, ενώ η αποκατάσταση είναι μια επιταγή κοινωνική, που είναι υποχρεωτική για την οργανωμένη ολότητα. Το κράτος όχι μόνο δεν πρέπει να αγνοεί ή να απορροφά τις συναφείς οργανώσεις εθελοντικής πρωτοβουλίας, αλλά απεναντίας πρέπει να τις ενισχύει και να τις έχει σαν συμπαραστάτες του, αρκεί η δράση τους να κινείται μέσα στα πλαίσια που θέτει το κράτος. Επιβάλλεται επίσης, να είμαστε κοινωνοί της συνεργασίας των ίδιων των τυφλών. Επίσης στις 14 Ιουνίου 1952 ψηφίστηκε ο Νόμος «Περί τροποποίησης και συμπλήρωσης των διατάξεων των αφορωσών εις τας εγγραφάς, μετεγγραφάς και εξετάσεις των μαθητών σχολείων Μέσης Εκπαιδευσεως» (ΦΕΚ 164, τεύχος 1). Ο Νόμος αποτέλεσε σταθμό στο εκπαιδευτικό σύστημα, επιτρέποντας στους τυφλούς μαθητές να παρακολουθούν τα μαθήματα στα Γυμνάσια της χώρας.

Από τη δεκαετία του 1950 το ελληνικό κράτος αναλαμβάνει να παράσχει στους τυφλούς και επιδόματα. Το 1951 οι τυφλοί που δεν μπορούσαν να εργαστούν έλαβαν για πρώτη φορά επίδομα ύψους 100.000 δραχμών.²²³ Σε υλοποίηση του νόμου 1904/1951 «Περί προστασίας και αποκαταστάσεως των τυφλών», εφαρμόστηκε από το έτος 1964 πρόγραμμα επιδότησης των τυφλών, με 250 δρχ. τον μήνα.²²⁴ Με τον Ν. 612/1977 «Περί συνταξιοδότησεως λόγω γήρατος των τυφλών των ησφαλισμένων εις ασφαλιστικούς οργανισμούς αρμοδιότητος του Υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών», προβλέφθηκε η πλήρης συνταξιοδότηση των τυφλών μετά από εργασία 15 ετών. Το 1976 η Πολιτεία χορηγούσε στους τυφλούς ηλικίας 0-18 ετών και άνω των 50, βάσει κριτηρίων, οικονομική ενίσχυση 500 δραχμών τον μήνα.²²⁵

8ο υποκεφάλαιο: Σωματεία αυτο-οργάνωσης και άλλα φιλανθρωπικά ιδρύματα για τυφλούς

8.1. Οι πρώτες ατελέσφορες προσπάθειες συλλογικής οργάνωσης

Μια εικόνα για τις διεκδικήσεις των ενήλικων τυφλών στο πρώτο τέταρτο του 20ού αιώνα, πριν καν αυτοοργανωθούν σε σωματεία, παίρνουμε από την επιστολή

²²³ «Επίδομα τυφλών», εφ. *Ελευθερία*, 11/1/1951.

²²⁴ Χέλμη-Καλδίκη Δήμητρα, «Προστασία τυφλών εν Ελλάδι», *Μεγάλη παιδαγωγική εγκυκλοπαίδεια*, τόμος τέταρτος, εκδ. Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 1968, σελ. 641.

²²⁵ Δομένικου Άρτεμις, «Αυτοί που ζουν στα σκοτάδια», εφ. *Ριζοσπάστης*, 13/5/1976.

τού τυφλού Β. Χ. Γεωργιάδη στην εφημερίδα *Ελεύθερο Βήμα* τού 1926, ο οποίος ευχόταν το ελληνικό κράτος και η ελληνική κοινωνία, με πρωτοπόρο τον ελληνικό Τύπο, να μεριμνήσουν για την προστασία των τυφλών, η οποία ήταν πολύ πίσω. Κατά την άποψή του, ήταν αναγκαία η ενίσχυση του ήδη υπάρχοντος Οίκου Τυφλών ή και η ίδρυση δεύτερης σχολής, η οποία να προσανατολίζεται στην επαγγελματική αποκατάσταση και την πνευματική μόρφωση των νέων τυφλών, προκειμένου αυτοί να καταστούν χρήσιμοι πολίτες. Στη συνέχεια, πρότεινε το κράτος και τα φιλανθρωπικά σωματεία να παρέχουν κατάλληλη εργασία στους ενήλικες τυφλούς, να τους απαλλάσσουν από ορισμένα βάρη, όπως οι ναύλοι των σιδηροδρόμων, των ατμόπλοιων, των τραμ κ.λπ., και να προστεθεί ειδική απαλλακτική διάταξη στο ενοικιοστάσιο, το οποίο μάλλον θα έπρεπε να καταβαλλόταν από το κράτος. Όσον αφορά τους υπερήλικες και ασθενείς τυφλούς, άποψή του ήταν ότι θα μπορούσαν να ανακουφισθούν εν μέρει, με την παροχή ειδικού συσσιτίου ή και -στην ανάγκη- στρατιωτικού ή -αντί αυτού- με ένα χρηματικό εβδομαδιαίο επίδομα. Μόνο με αυτές τις ελάχιστες παροχές, θα μπορούσε να παταχθεί το φαινόμενο της επαιτείας και της οικτρής αθλιότητας των εγκαταλειμμένων τυφλών στους δρόμους.²²⁶

Το 1928 ιδρύεται σωματείο αυτοοργάνωσης των τυφλών με την επωνυμία «Πανελλήνιος Ένωσις Τυφλών», με σκοπό την ηθική και υλική υποστήριξη των τυφλών μέσω της πνευματικής και τεχνικής μόρφωσής τους, ώστε να ζήσουν ως έντιμοι και αξιοπρεπείς πολίτες.²²⁷ Στις 14 Οκτωβρίου τού ίδιου έτους, μέσω του Τύπου, το προαναφερθέν σωματείο καλεί σε Γενική Συνέλευση όλους τους τυφλούς Αθηνών, Πειραιώς και Περιχώρων, είτε είναι γραμμένοι σ' αυτό είτε όχι, την ερχόμενη Τετάρτη στις 2:30 μ.μ. στην αίθουσα της εταιρείας των «Φίλων τού Λαού», στην οδό Ευριπίδου 12. Την πρόσκληση υπογράφει ο Πρόεδρος Τρ. Νίνος, ο Γραμματέας Ν. Φωστήρας και ο Ειδικός Γραμματέας Π. Σ. Πετρίδης.²²⁸ Στις 9 Ιουνίου 1929, Κυριακή τού Τυφλού, στην ίδια αίθουσα «Φίλων του Λαού», ο Τρύφων Νίνος έδωσε διάλεξη με θέμα «Οι τυφλοί», συνοδευόμενη από φωτεινές προβολές και από επιδείξεις τυφλών παιδιών.²²⁹ Στις 23 Ιουλίου 1929 μίλησε στο συνέδριο λειτουργιών μέσης εκπαίδευσεως και ανέπτυξε τις απόψεις του για την

²²⁶ Γεωργιάδης Β. Χ., «Οι τυφλοί», εφ. *Ελεύθερο Βήμα*, 14/1/1926.

²²⁷ Δειλινός Μήτσος, «Το τραγικόν μειδίωμα», εφ. *Εμπρός*, 28/9/1928.

²²⁸ «Πανελλήνιος ένωσις τυφλών», εφ. *Εμπρός*, 14/10/1928.

²²⁹ ««Διαλέξεις», εφ. *Εμπρός*, 9/6/1929.

εκπαίδευση των τυφλών. Τόνισε δε, ότι είναι επιβεβλημένη η ανάγκη δημιουργίας επαγγελματικής σχολής στην οποία θα φοιτούσαν οι τυφλοί, προκειμένου μετά την αποφοίτησή τους να ασκήσουν ένα επάγγελμα για την αξιοπρεπή τους επιβίωση.²³⁰

Με μοναδική πηγή την εφημερίδα *Αθηναϊκά Νέα*, πληροφορούμαστε ότι ήδη το 1936 έχει ιδρυθεί «Σύλλογος των τυφλών της Ελλάδος», με μέλη μορφωμένους τυφλούς, αλλά και βλέποντες οι οποίοι είχαν θέσει ως σκοπό του σωματείου τη δημιουργία μιας επαγγελματικής σχολής τυφλών, με σκοπό της να τους παρέχει τη δυνατότητα να καταρτιστούν και να βιοπορίζονται αξιοπρεπώς. Στο Σύλλογο υπήρχε βιβλιοθήκη με φιλολογικά και επιστημονικά βιβλία στην γραφή Braille, τα οποία του έστελναν «τυφλικοί» οργανισμοί τού εξωτερικού. Επιπλέον, καθημερινά στα γραφεία του (Σταδίου 8) τυφλός δάσκαλος παρείχε δωρεάν μαθήματα εκμάθησης του συστήματος γραφής και ανάγνωσης Braille στους ενδιαφερόμενους τυφλούς.²³¹

8.2. Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών (1932 έως σήμερα)

Το 1932 ιδρύεται στην Αθήνα ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών (Π.Σ.Τ.) -με την υπ' αριθμ. 9977/32 απόφαση του Πρωτοδικείου Αθηνών-²³² ο πρώτος ουσιαστικά, όπως αποδείχτηκε, φορέας αυτοοργάνωσης του χώρου της τυφλότητας. Ο Π.Σ.Τ. έχει συνδικαλιστική μορφή και συνήθως διεκδικεί από την Πολιτεία μέτρα για την εκπαίδευση, την επαγγελματική αποκατάσταση, την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και την προνοιακή στήριξη των τυφλών τής χώρας. Για το λόγο αυτό και, με σκοπό να διαμορφώσει το Δ.Σ. αφενός εικόνα για τον αριθμό των εμπίπτοντων στην κατηγορία αυτή και αφετέρου διεκδικητικό πλαίσιο, εκδίδει το 1950 ανακοίνωση στην οποία ζητά «Προκειμένου να ληφθώσι συντόμως διάφορα προστατευτικά μέτρα υπέρ των τυφλών, ειδοποιούνται άπαντες οι τυφλοί πάσης ηλικίας άνδρες και γυναίκες όπως το βραδύτερον μέχρι 31 Μαΐου αποστείλωσι τα στοιχεία των λεπτομερώς προς τον Πανελλήνιον Σύνδεσμο Τυφλών, πλατεία Καπνικαρέας».²³³ Επειδή, ωστόσο, η Πολιτεία δεν λαμβάνει ουσιαστικά μέτρα για την επαγγελματική

²³⁰ «Το συνέδριον των λειτουργών της μέσης εκπαίδευσεως συνεζήτησε σήμερον επί του εορτασμού της εκατονταετηρίδος», εφ. *Εμπρός*, 23/7/1929.

²³¹ Τζαμουράνης Ε., «Μια κίνησης υπέρ των ελλήνων τυφλών», εφ. *Αθηναϊκά Νέα* 24/8/1936.

²³² Χέλμη-Καλδίκη Δήμητρα, «Προστασία τυφλών εν Ελλάδι», *Μεγάλη παιδαγωγική εγκυκλοπαίδεια*, τόμος τέταρτος, εκδ. Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 1968, σελ. 643.

²³³ «Ανακοίνωσις τυφλών», εφ. *Ελευθερία*, 18/5/1950.

αποκατάσταση των τυφλών, ο Π.Σ.Τ. το 1946 αναγκάζεται να προχωρήσει σε έρανο και καλεί την κοινωνία να προσφέρει τον οβολό της για τη στήριξη των σχολών που συντηρεί.²³⁴ Δεν παύει, βεβαίως, να διεκδικεί από την Πολιτεία τα αναλογούντα στους τυφλούς. Έτσι, υποβάλλει στη Βουλή υπόμνημα, δηλώνοντας ότι ο Οίκος Τυφλών που ιδρύθηκε το 1906 για την εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση των τυφλών της Ελλάδας, είχε αποκτήσει προπολεμικά σημαντικότερη περιουσία από δωρεές ιδιωτών, αλλά η διοίκησή του άφησε ανεπένδυτα τα κεφάλαιά του, τα οποία εξηνεμίσθησαν εξαιτίας του πληθωρισμού.

Προκειμένου να βελτιωθεί η κατάσταση των τυφλών της χώρας, όπως και στο εξωτερικό, προτείνει τη δημιουργία ασύλου με την οικονομική ενίσχυση του κράτους, το οποίο θα περιλαμβάνει γυμνάσιο και επαγγελματικές τεχνικές σχολές, από τις οποίες -αποφοιτώντας οι τυφλοί- θα είναι εφοδιασμένοι με ένα βιοποριστικό επάγγελμα. Επίσης, απευθύνει έκκληση προς την ελληνική κοινωνία και τους έλληνες του εξωτερικού να ενισχύσουν τον Οίκο Τυφλών, ώστε οι τρόφιμοί του να ξεπεράσουν τις δύσκολες μέρες τις οποίες περνούν.²³⁵

Το σωματείο για την ενίσχυσή του στις 25 Ιουλίου 1946 διοργανώνει μουσική συναυλία. Ο Σύνδεσμος, εκτός από τη συνένωση όλων των τυφλών, συντηρεί εκπαιδευτήρια στα οποία φοιτούν τυφλοί και τυφλές και διδάσκονται δωρεάν γραφή και ανάγνωση Braille, χειροτεχνία, εκκλησιαστική και ευρωπαϊκή μουσική. Για την ενίσχυση των σχολών ο Σύνδεσμος καθιερώνει ετήσια συναυλία και η πρώτη θα δοθεί στον *Παρνασσό*.²³⁶ Ο τυφλός καθηγητής Δ. Περής διδάσκει έγχορδα όργανα και ο εν αποστρατεία ταγματάρχης Σωζόπουλος πνευστά.

Πάγιο αίτημα του Π.Σ.Τ. ήταν η εξαφάνιση της μάλιστα της επαιτείας, άμεσης ή έμμεσης. Για να γίνει αυτό επιβάλλεται οι τυφλοί να βρουν εργασία. Ο Σύνδεσμος ζητά τα μέσα να ιδρύσει μικρά εργαστήρια βιοτεχνίας ή χειροτεχνίας, ώστε οι τυφλοί να εργάζονται εκεί.²³⁷

Το 1951 ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών καταγγέλλει δια του Τύπου ότι δεν έχει καμία σχέση με το βιαστή Αλέξανδρο Κατσαούνη και φερόμενο ως πρόεδρο

²³⁴ «Ο έρανος των τυφλών», εφ. *Εμπρός*, 21/4/1946.

²³⁵ «Οι τυφλοί ζητούν να προστατευθούν από το κράτος», εφ. *Εμπρός*, 16/6/1946.

²³⁶ «Υπέρ του έργου των τυφλών», εφ. *Εμπρός*, 12/7/1946.

²³⁷ «Οι τυφλοί δύνανται να αποβούν χρήσιμοι εις την κοινωνίαν και το κράτος», εφ. *Εμπρός*, 29/8/1946.

του ως άνω σωματείου, ο οποίος εξέδιδε και διακινούσε εφημερίδα με τίτλο «Εφημερίς των Τυφλών» και εισέπραττε προς ίδιον όφελος και μόνον τα αποκομιζόμενα ποσά.²³⁸ Τέτοιου είδους καταγγελίες βρίσκουμε συχνά στον Τύπο από τον Π.Σ.Τ.²³⁹

Ένα από τα αιτήματα που εκδήλωσε ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών προς τον υφυπουργό Συγκοινωνιών ήταν η χορήγηση δελτίων ελεύθερης μετακίνησης στις αστικές συγκοινωνίες, τουλάχιστον στους τυφλούς που μετακινούνται για επαγγελματικούς λόγους.²⁴⁰

Ο Π.Σ.Τ. κατά το 1956 διατηρούσε στα Κάτω Πετράλωνα (οδός Νεφέλης 36) βιοτεχνικά εργαστήρια, για την κατασκευή σκουπών και βουρτσών, τις οποίες προμηθεύονταν υποχρεωτικά οι δημόσιες υπηρεσίες, οι πολιτικές, στρατιωτικές και οι επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας. Ο Σύνδεσμος, έκανε έκκληση προς τις επιχειρήσεις και τους ιδιώτες να προβούν σε παραγγελίες χειροποίητων ειδών, προκειμένου να βοηθήσουν στην ανάπτυξη των εργασιών τού εργαστηρίου και, έτσι, να δοθεί η ευκαιρία να αποκατασταθούν επαγγελματικά περισσότεροι τυφλοί.²⁴¹ Για την ενίσχυση των εργαστηρίων του, ο Π.Σ.Τ. πέτυχε τη διεξαγωγή πανελληνίου εράνου από τις 8 έως τις 10 Δεκεμβρίου 1956.²⁴²

Πόροι του σωματείου ήταν οι συνδρομές των μελών και τα έσοδα από τις πωλήσεις της εφημερίδας που εξέδιδε το «Βήμα των Τυφλών». Ο Π.Σ.Τ. παρείχε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη στα μέλη του και τους χορηγούσε τακτικά βοηθήματα τα Χριστούγεννα και το Πάσχα, καθώς και έκτακτα, όποτε παρίστατο ανάγκη.²⁴³

Ωστόσο ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών σαν βασικό του στόχο, από τη δημιουργία του, είχε -και διατηρεί μέχρι σήμερα- τη συνδικαλιστική διεκδίκηση από την Πολιτεία των πάσης φύσεως δικαιωμάτων των τυφλών. Το 1976 το Διοικητικό

²³⁸ «Τυφλός εξέδιδε και εφημερίδα», εφ. *Ελευθερία*, 6/11/1951.

²³⁹ «Πρέπει να προσέχη το κοινόν και να μη προσφέρη ανεξελέγκτως χρήματα εις τους περιφερομένους με διάφορα έντυπα δήθεν υπέρ των τυφλών», εφ. *Ελευθερία*, 25/6/1953.

²⁴⁰ «Τα ελευθέρας των τυφλών», εφ. *Ελευθερία*, 27/1/1956.

²⁴¹ «Δια την αγοράν έργων χειροτεχνίας των τυφλών», εφ. *Ελευθερία*, 18/8/1956.

²⁴² «Πανελλήνιος έρανος υπέρ των τυφλών», εφ. *Ελευθερία*, 4/12/1956· «Ο έρανος των τυφλών», εφ. *Ελευθερία*, 7/12/1957.

²⁴³ Χέλμη-Καλδίκη Δήμητρα, «Προστασία τυφλών εν Ελλάδι», *Μεγάλη παιδαγωγική εγκυκλοπαίδεια*, τόμος τέταρτος, εκδ. Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 1968, σελ. 643.

του Συμβούλιο και η Εξελεγκτική Επιτροπή αποτελούσαν το βασικό κορμό της Συντονιστικής Επιτροπής Αγώνα, που ηγήθηκε στην κατάληψη του Οίκου Τυφλών.

8.3. Σχολή Τυφλών Βορείου Ελλάδος «Ο Ήλιος»

Το 1947, με πρωτοβουλία του φιλανθρωπικού σωματείου «Οργάνωση Προστασίας Τυφλών», ιδρύθηκε το Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών Βορείου Ελλάδος «Ο Ήλιος» - Σχολή Τυφλών και με την υπ' αριθμ. 1782 της 29/31 Ιουλίου 1948²⁴⁴ απόφαση του πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης εγκρίθηκε το καταστατικό του.²⁴⁵ Στα δύσκολα εκείνα χρόνια, μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο και τον εμφύλιο πόλεμο, η Σχολή Τυφλών έπρεπε να καλύψει όχι μόνο ανάγκες αναπηρίας, αλλά και ορφάνιας και ανέχειας. Λειτουργούσε με ελάχιστο προσωπικό, βασιζόμενο στην εθελοντική προσφορά μελών του σωματείου αλλά και ευαισθητοποιημένων πολιτών.

Το 1949 ο δήμος Λονδίνου προσέφερε στον Οίκο Τυφλών στη Θεσσαλονίκη 8 χιλιάδες λίρες.²⁴⁶

Το 1950 ιδρύθηκε ως Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου (επιχορηγούμενο από το υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας) η Σχολή Τυφλών Βορείου Ελλάδος «Ο Ήλιος», η οποία δεχόταν δωρεάν τυφλά παιδιά ηλικίας 7-19 ετών. Διέθετε πλήρες δημοτικό δτάξιο σχολείο, τμήμα βυζαντινής μουσικής και πιάνου και τμήμα επαγγελματικής εκπαίδευσης (ψαθοπλεκτικής, σαρωθροποιίας, πλεκτικής, υφαντικής, ταπητουργίας, καθεκλοποιίας και ξυλουργικής).²⁴⁷

²⁴⁴ Βλ. Οργάνωση Προστασίας Τυφλών Βορείου Ελλάδος «Ο Ήλιος» - Σχολή Τυφλών, Πρακτικόν 21ον Εκτάκτου Γενικής Συνελεύσεως των Μελών της εν Θεσσαλονίκη Οργανώσεως Προστασίας Τυφλών Βορείου Ελλάδος «Ο Ήλιος» - Σχολή Τυφλών Σωματείου ανεγνωρισμένου Ν.Π.Ι.Δ. της 21ης Δεκεμβρίου 1971.

²⁴⁵ Βλ. συμβολαιογραφική πράξη υπ' αριθμ. 50530/28 Αυγούστου 1972 της συμβολαιογράφου, Μιλένια Βαβυλοπούλου, περί σύστασης του Ίδρυματος Προστασίας Τυφλών βορείου Ελλάδος «Ο Ήλιος» - Σχολή Τυφλών και διάθεσης μέρους ακίνητης περιουσίας και συμβολαιογραφική πράξη υπ' αριθμ. 1975/21 Δεκεμβρίου 1973, της συμβολαιογράφου Θεσσαλονίκης, Σταματίας Γεωργίτσα, με την οποία παραδίδεται από την Οργάνωση στο Ίδρυμα η χρήση μέρους της ακίνητης περιουσίας της οργάνωσης και κινητής περιουσίας αξίας 300.000 δραχμών, όπου αναφέρεται η υπ' αριθμ. 1782/1948 απόφαση του πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, με την οποία είχε εγκριθεί το πρώτο καταστατικό της Σχολής.

²⁴⁶ «Οίκος Τυφλών εις Θεσσαλονίκην», εφ. *Το Βήμα*, 18/5/1949.

²⁴⁷ Μαστρογιάννης Ιωάνν. Δ., *Ιστορία της Κοινωνικής Πρόνοιας της νεωτέρας Ελλάδος (1821-1960)*, Αθήναι, 1960, σελ. 551-552· Καντιάνης Ν., «Από τα προβλήματα των τυφλών εις την χώραν μας», *Ακτίνες*, έτος ΙΕ, αριθ. 128, Ιούνιος 1952, σελ. 257.

Το 1956, με απόφαση των υπουργείων Πρόνοιας και Οικονομικών επιχορηγείται με 50.000 δραχμές η σχολή τυφλών Βορείου Ελλάδος «Ο Ήλιος».²⁴⁸

Το 1973 τέθηκε σε ισχύ το Ν.Δ. 1111/1972, που υποχρέωνε τα φιλανθρωπικά σωματεία να ιδρύσουν ιδρύματα, οπότε η Σχολή Τυφλών άλλαξε νομική υπόσταση και απέκτησε την ονομασία Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών Βορείου Ελλάδος «Ο Ήλιος» - Σχολή Τυφλών. Για μια δεκαετία ακόμη περίπου το φιλανθρωπικό σωματείο συμμετείχε στο Δ.Σ. του Ίδρυματος και το στήριζε οικονομικά, καθώς για το μεγαλύτερο μέρος των δωρεών προς τη Σχολή Τυφλών η αποδοχή γινόταν από το φιλανθρωπικό σωματείο και όχι από το Ίδρυμα.

8.4. Φάρος Τυφλών τής Ελλάδος

Το 1946, μετά από υπόδειξη του Eric Boulter, εκπροσώπου τής Near East Foundation, ιδρύθηκε στην Καλλιθέα ο «Φάρος Τυφλών τής Ελλάδος» (ΦτΕ). Η ανέγερση των συγκροτημάτων του έγινε σε οικοπέδα τα οποία δώρισε ο πρεσβευτής τής Ελλάδας στις Η.Π.Α., Μιχ. Τσαμαδός, και οι δαπάνες ανέγερσης των κτηρίων καταβλήθηκαν από δωρεές τής Ευγενίας Εμπειρικού και του Θ. Πετρακόπουλου σε μνήμη του Ευστ. Λάμψα.

Σκοπός τού ΦτΕ ήταν η προαγωγή της επαγγελματικής εκπαίδευσης των τυφλών και της αποκατάστασής τους.²⁴⁹ Ο «Φάρος Τυφλών» ιδρύθηκε με την υποστήριξη αγγλικών και φιλανθρωπικών οργανώσεων και τελούσε υπό την προστασία τής Βασίλισσας.²⁵⁰ Υπό την εποπτεία τού Φάρου Τυφλών λειτουργούσε από το 1950 η Αγροτική και Τεχνική Σχολή Τυφλών (διετούς εκπαίδευσης) για τυφλούς μαθητές άνω των 17 ετών, η οποία διέθετε αγροτικό τμήμα (πτηνοτροφίας, αγελαδοκομίας), τεχνικό τμήμα (μηχανοτεχνιτών και ξυλουργών), κοινωνική υπηρεσία (κοινωνικοί λειτουργοί για τους τυφλούς) και τμήμα εξυπηρέτησης τυφλών Γυμνασίου.²⁵¹

²⁴⁸ «Οικονομική ενίσχυσις ιδρυμάτων», εφ. *Το Βήμα*, 11/5/1956.

²⁴⁹ «Φάρος Τυφλών», εφ. *Εμπρός*, 6/8/1947· Χέλμη-Καλδίκη Δήμητρα, «Προστασία τυφλών εν Ελλάδι», *Μεγάλη παιδαγωγική εγκυκλοπαίδεια*, τόμος τέταρτος, εκδ. Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 1968, σελ. 643.

²⁵⁰ «Διανομή δώρων εις τυφλούς τραυματίας», εφ. *Εμπρός*, 7/9/1948.

²⁵¹ Μαστρογιάννης Ιωάνν. Δ., *Ιστορία της Κοινωνικής Πρόνοιας της νεωτέρας Ελλάδος (1821-1960)*, Αθήναι, 1960, σελ. 553.

Το 1955 ο Θεόδωρος Πετρακόπουλος έκανε δωρεά κτήριο 400 τ.μ. όπου αρχικά στεγάστηκε το Οικοτροφείο του ΦτΕ, ενώ τον Απρίλιο του ιδίου έτους ιδρύθηκε η Σχολή Τηλεφωνητών. Το 1975 χτίστηκε ο πρώτος όροφος του κεντρικού κτηρίου του Φάρου Τυφλών, επί της οδού Αθηνάς 17, από την οργάνωση American Friends of the Blind in Greece. Τα κεφάλαια προήλθαν από την πώληση των εγκαταστάσεων της Αγροτικής και Τεχνικής Σχολής «Γεώργιος Πόδας» που είχε ιδρυθεί το 1950²⁵² στα Σεπόλια, για τους τυφλούς της Ελλάδος, με δωρεές των Γεωργίου Πόδα, Ανδρέα Γιαρβή, Α. Θωμόπουλου και άλλων. Το 1979 χτίστηκε ο δεύτερος όροφος, με δωρεά της Γενικής Γραμματέως του Δ.Σ. Λίνας Ρέστη. Το 1984 ιδρύθηκε το Μουσείο Αφής, το οποίο στεγάζεται στο διώροφο κτήριο επί της οδού Δοϊράνης 198, και δημιουργήθηκε η Μονάδα Κατεργασίας Μετάλλων η οποία στεγάζεται στο χώρο του παλαιού Οικοτροφείου.²⁵³

Το Δ.Σ. του Φάρου Τυφλών της Ελλάδος επισκέφθηκε τους νοσηλευόμενους τυφλούς τραυματίες των μαχών κατά των «συμμοριτών» στο στρατιωτικό νοσοκομείο Ρίμινι και τους πρόσφερε ιματισμό και τσιγάρα. Οι τραυματισθέντες στους οφθαλμούς υπερέβαιναν τους 80, ενώ οι απολέσαντες και τα δυο τους μάτια ανέρχονταν σε 20.²⁵⁴

Ο Φάρος Τυφλών και το Τμήμα Περιθάλψεως Τυφλών τού Ιδρύματος Εγγύς Ανατολής, επιθυμώντας να ανακουφίσουν τους τυφλούς οι οποίοι είχαν πολλαπλασιαστεί εξαιτίας των σύγχρονων όπλων (νάρκες, κ.λπ.), μαχόμενοι υπέρ του «εθνικού αγώνος», έκαναν έκκληση σε κυρίες και δεσποινίδες να μάθουν τη γραφή Braille, προκειμένου να αντιγράφουν βιβλία για την ανακούφιση των προαναφερθέντων τυφλών. Ήδη, μέχρι το 1948, είχε δημιουργηθεί με τον τρόπο αυτό μια μικρή βιβλιοθήκη.²⁵⁵

Το 1953 το Δ.Σ. της «Εταιρείας Διαχείρισεως των εις την Υπηρεσίαν του Ελληνικού Δημοσίου Χρέους Υπεγγύων Προσόδων», με αφορμή το θάνατο του προέδρου της, Ιωάννη Αθηνογένους, διέθεσε 5.000.000 δραχμές στη μνήμη του.²⁵⁶

²⁵² Χέλμη-Καλδίκη Δήμητρα, «Προστασία τυφλών εν Ελλάδι», *Μεγάλη παιδαγωγική εγκυκλοπαίδεια*, τόμος τέταρτος, εκδ. Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 1968, σελ. 643.

²⁵³ Βλ. <http://www.fte.org.gr/index.php/el/2014-02-03-13-33-18/2014-02-03-14-05-15:29/5/2015>

²⁵⁴ «Διανομή δώρων εις τυφλούς τραυματίας», εφ. *Εμπρός*, 7/9/1948.

²⁵⁵ «Δια τους τυφλούς τραυματίας», εφ. *Εμπρός*, 8/9/1948.

²⁵⁶ «Ψήφισμα», εφ. *Ελευθερία*, 22/6/1953.

Το 1962 λειτουργούσε ήδη στο Φάρο Τυφλών τυπογραφείο στη γραφή Braille, όπου είχαν εκτυπωθεί όλη η σειρά των βιβλίων βυζαντινής μουσικής και ένα αγγλοελληνικό λεξικό.²⁵⁷

Το 1976 φοιτούσαν στην τηλεφωνική σχολή τού Φάρου Τυφλών 10 τηλεφωνητές, ενώ εκκρεμούσαν 100 αιτήσεις. Η επιλογή δεν ήταν αξιοκρατική, αλλά εξαρτιόταν από τη γενικότερη συμπεριφορά και τις απόψεις τού υποψήφιου για το Φορέα.²⁵⁸ Στα εργαστήρια του Φάρου Τυφλών εργάζονταν περίπου 30 νέοι και νέες, όπου κατασκεύαζαν βούρτσες και σκούπες και τα οποία απορροφούσαν οι κρατικές υπηρεσίες και, κυρίως, ο στρατός. Πληρώνονταν με ημερομίσθιο 219 δρχ., χωρίς τις κρατήσεις και η διεύθυνση του Φάρου τούς υποχρέωνε να παράγουν έναν ορισμένο αριθμό τεμαχίων (για παράδειγμα, 14 βούρτσες τού παρκέ ή 70 μικρές) την ημέρα· κάτι το οποίο είχε σαν αποτέλεσμα οι τυφλοί να εντατικοποιούν την εργασία τους σε τέτοιο βαθμό, ώστε να υπάρχουν επιπτώσεις στην υγεία τους, όπως πληγές στα χέρια κ.ά. Η εργασία τους ξεκινούσε πολύ νωρίς το πρωί, επειδή συχνά έπρεπε να παίρνουν 3 συγκοινωνίες και τελείωνε αργά, ώστε να παραχθεί ο συγκεκριμένος αριθμός τεμαχίων. Από την άλλη πλευρά, η Διεύθυνση του Φάρου Τυφλών, δήλωνε ότι ήθελαν να δουλεύουν τόσο εντατικά για να φεύγουν νωρίτερα. Ο χώρος εργασίας των τυφλών ήταν μία σειρά από παραπήγματα υγρά, όπου δεν έμπαινε ήλιος και μύριζε θειάφι, το οποίο χρησιμοποιούνταν για το γυάλισμα του χόρτου στις σκούπες, ενώ δεν τους χορηγούνταν επίδομα ανθυγιεινής εργασίας. Επίσης, υπήρχαν και εποχές κατά τις οποίες οι εργαζόμενοι τυφλοί απασχολούνται 1-2 μέρες την εβδομάδα, επειδή - σύμφωνα με τη Διεύθυνση- υπήρχε μεγάλο στοκ. Ο διευθυντής τού Φάρου Τυφλών, Εμμ. Κεφάκης, επίσης τυφλός, ανέφερε ότι είχε χτιστεί καινούργιο κτήριο, το οποίο προοριζόταν για την στέγαση εργαστηρίων, βιβλιοθήκης, αίθουσας διαλέξεων κ.λπ., με δωρεές τής οργάνωσης «Αμερικανοί φίλοι των τυφλών τής Ελλάδας» και ότι «τα νέα προγράμματα θα τεθούν σε εφαρμογή με ρυθμό ανάλογο προς την επιτυχία των προσπαθειών μας για την εξασφάλιση των απαραίτητων πόρων».²⁵⁹

Ο Πρόεδρος του Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλών (Π.Σ.Τ.), Βασίλης Τσούπρας, σε συνέντευξη που είχε δώσει στην εφημερίδα *Ριζοσπάστης*, δήλωσε ότι

²⁵⁷ Ηλιάδης Βασ., «Οι τυφλοί» συνάνθρωποί μας παρουσιάζουν δι' όλους μας ένα οξύ πρόβλημα προς λύσιν», εφ. *Το Βήμα*, 27/1/1962.

²⁵⁸ Δομένικου Άρτεμις, «Αυτοί που ζουν στα σκοτάδια», εφ. *Ριζοσπάστης*, 13/5/1976.

²⁵⁹ Στο ίδιο.

το κτήριο περατώθηκε με τα χρήματα από την πώληση ενός κτήματος που βρισκόταν στα Σεπόλια στον «Οργανισμό Σχολικών Κτιρίων» (την Αγροτική Σχολή Σεπολίων), έκτασης 13 στρεμμάτων, όπου υπήρχαν πολλά νέα κτήρια μέσα, με δωρεές της οργάνωσης «Αμερικανοί φίλοι των τυφλών της Ελλάδας». Διευθυντής της Σχολής για 30 χρόνια ήταν ο Εμμ. Κεφάκης και απασχολούσε το υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών και τα Σωματεία των Τυφλών με τα παράπονα των 5-6 τροφίμων ενάντια στη διεύθυνση. Οι τυφλοί ζητούσαν να αξιοποιηθεί η Σχολή και όχι να κλείσει. Στη συνέχεια ο Εμμ. Κεφάκης έγινε διευθυντής στο Φάρο Τυφλών και, αν και εκείνος ισχυριζόταν ότι δεν μισθοδοτούνταν, υπήρχαν φήμες για το αντίθετο. Το 1969 όταν ο Εμμ. Κεφάκης είχε απομακρυνθεί από το Εθνικό Συμβούλιο Τυφλών Ελλάδας, μετά από εκλογές, η εκπρόσωπος του Φάρου, Βρεττού, αρνήθηκε να παραδώσει την περιουσία του ΕΣΤΕ και χρειάστηκε η παρέμβαση εισαγγελέα, κάτι το οποίο μπορούσε να επιβεβαιωθεί από τα Πρακτικά του Δ.Σ. του ΕΣΤΕ. Τέλος, ο Βασίλης Τσούπρας, δήλωσε ότι στο κλείσιμο των εργαστηρίων του Π.Σ.Τ. πιθανότατα συνέβαλε και ο Φάρος Τυφλών και ότι ο τελευταίος έπρεπε να είχε πλεονάσματα, δεδομένου ότι επιχορηγείτο με 1.000.000 δρχ. από το Κράτος ετησίως και δεχόταν και πολλές δωρεές.²⁶⁰

Τον Δεκέμβριο του 1976 η νεολαία του Π.Σ.Τ. (στην οποία μετείχαν οι τυφλοί μαθητές, φοιτητές και εργαζόμενοι όλης της Ελλάδας) κατήγγειλε με ανακοίνωσή της, την παρελκυστική τακτική του Διοικητικού Συμβουλίου του Φάρου Τυφλών. Στην καταγγελία αναφερόταν ότι οι δηλώσεις των υπευθύνων του Φάρου (οι οποίοι προσπαθούσαν να επιβάλλουν την άποψη ότι δεν υπάρχει ανάγκη κρατικής εκπαίδευσης για τους τυφλούς, επειδή ο Ίδρυμα συνέβαλε ουσιαστικά στην κάλυψη των αναγκών των τυφλών μαθητών και φοιτητών) δεν ανταποκρίνονταν στην πραγματικότητα, επειδή το Ίδρυμα δεν διέθετε αρκετά βιβλία δημοτικού, γυμνασίου κ.λπ. για να καλυφθούν οι ανάγκες των τυφλών μαθητών, σπουδαστών και φοιτητών. Εξάλλου, ο τυφλός φοιτητής που θα ήθελε να προμηθευθεί ένα βιβλίο (για παράδειγμα, Πολιτική Δικονομία) θα έπρεπε να καταβάλλει το ποσό των 1.400 δρχ., ενώ στα βιβλιοπωλεία το βιβλίο βλεπόντων κόστιζε 300 δρχ. και για να το δανειστεί θα έπρεπε να δώσει 100 δρχ. ως εγγύηση. Στο τέλος της καταγγελίας, η νεολαία του Π.Σ.Τ. κάλεσε όλους τους αρμόδιους να αναλογιστούν τις ευθύνες τους σχετικά με την εκπαίδευση των τυφλών, και τον Φάρο Τυφλών ειδικότερα, και τόνισε ότι θα

²⁶⁰ Στο ίδιο.

αγωνίζονταν για «μόρφωση, ψωμί, δουλειά» ώστε να μην είναι υποχρεωμένοι να ζητιανεύουν.²⁶¹

Στις 4 Δεκεμβρίου 1976 η σύζυγος του αμερικανού πρεσβευτή στην Ελλάδα είχε παραβρεθεί (με αφορμή φιλανθρωπική εκδήλωση) στην αίθουσα διαλέξεων του Φάρου Τυφλών, ώστε να διαφημιστεί και να επιδειχθεί ένα προϊόν της αμερικανικής εταιρείας IBM-ISI, που θα βοηθούσε τους τυφλούς να διαβάσουν, το οποίο σημειώνεται ότι ήταν ατομικό, δηλαδή μπορούσε να χρησιμοποιηθεί μόνο από έναν τυφλό, στοίχιζε το καθένα 150.000 δρχ. και η διάθεση δωρεάν δείγματος έγινε καθαρά για διαφημιστικούς σκοπούς. Η εκδήλωση, η οποία ήταν καθαρά αμερικανικού χαρακτήρα σε ένα ίδρυμα που χρηματοδοτείτο από το «Σύλλογο των εν Ελλάδι Αμερικανίδων» και με ακροατές αμερικανούς, μετατράπηκε σε διαδήλωση 100 περίπου τυφλών, με αποτέλεσμα η σύζυγος του πρεσβευτή να εγκαταλείψει την αίθουσα με τη βοήθεια ισχυρών αστυνομικών δυνάμεων, ενώ οι φωνές διαμαρτυρίας προκάλεσαν την αγανάκτηση των παρευρισκομένων στην αίθουσα διαλέξεων του Φάρου Τυφλών.

Η «αγαθοεργή» δράση τού «Συλλόγου των εν Ελλάδι Αμερικανίδων» χρονολογείται από το 1948 και ένα χρόνο πριν είχε ιδρυθεί και ο Φάρος Τυφλών, με χρηματοδότη του μια αμερικανική φιλανθρωπική εταιρεία με έδρα τη Νέα Υόρκη, την επονομαζόμενη «Αμερικανοί φίλοι των ελλήνων τυφλών». Οι εκπρόσωποι της εταιρείας (της οποίας τα μέλη δεν ξεπερνούσαν τα 15) ισχυρίζονταν ότι χρηματοδοτούνταν από εράνους που γίνονταν στην Αμερική, χωρίς όμως να γνωρίζουμε περισσότερες λεπτομέρειες γι αυτούς. Οι τυφλοί υποστήριζαν ότι τα ποσά των εράνων αυτών ήταν και παρέμεναν για 23 χρόνια ένα σκοτεινό σημείο. Έτσι στις 4 Δεκεμβρίου, δεδομένων των παραπάνω, ομάδα τυφλών κατήγγειλε ότι «Ο Φάρος Τυφλών έχει τεράστια έσοδα από τους φιλανθρώπους που διαμένουν στην Αμερική και εδώ. Τα χρήματα αυτά δεν φτάνουν ποτέ στα χέρια μας. Είμαστε 15.000 τυφλοί. Μόνο οι 500 είμαστε ασφαλισμένοι. Οι άλλοι έχουν εγκαταλειφθεί στην τύχη τους». Στη συνέχεια διαμαρτυρήθηκαν ότι ο Φάρος αποτελούσε τροχοπέδη στην επίλυση των προβλημάτων τους και, με την τακτική της δημιουργίας βιτρίνας, ισχυριζόταν ότι συνέβαλε αποτελεσματικά στην εξυπηρέτηση και την κάλυψη των αναγκών των τυφλών μαθητών και γι αυτό δεν υπήρχε ανάγκη κρατικής εκπαίδευσης.

²⁶¹ «Καταγγέλλουν την παρελκυστική τακτική του ΔΣ του "Φάρου Τυφλών"», εφ. *Ριζοσπάστης*, 3/12/1976.

«Πρέπει όλοι να μάθουν τι κρύβεται πίσω την βιτρίνα», κατέληξαν οι τυφλοί και δήλωσαν ότι ο Φάρος είναι μια καθαρά κερδοσκοπική επιχείρηση και αποτελεί τόπο διαφήμισης αμερικανικών προϊόντων στην ελληνική αγορά.²⁶²

8.5. Λοιπά φιλανθρωπικά ιδρύματα για τυφλούς

Από το 1938, με πρωτοβουλία της Ειρήνης Λασκαρίδου, λειτούργησε στο Μαρούσι Οικοτροφείο και Σχολή Τυφλών Κορασίδων, με την επωνυμία «Σύλλογος Φίλων Τυφλών» (Αποφάσεις 3873/1938 και 5120/1940 Πρωτοδικείου Αθηνών), το οποίο δεχόταν τυφλές κοπέλες (δυναμικότητας έως 20 ατόμων). Διέθετε εργαστήρια υφαντικής, πλεκτικής, χειροτεχνίας και -σύμφωνα με το άρθρο 8 τού καταστατικού τού Συλλόγου- σκοπός τής ίδρυσής του ήταν η προστασία των ενήλικων τυφλών και ιδιαίτερα όσων είχαν αποφοιτήσει από τη Σχολή Τυφλών, η οργάνωση παρατηρητηρίου συγκέντρωσης και πώλησης έργων των τυφλών και η ίδρυση τυφλολογικού μουσείου.²⁶³ Το ίδρυμα επιχορηγούνταν, εκτός των άλλων, και από το υπουργείο Πρόνοιας.

Το 1942 το κράτος ιδρύει τη «Στέγη Τυφλών Αναπήρων Πολέμου» στην οδό Πτολεμαίων, όπου γίνεται κάποια προσπάθεια για την επαγγελματική τους επανακατάρτιση και ανακούφιση, υπό την αιγίδα τού Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού. Τρόφιμοι του Οίκου Τυφλών προσφέρθηκαν να διδάξουν στους τυφλούς αναπήρους πολέμου μουσική, γραφή Braille και χειροτεχνία.²⁶⁴ Το 1956 οι τυφλοί ανάπηροι του συμμοριτοπολέμου και της Κορέας, οι περιθαλπόμενοι στον «Οίκο Αναπήρων Πολέμου» στο Παλαιό Φάληρο κατέβηκαν σε απεργία πείνας, μετά από την πρόθεση του υπουργείου Εθνικής Άμυνας να κλείσει το ίδρυμα.²⁶⁵

Εκτός από τον Οίκο Τυφλών Καλλιθέας και τη Σχολή Τυφλών Βορείου Ελλάδος «Ο Ήλιος», λειτούργησε για τους τυφλούς το 1950 η Σχολή

²⁶² Ε. Γ., «Ο Φάρος Τυφλών έγινε αμερικάνικη κερδοσκοπική επιχείρηση;», εφ. *Ριζοσπάστης*, 25/12/1976.

²⁶³ Μαστρογιάννης Ιωάνν. Δ., *Ιστορία της Κοινωνικής Πρόνοιας της νεωτέρας Ελλάδος (1821-1960)*, Αθήναι, 1960, σελ. 552. Ο εν λόγω σύλλογος περισυνέλεξε τις πρώτες μορφωμένες της Ελλάδος τυφλές γυναίκες και όσες έχασαν την όρασή τους σε μεγαλύτερη ηλικία, οπότε δε μπορούσαν να γίνουν δεκτές στον Οίκο Τυφλών. Σύμφωνα με τον Εσωτερικό Κανονισμό ο σύλλογος δεχόταν νέες 18-25 ετών και οι εισαγωγές λάμβαναν χώρα τον Οκτώβριο.

²⁶⁴ «Για τους τυφλούς αναπήρους». εφ. *Ελεύθερο Βήμα*, 22/8/1942.

²⁶⁵ «Οι τυφλοί ανάπηροι των πολέμων εκήρυσαν απεργίαν πείνης από το παρελθόν Σάββατον», εφ. *Ελευθερία*, 27/3/1956.

Αποκαταστάσεως Τυφλών (τμήμα τού ΚΑΠΑΨ)²⁶⁶ στους Αμπελοκήπους (στην οδό Τσόχα) με διευθύντρια τη Φανή Μαυρουδή, όπου λειτούργησε οικοτροφείο και εργαστήριο για τυφλούς από 16 ετών και άνω, από το οποίο από το 1950 έως το 1962 εξυπηρετήθηκαν περίπου 220 άτομα. Η Σχολή είχε ήδη παραρτήματα κατά το 1962 στην Κρήτη, στην Τρίπολη και στην Πάτρα. Το ανωτέρω ίδρυμα επιχορηγούνταν από το υπουργείο Πρόνοιας.²⁶⁷

Το 1950, με πρωτοβουλία και δωρεές της οργάνωσης «Αμερικανών φίλων των τυφλών της Ελλάδος», ιδρύθηκε Αγροτική και Τεχνική Σχολή τυφλών στα Σεπόλια (στην οδό Φοινίκης),²⁶⁸ η οποία εγκαινιάστηκε με την παρουσία της βασίλισσας και των υπουργών Οικονομικών, Πρόνοιας και άλλων επισήμων, στις 21 Απριλίου το 1954.²⁶⁹ Στις 24 Αυγούστου 1957 η γραμματεία τής Σχολής πραγματοποίησε δεξίωση προς τιμή του μεγάλου δωρητή τής, Ανδρέα Γιαβή, δήμαρχο τού Πόρτσμουθ τής «Νέας Αγγλίας», τής συζύγου του, του εκπαιδευτικού του ακόλουθου στην αμερικανική πρεσβεία Ελλάδας, Έμρικ, και του ελληνοαμερικανού επιχειρηματία, Κόκκορη, και τής συζύγου του. Ο ομογενής δήμαρχος τού Πόρτσμουθ, Ανδρέας Γιαβής, ήταν ο κύριος διαθέτης σημαντικού ποσού (200.000 δολάρια), με το οποίο ανεγέρθηκε το κτήριο των υπνωτηρίων των μαθητών τής Σχολής.²⁷⁰

Στη δεκαετία τού 1960 ιδρύθηκε σωματείο, αναγνωρισμένο από το Κράτος, του οποίου σκοπός ήταν η πνευματική ανύψωση, η ψυχική ανάπλαση και η υποβοήθηση των τυφλών στις επαγγελματικές τους επιδιώξεις και διατηρούσε δανειστική βιβλιοθήκη σε γραφή Braille με την επωνυμία «Οι Τρεις Ιεράρχαι» στην οδό Δαμάρεως 70 στο Παγκράτι και εξέδιδε το περιοδικό *Η Λυχνία*. Από το 1962 λειτούργησε οικοτροφείο τυφλών κοριτσιών με την επωνυμία «Αγία Σκέπη», στην οποία διδάσκονταν οι μαθήτριες χειροτεχνία και άλλα μαθήματα, ενώ από το 1967

²⁶⁶ Μαστρογιάννης Ιωάνν. Δ., *Ιστορία της Κοινωνικής Πρόνοιας της νεωτέρας Ελλάδος*, ό.π., σελ. 552.

²⁶⁷ «Οι Έλληνες τυφλοί μένουν σήμερα εντελώς αβοήθητοι», εφ. *Ελευθερία*, 24/8/1956.

²⁶⁸ Χέλμη-Καλδίκη Δήμητρα, «Προστασία τυφλών εν Ελλάδι», *Μεγάλη παιδαγωγική εγκυκλοπαίδεια*, τόμος τέταρτος, εκδ. Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 1968, σελ. 643.

²⁶⁹ «Η Αγροτική σχολή τυφλών εις τα Σεπόλια», εφ. *Ελευθερία*, 22/4/1954.

²⁷⁰ «Δεξίωσις δωρητού γεωργικής σχολής τυφλών», εφ. *Ελευθερία*, 24/8/1957.

άρχισε η λειτουργία παραρτήματος του Οικοτροφείου, στο οποίο στεγάζονταν τρόφιμες, που παρακολουθούσαν το Γυμνάσιο.²⁷¹

8.6. Προνοιακά ιδρύματα για άλλες αναπηρίες

Το 1937 συστήθηκε από το Αμερικανικό Ίδρυμα Εγγύς Ανατολής η Ελληνική Εταιρεία Προστασίας Αναπήρων Παίδων - ΕΛΕΠΑΠ (απόφαση 52043/1948 Πρωτοδικείου Αθηνών). Στην Εταιρεία γίνονταν δεκτά παιδιά με κινητικές αναπηρίες ηλικίας μέχρι 16 ετών και ετησίως εξυπηρετούσε 800 παιδιά περίπου. Διέθετε τμήμα Διαγνωστικής, Κλινικής και Θεραπευτήριο με ορθοπεδικούς γιατρούς, φυσιοθεραπευτές, γυμνάστριες και σύγχρονο εξοπλισμό· εργασιοθεραπευτήριο, κοινωνική υπηρεσία, νηπιαγωγείο, μονοτάξιο δημοτικό σχολείο και εργαστήριο κατασκευής ορθοπεδικών μηχανημάτων.²⁷²

Από τον Ιούλιο τού 1954 λειτούργησε το «Κέντρον Αποκατάστασης Αναπήρων Παίδων Βούλας, ΠΙΚΠΑ», ως ειδικό κέντρο αποκατάστασης παιδιών με κινητικές αναπηρίες, με 400 κλίνες. Το Κέντρο διέθετε Ιατρική υπηρεσία (ορθοπεδικοί, ψυχίατροι, νευρολόγοι, παιδίατροι, μικροβιολόγοι, ακτινολόγοι, κ.λπ.), Φυσικοθεραπευτήριο - Γυμναστήριο, Εργασιοθεραπευτήριο υφαντικής, πλεκτικής, καλαθοπλεκτικής και ταπητουργίας), Τμήμα Επαγγελματικού Προσανατολισμού και Εκπαίδευσης (ξυλουργείο, ραφείο, υποδηματοποιείο, σιδηρουργείο για την κατασκευή ορθοπεδικών μηχανημάτων, μελισσοκομείο, κηπουρική), Κοινωνική Υπηρεσία και Δημοτικό διτάξιο σχολείο.²⁷³

Από το 1955 ιδρύθηκε η Ειδική Πρότυπος Σχολή Κωφάλαλων Γλυφάδας, ως αναγνωρισμένο ιδιωτικό σχολείο, δυναμικότητας 45 κωφάλαλων μαθητών. Για τη Σχολή αρμόδιο ήταν το υπουργείο Παιδείας.²⁷⁴

Το 1945 ιδρύθηκε το «Κέντρο Αποκατάστασης Πολιτικών Αναπήρων Ψυχικού» (ΚΑΠΑΨ)²⁷⁵ με τη συνεργασία τού υπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας και του αμερικανικού ιδρύματος Εγγύς Ανατολής. Τα πρώτα πέντε χρόνια

²⁷¹ Χέλμη-Καλδίκη Δήμητρα, «Προστασία τυφλών εν Ελλάδι», *Μεγάλη παιδαγωγική εγκυκλοπαίδεια*, ό.π., σελ. 644.

²⁷² Μαστρογιάννης Ιωάνν. Δ., *Ιστορία της Κοινωνικής Πρόνοιας της νεωτέρας Ελλάδος*, ό.π., σελ. 547.

²⁷³ Στο ίδιο, σελ. 547-548.

²⁷⁴ Στο ίδιο, σελ. 553.

²⁷⁵ Στο ίδιο, σελ. 548-550.

εχρηματοδοτείτο αποκλειστικά από το δεύτερο, ενώ από το 1950 από το ελληνικό Δημόσιο. Γίνονταν δεκτοί ανάπηροι άποροι άνω των 16 ετών και το ίδρυμα τους παρείχε ιατρική και προνοιακή περίθαλψη, διατηρώντας δύο αντίστοιχες υπηρεσίες για το σκοπό αυτό. Η ιατρική υπηρεσία παραλάμβανε τον ανάπηρο μετά τη νοσοκομειακή του περίθαλψη και με συμπληρωματικά μέσα, προσπαθούσε να τονώσει τις σωματικές του δυνάμεις, εφαρμόζοντας μεθόδους φυσιοθεραπείας και εργασιοθεραπείας με, τελευταίου τύπου, θεραπευτικές συσκευές.

Σε περιπτώσεις κινητικά αναπήρων που είχαν ανάγκη, χορηγούσε δωρεάν ορθοπεδικά μηχανήματα και τεχνητά μέλη, τα οποία κατασκευάζονταν στα εργαστήρια από τροφίμους τού Κέντρου. Το Κέντρο, επίσης, αναλάμβανε και την ιατροφαρμακευτική κάλυψη πολλών αναπήρων, είτε νοσηλευόμενων σε διάφορα ιδρύματα είτε κατ' οίκον. Για τους κινητικά αναπήρους διέθετε εργαστήρια επαγγελματικής εκπαίδευσης στο Ψυχικό, όπου οι εκπαιδευόμενοι μάθαιναν την τέχνη τού υποδηματοποιού, του ράπτη, του επισκευαστή ρολογιών, πλεκτική με μηχανές, κ.ά. Για τους τυφλούς διατηρούσε τη Στέγη Τυφλών, η οποία βρισκόταν στους Αμπελοκήπους αλλά υπαγόταν στο Κέντρο, όπου λειτουργούσαν εργαστήρια καρεκλοποιίας, ψαθοπλεκτικής και σαρωθροποιίας. Για τους αναλφάβητους λειτουργούσε μονοτάξιο δημοτικό σχολείο, όπου οι τυφλοί διδάσκονταν το σύστημα γραφής και ανάγνωσης Braille και το οποίο τους επέτρεπε να διαβάζουν και να γράφουν με ευχέρεια, χρησιμοποιώντας την αφή αντί της όρασης. Μέχρι το τέλος τού 1955 οι εξυπηρετηθέντες από το ΚΑΠΑΨ ανέρχονταν σε 8.558 και το 1956 το 72% από αυτούς εργαζόνταν. Από την επαγγελματική σχολή είχαν αποφοιτήσει έως το 1956 συνολικά 885 και χορηγήθηκαν 646 ορθοπεδικά μηχανήματα. Όσον αφορά το προσωπικό τού Ιδρύματος, προσπαθούσε κάτω από πολύ επίπονες συνθήκες, να αποβάλλει από τον ανάπηρο το αίσθημα κατωτερότητας, να τον κάνει να πιστέψει στον εαυτό του και να τον πείσει ότι μπορεί να κάνει όσα και ένας αρτιμελής. Το ΚΑΠΑΨ δεν είχε τη δυνατότητα να αποκαταστήσει τούς πολιτικούς ανάπηρους στην Ελλάδα. Μέχρι το 1956 εκκρεμούσαν 4.500 αιτήσεις και υπήρχαν περισσότεροι από 10.000 που δεν τις είχαν ακόμα υποβάλλει. Σύμφωνα με τον τότε διευθυντή τού Κέντρου, το Ίδρυμα δεν επαρκούσε για όλους, αντιμετώπιζε έντονα το πρόβλημα της στενότητας του χώρου, όλες οι εγκαταστάσεις τού φυσιοθεραπευτικού τμήματος βρίσκονταν μέσα σε μία μικρή αίθουσα και τα εργαστήρια στεγάζονταν σε ένα επίσης μικρό οίκημα.

Η επαγγελματική αποκατάσταση των πολιτικών αναπήρων, μέχρι τότε γινόταν προσπάθεια να επιτευχθεί με τη δημιουργία «συνεργατικών» στα αστικά κέντρα, όπως, για παράδειγμα, ήταν η ιδρυθείσα «συνεργατική» από πέντε απόφοιτους της επαγγελματικής σχολής τού ΚΑΠΑΨ, οι οποίοι διατηρούσαν υποδηματοποιείο στη Φιλοθέη, υπό την προστασία τού Ιδρύματος, το οποίο τους απέδιδε αρκετά για να ζήσουν με αξιοπρέπεια. Από οικονομικής πλευράς, ήταν συμφέρον τού κράτους, να εξασφαλίσει εργασία στους ανάπηρους που είχαν αποκατασταθεί σωματικά και εκπαιδευθεί επαγγελματικά. Σύμφωνα με μία στατιστική που είχε υποβληθεί στο υπουργείο Συντονισμού, η νοσοκομειακή περίθαλψη και αποκατάσταση που παρέχόταν στο ΚΑΠΑΨ κατά μέσο όρο, ανά άτομο, στοίχιζε 2.200 δρχ. Εάν, στη συνέχεια, δινόταν η δυνατότητα στον αποκατασταθέντα να εργαστεί, θα επέστρεφε το ποσό αυτό στο δημόσιο ταμείο, με άμεσους και έμμεσους φόρους, κατά τη διάρκεια 3-4 ετών. Έτσι, με αυτό τον τρόπο, και το κράτος θα επένδυε τα κεφάλαιά του και ο ανάπηρος δε θα παρέμενε παθητικός για την εθνική οικονομία.²⁷⁶

Στις 8 Μαΐου 1957 και κατά τη διάρκεια αθλητικών αγώνων που είχαν πραγματοποιηθεί στο Παρίσι με τη συμμετοχή έξι κρατών, τέσσερις έλληνες ανάπηροι αθλητές κατέκτησαν τις τέσσερις πρώτες θέσεις και βρέθηκαν στην πρώτη θέση της γενικής βαθμολογίας. Στους αγώνες αυτούς, οι οποίοι οργανώθηκαν από την Παγκόσμια Ομοσπονδία Παλαιών Πολεμιστών σε συνεργασία με την «Αμικάλ Σπορτίφ ντε Μοντιλέ», έλαβαν μέρος ανάπηροι αθλητές χρησιμοποιώντας τα τεχνητά τους μέλη. Η ελληνική ομάδα αποτελείτο από δύο ανάπηρους πολέμου, με διπλό ακρωτηριασμό των κάτω άκρων, τους Ν. Μπουκιστάνο και Π. Κομνηνέα, οι οποίοι προέρχονταν από τον άμαχο πληθυσμό και είχαν εκπαιδευθεί στο Κέντρο Αποκαταστάσεως Πολιτικών Αναπήρων Ψυχικού (ΚΑΠΑΨ), τον Ε. Τσαρσανίδη, τον Γ. Τριφονίδη και τον τυφλό Α. Σωτηρίου από τη Στέγη Αποκαταστάσεως Τυφλών. Η συμμετοχή τής Ελλάδας στους αγώνες αυτούς υπήρξε θριαμβευτική. Στα αγωνίσματα ταχύτητας έτρεξαν εκτός συναγωνισμού γιατί οι συναθλητές τους δεν ήταν σε θέση να τρέξουν και απλώς βάδιζαν. Στα άλματα μήκους και ύψους οι ηττηθέντες γερμανοί και ολλανδοί χρησιμοποίησαν μονόποδες ακροβάτες, αγωνίσθηκαν χωρίς να χρησιμοποιήσουν τα τεχνητά τους μέλη, δεδομένου ότι δεν φάνηκαν εξοικειωμένοι με τη χρήση τους και προσπάθησαν απλώς να πετύχουν το μέγιστο ρεκόρ. Ο σκοπός όμως των αγώνων αυτών δεν ήταν να συναγωνίζονται τους αρτιμελείς, αλλά η όσο

²⁷⁶ Σ. Ν., «Το κέντρον αποκαταστάσεων των πολιτικών αναπήρων», εφ. *Ελευθερία*, 20/7/1956.

μεγαλύτερη εξίσωση προς τους υγιείς και αρτιμελείς, με την εξοικείωσή τους στη χρήση των τεχνητών μελών, διότι ο αντικειμενικός σκοπός τής άθλησής τους ήταν πάνω από όλα η αποκατάστασή τους. Η υπεροχή των ελλήνων αθλητών τού ΚΑΠΑΨ αναγνωρίστηκε από όλους και όλοι θαύμασαν την τεχνική τους, της οποίας εμπνευστής ήταν ο γυμναστής τού Κέντρου, Παναγιώτης Δεκάριστος. Αξίζει να σημειωθεί, ότι οι γερμανοί αθλητές τον προσκάλεσαν στο Βερολίνο για να τους διδάξει το σύστημά του. Η ιδέα τής οργάνωσης αθλητικών αγώνων μεταξύ αναπήρων εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα από το ΚΑΠΑΨ το 1951, με τη συμβολή και την υποστήριξη του διευθυντή τού Κέντρου, Σπ. Θεολόγου και του γυμναστή, Παν. Δεκάριστου, και τα αποτελέσματα αυτής της προσπάθειας ήταν απόλυτα επιτυχή.²⁷⁷

Το 1951 ιδρύθηκε στην Κηφισιά το Νοσοκομείο Ατυχημάτων και Αποκαταστάσεως Τραυματιών και Αναπήρων ο «Απόστολος Παύλος» (το οποίο αρχικά, το 1949, λειτουργούσε ως στρατιωτική υγειονομική μονάδα «449 Κέντρον Αποκαταστάσεως Τραυματιών»), δυναμικότητας 200 εσωτερικών και 100 εξωτερικών ασθενών, κυρίως για περιπτώσεις που παραπέμπονταν από το ΙΚΑ, το υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας και των ασφαλιστικών οργανισμών, επιχειρήσεων κ.λπ. Κύρια επιδίωξη του νοσοκομείου ήταν η αποθεραπεία και η περαιτέρω ιατρική αποκατάσταση των χειρουργημένων, μέσω της φυσικοθεραπείας και της εργασιοθεραπείας. Διέθετε δε, φυσικοθεραπευτήριο και εργασιοθεραπευτήριο υφαντικής, ταπητουργίας, καλαθοπλεκτικής, διακοσμητικής, βιβλιοδετικής, χειροτεχνίας παιχνιδιών, χειροτεχνίας δερμάτινων ειδών, κατασκευής παντοφλών, ραπτικής, υποδηματοποιίας, τυπογραφίας και ξυλουργικής.²⁷⁸

Άλλα νοσοκομεία και ιδρύματα που διέθεταν και τμήματα αποκατάστασης αναπήρων ήταν τα:

1. Λαϊκό Νοσοκομείο Αθηνών,
2. Νοσηλευτικό Ίδρυμα Μ. Τ. Στρατού,
3. Ασκληπιείο Βούλας Ε.Ε.Σ. 600 κλινών για πάσχοντες από Τ. Β. των οστών και μακροχρονίων ορθοπεδικών παθήσεων που είχαν σαν αποτέλεσμα να προκληθούν μόνιμες αναπηρίες του κινητικού συστήματος,

²⁷⁷ Γερμ. Φ., «Ελληνική νίκη στους αγώνες των αναπήρων», εφ. *Ελευθερία*, 16/5/1957.

²⁷⁸ Μαστρογιάννης Ιωάνν. Δ., *Ιστορία της Κοινωνικής Πρόνοιας της νεωτέρας Ελλάδος (1821-1960)*, ό.π., σελ. 549-550.

4. Ασκληπιείο Λέρου Ε.Ε.Σ.,
5. Ορθοπαιδικό Νοσοκομείο Κιλκίς 120 κλινών,
6. Γενικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης
7. Ορθοπαιδικό Τμήμα Γενικού Κρατικού Νοσοκομείου Αθηνών,
8. Νοσοκομείο Παιδών «Αγία Σοφία»,
9. Δημόσιο Λοιμωδών νόσων, το οποίο διέθετε παιδιατρική κλινική με 80 κλίνες και αναπνευστικό κέντρο πολιομυελίτιδας με 50 κλίνες,
10. Τμήμα Κινησιοθεραπείας τού Ταμείου Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος και άλλων ταμείων τραπεζών,
11. Ι.Κ.Α.,
12. Ορθοπαιδικά εργοστάσια και εργαστήρια αναπήρων πολέμου Αθηνών από το 1942, Θεσσαλονίκης από το 1946, Ιωαννίνων από το 1956 και Ηρακλείου Κρήτης από το 1953,
13. Οι βασιλικές σχολές του Εθνικού Ιδρύματος (ιδιωτικά οι Σχολές Λέρου δέχονταν ανάπηρα παιδιά, παραπεμπόμενα από τα Ασκληπιεία Βούλας και Λέρου, από το Κ.Α.Α.Π. Βούλας, από το ΠΙΚΠΑ και από το ΚΑΠΑΨ),
14. Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας, τα οποία προορίζονταν για εξακριβώσεις και για τη συμπαράσταση με σκοπό την αξιοποίηση της επαγγελματικής εκπαίδευσης των αναπήρων,
15. Υγειονομικά Κέντρα,
16. Άσυλο Ανιάτων, για την περίθαλψη αναπήρων πολύ βαριάς μορφής,
17. Διάφορα αναγνωρισμένα Σωματεία αναπήρων, κ.λπ.²⁷⁹

Για τα ανάπηρα παιδιά από χρόνιες παθήσεις λειτουργούσαν: για τους αδеноπαθείς πρεβεντόρια, για τους φυματικούς σανατόρια (σανατόριο Σωτηρία με 59 κλίνες ειδικά για φυματικά παιδιά) και για τους χανσενικούς ο Αντιλεπτικός Σταθμός Αγίας Βαρβάρας, με μονοτάξιο δημοτικό σχολείο για τα παιδιά των λεπρών.²⁸⁰

Για τους ψυχικά και διανοητικά ανάπηρους κατά το 1937 λειτουργούσε μόνο το «Πρότυπον Ειδικόν Σχολείον Αθηνών» στην Καισαριανή (δυναμικότητας 120 μαθητών), το οποίο δεχόταν αποκλειστικά εξωτερικούς μαθητές, ηλικίας 7 έως 14 ετών, οι οποίοι παρουσίαζαν διανοητική καθυστέρηση ή προβλήματα διαταραχών

²⁷⁹ Στο ίδιο, σελ. 550-551.

²⁸⁰ Στο ίδιο, σελ. 553-554.

συμπεριφοράς. Η εκπαίδευσή τους πραγματοποιούνταν σε 7 διαβαθμίσεις ετήσιας διάρκειας και -ελλείπει εργαστηρίων- διδάσκονταν μόνο θεωρητικά μαθήματα.²⁸¹

9ο υποκεφάλαιο: Η εικόνα του τυφλού στην ελληνική κοινωνία τού 20ού αιώνα μέσα από τον Τύπο

«Οι τυφλοί είνε ένα εθνικόν κεφάλαιον, το οποίον μπορούμε κάλλιστα να το χρησιμοποιήσωμεν. Τα κατασταλτικά μέτρα, βλέπετε, δεν είνε το παν. Δηλαδή δεν είνε τίποτε. Και με το ν' απασχολήται η αστυνομία από πρωΐας μέχρι εσπέρας ν' απαλλάξει τους δρόμους από τους τυφλούς ραψωδούς, δεν κάνει παρά μίαν σκληρότητα. Αν σας ενδιαφέρει η κοινωνική ευταξία, στρατολογήσατε τους τυφλούς συστηματικώτερα. Βάλτε τους σε σχολείο. Είδατε τι λέμε συνήθως δια την εκπαίδευσιν; "Να μαθαίνει ο κόσμος γράμματα να μη μένη τυφλός"». ²⁸² Την ανάγκη για εκπαίδευση και επαγγελματική αποκατάσταση των τυφλών περιγράφει γλαφυρά ο Κ. Αθάνατος στην εφημερίδα *Ελεύθερο Βήμα* τού 1926 και συνεχίζει ότι η επένδυση στην εκπαίδευση και την κατάρτιση ενός τυφλού είναι πολύ πιο συμφέρουσα, διότι θα αποσβεστεί σύντομα εάν δοθεί σ' αυτόν η ευκαιρία για επαγγελματική αποκατάσταση, όπερ είναι και το ζητούμενο, και όχι η θλιβερή εικόνα του επαίτη στην άκρη τού δρόμου.

Στην εφημερίδα *Το Βήμα* τού 1950 παρουσιάζονται οι πραγματικές ικανότητες ενός τυφλού ατόμου, ότι μπορεί δηλαδή να σπουδάσει και στο πανεπιστήμιο, να γίνει επιτυχημένο επαγγελματικό στέλεχος, όπως ο νεαρός διευθυντής εταιρείας γραφομηχανών, τον οποίο ο δημοσιογράφος της εφημερίδας *Το Βήμα* αναφέρει ως πρότυπο.²⁸³

Ενώ για τους πολιτικούς αναπήρους οποιασδήποτε κατηγορίας, κατά κανόνα, τα δημοσιεύματα στον Τύπο αναφέρονται με λόγια οίκτου και φιλανθρωπίας ή και -πολλές φορές- με απέχθεια, για τους αναπήρους πολέμου η ορολογία διαφοροποιείται για ιδεολογικούς λόγους, διότι αυτοί ακρωτηριάστηκαν για την ενότητα και την ολοκλήρωση του «έθνους». Διαβάζουμε χαρακτηριστικά στο *Εμπρός* ότι επιβάλλεται η ίδρυση ενός υπουργείου «Συντάξεων Αναπήρων και Θυμάτων Πολέμου», το οποίο

²⁸¹ Στο ίδιο, σελ. 555.

²⁸² Αθάνατος Κώστας, «Σιλβάμ», εφ. *Ελεύθερο Βήμα*, 24/6/1926.

²⁸³ Παλαιολόγος Π., «Ευτυχία στο σκοτάδι», εφ. *Το Βήμα*, 11/2/1950.

να συγκεντρώνει όλες τις υπηρεσίες των υπουργείων και των διαφόρων οργανισμών και -διαθέτοντας δικό του προϋπολογισμό- να ασχολείται με τα αναπηρικά ζητήματα και να τους προστατεύει. Η διαφορά τού δημόσιου λόγου είναι προφανής: τους μεν πολιτικούς αναπήρους εξακολουθεί να αφήνει έρμαιοι της φιλανθρωπίας και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, ενώ τους αναπήρους πολέμου τούς θέτει κάτω από την άμεση προστασία τού κράτους. «Οι άνθρωποι οι οποίοι εθυσιάστησαν για το μεγαλείον της Ελλάδος, είναι δίκαιο να εγκαταλειφθούν εις την τύχην των; Τοιαύτη τακτική θα είχεν ολέθρια αποτελέσματα και εις την προσπάθειαν που καταβάλλεται σήμερον δια την ανασυγκρότησιν. Αλλοίμονον εάν φωληάση στην ψυχή τού στρατιώτου ο φόβος της εγκαταλείψεώς του υπό του κράτους εις την περίπτωσιν που θα επάθαινε τυχόν κάτι. (...) Ας ιδρυθή και εις την Ελλάδα, δια να προστατευθούν οι ανάπηροι, που αποτελούν τίλους τιμής δια την Χώραν».²⁸⁴

²⁸⁴ Σαρ. Αθ., «Οι ανάπηροι. Να ιδρυθή υπουργείον αναπήρων», εφ. *Εμπρός*, 8/3/1945.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Ο ΟΙΚΟΣ ΤΥΦΛΩΝ

1ο υποκεφάλαιο: Οι εμπνευστές τού Οίκου Τυφλών

Οι προσπάθειες του Α. Παλατιανού τον 19ο αιώνα για ίδρυση εκπαιδευτηρίου τυφλών μπορεί να έπεσαν στο κενό, ωστόσο 12 χρόνια μετά το θάνατό του δύο εύποροι, αστοί διανοούμενοι με έντονη φιλεκπαιδευτική δράση θα αναλάβουν μια σημαντική πρωτοβουλία για τη μέριμνα και την εκπαίδευση των τυφλών. Πρόκειται για τους Δημήτριο Βικέλα²⁸⁵ και τον Γεώργιο Δροσίνη,²⁸⁶ πρόεδρο και γραμματέα αντίστοιχα του φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων (ΣΩΒ), οι οποίοι θα κινητοποιήσουν το δραστήριο σύλλογο, με τα δεκάδες μέλη και τις υψηλές διασυνδέσεις, για την ίδρυση του Οίκου τυφλών.

²⁸⁵ Ο Δημήτριος Βικέλας γεννήθηκε το 1835 στην Ερμούπολη της Σύρου. Ήταν γόνος πλούσιων εμπορικών οικογενειών. Τα παιδικά του χρόνια τα πέρασε σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας και του εξωτερικού (Ναύπλιο, Ερμούπολη, Κωνσταντινούπολη, Οδησό), λόγω των εμπορικών δραστηριοτήτων του πατέρα του. Το 1852 μετέβη στο Λονδίνο και εργάστηκε ως υπάλληλος και αργότερα συντάκτορας στον εμπορικό οίκο Μελά, που ανήκε στους αδελφούς της μητέρας του. Παράλληλα σπούδασε Βοτανική. Από το 1855 δημοσίευε ποιήματα και δοκίμιά του, σε εφημερίδες και περιοδικά της Αθήνας και του Λονδίνου. Το 1876 αποφάσισε να επιστρέψει στην Αθήνα, σχέδιο που αναβλήθηκε εξαιτίας των προβλημάτων υγείας της συζύγου του, με αποτέλεσμα να ζήσει πολλά χρόνια στο Παρίσι, όπου έγραψε το μυθιστόρημα *Λουκής Λάρας* και έκανε πλήθος μεταφράσεων. Τελικά το 1897 εγκαταστάθηκε οριστικά στην Αθήνα όπου επιδόθηκε σε πλούσια κοινωφελή δράση, πρωτοστατώντας στην ίδρυση πλήθους συλλόγων (ΣΩΒ, Οίκος των Τυφλών, Εργατική Σχολή κλπ). Πέθανε το 1908. Για περισσότερα βιογραφικά στοιχεία βλ. Δημήτριος Βικέλας, *Απαντα, όγδοος τόμος, Σύμμικτα*, φιλολογική επιμέλεια Άλκης Αγγέλου, ΣΩΒ, Αθήνα, 1997· Αλέξανδρος Ν. Λέτσας, *Δημήτριος Βικέλας*, Μακεδονική βιβλιοθήκη, Δημοσιεύματα της εταιρείας μακεδονικών σπουδών, Θεσσαλονίκη, 1951· Αλέξανδρος Αρ. Οικονόμου, *Τρεις άνθρωποι: Συμβολή εις την ιστορίαν του ελληνικού λαού (1780-1935)*, Ελληνική Εκδοτική Εταιρεία Α.Ε., Αθήναι, 1950· Ελένη Μπελιά, *Ο σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων. Διαδρομή μιας εκατονταετίας 1899-1999*, Σ.Ω.Β., Αθήνα, 1999, σ. 43.

²⁸⁶ Ο Γεώργιος Δροσίνης γεννήθηκε στην Αθήνα το 1859 από εύπορη οικογένεια. Σπούδασε στη Νομική και τη Φιλοσοφική Σχολή και το 1885 συνέχισε τις σπουδές του στο πανεπιστήμιο Λειψίας. Υπήρξε δημοφιλής ποιητής, πεζογράφος, ενώ ήταν διευθυντής του περιοδικού και αργότερα της εφημερίδας *Εστία* και ιδρυτής του εκπαιδευτικού περιοδικού *Εθνική Αγωγή*. Το 1899 ανέλαβε γραμματέας του ΣΩΒ. Από το 1908 έως το 1920 διατέλεσε Γενικός Επιθεωρητής Δημοτικής Εκπαίδευσης. Πέθανε το 1951. Για περισσότερες βιογραφικές πληροφορίες βλ. Γεώργιος Δροσίνης, *Σκόρπια φύλλα της ζωής μου*, τόμος Β' και Γ', ΣΩΒ Αθήναι, 1983· Γιάννης Καιροφύλας, *Γεώργιος Δροσίνης: Ο ποιητής που αγωνίστηκε για την πατρίδα και το λαό και αγάπησε τα παιδιά και τη φύση*, Έκδοση του συλλόγου «Οι φίλοι του μουσείου Γεωργίου Δροσίνης», Κηφισιά 1999· *Οι εκλιπόντες Ακαδημαϊκοί της πεντηκονταετίας (1926-1976)*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήναι 1977, σ. 224-225.

Ο ΣΩΒ²⁸⁷ ιδρύθηκε το 1899 από τον Δημήτριο Βικέλα με σκοπό τη «διάδοσι ωφελίμων γνώσεων παρά τω λαώ, ιδία διά της δημοσιεύσεως βιβλιαρίων ευώνων, εύληπτων»,²⁸⁸ σύμφωνα με το πρώτο άρθρο του καταστατικού του. Στις δεκάδες μέλη του συγκαταλέγονταν πολιτικοί, πανεπιστημιακοί, πλούσιοι ομογενείς, ενώ γραμματέας του ορίστηκε ο Γεώργιος Δροσίνης, θέση που του εμπιστεύτηκε ο Δ. Βικέλας.²⁸⁹ Η ίδρυση του ΣΩΒ εντάσσεται στην έντονη σωματειακή κίνηση του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα, που είχε ως στόχο τη διάδοση της εκπαίδευσης, εντός και εκτός των συνόρων του ελληνικού κράτους, καθώς αυτή θεωρήθηκε «παράγων εθνικής αποκαταστάσεως».²⁹⁰

Αν και η πολύμορφη αυτή κινητοποίηση εύπορων διανοούμενων και αστών στράφηκε κυρίως στην ίδρυση σχολείων σε περιοχές της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, στις οποίες θωρήθηκε αναγκαία η ενίσχυση των ελληνικών εθνολογικών ερεισμάτων (Μακεδονία, Θράκη), ωστόσο, στις αρχές του 20ού αιώνα, υπήρξαν προσωπικότητες και σύλλογοι που έδωσαν έμφαση στην αναδιάρθρωση της εκπαίδευσης εντός των ορίων του ελληνικού κράτους. Αυτές τις αντιλήψεις πρέσβευαν οι Δ. Βικέλας, Γ. Δροσίνης και ο ΣΩΒ.²⁹¹

Ο Δ. Βικέλας αντιτιθέμενος στον ακραίο μεγαλοϊδεατισμό και επηρεασμένος από τις αντιλήψεις των κυβερνήσεων Τρικούπη, για αναδιάρθρωση του ελληνικού κράτους, επέμενε ότι η άνοδος του μορφωτικού επιπέδου και η οικονομική ανάπτυξη του ελληνικού κράτους ήταν τα μόνα εφελήρια για την αποκατάσταση του ελληνικού έθνους. Εμπορούμενος από αυτές τις αντιλήψεις ίδρυσε τον ΣΩΒ, κατά το πρότυπο ανάλογων αγγλικών, γαλλικών και ελβετικών εταιρειών,²⁹² που έβαλε ως πρώτιστο στόχο της δράσης του τον εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης και τη διεύρυνση της εκπαιδευτικής βάσης της χώρας, με τη μόρφωση του λαού.²⁹³

²⁸⁷ Σχετικά με την ιστορία του συλλόγου βλ. Ελένη Μπελιά, *Ο σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων*, ό.π.: *Χρονικά της τεσσαρακονταετίας 1899-1939*, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, Εν Αθήναις, χ.χ.

²⁸⁸ Ελένη Μπελιά, *Ο σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων*, ό.π., σ. 21.

²⁸⁹ Γιάννης Καιροφύλας, *Γεώργιος Δροσίνης*, ό.π., σ. 39.

²⁹⁰ ό.π., σ. 22, 30.

²⁹¹ ό.π., σ. 23, 30.

²⁹² Αλέξανδρος Ν. Λέτσας, *Δημήτριος Βικέλας*, ό.π., σ. 46.

²⁹³ Ελένη Μπελιά, *Ο σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων*, ό.π., σ. 43,50.

Τα οράματα του Δ. Βικέλα ενστερνιζόταν και ο Γ. Δροσίνης, η επιλογή του οποίου στη θέση του γραμματέα του Συλλόγου δεν ήταν διόλου τυχαία. Ως ιδρυτής και διευθυντής του εκπαιδευτικού περιοδικού *Εθνική Αγωγή*, που ξεκίνησε να εκδίδεται το 1897, ο Γ. Δροσίνης είχε υποστηρίξει μετά επιτάσεως την αναγκαιότητα «επέκτασεως της μορφώσεως», ώστε η Ελλάδα να γίνει «έθνος πολιτών κοινωνικώς και πολιτικώς πεφωτισμένων, να καταστήσουμε τον ελληνικό λαό άξιο της ελευθερίας του».²⁹⁴ Μια γρήγορη ματιά στην θεματολογία των άρθρων του περιοδικού,²⁹⁵ κάνει σαφές ότι το όραμα του Γ. Δροσίνη και των συντακτών της *Εθνικής Αγωγής*, μεταξύ των οποίων και ο Δ. Βικέλας,²⁹⁶ ήταν ο εκσυγχρονισμός της ελληνικής εκπαίδευσης, που βρισκόταν σε εμβρυακή κατάσταση, με την αξιοποίηση των εκπαιδευτικών μοντέλων των ευρωπαϊκών χωρών.

Ακολουθώντας αυτές τις κατευθύνσεις, η παρέμβαση του ΣΩΒ στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα κινήθηκε σε τρεις κατευθύνσεις: σχολικές βιβλιοθήκες, αναμόρφωση του εκπαιδευτικού συστήματος, επαγγελματική εκπαίδευση. Είναι φανερό, ότι οι προβληματισμοί και οι πρωτοβουλίες του ΣΩΒ εγγράφονται στο ευρωπαϊκό συγκείμενο, ακολουθούν την πνευματική κίνηση και τα κοινωνικά ζητήματα που αναδύονταν στον ευρωπαϊκό χώρο, τον 19ο αιώνα. Το ευρωπαϊκό παράδειγμα θα αποτελέσει για το σύλλογο πηγή έμπνευσης και πρότυπο. Άλλωστε το μεγαλύτερο τμήμα των μελών του συλλόγου, όπως και ο πρόεδρος και γραμματέας του, είχαν ζήσει ή σπουδάσει σε χώρες της Ευρώπης, είχαν δει τις προόδους «των πολιτισμένων κρατών» και επιζητούσαν και η Ελλάδα να ακολουθήσει το τρένο του εκσυγχρονισμού.

Το αντιπροσωπευτικότερο ίσως παράδειγμα αυτού του κύκλου ανθρώπων, που οι αντιλήψεις τους είχαν σχηματιστεί έξω από τα ελληνικά σύνορα, ήταν ο Δ.

²⁹⁴ Κ. Π. Δεμερτζής, *Το περιοδικό «Εθνική Αγωγή του Γ. Δροσίνη*, ΣΩΒ, Αθήνα, χ.χ., σ. 13.

²⁹⁵ Ομαδοποιώντας την αρθρογραφία του περιοδικού, τα κυριότερα ζητήματα με τα οποία καταπιάστηκαν οι συντάκτες είναι: η παρουσίαση της εκπαίδευσης σε άλλες χώρες, η μείωση του αναλφαριθμητισμού στη χώρα με τη διάδοση της στοιχειώδους εκπαίδευσης στους αγράμματους, η παρουσίαση της κατάστασης των ελληνικών σχολείων (προβλήματα όπως η έλλειψη δασκάλων, κτηριακά ζητήματα), η παρουσίαση διαφόρων μεθόδων διδασκαλίας των μαθημάτων, οι παιδαγωγικές πρόοδοι ανά τον κόσμο και στην Ελλάδα, η κατάσταση των σχολικών βιβλιοθηκών, των διδακτικών βιβλίων, της γυναικείας αγωγής, της τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης. Βλ. Κ.Π. Δεμερτζής, *Το περιοδικό «Εθνική Αγωγή του Γ. Δροσίνη*, ό.π.

²⁹⁶ Αλέξανδρος Αρ. Οικονόμου, *Τρεις άνθρωποι*, ό.π., σ. 538.

Βικέλας, με τη μακρά διαμονή του, από το 1852, στο Λονδίνο, τις σπουδές σε ευρωπαϊκό πανεπιστήμιο, τα συνεχή ταξίδια, τη σύνδεση με την ομογένεια του Λονδίνου και τους φιλολογικούς κύκλους του Παρισιού, τη συνεργασία του με μεγάλες προσωπικότητες των γραμμάτων, τη δημοσίευση πλήθους συγγραμμάτων και, εν τέλει, τη διεθνή αναγνώριση.²⁹⁷

Από τα παραπάνω είναι προφανές ότι το αίτημα της μέριμνας και εκπαίδευσης των τυφλών, που διατύπωσαν οι δύο διανοούμενοι, δεν μπορεί να ιδωθεί αποκομμένα από το ευρύτερο πλαίσιο του προβληματισμού τους, που αφορούσε διεύρυνση της εκπαιδευτικής βάσεως και τη μόρφωση των αδυνάτων και απόρων.²⁹⁸ Άλλωστε αυτό ακριβώς τονίζει και ο Δ. Βικέλας κατά την εισήγηση του θέματος, της ίδρυσης του Οίκου Τυφλών, στον ΣΩΒ το 1905: «Τούτο [σ.σ. η ίδρυση του Οίκου] δεν αφίσταται του σκοπού του συλλόγου. Οι τυφλοί έχουν όσα και οι βλέποντες -αν όχι περισσότερα- δικαιώματα επί της παροχής των γνώσεων, όσα είναι αναγκαία δια την πάλην του βίου».²⁹⁹

Πώς όμως εμπνεύστηκαν την ίδρυση του φιλανθρωπικού ιδρύματος για την εκπαίδευση των τυφλών και πώς μεθόδευσαν την υλοποίησή του; Όπως αναφέρεται σε λογοδοσία των πεπραγμένων του συλλόγου το 1905, τα εκθέματα του Εκπαιδευτικού Μουσείου «έδωκαν αφορμήν» ώστε το γραφείο του ΣΩΒ να μελετήσει το ζήτημα.³⁰⁰ Το Εκπαιδευτικό Μουσείο είχε ιδρυθεί από το ΣΩΒ το 1903.³⁰¹ Ένα χρόνο μετά, δωρίστηκαν σε αυτό εκθέματα από Ειδικό Σχολείο Τυφλών στο Ιλλτζάχ της Αλσατίας. Τα εκθέματα, πίνακες και βιβλία για ανάγνωση τυφλών, είχαν αποσταλεί στην Ελλάδα για να παρουσιαστούν σε σχολική έκθεση, στο πλαίσιο

²⁹⁷ *ό.π.*, σ. 44, 53.

²⁹⁸ *ό.π.*, σ. 21.

²⁹⁹ *Σύλλογος Προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων*, έτος Ζ, 1950, ΣΩΒ, Αθήνα 1906, σ.7.

³⁰⁰ *ό.π.*· Αλλού αναφέρεται ότι η αφορμή για την ίδρυση του Οίκου στάθηκαν οι άοκνες προσπάθειες του Γ. Δροσίνη «που από το 1896 συγκέντρωνε στοιχεία για τη ζωή των τυφλών από όλο τον κόσμο και ζητούσε οικονομική βοήθεια για να πραγματοποιήσει ένα όνειρό του, την ίδρυση ενός οίκου για τους τυφλούς». Ωστόσο αυτή η πληροφορία δεν επιβεβαιώνεται. Βλ. «Γεώργιος Δροσίνης, λογοτέχνης και κοινωνικός αναμορφωτής, 50 χρόνια από το θάνατο ενός μεγάλου πνευματικού ηγέτη», *Το Γράμμα – Έτος Η΄* αριθ. 43, Φιλολογικό Μνημόσυνο στη μνήμη του Γ. Δροσίνη στο “Φάρο Τυφλών της Ελλάδος”, Έκδοση Φάρου Τυφλών, Δεκέμβριος 2000.

³⁰¹ Μαζί είχαν ιδρυθεί και Σχολική βιβλιοθήκη και Συλλογή πινάκων εποπτικής διδασκαλίας, με στόχο να συγκεντρωθούν όλα τα σύγχρονα εποπτικά μέσα διδασκαλίας, που χρησιμοποιούνταν σε προηγμένες χώρες. Ν. Λέτσας, *Δημήτριος Βικέλας*, *ό.π.*, σ. 47.

του πρώτου Εκπαιδευτικού Συνεδρίου, που συνδιοργάνωσαν ο ΣΩΒ, ο Σύλλογος για τη Διάδοση των Ελληνικών Γραμμάτων, και ο Παρνασσός.³⁰² Μάλιστα στο ίδιο Συνέδριο,³⁰³ όπως αναφέρεται στα Πρακτικά του, διατυπώθηκε η πρόταση «ίδρυσης σχολείων τυφλών, κωφαλάων, ηλιθίων, ηθικώς διαστρόφων παιδών».³⁰⁴

Ο πρώτος λοιπόν σπόρος για την εκπαίδευση των τυφλών είχε ριχθεί ήδη από το 1904. Την επόμενη χρονιά, τον Μάη του 1905, ένα τυχαίο γεγονός πυροδότησε το υπάρχον ενδιαφέρον του προέδρου και του γραμματέα του ΣΩΒ: ο σύλλογος έλαβε εκ παραδρομής μια πρόσκληση απευθυνόμενη στην ελληνική κυβέρνηση για τη συμμετοχή της σε Διεθνές Συνέδριο και Έκθεση Τυφλών στο Εδιμβούργο. Ο Δ. Βικέλας, σύμφωνα με τα λεγόμενά του, αναρωτήθηκε: «Πώς να παρουσιασθή εις τούτο το Συνέδριον μη έχουσα η Ελλάς επιδείξει ουδέν έργον υπέρ των τυφλών, εκτός του οφθαλμιατρείου Αθηνών; Και διατί μόνη η Ελλάς, μεταξύ των πολιτισμένων εθνών, να μη έλθη εισέτι αρωγός εις τους τυφλούς της, παρέχουσα εις αυτούς τα αναγκαία εφόδια δια την δύσκολον πάλην του βίου;».³⁰⁵

Την αντίληψη ότι ο βαθμός πολιτισμού ενός κράτους και μιας κοινωνίας συναρτάται με τη μέριμνα που έδειχνε για τους «δυστυχείς» τυφλούς θα διατυπώσει το 1906 και ο Γ. Δροσίνης στο βιβλίο του *Οι τυφλοί*. Θα γράψει εκεί: «μόνο εις τα βάρβαρα έθνη και εις τα πολιτισμένα κράτη, όσα δεν εμερίμνησαν ακόμα περι προστασίας των», οι «άποροι τυφλοί ζουν δια της επαιτείας» αναφέρει.³⁰⁶

Από αυτά τα αισθήματα εμπνεόμενος, ο Γ. Δροσίνης δημοσίευσε στην εφημερίδα *Αθήναι* άρθρο «προκαλών την μέριμναν των συμπολιτών ημών υπέρ των

³⁰² Ν. Λέτσας, *Δημήτριος Βικέλας*, ό.π., σ. 50.

³⁰³ Στο 1ο Εκπαιδευτικό Συνέδριο, που έγινε με κάθε επισημότητα παρουσία του βασιλιά, συμμετείχαν 930 δάσκαλοι και διδασκάλισσες κ.λπ. Κατά τη διάρκειά του συγκροτήθηκαν τέσσερα τμήματα συζήτησης: για τη στοιχειώδη εκπαίδευση, τη μέση εκπαίδευση, τη γυναικεία αγωγή και την τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση. Σε αυτό εκτέθηκαν όλοι οι προβληματισμοί της εποχής για τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής εκπαίδευσης: επέκταση της υποχρεωτικής στοιχειώδους εκπαίδευσης και στα σχολεία θηλέων, οργάνωση τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης, βελτίωση βιβλίων, παιδαγωγική κατάρτιση του δυναμικού της Μέσης Εκπαίδευσης, οργάνωση προσχολικής αγωγής, δημιουργία παιδαγωγικών σπουδών στο πανεπιστήμιο κ.λπ βλ. Ελένη Μπελιά, *Ο σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων*, ό.π., σ. 102-103· Αλέξανδρος Αρ. Οικονόμου, *Τρεις άνθρωποι: Συμβολή εις την ιστορίαν του ελληνικού λαού*, ό.π., σ. 584.

³⁰⁴ *Πρώτον Ελληνικόν Εκπαιδευτικόν Συνέδριον, Εργασία της Διευθύνουσης Επιτροπής, Πρακτικά των Συνεδριάσεων, Σχολική Έκθεσις*, Εκ του γραφείου της Διευθύνουσης Επιτροπής, Αθήνα 1904, σ. 59.

³⁰⁵ Δημήτριος Βικέλας, *Άπαντα*, ό.π., σ. 207.

³⁰⁶ Γεώργιος Δροσίνης, *Οι τυφλοί*, ό.π., σ. 4.

τυφλών».³⁰⁷ Από ό,τι φαίνεται, το άρθρο αυτό είχε απήχηση, καθώς «αυτόκλητοι αρωγοί» επισκέφτηκαν τον σύλλογο, συνδράμοντάς τον για την υλοποίηση της ιδέας.³⁰⁸ Μάλιστα, όπως αναφέρει ο Γ. Δροσίνης, «ευγενής Κυρία των Αθηνών επιθυμούσα να συντελέσει εις την ίδρυσιν Σχολής και Ασύλου τυφλών εν Αθήναις, ανέλαβε δι' ιδίας δαπάνης την αποστολήν μιας υποτρόφου εις ειδικά ιδρύματα τυφλών της Εσπερίας».³⁰⁹ Η «ευγενής κυρία», η ανωνυμία της οποίας διαφυλάχθηκε τότε, ήταν η Ιφιγένεια Συγγρού,³¹⁰ συστηματική δωρήτρια του ΣΩΒ.³¹¹

Το καλοκαίρι του 1905, θέλοντας να συστηματοποιήσει τις προσπάθειες του ΣΩΒ για την ίδρυση εκπαιδευτηρίου τυφλών, ο Δ. Βικέλας επισκέφτηκε μια σειρά από σχολές και άσυλα Τυφλών στην Γαλλία, την Αγγλία, την Ελβετία (Institut national des jeunes aveugles, Ecole Louis Braille, Association Valentin Haüy, Σχολή τυφλών στον Ιλλτζάχ της Αλσατίας κ.λπ.) θέλοντας να μάθει τις μεθόδους διδασκαλίας και τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούσαν, ενώ συλλέγει όργανα και βιβλία διδασκαλίας, τα οποία στέλνει στην Αθήνα. Κατά τις επισκέψεις αποστέλλει συχνές ανταποκρίσεις στον Γ. Δροσίνη, παρέχοντάς του πλήθος πληροφοριών για την ιστορία των ιδρυμάτων, τα μαθήματα που παρείχαν, τα εργαστήρια που διατηρούσαν, τους οικότροφους, τον τρόπο βιοπορισμού των τυφλών.³¹² Μάλιστα κατά την επίσκεψή του σε άσυλο και σχολή τυφλών στη Λωζάννη συναντά τυχαία και άλλο μέλος του ΣΩΒ, τον Ιωάννη Αθανασάκη, ο οποίος είχε επισκεφτεί το κατάστημα «χάριν του σκοπούμενου ιδρύματός μας».³¹³ Γεγονός που αποδεικνύει ότι υπήρχε ευρεία δραστηριοποίηση μελών του συλλόγου γύρω από το ζήτημα. Κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του, μάλιστα, ο Δ. Βικέλας βολιδοσκόπησε τις διαθέσεις των

³⁰⁷ ό.π.

³⁰⁸ *Σύλλογος Προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων*, έτος Ζ, 1950, ό.π., σ. 7

³⁰⁹ Γεώργιος Δροσίνης, *Οι τυφλοί*, ό.π., σ. 93.

³¹⁰ Γιάννης Καιροφύλας, *Γεώργιος Δροσίνης*, ό.π., σ. 40.

³¹¹ Ελένη Μπελιά, *Ο σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων*, ό.π., σ. 52.

³¹² *Χρονικά της τεσσαρακονταετίας 1899-1939*, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, Εν Αθήναις, χ.χ., σ. 36-37.

³¹³ *Χρονικά της τεσσαρακονταετίας 1899-1939*, ό.π., σ. 37.

ομογενών για την αρωγή τους στη νέα πρωτοβουλία του συλλόγου, ωστόσο συνάντησε απροθυμία.³¹⁴

Ακολούθησε ταξίδι του Δ. Βικέλα στην Αίγυπτο «αποβλέπων και πάλιν εις προσδοκωμένην εκ των εκεί αποκατεστημένων ευπόρων ομογενών ενίσχυσιν του Συλλόγου».³¹⁵ Μάλιστα στο Κάιρο, πόλη με ακμάζουσα ελληνική κοινότητα, έδωσε διάλεξη αποκλειστικά για τους τυφλούς και τα σχέδια του ΣΩΒ για την εκπαίδευσή τους. Αρχικά αναφέρθηκε στο ευρωπαϊκό παράδειγμα, τονίζοντας ότι πριν από έναν αιώνα δεν υπήρχαν σχολεία τυφλών και «Εις όλην την Ευρώπην οι τυφλοί, αμαθείς και άχρηστοι, βάρος της κοινωνίας συνηθοίζοντο εις τα πύλας των εκκλησιών αποζώντες από ελεημοσύνην, καθώς συμβαίνει δυστυχώς εις τα μέρη μας». Ωστόσο, συνεχίζει, η φιλανθρωπία δεν άργησε να κατανοήσει ότι η πραγματική ελεημοσύνη προς τους τυφλούς είναι η παροχή μόρφωσης και η ανύψωση του ηθικού τους, για την απόκτηση του επιούσιου άρτου «δηλαδή της ηθικής και υλικής ανεξαρτησίας τους», ενώ για τις προόδους στην εκπαίδευση των τυφλών στο εξωτερικό παραπέμπει στο βιβλίο του Δροσίνη που θα εκδώσει προσεχώς ο ΣΩΒ.³¹⁶ Καταλήγοντας, ο Δ. Βικέλας υποστήριξε ότι είναι αναγκαιότητα η Ελλάδα να αποκτήσει σχολείο για το ¼ των τυφλών που βρίσκονται σε σχολική ηλικία, δηλαδή για 100 τυφλά παιδιά.³¹⁷

Με βάση τα παραπάνω, στη συνεδρίαση του Δ.Σ. του ΣΩΒ, της 22ας Οκτωβρίου 1905, αποφασίστηκε να μπει σε τελική ευθεία η πρωτοβουλία για σύσταση σχολής τυφλών.³¹⁸ «Το Διοικητικό Συμβούλιον ομοφώνως ενέκρινε τας ενέργειας και (...) ανέθεσεν εις τον Πρόεδρον να ονομάση επιτροπήν εκ τριών συμβούλων, όπως από κοινού μετά του Προέδρου καταρτίση τον οργανισμόν του ιδρύματος, έχοντος σκοπόν την υπέρ των τυφλών εν γένει μέριμναν (...) με την προϋπόθεσιν ότι το ίδρυμα τούτο θα είναι εντελώς ανεξάρτητον, του Συλλόγου μη αναλαμβάνοντας ουδεμίαν ευθύνην περί της διοικήσεως και της οικονομικής

³¹⁴ Αλέξανδρος Αρ. Οικονόμου, *Τρεις άνθρωποι*, ό.π., σ. 589.

³¹⁵ *Χρονικά της τεσσαρακονταετίας 1899-1939*, ό.π., σ. 36.

³¹⁶ Δημήτριος Βικέλας, *Άπαντα*, ό.π., σ. 208.

³¹⁷ Δημήτριος Βικέλας, *Άπαντα*, ό.π., σ. 213-214.

³¹⁸ Οίκος τυφλών, Εταιρεία προς εκπαίδευσιν και προστασίαν των τυφλών, τα κατά την ίδρυσιν της εταιρείας, καταστατικόν, ό.π., σ. 6.

συντηρήσεώς του».³¹⁹ Την ίδια περίοδο, η κόρη της παιδαγωγού Αικατερίνης Λασκαρίδου, που είχε επαφές με τον ΣΩΒ -η Ειρήνη Λασκαρίδου- στάλθηκε ως υπότροφος σε ευρωπαϊκές σχολές τυφλών.

Η ιδρυτική πράξη του συλλόγου έγινε στις 7 Μαΐου 1906. Σε σύσκεψη, που κλήθηκαν μέλη του ΣΩΒ, «επιδοκιμάζοντας τον αγαθοεργή σκοπό» και ο μητροπολίτης Αθηνών Θεόκλητος, ο Δ. Βικέλας εισηγήθηκε το καταστατικό του Οίκου Τυφλών, το οποίο υπερψηφίστηκε.³²⁰ Περιλάμβανε 17 άρθρα από τα οποία μόνο το πρώτο και το δεύτερο αναφέρονταν στο τι έργο πρόκειται να επιτελέσει το ίδρυμα. Αναφέρει λοιπόν χαρακτηριστικά, ότι η Εταιρεία «σκοπούσα την εκπαίδευσιν και την προστασίαν των τυφλών», «ο σκοπός ούτος επιδιώκεται: διά της ιδρύσεως Σχολών τυφλών παιδιών, αρρένων και θηλέων, Ασύλου εργαζομένων τυφλών, δια της μερίμνης περί των ανικάνων προς εργασίαν τυφλών, και δια παντός άλλου μέσου το οποίο ήθελε κριθή συντελεστικόν προς τον σκοπόν».³²¹

Στα υπόλοιπα άρθρα οριζόταν ο τρόπος λειτουργίας της Εταιρείας: η πενταμελής Εφορεία, που εκλεγόταν από τη Γενική Συνέλευση και είχε θητεία τετραετή, ήταν η υπεύθυνη για τη διοίκηση του Οίκου, την πρόσληψη και παύση του προσωπικού και των ιδρυμάτων του, ήταν υποχρεωμένη να συντάσσει απολογισμό. Η Εφορεία αποτελείτο από τον πρόεδρο, το γραμματέα και τον ταμία, οι οποίοι έπρεπε να συνεδριάζουν μια φορά το μήνα. Παράλληλα, προβλεπόταν η εκλογή ελεγκτών με σκοπό τον έλεγχο της διαχείρισης. Η Γενική Συνέλευση, που αποτελείτο από όλα τα μέλη της εταιρίας, καλείτο μια φορά το χρόνο, αυτή θεωρούνταν το όργανο που επικύρωνε τη λογοδοσία του έτους και τον οικονομικό απολογισμό, αυτή εξέλεγε τα μέλη της εφορείας και τους ελεγκτές. Για την εγγραφή μέλους οριζόταν συνδρομή 200 δραχμές. Τέλος αναφερόταν και σε όσους συνεισέφεραν στο έργο του Οίκου: δωρητές θεωρούνταν όσοι προσέφεραν τουλάχιστον 500 δρχ, ευεργέτες όσοι έδιναν τουλάχιστον 1000 δρχ. και μεγάλοι ευεργέτες 10.000 δρχ. και πάνω. Τα ονόματα των ευεργετών, δωρητών, μεγάλων ευεργετών αναφερόταν ότι θα χαράζονταν «επί

³¹⁹ «Γεώργιος Δροσίνης, λογοτέχνης και κοινωνικός αναμορφωτής, 50 χρόνια από το θάνατο ενός μεγάλου πνευματικού ηγέτη», *Το Γράμμα* - Έτος Η' αριθ. 43, Φιλολογικό Μνημόσυνο στη μνήμη του Γ. Δροσίνη στο "Φάρο Τυφλών της Ελλάδος", Έκδοση Φάρου Τυφλών, Δεκέμβριος 2000.

³²⁰ *Οίκος τυφλών, Εταιρεία προς εκπαίδευσιν και προστασίαν των τυφλών, τα κατά την ίδρυσιν της εταιρείας, καταστατικόν*, ό.π.

³²¹ *ό.π.*, σ. 13.

πλακών ανηρτημένων εντός του ιδρύματος της εταιρείας», ενώ όλοι τους θεωρούνταν αυτοδίκαια μέλη της.³²²

Το καταστατικό υπέγραψαν 32³²³ άτομα εκ των οποίων οι 8 ήταν μέλη του ΣΩΒ (Δ. Βικέλας, Μ. Δραγούμης, Γ. Δροσίνης, Σπ. Λάμπρος, Αντ. Μάτεσις, Αριστ. Προβελέγγιος, Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης, Γ. Στρέιτ). Στη συνέχεια, εκλέχθηκε Εφορεία του Οίκου Τυφλών, υπό την προεδρεία του μητροπολίτη. Χαρακτηριστικό είναι ότι πρόεδρος Δ.Σ. ορίστηκε *ex officio* ο εκάστοτε αρχιεπίσκοπος. Παρόλο που η ανάμειξη της Εκκλησίας στις φιλανθρωπικές δραστηριότητες των εύπορων αστών δεν ήταν συνηθισμένη, πιθανόν αυτή η επιλογή προκρίθηκε, από τους διανοούμενους που ανέλαβαν την πρωτοβουλία της ίδρυσης, για να αποδοθεί μεγαλύτερο κύρος στο σύλλογο. Ίσως η ανάληψη της προεδρίας από τον εκάστοτε αρχιεπίσκοπο στόχευε στο να παίξει «το ρόλο του διαμεσολαβητή αναλαμβάνοντας να εγγυηθεί απέναντι κυρίως στους δωρητές την καλή διαχείριση των προσφορών τους».³²⁴ Μάλιστα έχει υποστηριχθεί ότι «η ανάμειξη της εκκλησίας σε αυτή την πρωτοβουλία διευκόλυνε τον κοινωνικό της έλεγχο σε ασθενείς κοινωνικές ομάδες δρώντας ανταγωνιστικά προς το κράτος ως φορέας κοινωνικής πρόνοιας».³²⁵

Από εκεί και πέρα η Εφορεία του Οίκου Τυφλών αποτελούνταν εκ των μελών του ΣΩΒ, τον διοικητή της Εθνικής Τράπεζας Στέφανο Στρέιτ, τον ταμία του Κράτους Κλεισθένη Καλογέρη, τον δικηγόρο εξ Αιγύπτου Ιωάννη Αθανασάκη, τον Εμμανουήλ Δραγούμη. «Ως επίκουρον προσέλαβεν η Εφορεία κοσμητείαν εκ τριών κυριών»: αποτελούμενη από την Ελένη Μαυροκορδάτου, τη Βιργινία Καλλιιάδου και την Ιουλία Στρέιτ.³²⁶

Στην εφορεία παραδόθηκαν όλες οι εισφορές που είχαν συγκεντρωθεί μέχρι τότε. Οι πρώτες δωρεές ήταν του Αλ. Δημοσθένη Χατζηλαζάρου, του Ιωάννη

³²² *ό.π.*, σ. 13-16.

³²³ *ό.π.*, σ. 4.

³²⁴ Κυριακή Βόμβα, *Η Νομοθεσία της Ειδικής Αγωγής από τον 1143/1981 έως τον 3699/2008: Νομοθετικές αλλαγές και θέσεις των κομμάτων για την εκπαίδευση των παιδιών με ειδικές ανάγκες*, Διπλωματική εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών στις επιστήμες της αγωγής, Θεσσαλονίκη, 2012, σ. 24.

³²⁵ Στασινός Δημήτρης Π., *Η ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα: Αντιλήψεις, θεσμοί και πρακτικές. Κράτος και ιδιωτική πρωτοβουλία (1906-1989)*, Gutenberg, Αθήνα, 1991, σ. 45.

³²⁶ *Σύλλογος Προς Διάδωσιν Ωφελίμων Βιβλίων*, έτος Η, 1906 σ. 8.

Μπόταση, «ανώνυμης δέσποινας», του Ιωάννη Αθανασάκη (600 φράγκα χρυσά) και του Εμμανουήλ Μπενάκη (100 λίρες Αγγλίας).³²⁷ Αξίζει να σημειωθεί ότι οι δύο τελευταίοι που έκαναν και τις δύο πρώτες μεγάλες δωρεές ανήκαν στον κύκλο των εύπορων ελλήνων της Αιγύπτου. Πάντως σε αυτή τη φάση ο σύλλογος δεν είχε συγκεντρώσει το απαιτούμενο ποσό, ωστόσο ο Δ. Βικέλας ανέφερε «έχομεν την πεποίθησιν ότι πολλοί θ' ακολουθήσουν το ευγενές παράδειγμα των πρώτων τούτων δωρητών».³²⁸ Πιθανόν η αναφορά του ήταν επίκληση στους παρευρισκόμενους για να κάνουν και αυτοί δωρεές υπέρ του Οίκου Τυφλών.

Στη συγκέντρωση αναφέρθηκε και η Ειρήνη Λασκαρίδου, που είχε σταλεί σε ευρωπαϊκά ιδρύματα για να μάθει τις μεθόδους διδασκαλίας «των αόμματων». Κατά τη διάρκεια της φοίτησής της στη σχολή Ιλλχάτζ απέστειλε τακτικές εκθέσεις, αλλά και επιστολές του διευθυντή της σχολής, που αποδείκνυαν την πρόοδό της. Στο Ιλλχάτζ παρέμεινε 8 μήνες και έπειτα μετέβη στην σχολή τυφλών στη Λωζάννη, ενώ αργότερα στην Κοπεγχάγη, στη Σουηδία, το Βερολίνο, τη Βιέννη. Αναμενόταν δε να επιστρέψει τον Σεπτέμβρη, αποδεχόμενη «το ευγενές έργο διά το οποίο προωρίσθη». Η αποστολή της διήρκησε 14 μήνες.³²⁹ Τελικά στη συνεδρίαση του Δ.Σ. του ΣΩΒ, την 1η Νοέμβριου 1906, ο Δ. Βικέλας ανακοίνωσε ότι η Ειρήνη Λασκαρίδου επέστρεψε και προτίθεται να αναλάβει τη διεύθυνση του Οίκου Τυφλών. Πρόσθεσε επίσης ότι μεταβιβάστηκε στην Εφορεία το ποσό 5.125,80 δραχμών.³³⁰

Το 1906, πραγματοποιήθηκαν και τα εγκαίνια της Σχολής, τα οποία έγιναν «αθορύβως». «Δεν είναι μεγάλη η εγκαινισθείσα σχολή, η εφορεία βαδίζει μετά περισκέψεως και επί βάσει ασφαλών» αναφερόταν στη λογοδοσία του ΣΩΒ, ενώ

³²⁷ *Οίκος τυφλών, Εταιρεία προς εκπαίδευσιν και προστασίαν των τυφλών, τα κατά την ίδρυσιν της εταιρείας, καταστατικόν*, ό.π., σ. 7· Ελένη Μπελιά, *Ο σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων*, ό.π., σ. 121.

³²⁸ *Οίκος τυφλών, Εταιρεία προς εκπαίδευσιν και προστασίαν των τυφλών, τα κατά την ίδρυσιν της εταιρείας, καταστατικόν*, ό.π., σ. 7.

³²⁹ ό.π.: *Χρονικά της τεσσαρακονταετίας 1899-1939*, ό.π., σ. 40· Γεώργιος Δροσίνης, *Σκόρπια φύλλα της ζωής μου*, ό.π., σ. 222. Άλλου αναφέρεται ότι φοίτησε και στη Σχολή Τυφλών της Μελούζης. βλ. Φωτεινή Λογοθέτη, *Η Ειρήνη Λασκαρίδου και η συμβολή της στην Ειδική Αγωγή κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα: Ο «Οίκος Τυφλών» (1906-1936)*, αδημοσίευτη διπλωματική εργασία στο Διατμηματικό μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών στην Παιδαγωγική της Ισότητας των Φύλων, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη, 2008.

³³⁰ *Χρονικά της τεσσαρακονταετίας 1899-1939*, ό.π., σ. 40.

τονιζόταν ότι ο σύλλογος θεωρεί τιμή και ευτύχημα ότι συνδέει το όνομά του με το όλο εγχείρημα.³³¹

Ωστόσο σύντομα οι προσδοκίες για συνδρομή των ευπόρων ελλήνων της Αιγύπτου ευοδώθηκαν. Άλλωστε η προσωπικότητα και το κύρος του Δ. Βικέλα, η αναγνώρισή του από τους ευρωπαϊκούς πνευματικούς κύκλους της εποχής προσέδωκε συχνά πολλούς εύπορους αστούς ομογενείς και μη, για την ενίσχυση του έργου του.³³² Η μεγάλη δωρεά 6.000 χρυσών λιρών των κληρονόμων των αδελφών Ανανία και Ραφαήλ Αμπέτ,³³³ η οποία έγινε με παρέμβαση του Ιω. Αθανασάκη,³³⁴ έπαιξε σημαντικό ρόλο, καθώς σε αυτή στηρίχθηκε ο σύλλογος για να φτιάξει το Αμπέτειο Μέλαθρον.³³⁵ Ταυτόχρονα αποτέλεσε το εφαλτήριο ώστε η εισροή φιλανθρωπικού χρήματος προς τον Οίκο Τυφλών να αυξηθεί.

Ο Οίκος Τυφλών βάσισε τη λειτουργία του σε δωρεές ευεργετών. Η εισροή κεφαλαίων από ευεργέτες δεν σταμάτησε για 70 σχεδόν χρόνια λειτουργίας του ιδρύματος, όπως μαρτυρούν και οι κατάλογοι ευεργετών του Οίκου. Παράλληλα, συστηματική ήταν και η συνεισφορά ανωνύμων, μέσω εράνων που διοργάνωνε ετησίως η Εκκλησία την Κυριακή τού Τυφλού, με περιφορά δίσκου σε όλες τις εκκλησίες για την ενίσχυση της δράσης του Οίκου Τυφλών.³³⁶ Μάλιστα, το

³³¹ *Σύλλογος Προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων*, έτος Ζ, 1950, ό.π., σ. 8.

³³² Ελένη Μπελιά, *Ο σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων*, ό.π., σ. 54.

³³³ Η οικογένεια Αμπέτ είχε τις ρίζες της στη Σύρο. Έζησε στη Συρία, στο Μάντσεστερ, στην Οδησό. Το 1837 εγκαταστάθηκε στην Αίγυπτο. Οι αδερφοί Ραφαήλ, Ανανίας, Γεώργιος ήταν πλούσιοι μεγαλέμποροι και τραπεζίτες στο επάγγελμα και δραστηριοποιούνταν στο Κάιρο και την Αγγλία. Οι φιλανθρωπικές του δράσεις στράφηκαν αρχικά στην ελληνική κοινότητα της Αιγύπτου, ιδρύοντας την Αμπέτειο σχολή. Οι κληρονόμοι τους, ακολουθώντας αυτή την παράδοση, έδωσαν ένα γενναίο ποσό στον Οίκο Τυφλών. Βλ. Ματούλα Τομαρά-Σιδέρη, *Οι Έλληνες του Καΐρου*, Κέρκυρα, Κέκρυρα 2011, σ. 172,174· Καμαλάκης Σπυρίδων, *Η ευεργετική προσφορά του αιγυπτιώτη ελληνισμού: Αιγυπτιώτες Έθνικοί Ευεργέτες*, εκδοτικός οίκος Αγγελάκη, Αθήνα 2011, σ. 47-50.

³³⁴ Μπελιά Ελένη, *Ο σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων*, ό.π., σ. 121· Ο Ιωάννης Αθανασάκης ήταν διαπρεπής δικηγόρος που δραστηριοποιήθηκε στο Κάιρο, αλλά διατηρούσε επαφές με το εθνικό κέντρο. Οι επαφές του με οικονομικά ισχυρούς της παροικίας τον βοήθησαν να ενισχύσει ευεργετικές προσπάθειες και στην Ελλάδα. Αξιοσημείωτο είναι ότι ενδιαφέρθηκε για την οφθαλμική πάθηση τράχωμα ενδημική στην Αίγυπτο, που συναντιόταν όμως και στην Ελλάδα. Βλ. Ματούλα Τομαρά-Σιδέρη, *Οι Έλληνες του Καΐρου*, ό.π., σ. 179-180.

³³⁵ Το Αμπέτειο Μέλαθρον ανεγέρθηκε το 1912· ο αριθμός των τυφλών παιδιών που μπορούσε να στεγάσει ανάλογα με τις οικονομικές τους δυνατότητες μεταξύ 1912-1931 ήταν από 20-70. Βλ. Στασινός Δημήτρης Π., *Η ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα: Αντιλήψεις, θεσμοί και πρακτικές. Κράτος και ιδιωτική πρωτοβουλία (1906-1989)*, Gutenberg, Αθήνα, 1991, σ. 47.

³³⁶ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1910, ΕΛΙΑ, σ. 29.

καταστατικό του Οίκου περιλαμβάνει αναφορά στους ευεργέτες και τον τρόπο που θα τιμώνται.

Παρόλα αυτά η προσδοκία για συνδρομή και στη συνέχεια ανάληψη κρατικών πρωτοβουλιών ποτέ δεν έπαψε. Ενδεικτική αυτών των προσδοκιών είναι η αναφορά του Δ. Βικέλα σε συζήτησή του με τον διευθυντή της σχολής τυφλών του Ιλλχάτζ, στην οποία «αυτός παραδεχόμενος όλες τις δυσκολίες, τις οποίες θα αντιμετωπίσωμεν, είχε την πεποίθησιν ότι η Κυβέρνησις μετά τίνος έτη θ' αναγκασθή ν' αναλάβη τη συντήρησιν του έργου».³³⁷ Στην ίδια κατεύθυνση ο Γ. Δροσίνης διατυπώνει με μεγαλύτερη σαφήνεια όχι μόνο την προσδοκία αλλά και την επιδίωξη αυτού του κύκλου ανθρώπων, να ιδρύσουν σχολεία πρότυπα, κατά τις ευρωπαϊκές προδιαγραφές, προσαρμοσμένα «στη δική μας κοινωνική ζωή και σχολική νομοθεσία», τα οποία θα μιμηθούν και άλλοι, και τελειωτικά θα το υιοθετήσει το κράτος.³³⁸

Το όραμα ελάχιστων μεμονωμένων προσωπικοτήτων του 19ου αιώνα για ίδρυση εκπαιδευτηρίου τυφλών πραγματοποιήθηκε στις αρχές του 20ού αιώνα. Η συμβολή των Δ. Βικέλα, Γ. Δροσίνης ήταν καθοριστική. Οι περιοδείες, οι ομιλίες, τα άρθρα τους στον Τύπο έπαιξαν σημαντικό ρόλο. Ιδιαίτερα η προσωπικότητα και η διεθνής αναγνώριση του Δ. Βικέλα αποτέλεσε πόλο έλξης για την στήριξη και οικονομική συνδρομή του εγχειρήματος, από πλούσιους Έλληνες και ομογενείς, ενώ δεν πρέπει να λησμονηθούν τα δίκτυα που ο σύλλογος είχε δομήσει στην Αίγυπτο, τα οποία αξιοποιήθηκαν στο έπακρο. Ωστόσο η ύπαρξη και δράση του ΣΩΒ, η ένταξη του σχεδίου για ίδρυση εκπαιδευτηρίου τυφλών στους στόχους αυτού του φιλεκπαιδευτικού συλλόγου, ήταν η εγγύηση για αυτή την υλοποίησή του. Μέσα από το υπαρκτό αυτό δίκτυο ανθρώπων, σεβάσμιων, υψηλά ιστάμενων και εύπορων, μπόρεσε να αποκτήσει αξιοπιστία το όλο εγχείρημα. Μέσα από το σύλλογο, επιστρατεύτηκαν φιλικά και συγγενικά δίκτυα για να συνδράμουν οικονομικά, να στελεχώσουν την Εταιρεία, να υπογράψουν το καταστατικό. Η τεχνογνωσία επίσης που είχε συγκεντρωθεί από το ΣΩΒ για το στήσιμο, τη λειτουργία, την οικονομική στήριξη μιας «Εταιρείας» αξιοποιήθηκε και στην περίπτωση του Οίκου Τυφλών.

³³⁷ Αλέξανδρος Ν. Λέτσας, *Δημήτριος Βικέλας*, ό.π., σ. 51.

³³⁸ Γεώργιος Δροσίνης, *Σκόρπια φύλλα της ζωής μου*, ό.π., σ. 112.

Τέλος, η γενναία χρηματοδότηση των κληρονόμων των Αμπέτ και αργότερα του Σπυρίδωνα Νικολόπουλου³³⁹ έκαναν το όραμα πραγματικότητα.

2ο υποκεφάλαιο: Το προφίλ τής Διοίκησης: Ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά

Το καταστατικό τού Οίκου Τυφλών, υπογράφηκε το 1907 από 32 άτομα. Επιφανείς προσωπικότητες στήριξαν την πρωτοβουλία του Γεώργιου Δροσίνη, ο οποίος μαζί με τον Δημήτρη Βικέλα και τον Ιωάννη Αθανασάκη αποτέλεσαν τον αρχικό πυρήνα που συνέλαβε και προώθησε τη δημιουργία τού Οίκου, κάνοντας απανωτές επισκέψεις σε εκπαιδευτήρια τυφλών στο εξωτερικό, συγκεντρώνοντας χρήματα και προωθώντας την ιδέα της εκπαίδευσης των τυφλών. Η προσπάθεια αυτή ζυμωνόταν στους κύκλους του Συλλόγου Ωφελίμων Βιβλίων (ΣΩΒ), στον οποίο πρόεδρος και γραμματέας ήταν ο Βικέλας και ο Δροσίνης, αντίστοιχα. Στη Συνεδρία της 22ας Οκτωβρίου 1905, ο Δροσίνης αναφέρει ότι ο Σύλλογος ενέκρινε τις ενέργειές του και ανέθεσε σε αυτόν και άλλα τρία μέλη να καταρτίσουν το καταστατικό του νέου οργανισμού, επισημαίνοντας όμως ότι ο Οίκος θα είναι πλήρως ανεξάρτητος από τον ΣΩΒ. Το γεγονός ότι ο ΣΩΒ έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην εκκίνηση του Οίκου φαίνεται και από το ότι 8 μέλη του (Δ. Βικέλας, Μ. Δραγούμης, Γ. Δροσίνης, Σπ. Λάμπρος, Αντ. Μάτεσις, Αριστ. Προβελλέγιος, Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης, Γ. Στρέιτ) υπέγραψαν το ιδρυτικό καταστατικό του Οίκου.

Οι υπογράφοντες το πρώτο καταστατικό αποτελούσαν, την «αφρόκρεμα» της αθηναϊκής «καλής κοινωνίας». Ανάμεσά τους βρίσκουμε δικηγόρους, έμπορους, διπλωμάτες, λόγιους, υψηλόβαθμους δημόσιους υπάλληλους, γιατρούς, καθηγητές πανεπιστημίου, πολιτικούς, υπουργούς. Οι περισσότεροι ανήκαν σε συλλόγους και σωματεία με εκπαιδευτική και φιλανθρωπική δράση, όπως ο Σύλλογος Ωφελίμων Βιβλίων, ο Ερυθρός Σταυρός, ο Σύλλογος προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων, ο Παρνασσός, ενώ ορισμένοι ήταν δωρητές και ευεργέτες (π.χ. Άσυλο Ανιάτων). Ξεχωριστή είναι η παρουσία 8 γυναικών (Μαίρη Δροσίνη, Ευφρ. Κετσέα, Αικατερίνη Λασκαρίδου, Μπέσσυ Μάσσωνος Καλλιρόη Παρρέν, Λουίζα Ριανκούρ, Ελεονόρα

³³⁹ Με δωρεά των αδερφών Σπυρίδωνα και Ανδρέα Νικολόπουλου αγοράστηκε οικόπεδο στην Καλλιθέα και το 1925 ολοκληρώθηκε το Νικολοπούλειο ορφανοτροφείο, πλαισιωμένο από εργαστήρια εφήβων αγοριών βλ. ό.π. σ. 48.

Σκένδερ, Χαρίκλεια Σταθάτου), ανάμεσα στις οποίες δύο παιδαγωγοί (Αικατερίνη Λασκαρίδου, Μπέσσυ Μάσσωνος) και η εκδότρια της *Εφημερίδας των Κυριών* (Καλλιρόη Παρρέν). Οι υπόλοιπες ήταν εύπορες κυρίες που είτε οι ίδιες ή οι οικογένειές τους ή οι σύζυγοί τους είχαν ποικίλη φιλανθρωπική δράση. Μάλιστα ορισμένες συνδέονται με τον «κύκλο του Παρνασσού» ή του περιοδικού *Εστία*. Τα συγγενικά και φιλικά δίκτυα, όπως φαίνεται, έπαιξαν ρόλο στη συγκρότηση του πρώτου αυτού πυρήνα.

Από τους τριάντα δύο υπογράφοντες, τέσσερις (Ιων. Αθανασάκης, Εμ. Δραγούμης, Κλεισθένης Καλογέρης, Γ. Στρέιτ) θα συνεχίσουν να δραστηριοποιούνται σε αυτόν, όπως φαίνεται από τα ονόματά τους που συναποτελούν την Εφορεία ή την Κοσμητεία του Οίκου από το 1907-1948. Μάλιστα ο Ι. Αθανασάκης έχει την πιο μακρόχρονη δραστηριοποίηση, καθώς είναι ο μοναδικός ο οποίος υπέγραψε το καταστατικό και είχε παρουσία στον Οίκο μέχρι το 1948, από τις θέσεις του Γραμματέα, του Αντιπροέδρου και τέλος του τακτικού μέλους.

Με βάση τις λογοδοσίες του Οίκου Τυφλών των ετών 1907-1948 μπορούμε να δούμε τη διοικητική δομή του για περίπου 41 έτη, αλλά και τα άτομα που την αποτελούσαν. Οι λογοδοσίες που έχουν συγκεντρωθεί από το Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, που βρίσκεται στο ΕΛΙΑ, είναι ως επί το πλείστον ετήσιες και παραθέτουν τα μέλη κατά έτος, με εξαίρεση τις χρονιές 1922-1923, 1924-1925 και 1938-1948, στις οποίες παρουσιάζονται συγκεντρωτικά στοιχεία. Η διοίκηση του Οίκου χωρίζονταν στην Εφορεία και την Κοσμητεία Κυριών. Την Εφορεία απάρτιζαν ο πρόεδρος, αντιπρόεδρος, ταμίας, γραμματέας, επιμελητής και από το 1912 ο επίτιμος πρόεδρος, ενώ κάποιες χρονιές σε αυτή βρίσκουμε έναν σύμβουλο ή έφορο. Η Κοσμητεία Κυριών αποτελούνταν από την πρόεδρο, και τις συμβούλους και από το 1911 την επίτιμη πρόεδρο. Από το 1933 ως το 1937 στον κατάλογο βρίσκουμε και το όνομα του διευθυντή/-τριας. Στις λογοδοσίες του 1933, 1934, 1935 δεν διευκρινίζονται οι θέσεις στην Εφορεία και την Κοσμητεία, κάτι που αλλάζει από το 1936-1948, ενώ στη λογοδοσία των ετών 1938-1948, που εκδόθηκε το 1949, παρουσιάζονται και τα τακτικά μέλη που απάρτιζαν τη διοίκηση του Οίκου ως την 31η Δεκεμβρίου 1948. Ενδιαφέρον είναι ότι στον κατάλογο των τακτικών μελών υπάρχουν και δύο ανώνυμες εταιρείες, η Εθνική και η Εμπορική Τράπεζα, ενώ αξίζει να επισημανθεί ότι από το 1938 καταργείται η Κοσμητεία των Κυριών.

Η διοίκηση του Οίκου Τυφλών ήταν ολιγομελής: Η Εφορεία αποτελούνταν από 5-8 άτομα και η Κοσμητεία Κυριών από 3-6 άτομα. Την εφορεία απάρτιζαν αποκλειστικά άνδρες, με εξαίρεση την παρουσία της Ειρήνης Λασκαρίδου ως εφόρου από το 1926. Τη θέση του προέδρου καταλάμβανε πάντοτε ο εκάστοτε Μητροπολίτης ή Αρχιεπίσκοπος Αθηνών. Πιο συγκεκριμένα τη θέση αυτή κατείχαν ο Μητροπολίτης Αθηνών Θεόκλητος Α' (1907-1917 και 1920-1922), ο Μητροπολίτης Αθηνών Μελέτιος (1918-1920), ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χρυσόστομος Α' (1923-1938), ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χρυσάνθος (1938-1941), ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Δαμασκηνός (1941-1949), ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Σπυρίδων (1949-1956), ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Δωρόθεος (1956-1957), ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Θεόκλητος Β' (1957-1962), ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος Β' (1962-1967), ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Ιερώνυμος Α' (1967-1973), ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Σεραφεΐμ (1974-1978).

Το σύνολο των ατόμων που πέρασαν από τη διοίκηση του Οίκου Τυφλών είναι 109. Μέχρι και το 1932, για 26 χρόνια -πάνω από τη μισή περίοδο της ιστορίας του Οίκου που μελετάμε- πέρασαν από τη διοίκηση μόλις 25 άτομα, δηλαδή το 1/3 του συνόλου των μελών μέχρι το 1948. Αυτό δείχνει ότι, μέχρι τότε, τη διοίκηση του Οίκου είχε αναλάβει μια σταθερή ομάδα ανθρώπων, που καταλάμβανε για μεγάλα χρονικά διαστήματα τις ίδιες θέσεις ή εναλλάσσονταν σε αυτές. Σε αυτό το πλαίσιο: στη θέση του αντιπροέδρου βρίσκουμε τον Στέφανο Στρέιτ από 1907-1911, ενώ από το 1912-1919 λαμβάνει τη θέση του επίτιμου αντιπροέδρου. Από το 1912-1918 τη σκυτάλη του αντιπροέδρου θα πάρει ο Κλεισθένης Καλογεράς, στη συνέχεια ο Ι. Αθανασάκης (1919-1920), ο Γεώργιος Στρέιτ (1921-1923), ο Ι. Κανταντζόγλου (1924-1929), ο Σ. Μαρμορας (1930-1932). Για 11 χρόνια θα χρηματίσει γραμματέας ο Ι. Αθανασάκης (1907-1918), για 3 ο Π. Στεφανόπουλος (1919-1921), για 6 ο Στ. Παπαφράγκος (1922-1927), για 5 ο Γ. Οικονομόπουλος (1928-1932). Στη θέση του ταμιά ήταν για 4 χρόνια ο Κλεισθένης Καλογεράς (1907, 1909, 1910, 1911), για 6 ο Ι. Βασιλόπουλος (1912-1917) και αδιαλείπτως για 20 χρόνια, από το 1918-1937, ο Λουδοβίκος Νικολαΐδης. Πρόεδρος της Κοσμητείας Κυριών ήταν η Ελ. Ν. Μαυροκορδάτου (1907-1910) και επίτιμη από το 1911-1916, οπότε και πέθανε. Τη θέση της τη διαδέχτηκε η Βιργινία Καλλιάνου που διατέλεσε πρόεδρος Κοσμητείας από το 1911-1933 συνεχώς.

Η εικόνα αυτή, ενός σταθερού κύκλου ανθρώπων που ασχολείται με τον Οίκο Τυφλών, αλλάζει από το 1934 καθώς σε μια τριετία πραγματοποιήθηκε ριζική ανανέωση της διοίκησης και της διεύθυνσης του Οίκου. Χαρακτηριστικό είναι ότι το 1937 από τα 9 μέλη της διοίκησης μόνο 3 ανήκαν στην «παλιά φρουρά» ενώ τα υπόλοιπα 6 ήταν νέα και ξεκίνησαν να δραστηριοποιούνται στον Οίκο Τυφλών μέσα στην προηγούμενη τριετία. Ένα χρόνο πριν και η διευθύντρια, Ειρήνη Λασκαρίδου, είχε απομακρυνθεί. Στην πολυτάραχη δεκαετία που θα ακολουθήσει, 1938-1948, η εφορεία του Οίκου θα απαρτιστεί από τον εκάστοτε Αρχιεπίσκοπο (Πρόεδρο), τον Αριστοτέλη Ιω. Βαλαωρίτη (Αντιπρόεδρο), τον Κ. Θεοδ. Μανέα (Εφορο), τον Αριστ. Γ. Κούμαρη (Ταμία), τον Κ. Σημαντήρα (Γραμματέα). Όλοι τους εμπλεκόμενοι με τον Οίκο από το 1938 και έπειτα, με εξαίρεση τον Αριστοτέλη Ιω. Βαλαωρίτη, βουλευτή του κόμματος Ελευθεροφρόνων του Μεταξά, που είχε σχέση με την προ του 1937 διοίκηση, καθώς είχε διατελέσει έφορος από το 1932-1936, περίοδο που ξεκίνησαν οι ανακατατάξεις και η ριζική ανανέωση στη διοίκηση του Οίκου. Τα υπόλοιπα 75 τακτικά μέλη τού Οίκου Τυφλών και της Διοίκησης το 1948, τα περισσότερα δεν είχαν καμία σχέση με τον Οίκο πριν το 1938, ενώ οι μοναδικές περιπτώσεις ατόμων από την «παλιά φρουρά» που καταγράφονται ως τακτικά μέλη και το 1948 ήταν ο Λουδοβίκος Νικολαΐδης, ο Ιωάννης Αθανασάκης, ο Αδάμ Αδαμίδης, η Αικατερίνη Βαλαωρίτου και η Άννα Α. Αδαμίδου.

Οι πληροφορίες που έχουμε συγκεντρώσει για τα άτομα που αποτελούσαν τη διοίκηση του Οίκου Τυφλών καταδεικνύουν ότι τα περισσότερα μέλη της ήταν εξέχουσες προσωπικότητες, με επιτυχημένη επαγγελματική σταδιοδρομία, από υψηλά εισοδηματικά στρώματα, συνδεδεμένοι με την πολιτική σκηνή του τόπου. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι στη διοίκηση συμμετείχαν 11 μητροπολίτες, 7 άτομα που υπουργοποιήθηκαν, 3 άτομα που ήταν ή έγιναν διοικητές τραπεζών, 7 καθηγητές πανεπιστημίου, 5 δικηγόροι, 2 υφυπουργοί, 2 βουλευτές, 1 αρχιτέκτονας, 1 τραπεζίτης, 3 γιατροί, 1 εκδότης, 1 δημοσιογράφος, 1 υψηλόβαθμος υπάλληλος, 2 βιομήχανοι κ.ά. Η ύπαρξη στον Οίκο τυφλών δεκάδων πολιτικών προσώπων ή συζύγων πολιτικών αναδεικνύει, και σε αυτή την περίπτωση, τη στενή σχέση φιλανθρωπίας και πολιτικής εξουσίας. Η μελέτη ατομικών περιπτώσεων φιλανθρώπων του Οίκου θα μπορούσε να αναδείξει σε ποιο βαθμό και με ποιο τρόπο αξιοποιήθηκε η δραστηριότητα αυτή για την αναρρίχηση σε θέσεις εξουσίας, ωστόσο αυτή η έρευνα διαφεύγει των σκοπών αυτής της εργασίας.

Αξίζει να σημειωθεί ότι τα άτομα που δραστηριοποιήθηκαν στον Οίκο μέχρι το 1933 ήταν πιθανόν πιο αναγνωρίσιμα, καθώς με μεγαλύτερη ευκολία συγκεντρώσαμε βιογραφικά στοιχεία τους από εγκυκλοπαίδειες, βιογραφικά λεξικά, αρχεία κλπ σε σχέση με τους υπόλοιπους που αποτέλεσαν το νέο αίμα από το 1934 και ύστερα. Άλλωστε και οι διασυνδέσεις του Οίκου με το πολιτικό σκηνικό του τόπου ήταν πιο έντονες την πρώτη περίοδο από ό,τι τη δεύτερη, μιας και η ύπαρξη πολιτικών, βουλευτών, υφυπουργών και υπουργών στη διοίκηση ήταν τότε πιο ισχυρή.

Όσο για την πολιτική στάση των μελών της διοίκησης, από ό,τι φαίνεται η πλάστιγγα δεν γέρνει σε κάποια από τις δυο παρατάξεις του εθνικού διχασμού, καθώς εκπροσωπούνται και το βενιζελικό και το αντιβενιζελικό στρατόπεδο. Ενδεικτικά αναφέρουμε επί ποιών κυβερνήσεων υπουργοποιήθηκαν τα μέλη της διοίκησης τους Οίκου: ο Στέφανος Στρέιτ ήταν υπουργός στη Κυβέρνηση Αλέξανδρου Ζαΐμη το 1897· ο Αλέξανδρος Διομήδης διετέλεσε υπουργός Οικονομικών από το 1912 μέχρι το 1915 στην πρώτη Κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου και υπουργός Εξωτερικών· ο Γεώργιος Στρέιτ ήταν υπουργός εξωτερικών επί Βενιζέλου, θέση από την οποία παραιτήθηκε τον Αύγουστο του 1914, υποστηρίζοντας την πολιτική ουδετερότητας του βασιλιά Κωνσταντίνου, ενώ κατά την περίοδο του Εθνικού Διχασμού ήταν σύμβουλος του βασιλιά, τον οποίο και ακολούθησε στην εξορία μετά το 1917, αναπτύσσοντας δραστηριότητα για την προβολή των θέσεων της βασιλικής παράταξης στο εξωτερικό· ο Ι. Κωνταντζόγλου, που ήταν πολιτικός φίλος του Θεοτόκη, το 1916 διετέλεσε υπουργός Συγκοινωνιών στην Κυβέρνηση Νικολάου Καλογερόπουλου· ο Ι. Αθανασάκης από τις 20 Μαΐου 1918 ως το 1920 υπηρέτησε ως υφυπουργός Στρατιωτικών στην κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου· ο Δημήτριος Χατζίσκος ήταν υπουργός παιδείας το 1922 επί πρωθυπουργίας Νικόλαου Στράτου και υπουργός παιδείας το 1932 και το 1935 επί Παναγή Τσαλδάρη· ο Αριστοτέλης Βαλαωρίτης ήταν υφυπουργός Οικονομικών των κυβερνήσεων Κ. Δεμερτζή και Ι. Μεταξά· ο Φίλιππος Δραγούμης έγινε υπουργός Β. Ελλάδος το 1932 στην κυβέρνηση Τσαλδάρη· ο Γ. Οικονομόπουλος διετέλεσε υπουργός Δικαιοσύνης στην Κυβέρνηση Παναγιώτη Κανελλόπουλου 1945. Πιστοί φίλοι του Βενιζέλου ήταν και ο Κων/νος Ελευθερουδάκης και Αντώνιος Μπενάκης.

Συνολικά 41 γυναίκες στελεχώνουν τη διοίκηση του Οίκου. Στην πρώτη φάση μάλιστα, μέχρι το 1937, η παρουσία των γυναικών ήταν θεσμοθετημένη -με έναν

τρόπο- καθώς υπήρχε συγκροτημένη Κοσμητεία Κυριών, όπως είδαμε πιο πάνω. Στην πρώτη φάση μέχρι το 1932, οι γυναίκες που δραστηριοποιούνται είναι 8, οι περισσότερες με σταθερή παρουσία από τη σύσταση του Οίκου. Αυτές ήταν η Ελ. Ν. Μαυροκορδάτου (1911-1921), Βιργινία Καλλιιάδου (1907-1935), Ιουλία Γ. Στρέιτ (1907-1936), Σοφία Δ. Αργυροπούλου (1909-1917), Ευδοκία Σαριπόλου (1911-1921), Ταρσή Μ. Μαρίνου (1914-1935), Ειρήνη Λασκαρίδου (1926-1935), Ελένη Γ. Λ. Νικολαΐδου (1926-1935). Από το 1933-35 7 νέες γυναικείες παρουσίες προστίθενται στην Κοσμητεία, η οποία από το 1938 καταργείται και οι γυναίκες παρουσιάζονται πλέον στα τακτικά μέλη, όντας 26 το 1948.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι σημαντικό στοιχείο για τη «στρατολόγηση» στη διοίκηση του Οίκου Τυφλών ήταν τα οικογενειακά δίκτυα, αφού βρίσκουμε αρκετές περιπτώσεις με ανδρόγυνα ή άτομα με άλλους συγγενικούς δεσμούς. Τέτοια παραδείγματα ήταν η Ιουλία και ο Γεώργιος Στρέιτ, ο Αριστοτέλης και η Πολυμνία Βαλαωρίτη, η Άννα και ο Αδάμ Αδαμίδης, η Δομνίκη και ο Α. Παρασκευόπουλος, ο Αλέξανδρος και η Αγνή Κύρου, ο Κωνσταντίνος και η Ιουλία Σημαντήρα, όλοι τους ζευγάρια.

3ο υποκεφάλαιο: Η λειτουργία τού Οίκου Τυφλών από το 1907 έως το 1976 όπως προκύπτει από τις ετήσιες λογοδοσίες, τον Τύπο και την βιβλιογραφία

1907

Στις 28 Φεβρουαρίου 1908 γίνεται ο 1ος ετήσιος απολογισμός της λειτουργίας τού Οίκου Τυφλών Καλλιθέας: «Την ογδόην Ιανουαρίου του έτους 1907 σύμπασα η Αττική φύσις εορτασίμως στολισμένη δια ζαχαρώδους ροδολεύκου χιόνος και εις τας θωπείας των ηλιακών ακτίνων παραδεδομένη, εφείνετο συμμετέχουσα του θείου μυστηρίου, όπερ ελάμβανε χώραν εις τινα οικίσκον της παρά τας Αθήνας εξοχής Καλλιθέας. Εις τον ερυθρόν αυτόν οικίσκον ετελούντο υπό εφημερίου τα εγκαίνια του Οίκου Τυφλών, κατά τα οποία παρίσταντο οι ηθικοί ιδρυταί του φιλανθρώπου τούτου Έργου Κοσ Δ. Βικέλας και Γ. Δροσίνης, ο Πρόεδρος της Εφορείας Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Αθηνών Θεόκλητος, ο Γραμματεύς Κοσ Ιωάννης Αθανασάκης, αι Σύμβουλοι της Κοσμητείας των Κυριών, Κυρία Βιργινία Κ. Καλλιιάδου και Ιουλία Γ. Στρέιτ και η υποφαινομένη, άρτι επανελθούσα εκ των ανά

την Εσπερίαν τυφλολογικών σπουδών μου, ίνα αναλάβω την Διεύθυνσιν του πρώτου εν Ελλάδι και εν τη Ανατολή εν γένει ιδρυομένου Καταστήματος προς προστασίαν και εκπαίδευσιν».³⁴⁰ Με τα ποιητικά αυτά λόγια αρχίζει η 1η λογοδοσία τής Ειρήνης Λασκαρίδου.

Στη συνέχεια, περιγράφει πολύ παραστατικά την έλευση και τις πρώτες μέρες τής παραμονής των έξι πρώτων τυφλών μαθητών. Οι τρόφιμοι κατά το πρώτο έτος λειτουργίας ήταν τέσσερα αγόρια και δύο κορίτσια, ηλικίας από 6 έως 11 ετών.³⁴¹ Αναπαριστά με εξαιρετική γλαφυρότητα την κατάσταση στην οποία ζούσαν πριν και το νέο τρόπο ζωής, ακολουθώντας επί ένα χρόνο το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Οίκου Τυφλών. Έτσι, αναφέρει χαρακτηριστικά τα παρακάτω: «"Καλή μέρα Κυρία, τι κάμνεις καλά είσαι; εγώ είμαι καλά. Από πού είσαι συ; Εγώ είμαι από το Γαλάζι". Αύται ήσαν αι πρώται λέξεις ας μοι απηύθυνεν ο μικρός φλύαρος. Κατόπιν ότε στρέφων την λαβήν μικρού μουσικού οργάνου ενεθουσία εκ της παραγομένης μουσικής εκράτει μόνος του ποικιλωτάτας ομιλίας εμφανιούσας πόσην επιρροήν είχεν επί της συγκεντρωμένης διανοίας του το ακατάλληλον δια νήπιον περιβάλλον του Ασύλου των Ανιάτων, όπου αι εύσπλαγχοι του Συμβουλίου Κυρίαί το είχαν περιθάλλει επί τριετίαν και πώς είχαν αποτυπωθεί εις την μνήμην του αι συνομιλία και εκφράσεις των ασθενούντων γερόντων. Μεταξύ άλλων έλεγεν "Αχ! πάει και ο Νικόλας ο κακομοίρης, ήλθεν η νεκροφόρα να τον πάρη! Αν δεν είσαι φρόνιμος θα σε κλείσω στον νεκροθάλαμο. Ποίος έβηξε; Πάλιν πυρετό έχει σήμερα. Η Κα Νεγρεπόντη μου έδωσε το επανωφόρι και η Κα Σταθάτου τα παπούτσια. Αχ! ωχ! η καρδιά μου με πονεί", ήσαν τόσον φυσικά τα τελευταία αυτά επιφωνήματα, ώστε δεν επείσθην ότι ήσαν συνέχεια των μονολόγων του, ειμή αφού ερωτήσασα πού ήτο η καρδιά του μοι έδειξε πρώτον μεν το γόνυ κατόπιν δε τον αγκώνα του. Ήτο σημαντική η ημέρα της ελεύσεώς του δια τον πτωχόν μικρόν, όστις πρώτην φοράν επί ζωής του ήκουε τους φθόγγους κλειδοκυμβάλου και άσματα ψαλλόμενα τη συνοδεία αυτού, η μουσική εύρισκε τοιαύτην ηχώ εις την μικράν ψυχήν του, ώστε αν και φύσει λίαν λαίμαργος δεν ήθελε να φάγη, ίνα μη απομακρυνθεί του κλειδοκυμβάλου. Η ταχύτης της αντιλήψεώς του και η ορθή διάκρισις των μουσικών φθόγγων δεν αφίνουν αμφοβολίαν, ότι ο πρώτος μας μικρός τυφλός θα δυνηθή να εύρη εν τω

³⁴⁰ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1907, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 12.

³⁴¹ Στο ίδιο, σελ. 32.

μέλλοντι πόρον ζωής προχωρών εις ανωτέρας σπουδάς, εις την εκμάθησιν ξένων γλωσσών και εις την μουσικήν».³⁴²

Στη συνέχεια περιγράφει τη συνομιλία δυο αδελφών που είχαν άρτι αφιχθεί απ' τη Γαστούνη: «"Είδες τι καλό φαγί που έχουν εδώ; Ημείς δεν είχαμε ξαναφάγει ψάρι. Για δεσ σενδόνια και μαξιλάρι! Πιάσε την κοκέτα (την σιδηράν κλίνην) πού νάχωμε μεις τέτοια πράγματα εις τη Γατσούνη. Και το πιάνο; τι περίεργο πράγμα ό,τι θέλεις παίζει και τι ωραία που τα λέγει. Το πιάνο είναι πιο καλό από τα νταούλια που έχομε στη Γαστούνη". Και μ' όλα ταύτα τα εντελώς άξεστα χωρικόπαιδα αυτά, ήδη μετά ολογόμνηον εν τη Σχολή διαμονήν τοσούτον προώδευσαν και εμορφώθησαν, ώστε οι επισκέπται μας τα εκλαμβάνουν ως παιδιά καλλιτέρας σχετικών κοινωνικής τάξεως. Προ τινος μάλιστα κυρία εκπλαγείσα δια την καλήν προφοράν του μικρού Νίκου κατά την απαγγελίαν γαλλικού τινος άσματος, υπέθεσεν ότι ο μικρός είχε διδαχθεί την γαλλική από μικράς ηλικίας».³⁴³ Η Λασκαρίδου παραπονιέται για το γεγονός ότι δεν είχε μορφωμένες παιδαγωγούς, οι οποίες θα μπορούσαν να εκπαιδεύσουν και να ανυψώσουν το φρόνημα τυφλών και απαίδευτων παιδιών και αναφέρει ότι η άρτια εκπαίδευση του παιδαγωγού είναι απαραίτητη για όλα τα παιδιά, πόσο μάλλον για παιδιά τυφλά, τα οποία -λόγω της έλλειψης της όρασης, που αποτελεί τη βασική πηγή πρόσληψης ερεθισμάτων- στερούνται τις γνώσεις πολλών αυτονόητων πραγμάτων. Λέει χαρακτηριστικά ότι δεν μπορεί μια αμόρφωτη γυναίκα να διαθέτει την απαιτούμενη υπομονή και μέθοδο, για να μάθει σε ένα τυφλό παιδί - που είναι από τη φύση του αδέξιο- πώς να καλύψει βασικές ανάγκες, να τρώει, να ντύνεται, να κινείται ελεύθερα. Επομένως, ο παιδαγωγός πρέπει να καταλάβει ποια είναι τα πράγματα που δεν εμπίπτουν στην κατανόηση του τυφλού παιδιού και αποκτώνται μέσω των λοιπών αισθήσεων του και να του τα διδάξει με τρόπο, ώστε να γίνουν οικεία σ' αυτό. Τέλος, η ιδεώδης δασκάλα για τα τυφλά παιδιά πρέπει να έχει καλή φωνή, καλές αρχές μουσικής και ευθυμία, για να την μεταδίδει στους φύσει μελαγχολικούς μαθητές της.³⁴⁴ Έτσι, επέλεξε δύο μαθήτριες -απόφοιτες του Ανώτερου Παρθεναγωγείου Αικατερίνης Λασκαρίδου- την Μαρία Χατζηδάκι και την Κλημεντίνη Καραγιαννοπούλου και οι οποίες θα λάμβαναν μετά από πρακτική ενός έτους πτυχίο «διδασκαλίσσης των τυφλών».

³⁴² Στο ίδιο, σελ 12-13.

³⁴³ Στο ίδιο, σελ. 15.

³⁴⁴ Στο ίδιο, σελ. 16.

Σύμφωνα με τον κανονισμό τού Οίκου Τυφλών, επιτρέπεται η επίσκεψη φιλανθρώπων, προκειμένου να παρακολουθήσουν το έργο που επιτελείται στον Οίκο, κάθε Πέμπτη, όπως ορίστηκε, για να μη διαταράσσεται το εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Οι ερωτήσεις και οι απορίες επιβάλλεται να απευθύνονται μόνο στη διευθύντρια, ως μόνη αρμόδια να παρέχει σχετικές πληροφορίες, κάνει έκκληση να μη δίδονται δώρα απευθείας στα τυφλά παιδιά, για να μη τους γεννηθεί η ιδέα ότι, εφόσον μπορούν να αποκτήσουν χρήματα χωρίς κόπο, δεν είναι τόσο αναπόφευκτο να μάθουν να εργάζονται, να μην εκφράζουν εμφανώς τον οίκτο τους προς τα τυφλά παιδιά και να μην τα ρωτούν πού και πώς τυφλώθηκαν κι αυτό γιατί υπάρχουν πολλά μικρά παιδιά, τα οποία δεν έχουν ακόμα αντιληφθεί πως διαφέρουν από τους υπόλοιπους ανθρώπους κι ότι στερούνται του «θαυμασιωτέρου θείου δώρου».³⁴⁵

Και στην κατακλείδα της λογοδοσίας της η Λασκαρίδου αναφωνεί με πρόδηλο οίκτο, -εφόσον παρόντες είναι μόνο τα μέλη τής Γενικής Συνέλευσης και όχι τα τυφλά παιδιά: «Α! ποίος δύναται ποτέ να μείνη αναισθητος προ του μεγέθους της δυστυχίας των ατυχών αυτών του Θεού πλασμάτων, δια τα οποία το χρώμα και το φως είναι λέξεις κεναί, αλλ' ακριβώς επειδή τ' αγαπώμεν και επειδή θέλομεν να τα καταστήσωμεν ικανά ν' αντλήσουν την χαράν του βίου εκ της ίδιας αυτών ψυχής, δια τούτο ακριβώς δεν τοις επιδεικνύομεν οίκτον αλλ' απεναντίας συμεριζόμεθα τη χαρά των, διότι Θεού ευδοκούντος θα καταστούν όχι μόνο ανεξάρτητοι αλλά και χρήσιμοι εις τους πλησίον των».³⁴⁶

Μερικές βασικές διατάξεις τού κανονισμού λειτουργίας τού Οίκου Τυφλών

Ο Οίκος περιελάμβανε σχολή τυφλών για αγόρια και κορίτσια, άσυλο με εργαστήριο για τυφλές γυναίκες,³⁴⁷ άσυλο με εργαστήριο για τυφλούς άνδρες και άσυλο για τους ανίκανους προς εργασία γέρους και ανάπηρους.³⁴⁸ Και τα τέσσερα ιδρύματα αλληλοσυνδέονταν και μεριμνούσαν για τους τυφλούς από την παιδική τους ηλικία μέχρι το τέλος της ζωής τους. Η σχολή τυφλών περιελάμβανε νηπιαγωγείο διαιρούμενο σε τρία τμήματα για παιδιά ηλικίας από 5 έως 8 ετών, εκπαιδευτήριο

³⁴⁵ Στο ίδιο, σελ. 17.

³⁴⁶ Στο ίδιο, σελ. 18.

³⁴⁷ Το άσυλο με εργαστήριο για τυφλές γυναίκες ιδρύθηκε το 1928.

³⁴⁸ Το άσυλο με εργαστήριο για τυφλούς άνδρες και το άσυλο για τους ανίκανους προς εργασία γέρους και ανάπηρους δεν ιδρύθηκαν ποτέ.

διαιρούμενο σε έξι τάξεις προτύπου για παιδιά ηλικίας από 6 έως 15 ετών, επαγγελματική σχολή αρρένων για εκπαιδευόμενους ηλικίας από 13 έως 21 ετών (η οποία λειτούργησε για πρώτη φορά το 1925), επαγγελματική σχολή θηλέων για εκπαιδευόμενες ηλικίας από 13 έως 21 ετών και, τέλος, τυπογραφείο και δανειστική βιβλιοθήκη τυφλών.

Οι αιτήσεις των υποψήφιων τροφίμων έπρεπε να συνοδεύονται από πιστοποιητικό γέννησης και βάπτισης, από πιστοποιητικό γιατρού στο οποίο θα αναγραφόταν η αιτία της τύφλωσης, η γενική κατάσταση της υγείας τους, ότι δεν έπασχαν από κάποια μεταδοτική νόσο, ότι δεν ήταν κωφοί, «ηλίθιοι», ότι ήταν εμβολιασμένοι και, τέλος, από εγγύηση γονέα ή κηδεμόνα ή δημοτικής-κυβερνητικής αρχής, ότι οι εξαμηνιαίες δόσεις για την τροφή και τα δίδακτρα των τροφίμων θα πληρώνονταν τακτικά, λαμβάνοντας ως αφετηρία την πρώτη ημέρα του μήνα κατά τον οποίο θα προσέρχονταν στον Οίκο. Έπειτα από εξάμηνη δοκιμασία, αποβαλλόταν από τη Σχολή κάθε παιδί το οποίο εξαιτίας «σοβαρών ελαττωμάτων και χαρακτήρος ανεπιδέκτου διορθώσεως», θα μπορούσε να καταστεί επικίνδυνο και επιβλαβές στους συμμαθητές του.

Στη Σχολή γίνονταν δεκτά τυφλά παιδιά ηλικίας από 6 έως το πολύ 12 ετών, τα οποία, εάν ήταν ευφυή και επιμελή, θα μπορούσαν να αποφοιτήσουν στα 18 τους χρόνια και στη συνέχεια είτε θα επέστρεφαν στις οικογένειές τους είτε θα εισέρχονταν στο Άσυλο των Τυφλών για να εργαστούν και να κερδίζουν τα του βίου τους. Εάν όμως, εξαιτίας διανοητικής ή σωματικής καθυστέρησης, δεν μπορούσαν να αποφοιτήσουν, τους δινόταν η δυνατότητα να παραταθεί η φοίτησή τους στη Σχολή το πολύ μέχρι το 21ο έτος της ηλικίας τους. Μετά το πρώτο δοκιμαστικό εξάμηνο οι εγγυητές ήταν υποχρεωμένοι να αφήσουν τους τροφίμους στη Σχολή μέχρι τα 18 τους χρόνια, επειδή, αν απολύονταν νωρίτερα, δε θα είχαν τη δυνατότητα να κερδίσουν τα προς το ζην, αλλά και οι γνώσεις τους δεν θα ήταν επαρκείς, με κίνδυνο να ξεχάσουν όσα είχαν μάθει με τόσο κόπο αλλά και με τόσα έξοδα επί σειρά ετών. Τα τροφεία και τα δίδακτρα των τυφλών οικότροφων ανέρχονταν σε 600 δραχμές και προπληρώνονταν κάθε εξάμηνο, ενώ οι πιο εύποροι είχαν τη δυνατότητα να έχουν ιδιαίτερο δωμάτιο· σε αυτή την περίπτωση τα έξοδα έφταναν τις 1400 δραχμές και προπληρώνονταν, επίσης, κάθε εξάμηνο.

Η Σχολή Τυφλών παρείχε δωρεάν στους τροφίμους της όλα τα υλικά νηπιαγωγείου, σχολείου, χειροτεχνίας και επαγγελματικής διδασκαλίας, καθώς και

ιατρική περίθαλψη, θαλάσσια μπάνια και καθαριότητας και πλήρη απλό ιματισμό. Ο κάθε τρόφιμος έπρεπε να καταθέσει για τον ιματισμό του εφάπαξ 100 δραχμές ή να φέρει μαζί του τα εσώρουχά του, 6 ζευγάρια κάλτσες, 2 ζευγάρια παπούτσια, 1 χειμερινό και 1 θερινό καπέλο, 2 φανέλες, 1 πανωφόρι, φορέματα ή ενδυμασίες μία θερινή και μία χειμερινή, βούρτσα και χτένα για μαλλιά, οδοντόβουρτσα, σφουγγάρι και πλήρη μαχαιροπήρουνα.

Όσον αφορά τα μαθήματα που διδάσκονταν, τα υποχρεωτικά ήταν τα θρησκευτικά και η εκκλησιαστική μουσική, οι φρεβελιανές εργασίες και τα παιχνίδια, η πραγματογνωσία, τα ελληνικά, η ανάγνωση και η γραφή, η αριθμητική, η ιστορία, η πατριδογραφία, η γεωγραφία, η φυσιογνωσία, η γεωμετρία, η πλαστική, η σχολική χειροτεχνία, η γυμναστική, η ωδική, η μουσική θεωρία, η υγιεινή, τα εργόχειρα, η εκμάθηση ενός τουλάχιστον επαγγέλματος και η κηπουρική. Τα προαιρετικά μαθήματα που διδάσκονταν ήταν οι ξένες γλώσσες (γαλλικά, γερμανικά ή αγγλικά) και η οργανική μουσική (κλειδοκύμβαλο, βιολί, κ.ά.), πληρώνονταν ιδιαίτερος και άρχιζαν μόνο με υπόδειξη και συγκατάθεση της διευθύντριας, η οποία μετά από δοκιμασία λίγων μηνών, θα μπορούσε να κρίνει ποια τυφλά παιδιά διέθεταν τη διάθεση και την κλίση να τα διδαχθούν με επιτυχία. Τέλος, σύμφωνα με τον κανονισμό, πραγματοποιούνταν ιδιαίτερες συμφωνίες για τους τυφλούς τροφίμους, οι οποίοι επιθυμούσαν -τελειώνοντας επιτυχώς τις τάξεις του εκπαιδευτηρίου- να τελειοποιήσουν τις σπουδές τους, προς απόκτηση διπλώματος ωδείου, διδασκαλείου, γυμνασίου ή και πανεπιστημίου.³⁴⁹

Η γραφή Braille διαμορφωμένη στα ελληνικά

Το διεθνώς, ήδη κατά το 1907, καθιερωμένο σύστημα γραφής και ανάγνωσης των τυφλών Braille³⁵⁰, διαμορφώθηκε από την Ειρήνη Λασκαρίδου, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί για την ελληνική γλώσσα, ως εξής³⁵¹:

³⁴⁹ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1907, *ό.π.*, σελ. 19-22.

³⁵⁰ Ο Λουί Μπράιγ (Louis Braille, 4 Ιανουαρίου 1809 - 1852) ήταν Γάλλος, εφευρέτης συστήματος γραφής και ανάγνωσης για τυφλούς που χρησιμοποιείται έως σήμερα. Γεννήθηκε το 1809 στο χωριό Κουπβρέ (Coupvray) κοντά στο Παρίσι. Τυφλώθηκε στο ένα μάτι πολύ μικρός, στην ηλικία των τριών ετών, ύστερα από τραυματισμό στο μάτι με αιχμηρό αντικείμενο, καθώς βοηθούσε τον πατέρα του στην κατασκευή εξαρτημάτων ίππευσης, ενώ αργότερα η μόλυνση μεταδόθηκε και στο άλλο του μάτι, και ως την ηλικία των 5 ετών είχε μείνει τυφλός. Οι γονείς του τον έστειλαν στο Βασιλικό Ινστιτούτο Τυφλών στο Παρίσι, όπου εκπαιδεύονταν τυφλά παιδιά. Ο Μπράιγ όμως δεν ήταν ευχαριστημένος, γιατί το σύστημα ανάγνωσης που χρησιμοποιούσαν ήταν δύσχρηστο με χοντρούς χαρακτήρες και τα

ΑΛΦΑΒΗΤΟΝ ΕΚ ΣΤΙΓΜΩΝ*

κατὰ τὸ Βραϊλλεῖον σύστημα ἐφαρμοσθὲν εἰς τὴν ἑλληνικὴν
γλῶσσαν κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1907 ὑπὸ Εἰρηνης
Λασκαρίδου, διευθυντρίας τοῦ «Οἴκου Γυφλῶν»

α	β	γ	δ	ε	στ	ζ	η	θ	ι
κ	λ	μ	ν	ο	π	ξ	ρ	σ	τ
υ	φ	χ	ψ	ω	(·)	(·)	(·)	(·)	(·)
αυ	αι	ει	(·)	ευ	ου	υι	ηυ	οι	ωυ

Στίξεις.

,	:	;	!	()	<	*	>
---	---	---	---	-----	---	---	---

Ἀπόστροφος ἢ κορωνίς ἢ σημεῖον συντομῆσεως
 Ἐπιτατικὸν φωνῆς
 ἰᾶ
 Παύλα ἢ ἀποσιωπητικόν
 Ἐπισημειῖον κεφαλαίου §
 Ἐπισημειῖον δευτερευόντων
 Ἐπισημειῖον γραμμῆς

Ἀριθμοὶ καὶ μαθηματικὰ σημεῖα.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
+	-	×	:	=	√	>	<		

* Τὰ μελανὰ σημεῖα εἰκονίζουσι τὰς ἀποτελοῦσας τὰ διάφορα ψηφία ἐξεχούσας στιγμὰς, τὰ δ' ἐλαφρότερα χρησιμεύουσι ἀπλῶς πρὸς καθορισμὸν τῆς θέσεως, ὅταν κατέχουν αἱ ἀνάγλυφοι στιγμαὶ ἐν τῷ παραλλάσσοντι συνδυασμῷ τῶν 6 στιγμῶν.

* Ὅσα εὐρίσκονται ἐν παρενθέσει δὲν χρησιμοποιοῦνται κατὰ τὴν γραφὴν βιβλίων.

βιβλία ἦταν μόνο 14 με ἀποτέλεσμα τὸ μάθημα νὰ γίνεταί προφορικὰ. Ἐτσι κατάφερε, μετὰ ἀπὸ προσπάθειες πέντε ἐτῶν, νὰ δημιουργήσῃ ἓνα καινούριο εἰδικὸ ἀλφάβητο γιὰ τυφλοὺς. Ὃταν παρουσίασε τὴν μέθοδό του, ἄλλοι ἐδείξαν τὴν ικανοποίησή τους, ἐνῶ ἄλλοι υποστήριζαν πὼς τὸ σύστημα ἦταν κουραστικὸ καὶ ὄχι ἀποδοτικὸ. Ὁ Μπράιγ ἀπογοητεύτηκε, ἀλλὰ δὲν σταμάτησε τὶς προσπάθειες καὶ βρῆκε τρόπο ὥστε οἱ τυφλοὶ νὰ διδάσκονται καὶ μαθηματικὰ καὶ μουσικὴ. Εφηύρε ἀκόμα καὶ μιὰ γραφομηχανή, με τὴν ὁποία ἔχουν τὴ δυνατότητα οἱ τυφλοὶ νὰ γράφουν, ὅπως καὶ οἱ βλέποντες. Τὸ ἔργο του Μπράιγ, πὺ πέθανε τὸ 1852, ἀναγνωρίστηκε πάντως ὅσο ζούσε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ χρησιμοποιεῖται ὡς σήμερα: http://el.wikipedia.org/wiki/Λουὶ_Μπράιγ, 12/4/2015.

³⁵¹ Ἡ γραφή, ὅπως παρουσιάζεται ἐδῶ, ἰσχύει μέχρι καὶ σήμερα, με μικρὲς παραλλαγές. (Σημ. τῆς γράφουσας).

(Πηγή φωτογραφίας: *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών έτους 1907*, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 23).

Διδασκόμενα θεωρητικά και τεχνικά μαθήματα

Ο παρακάτω πίνακας καταδεικνύει τη διάταξη των ωρών τής διδασκαλίας στα διάφορα μαθήματα.³⁵²

ΟΙΚΟΣ ΤΥΦΛΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΓΕΝΙΚΟ

Ημερήσιες ώρες	Τάξεις προκαταρκτικού σχολείου		Ώρες εβδομάδας
	Α'	Β'	
8 - 8 ^{1/2}	Θρησκευτικά, Ιστορία από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη. Το Σάββατο ρητά, τροπάρια και εκκλησιαστική μουσική.		Θρησκευτικά 3
8 ^{1/2} - 8.40	Ρυθμικά παιχνίδια και άσματα		Παιχνίδια 1
8.40 - 9.15	Ανάγνωση	Γραφή	Ελληνικά 3,50
9.20 - 10	Γραφή	Ανάγνωση	Ελληνικά 4
10 ^{1/2} - 11	Φυσιογνωσία ή Πατριδογραφία, Άμμος ή κηπουρική. Το Σάββατο Οικοκυρική.		Διάφορα 3
11 - 11 ^{1/2}	Αριθμητική		Αριθμητική 3
11.35 - 12	Πραγματογνωσία και διηγήσεις		Λεκτικές ασκήσεις 3
2 - 3 ^{1/2}	Πλεξίδες, κουβαρίστρες, κόμβοι, ξηλώματα, φιόγκοι, υφαντά, πλέξιμο, χάντρες, κ.τ.λ.	Τάπητες, κορδονάκια, δίχτυα, χάντρες, πανεράκια.	Εργόχειρα 9
3 ^{1/2} - 4 ^{1/2}	Ξυλουργική, πλαστική ή διπλωτά.		Χειροτεχνία 6
5 - 5 ^{1/2}	Απαγγελία ή ωδική.		Ωδική 3
5 ^{1/2} - 6	Γυμναστική και παιχνίδια ή τραγούδια.		Γυμναστική 3
6.50	Το καλοκαίρι οι ώρες μετατίθενται, αλλά η τελική διακοπή των μαθημάτων δεν διαρκεί περισσότερο από έναν μήνα.		41

³⁵² Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1907, ό.π., σελ. 24.

Επισημαίνουμε ότι το πρόγραμμα δεν υστερεί καθόλου από εκείνα τα οποία οι σύγχρονοι κανόνες παιδαγωγικής και υγιεινής απαιτούσαν για παιδιά τής ηλικίας αυτής τού γενικού πληθυσμού.

Το καθημερινό πρόγραμμα του Οίκου Τυφλών ήταν διαμορφωμένο ως εξής:³⁵³

6 - 7 ^{1/2}	Έγερση. Ασκήσεις στο ντύσιμο και στο πλύσιμο των μικρότερων, τακτοποίηση των κοιτώνων από τους μεγαλύτερους.
7 ^{1/2} - 8	Προσευχή. Α'. Πρόγευμα.
8 - 9 ^{1/4}	Μαθήματα και παιχνίδια.
9 ^{1/4} - 9.20	Διάλειμμα.
9.20 - 10	Μάθημα.
10 - 10 ^{1/2}	Β' Πρόγευμα και Διάλειμμα.
10 ^{1/2} - 11 ^{1/2}	Μαθήματα.
11 ^{1/2} - 11.35	Διάλειμμα.
11.35 - 12	Μάθημα.
12 - 12 ^{1/4}	Τακτοποίηση τάξης. Πλύσιμο χεριών.
12 ^{1/4} - 2	Γεύμα και άνεση. Τρεις φορές την εβδομάδα περίπατος.
2 - 4 ^{1/2}	Τεχνικά.
4 ^{1/2} - 5	Δειλινό και άνεση
5 - 6	Μάθημα.
6 - 7 ^{1/4}	Τα μικρότερα ελεύθερα, τα μεγαλύτερα σπουδάζουν ή εργάζονται.
7 ^{1/2}	Δείπνο. Προσευχή.
8	Κατάκλιση των μικρότερων. Το Σάββατο μπάνιο.
8 ^{1/2} - 9	Κατάκλιση των μεγαλύτερων.
Ώρες	Μαθημάτων 6.50. Γευμάτων και άνεσης 7.10. Ύπνου 9-10. Την Κυριακή εκκλησία και ανάγνωση ερμηνείας του Ευαγγελίου ή άλλου ηθικού βιβλίου. Περίπατος. Ελεύθερα παιχνίδια.

³⁵³ Στο ίδιο, σελ. 25.

Παρατηρούμε εδώ ότι περιλαμβάνονται όλοι οι κανόνες της υγιεινής που προβλέπονταν στις αρχές του 20ού αιώνα, όπως περίπατος στην εξοχή, αεροθεραπεία και, γενικά, για την εκγύμναση των χιραδικών παιδιών.

Το διαιτολόγιο που εφαρμοζόταν παρατίθεται εδώ:

Πρόγευμα 7^{1/2} π.μ.

Κάθε παιδί 60 δράμια γάλα με λίγο καφέ, μία φέτα ψωμί και έναν βόλο ζάχαρης. Σε καιρό νηστείας φασκόμηλο (σπάνια καφέ), μία φέτα ψωμί και 2 βόλους ζάχαρης.

Διάλειμμα 10 π.μ.

Μία φέτα ψωμί (το χειμώνα μετά το μουρουνόλαδο).

Γεύμα 12^{1/2}

Κυριακή: Κρέας ψητό ή μπριζόλες, με γεώμηλα ή χόρτα ή τομάτες ή ντολμάδες ή παραγεμιστά κολοκύθια.

Δευτέρα: Μακαρονάδα ή πιλάφι με σαλάτα.

Τρίτη: Σούπα και κρέας βραστό με χόρτα ή κρέας με χόρτα.

Τετάρτη: Όσπρια ή ψάρια και χόρτα ή σπανάκι με ρύζι.

Πέμπτη: Κεφτέδες με χόρτα ή κρέας με χόρτα.

Παρασκευή: Όσπρια και χόρτα ή γεώμηλα γιαχνί ή κόκκινη κολοκύθα.

Σάββατο: Κρέας με χόρτα ή όσπρια ή βραστό με χόρτα ή γεώμηλα. Σε καιρό νηστείας τα ανωτέρω φαγητά αντικαθίστανται από πολλά λαχανικά, λαζάνια, ρύζι και όσπρια.

Δειλινό 4^{1/2} μ.μ.

Μία φέτα ψωμί με λαχανικά της εποχής ή μέλι ή άλλο γλύκισμα

Δείπνο 7^{1/2} μ.μ.

Για κάθε παιδί ένα αβγό βραστό και 65 δράμια γάλα με μία φέτα ψωμί ή ρυζόγαλο. Σε καιρό νηστείας φασκόμηλο ή σαλέπι ή ελιές ή σούπα με ρύζι ή χαλβάς ή μέλι με κάστανα. Τις Κυριακές και τις γιορτές μαζί με το γεύμα λαχανικά και γλυκίσματα. Οι δασκάλες και οι νηπιαγωγοί τρώνε μαζί με τα παιδιά και ακολουθούν το ίδιο

δαιτολόγιο εκτός από το δείπνο κατά το οποίο τρώνε επιπλέον ό,τι έχει περισσέψει από το μεσημέρι ή τυρί ή ελιές ή χόρτα.

Διαιτολόγιο υπηρεσίας

Α' Πρόγευμα: Καφές ή φασκόμηλο με ζάχαρη και ψωμί

Β' Πρόγευμα: Μία φέτα ψωμί.

Γεύμα: Ό,τι και τα παιδιά.

Δείπνο: Χόρτα ή γεώμηλα ή ελιές ή κρεμμύδια ή ταραμά ή ρέγγες ή τυρί.³⁵⁴

Το διαιτολόγιο είναι πλούσιο σε πρωτεΐνες και λιπαρά, ενώ δε λείπουν και τα όσπρια και τα απαιτούμενα λαχανικά, καθώς και το μουρουνέλαιο για την ενδυνάμωση του οργανισμού σε βιταμίνες καθημερινά. Η Λασκαρίδου νιώθει την ανάγκη να απολογηθεί για το πλούσιο διαιτολόγιο των παιδιών, λέγοντας ότι: «Ελέχθη ότι δια παιδιά κατά το μάλλον ή ήττον λαϊκών τάξεων οία τα διατρεφόμενα εν τω Οίκω Τυφλών, η εν των ανωτέρω Διαιτολογίω αναγραφομένη τροφή είναι μάλλον πολυτελής. Εις τούτο απαντώσα ας μοι επιτραπή να ενθυμίσω, ότι τα πλείστα εκ των παιδίων οφείλουσι την πάθησίν των εις καχαξίας οργανικάς, είτε ατομικάς, είτε εκ κληρονομικότητος, επειδή δε σκοπός του έργου μας δεν είναι μόνον η εκπαίδευσις των τυφλών, αλλά και η εν γένει μόρφωσις και περίθαλψις αυτών, δεν πιστεύομεν να είναι κατακριτέα η επιθυμία μας, όπως αποφεύγοντες την απολύτως λιτήν τροφήν τ' αλμυρά και πυρετικά ως και τον υπερβολικόν άρτον κατορθώσωμεν δια της τακτικής και καλής τροφής ν' αντικαταστησωμεν τ' ασθενή μόρια του οργανισμού δι υγιών».³⁵⁵

Η ιατρική περίθαλψη των τροφίμων διενεργείτο από την εθελοντική παρακολούθηση του γιατρού Μάριου Μελισσηνού, ο οποίος δωρεάν εμβολίασε τους οικοτρόφους.³⁵⁶

Εκτός από μικρές αδιαθεσίες, δεν εμφανίστηκαν στα παιδιά σοβαρές ασθένειες, ακόμη και ο ελώδης πυρετός, που κατέτρυχε δύο από τις μαθήτριες κατά την προσέλευσή τους στον Οίκο Τυφλών, καταπολεμήθηκε μετά από λίγες

³⁵⁴ Στο ίδιο, σελ. 26-27.

³⁵⁵ Στο ίδιο, σελ. 28.

³⁵⁶ Στο ίδιο, σελ. 28.

εβδομάδες. Η καθημερινή υγιεινή των παιδιών συμπληρωνόταν από πλύσεις των ματιών με χλιαρό χαμομήλι, αντισηπτικές πλύσεις, επιδέσεις αποστημάτων που πήγαζαν από τη φυσική κακουχία των παιδιών, καθαρισμό των αυτιών, μερικές φορές εξαγωγή δοντιών και μέτρα για την πρόληψη στομαχικών διαταραχών.³⁵⁷

Όσον αφορά την ενδυμασία και την καθαριότητα των παιδιών, λαμβανόταν μέριμνα ώστε το κάθε ένα από αυτά να έχει τα δικά του κλινოსκεπάσματα, πετσέτες και εσώρουχα. Το καλοκαίρι, οι τρόφιμοι στη Σχολή και στον κήπο κυκλοφορούσαν ξυπόλητοι και μόνο όταν έβγαιναν για περίπατο φορούσαν σανδάλια. Κάθε βράδυ έπλεναν τα πόδια τους με κρύο νερό. Το χειμώνα τα παιδιά φορούσαν κάλτσες και παπούτσια και κάθε Σάββατο λούζονταν και έκαναν μπάνιο με χλιαρό νερό. Οι αρχές που εφαρμόζονται, γενικά, ήταν: ντύσιμο ελαφρύ, ακάλυπτο κεφάλι, όσο το δυνατόν έκθεση στον καθαρό αέρα και παραμονή και κίνηση στην ύπαιθρο. Το χειμώνα καθημερινή λήψη μουρουνέλαιου, το καλοκαίρι μπάνια στη θάλασσα.³⁵⁸

Όλη η «αφρόκρεμα» της κοινωνικής, πνευματικής και οικονομικής ελίτ τής Αθήνας τής εποχής, παρέλασε κατά τον πρώτο χρόνο λειτουργίας του από τον Οίκο Τυφλών και υπέγραψε το αντίστοιχο βιβλίο επισκεπτών, προκειμένου να δει το ποιόν τού προσφερόμενου έργου και την απόδοσή του. Στον κατάλογο ξεχωρίζουν πολλά γνωστά ονόματα της αθηναϊκής κοινωνίας.³⁵⁹ Συνήθως οι επισκέπτες, αλλά και άλλοι δωρητές, προσέφεραν διάφορες δωρεές σε είδος για άμεση κατανάλωση και τέρψη των τροφίμων. Ενδεικτικά αναφέρουμε: Παπούτσια, ποδιές, θερινές ναυτικές στολές, φορέματα για τα κορίτσια, οκάδες τσιμουγίων για ύφανση ταπήτων, γλυκά, κόκκινα αυγά και τσουρέκια για το Πάσχα, σαίτες και βελόνες, παιχνίδια ντόμινο, πορτοκάλια, μανταρίνια, πίττα για την Πρωτοχρονιά, διάφορα χρηματικά ποσά για ιματισμό, χαρτί λευκό και ροζ για την κατασκευή χάρτινων σάκων, ζαχαρωτά, δώρα για το προσωπικό, σοκολάτες, οπωρικά, μαντολάτο, υλικά διδασκαλίας, γραφής και ανάγνωσης, χοντρό χαρτί για γραφή στο σύστημα Braille, παιχνίδι ντάμα, αναγνωστικά βιβλία στην γραφή Braille αντιγραφέντα από τη δωρήτρια, ένα κλειδοκύμβαλο Pleyel, χρηματικά ποσά «διά μίαν ευχαρίστησιν των παιδιών», γαλοπούλες, τούρτες, κουραμπιέδες, σκεύη οικιακής χρήσης, εκκρεμές ρολόι, κιβώτια με σταφίδες, πολλά παιχνίδια, κρέας για το Πάσχα, παραμύθια του Άντερσεν

³⁵⁷ Στο ίδιο, σελ. 28.

³⁵⁸ Στο ίδιο, σελ. 29.

³⁵⁹ Στο ίδιο, σελ. 30.

μεταφρασμένα από τον Δ. Βικέλα, πρώτο ελληνικό αλφαβητάριο προσαρμοσμένο από την Ειρήνη Λασκαρίδου για χρήση από τους μαθητές του Οίκου Τυφλών, παράθεση γευμάτων, χρήση ραπτικής μηχανής και κλειδοκουμβάλου, βόλτες στο Παλαιό Φάληρο, υλικά εργασιών και οικιακής χρήσης, συλλογές τυφολογικών φωτογραφιών, αντικείμενα και συγγράμματα τα οποία θα χρησίμευαν για τον καταρτισμό του Τυφολογικού μουσείου, συγγραφή του «Πρώτου Ελληνικού Αλφαβηταρίου» προσαρμοσμένο για χρήση από τους τυφλούς μαθητές, η σφραγίδα του Οίκου Τυφλών (η οποία σχεδιάστηκε από την αδελφή της Ειρήνης Λασκαρίδου και ζωγράφος, Σοφία), μεταλλικό γουδί, κούνια, πλαγγόνα, σύκα, νηπιακά πιάνα, μουσικό οργανέτο με δίσκους, εικόνισμα από τον πανάγιο τάφο, πασχαλινές λαμπάδες για τα παιδιά, πλήρη ρουχισμό, ζευγάρια χρησιμοποιημένων καλτσών, μπουρνούλαδο για όλα τα παιδιά, διδακτικά βιβλία, βαλσαμωμένα ζώα από το ζωολογικό μουσείο Αθηνών, άδεια επίσκεψης στο ζωολογικό κήπο, τσόχες για ύφανση ταπήτων, παιδιά καπέλα για καθημερινή χρήση.³⁶⁰

Αξίζει να αναφερθεί, ότι η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος, με την εγκύκλιό της υπ' αριθ. πρωτ. 1967 της 15ης Φεβρουαρίου 1908 προς τους, ανά το κράτος, Σεβασμιώτατους Ιεράρχες, τους καλεί κατ' έτος την Κυριακή του Τυφλού να κάνουν περιφορά δίσκου υπέρ του Οίκου Τυφλών σε όλους τους ιερούς ναούς της παροικίας τους και το ποσό να το αποστέλλουν στον Πρόεδρο του ιδρύματος, μητροπολίτη Αθηνών.³⁶¹

Σύμφωνα με τον ισολογισμό του 1907 -συνολικού ύψους 99.259,35 δραχμών- στο ενεργητικό του οίκου υπάγονται μία οικία στην οδό Λυκείου δωρεά του Κωνσταντίνου Σεβαστόπουλου αξίας 25.000 δραχμών, μία ομολογία της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος από κληροδότημα της Ελένης Δ. Βασιλείου αξίας 25.000 δραχμών, καταθέσεις στην Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος ύψους 36.049,20 δραχμών, μετρητά στο ταμείο 59,60 δραχμές, έπιπλα και σκεύη εγκατάστασης αξίας 2.270,05 δραχμών και για εξίσωση δαπάνες χρήσης του 1907 10,880,50 δραχμές.³⁶² Τα έσοδα από την περιφορά του δίσκου αποτέλεσαν σημαντικό οικονομικό στήριγμα καθ' όλη τη διάρκεια λειτουργίας του Οίκου Τυφλών, ακόμα και κατά τις δύσκολες πολυετείς περιόδους, που η χώρα βρισκονταν υπό το καθεστώς πολεμικών συρράξεων.

³⁶⁰ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1907, ό.π., σελ. 39-41.

³⁶¹ Στο ίδιο, σελ. 44.

³⁶² Στο ίδιο, σελ. 10.

1909

Ο Οίκος τίθεται από το 1909 και μετά υπό την προστασία της πριγκίπισσας Μαρίας, η οποία μάλιστα κάνει δωρεά κατά το έτος αυτό ύψους 500 δραχμών και 1420 χρυσών φράγκων για την αγορά ενός τυπογραφείου. Από τα χρήματα αυτά παραγγέλθηκε μία εκτυπωτική μηχανή αντί 895,85 φράγκων και ένα πιεστήριο. Με το υπόλοιπο δε ποσό, επρόκειτο να παραγγελθούν οι αναγκαίες για την εκτύπωση πλάκες και εκτυπωτικό υλικό.³⁶³

Κατά το 1908 οι τρόφιμοι ανέρχονται σε 16 (10 αγόρια και 6 κορίτσια, ηλικίας από 8 έως 14³⁶⁴) και εξαιτίας της αύξησής τους νοικιάστηκε και το διπλανό οίκημα από εκείνο όπου εστεγάζετο μέχρι τώρα, προκειμένου να γίνει ενδιαίτημα για τα κορίτσια, προστέθηκε δε στο ίδιο το κτήριο ένα μικρό διαμέρισμα για να γίνεται η διδασκαλία των τροφίμων.³⁶⁵ Η Εφορεία τού Οίκου Τυφλών με το κληροδότημα του Ν. Αμπέτ αγόρασε οικόπεδο δίπλα στην Αγία Ελεούσα στη μεγάλη λεωφόρο που περνούσε ο τροχιόδρομος Αθηνών-Φαλήρου, έκτασης 10.000 πήχων, αντί τού ποσού 20.105,25 δραχμών. Το υπόλοιπο κληροδότημα, μετά την αγορά τού οικοπέδου, παρέμεινε κατατεθειμένο σε χωριστό λογαριασμό εντόκως και ανερχόταν σε 69.416,70 δραχμές.³⁶⁶

Σύμφωνα με τη λογοδοσία τής Ειρήνης Λασκαρίδου τού 1909, ο περιορισμένος αριθμός των τροφίμων τού Οίκου Τυφλών οφείλεται αφενός μεν στην άγνοια και την αμέλεια των γονέων, στην κακοβουλία των οικείων οι οποίοι εκμεταλλεύονται τη δυστυχία τους και αφετέρου στην οικονομική ανεπάρκεια του ιδρύματος.³⁶⁷

Κάθε μήνα οι τρόφιμοι ετύγχαναν τιμητικών διακρίσεων οι οποίες εξαρτιόνταν όχι μόνο από την επίδοσή τους στα μαθήματα, αλλά και από τον συνυπολογισμό της συμπεριφοράς τους και τα κατασκευασθέντα από αυτούς χειροτεχνήματα. Αυτό συνέβαλε στο να διεγείρει τη διάθεσή τους για πρόοδο και

³⁶³ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1909, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 6, 7 & 31.

³⁶⁴ Στο ίδιο, σελ. 26.

³⁶⁵ Στο ίδιο, σελ. 6.

³⁶⁶ Στο ίδιο, σελ. 7.

³⁶⁷ Στο ίδιο, σελ. 11.

στην μεταξύ τους ευγενική άμιλλα. Σε όσους λάμβαναν διάκριση τους ανέθεταν εργασίες που αποδείκνυαν ότι χαίρουν της εμπιστοσύνης της διεύθυνσης ως προς τις ικανότητές τους και λάμβαναν κατά προτεραιότητα μέρος σε ωραίους περιπάτους. Τις Κυριακές και τις γιορτές τα παιδιά ντύνονταν εορταστικά, πήγαιναν στην εκκλησία ή διάβαζαν το Ευαγγέλιο και έψελναν και αν ο καιρός ήταν καλός πήγαιναν περιπάτους ή εκδρομές. Επίσης έτρωγαν καλύτερο φαγητό, φρούτα ή γλυκά το μεσημέρι, εκτός του καθιερωμένου απογευματινού δειλινού. Με τη διδασκαλία και την ευχάριστη διαβίωση, όπως παρατηρεί η Λασκαρίδου, τα παιδιά τα οποία ήταν πριν μελαγχολικά και παρουσίαζαν αφύσικες τάσεις, όπως συσπειρωμένα στο έδαφος με τα χέρια στα μάτια τους ή κινούμενα σπασμωδικά και νευρικά, μετά την παραμονή τους και την παρακολούθηση του προγράμματος στον Οίκο Τυφλών, είναι πλάσματα γεμάτα ζωή, που χαίρονται και γελούν, παίζουν παιχνίδια όπως και τα άλλα παιδιά, διοργανώνουν μικρά πανηγύρια, παίζουν πόλεμο με ξύλινα όπλα, χάρτινες σημαίες και περικεφαλαίες, μοιράζουν προσκλήσεις προκειμένου να βαφτίσουν τις κούκλες τους, χορεύουν, παίζουν μικρές θεατρικές κωμωδίες και δοκιμάζουν να συντάξουν εφημερίδα. Αξιοσημείωτο δε είναι, ότι από τις αγαπημένες ενασχολήσεις τους κατά τις μέρες αυτές, ήταν η ανάγνωση βιβλίων και η αλληλογραφία με τους οικείους τους.³⁶⁸

Τα παιδιά επιδίδονταν με μεγάλη δεξιοτεχνία στη χειροτεχνία κι έτσι τα μεγαλύτερα από αυτά δέχονταν παραγγελίες για επιδιόρθωση «καλαμοπλέκτων» καρεκλών, με αντίτιμο από 3 έως 5 δραχμές. Επίσης κατασκεύαζαν αμπαζούρ από χάντρες, που είχαν αποκτήσει μεγάλη φήμη στη μεγαλοαστική αθηναϊκή κοινωνία, καθώς και καλάθια διαφόρων μεγεθών από ψάθα και χόρτο. Τέλος, ύφαιναν στον αργαλειό με μεγάλη επιδεξιότητα. Τα κατασκευαζόμενα είδη τιμολογήθηκαν και άρχισαν να πωλούνται κανονικά από το παράρτημα της σχολής, ιδίως καθίσματα, πλεκτά ξεσκονιστήρια, ηνία, διχτυωτοί σάκοι, τσόχινα υφαντά χαλιά και μαξιλάρια και πλεκτές παντόφλες από χόρτο.³⁶⁹

Η Λασκαρίδου εκφράσει τον θαυμασμό της για την επίδραση που ασκεί πάνω στους τυφλούς μαθητές η ανάγνωση βιβλίων. Δείχνουν να την προτιμούν περισσότερο από κάθε άλλη ενασχόληση: «Μόνον όστις έζησε μετά των παιδίων μας δύναται να ομολογήση οποίαν σημασία έχει το βιβλίον δι' αυτά. Είναι κουρασμένα; η

³⁶⁸ Στο ίδιο, σελ. 17-19.

³⁶⁹ Στο ίδιο, σελ. 19-20.

ανάγνωσις τα αναπαύει· είναι άτακτα; εν βιβλίον τα ησυχάζει ευθύς· είναι λυπημένα; αναγινώσκουν και παρηγορούνται. Όταν ακούωμεν τους μεγαλειτέρους μας εκφράζοντας θαυμασμόν εν των μέσω σελίδος τινός της ιστορίας της αρχαίας Ελλάδος ή ενθουσιασμόν δια τινα ηρωϊκήν νίκην της Επαναστάσεως, δεν εκπληττόμεθα τόσον, όσον όταν βλέπωμεν εκ των μικρών μας και αυτόν τον ασθενικώς νωθρόν και κωμικώς λαίμαργον Κυριάκον μας θέτοντα υπεράνω πάσης άλλης απολαύσεως την ανάγνωσιν νέου τινός βιβλίου. Όστις είπει, ότι οι τυφλοί δεν χρειάζονται πολλές γνώσεις, εκείνος δεν εγνώρισεν ή δεν ηγάπησεν αυτούς. Πώς να αισθανθεί ενδιαφέρον δια την ζωήν όστις ουδέν εξ αυτής γνωρίζει; Το βιβλίον είναι το φως των αομμάτων· αυτό γεννά την σκέψιν· και η σκέψις παρασυρομένη από τα αισθήματα τα πηγάζοντα εκ της θιγομένης ευαισθησίας της καρδιάς τι άλλο είναι ει μη η ψυχική έξαρσις προς τα άφθαστα ύψη του αιωνίου τελείου;»³⁷⁰

Από τον Οίκο Τυφλών μπορούσαν να προμηθευτούν οι τυφλοί υλικά για γραφή και ανάγνωση, όπως: χαρτί, μικρές πινακίδες από αλουμίνιο εν είδει σημειωματαρίου μαζί με κέντρο (6,50 δρχ.), κατάλληλες πινακίδες για αντιγραφή με κέντρο (9 δρχ.), μηχανές για αντιγραφή συστήματος Picht (92 δρχ.), τυπωμένες σελίδες από λευκοσίδηρο για διευκόλυνση της ανάγνωσης των αρχαρίων (30 λ.) και πολλά άλλα είδη χρήσιμα για τους τυφλούς.³⁷¹

Μορφωμένες αστές της εποχής στις προηγμένες ευρωπαϊκές χώρες αντέγραφαν με πινακίδα ή με τις ειδικές γραφομηχανές βιβλία στην γραφή Braille. Συγκεκριμένα, στη Γαλλία την εποχή εκείνη υπήρχαν 1500 εθελοντές και εθελόντριες που επιδίδονταν ερασιτεχνικά σε αυτή την ενασχόληση. Η Λασκαρίδου έκανε έκκληση να ενδιαφερθούν και στην Ελλάδα άτομα να ασχοληθούν με την αντιγραφή αντίστοιχων βιβλίων, την επιλογή των οποίων θα έκανε η διεύθυνση του Οίκου Τυφλών. Στη βιβλιοθήκη του ιδρύματος υπήρχαν μέχρι τότε οι παρακάτω τίτλοι βιβλίων: 1) *Γραμματική τής Ελληνικής Γλώσσης* τής Ειρήνης Λασκαρίδου, 2) *Εικόνες παιδικού βίου* τής Αικατερίνης Λασκαρίδου, 3) *Εκδρομή δύο παιδων εις Πειραιά* τής Ειρήνης Λασκαρίδου, 4) *Ιστορία τής αρχαίας Ελλάδος*, Σκορδέλη και Αρ. Κουρτίδου, 5) *Ιστορία τής νεωτέρας Ελλάδος*, Αρ. Π. Κουρτίδου, 6) *Ο μικρός έμπορος*, Βάμπα, 7) *Ο Μαργαριταρένιος Σταυρός. Η επαίτις*, από το γαλλικό, 8) *Η μικρά αλώπηξ. Ο*

³⁷⁰ Στο ίδιο, σελ. 20.

³⁷¹ Στο ίδιο, σελ. 20.

Γερολάμπρος, από το γαλλικό, 9) *Παιδικά αναγνώσματα*, από το αγγλικό από την Αμ. Βαλσάμου, 10) *Παραμύθια* τού Γ. Δροσίνη.³⁷²

Οι επισκέψεις μελών επιφανών οικογενειών τής αθηναϊκής κοινωνίας συνεχίστηκαν και το 1909, προεξαρχούσης της βασιλόπαιδος πριγκίπισσας Μαρίας.³⁷³

1910

Το 1910 για πρώτη φορά η Ελλάδα μετείχε στο παγκόσμιο τυφλολογικό συνέδριο, που πραγματοποιήθηκε στη Βιέννη τον μήνα Ιούλιο, στο οποίο αντιπροσωπεία τού Οίκου Τυφλών έκανε ανακοινώσεις για τις εκπαιδευτικές προόδους των τυφλών τής χώρας και όπου εκτέθηκαν χειροτεχνήματα των τροφίμων.³⁷⁴

Μεγάλη φροντίδα για την ομαλή σωματική ανάπτυξη και υγεία των τροφίμων επεδείκνυε η διεύθυνση του Οίκου Τυφλών και τηρούσε συγκεκριμένα συγκριτικά στοιχεία για την κατάσταση των μαθητών κατά την είσοδό τους στο ίδρυμα ως την ημέρα παράθεσης σχετικού πίνακα στη λογοδοσία τού 1910:

³⁷² Στο ίδιο, σελ. 21.

³⁷³ Στο ίδιο, σελ. 22.

³⁷⁴ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1910, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 11.

Συγκριτικός Πίναξ οωματικής ανάπτυξεως των οφθαλμών μαθητών του Οίκου Τυφλών

1910-1911		Όνοματεπώνυμον	'Ανάστημα εἰς μέτρα										Βάρος		1911	
Τάξις φοιτήσεως	Ἔτη		1907		1908		1909		1910		1911		εἰς δικάδας		δύναμις	
			A'	B'	A'	B'	A'	B'	A'	B'	A'		δεξιὰς	ἀρι- στερῶν		
			ἕξαμ.	ἕξαμ.	ἕξαμ.	ἕξαμ.	ἕξαμ.	ἕξαμ.	ἕξαμ.	ἕξαμ.	ἕξαμ.	ἕξαμ.	1909	1911	χειρὸς	χειρὸς
Δ' προτύπου	14	Γεώργιος Γαλαῖος . . .	1,33	1,35	1,37	1,40	1,44	1,48	1,56	1,60	1,64	29 ¹ / ₂	40	50	90	
Δ' »	13	Μαρία Κωνσταντίνου .		1,20	1,22	1,26	1,28	1,31	1,35	1,40	1,42	23 ¹ / ₂	35	53	44	
Δ' »	12	Αἰκατερίνη Κορασιῶδου.			1,32	1,33	1,35	1,38	1,43	1,47	1,50	24	35	56	47	
Δ' »	13	Νικόλαος Μπασιτσῆνας .			1,25	1,26	1,27	1,30	1,33	1,38	1,43	20	27	44	42	
Δ' »	12	Κωνσταντῖνος Μπίμπας .			1,24	1,26	1,27	1,28	1,30	1,34	1,37	18	21	32	25	
Γ' »	11	Σταματῖνα Μπατῖστα .	1,17	1,19	1,24	1,26	1,29	1,33	1,37	1,41	20 ¹ / ₂	28 ¹ / ₂	40	28		
Γ' »	10	Νικόλαος Κωνσταντίνου	1,13	1,14	1,17	1,20	1,22	1,25	1,28	1,32	19 ¹ / ₂	23	30	30		
Γ' »	15	Εὐαγγελία Λουδάρου . .			1,32	1,34	1,34	1,35	1,36	1,36	27	31 ¹ / ₂	35	32		
Γ' »	9	Ζαχαρίας Καλόγηρος . .						1,16	1,21	1,25	—	21	25	25		
Β' »	9	Κυριάκος Ἄντωνίου . .	1,06	1,12	1,13	1,15	1,16	1,18	1,21	1,23	1,26	18	20 ¹ / ₂	28	30	
Α' »	10	Δημόσθ. Ἀντωνόπουλος .			1,21	1,22	1,23	1,25	1,28	1,31	19	21	10	0,06		
Α' »	7 ¹ / ₂	Νικ. Ἰάσον Τράγγιας . .					0,96	0,99	1,02	1,04	1,06	11 ¹ / ₂	13 ¹ / ₂	25	30	
Α' »	12	Δημήτριος Ζαννάκης . .						1,21	1,26	1,30	—	26	50	45		
Νηπιαγωγ.	13	Ἀλεξάνδρος Πολίτης . .				1,25	1,26	1,27	1,29	1,31	17	17	15	20		
»	11	Ἀφροδίτη Κουμάντου . .						1,26	1,30	1,35	—	29	40	40		
»	11	Ἰσιδώρα Περιβολοφάνου						1,27	1,30	1,32	—	25	40	28		
»	6	Κωνστ. Παπαδόπουλος .							1,03	1,06	—	15	10	10		
»	8	Σωτήριος Βελέντζας . .							1,09	1,12	—	15	22	13		

(Πηγή φωτογραφίας: *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1910, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 12).

Κατά το 1910 πάνω από 500 άτομα επισκέφθηκαν το ίδρυμα, μεταξύ των οποίων πολλοί Ανατολίτες, Κρήτες, Ομογενείς, καθώς και μαθητές και μαθήτριες του Διδασκαλείου των Νηπιαγωγών, της Γ τάξης του Διδασκαλείου του εσωτερικού Αρσακείου, του Παρθεναγωγείου Αθηνών Α. Σκορδέλη και Σ. Χουρμούζη, του Παρθεναγωγείου Πειραιώς αδελφών Παπακώστα και του Δραγατσειού Λυκείου.³⁷⁵

Για πρώτη φορά από την λειτουργία τού Οίκου Τυφλών, δύο τρόφιμοι προσβλήθηκαν από τύφο, οι οποίοι μετά από δωρεάν νοσηλεία δύο και τριών μηνών αντίστοιχα στο νοσοκομείο των παιδών αποθεραπεύθηκαν πλήρως, χωρίς να επεκταθεί η νόσος και σε άλλους μαθητές.³⁷⁶

Μεταξύ των προσφορών σε είδος, εκτός των καθιερωμένων γλυκισμάτων και χρηματικών δωρεών για περιπάτους των μαθητών, σημειώνουμε τη δωρεά ενός ανάγλυφου γεωγραφικού χάρτη από δέρμα, την προσφορά ενός θαλάσσιου πλου στον

³⁷⁵ Στο ίδιο, σελ. 16.

³⁷⁶ Στο ίδιο, σελ. 17.

κόλπο τής Σαλαμίνας μέχρι την Ελευσίνα για όλους τους μαθητές, ένα δέρμα φιδιού και νύχια λιονταριού.³⁷⁷

Προφανώς, μετά από ενέργειες του Οίκου Τυφλών, για τη διάδοση του έργου και την ανεύρεση μαθητών, το υπουργείο των Εσωτερικών εκδίδει εγκύκλιο υπ' αριθμ. 27817 και με ημερομηνία 18 Σεπτεμβρίου 1910, απευθυνόμενη προς τους νομάρχες, τους οποίους καλεί να ζητήσουν από τους οικείους δήμους αφενός μεν να γίνουν συνδρομητές στον Οίκο Τυφλών και αφετέρου, μέσω των δασκάλων, των αστυνομικών αρχών και των ιερέων, να κάνουν γνωστό στους γονείς των τυφλών παιδιών την ύπαρξη και την λειτουργία τού ιδρύματος και να τους παροτρύνουν να αποστείλουν τα παιδιά τους προς φοίτηση, εάν μεν έχουν την οικονομική ευχέρεια ιδίως εξόδους, διαφορετικά με έξοδα τού Δήμου στον οποίο ανήκουν, τα οποία θα εγγράφονται στον οικείο προϋπολογισμό και θα είναι ύψους 600 δραχμών ετησίως.³⁷⁸

Τέλος, η Ιερά Σύνοδος εξέδωσε ποιμαντορική εγκύκλιο, προκειμένου να αναγνωστεί σε όλους τους ιερούς ναούς, κατά την ημέρα τής Κυριακής τού Τυφλού, με παραινήσεις για την ενίσχυση του δίσκου, ο οποίος περιφέρεται την ημέρα αυτή για την ενίσχυση της δράσης τού Οίκου Τυφλών Καλλιθέας.³⁷⁹

1911

Το 1911 οι τρόφιμοι αυξάνονται σε 20. Στην περιουσία του Οίκου Τυφλών προστέθηκε και το κληροδότημα του Παναγή Χαροκόπου, το οποίο ανερχόταν σε 3000 δραχμές ετησίως. Επίσης, η πριγκίπισσα Μαρία έκανε δωρεά 1000 δραχμών καθώς και «ωραιότατον κλειδοκύμβαλον Pleyel» και ο διάδοχος έκανε δωρεά 1000 δραχμών, χάρη στην οποία περιέλαβε στη στέγη του μικρή τυφλή και ορφανή από την Μακεδονία. Η Εθνική τράπεζα εξακολούθησε την υποτροφία δύο τροφίμων, καθώς και άλλοι φιλόανθρωποι που θέλησαν να κρατήσουν την ανωνυμία τους. Η τράπεζα Αθηνών ανέλαβε την υποτροφία ενός μαθητή από το 1911. Επίσης, κατατέθηκαν 2560 δραχμές από ανώνυμη κυρία σε μνήμη της Ελένης Ζαρίφη, προκειμένου να διατεθούν για την υποτροφία και άλλου μαθητή. Η Ελληνική κυβέρνηση συνέδραμε στο έργο του Οίκου Τυφλών με χίλιες δραχμές. Άλλοι

³⁷⁷ Στο ίδιο, σελ. 18.

³⁷⁸ Στο ίδιο, σελ. 26.

³⁷⁹ Στο ίδιο, σελ. 29.

δωρητές προσέφεραν μικρότερα ποσά. Παρ' όλες τις προαναφερθείσες υποτροφίες, ο Οίκος Τυφλών ιδίοις εξόδοις διατηρούσε εννέα άπορους τυφλούς.³⁸⁰

Ήδη κατά το 1911 άρχισε ανεγειρόμενο με κληροδότημα του Νικόλαου Αμπέτ, μεγαλοπρεπές οίκημα στο προς τούτο ήδη αγορασθέν οικόπεδο δίπλα στην εκκλησία της Αγίας Ελεούσας στην Καλλιθέα. Το έργο προϋπολογίστηκε σε 130.000 περίπου, ενώ το κληροδότημα ανήλθε εντόκως σε 92.000 δραχμές.³⁸¹

Την ιατρική περίθαλψη κατά το έτος αυτό προσέφεραν ανιδιοτελώς οι: Νικόλας Π. Κυριακός (παιδίατρος), Μιλτ. Λούκας (γιατρός), Παν. Κρέμος (γιατρός), Ιωάννης Μπίστης (οφθαλμίατρος) και Λυκούργος Κόκκορης (οδοντίατρος).

Η Ειρήνη Λασκαρίδου στη λογοδοσία της, προκειμένου να αποδείξει τα αποτελέσματα της παρεχόμενης εκπαίδευσης επί τέσσερα έτη στον Οίκο Τυφλών, παραθέτει χαρακτηριστική επιστολή μαθητή, η οποία συνοψίζει την αλματώδη εξέλιξη παιδιών. Η επιστολή έχει ως εξής: «Καλλιθέα Αθηνών 8 Ιανουαρίου 1912. Αγαπητοί μοι γονείς και αδελφοί. Από τας ημέρας καθ' ην έλαβον την τελευταίαν σας επιστολήν και είδον την θλιβεροτάτην είδησιν της απωλείας του προσφιλούς μας εξαδέλφου συμμερίζομαι την μεγάλην σας λύπην. Φευ! ήτο η τελευταία φορά προ δύο ετών όπου τον είδον! Εις την αγαπητήν μου θείαν και θεϊόν εκφράζω τα θερμά συλλυπητήριά μου. Σας ευχαριστώ πολύ δια τα ευχάς του νέου έτους... Την παρελθούσαν εορτήν των Χριστουγέννων, ην προ πολλού ανεμένομεν, διήλθομεν εν πλήρει ευχαριστήσει. Από της παραμονής της εορτής ταύτης ήρξατο μέγιστη κίνησις και ζωηρότης, μετά χαράς δε παραλαμβάναμεν τα γλυκίσματα και δώρα των πολλών φιλόστοργων προστατών μας. Την δε επομένην το απόγευμα εκλήθημεν πάντες εις την οικείαν της Κας Διευθυντριάς μας, όπου εψάλλαμεν επίκαιρους Εκκλησιαστικούς ψαλμούς, ηκούσαμεν ωραία διηγήματα και διεσκεδάσαμεν. Την δευτέραν ημέραν άπαντες ομού επεσκέφθημεν εις Παλαιόν Φάληρον τον ζωολογικόν κήπον, όπου ως πάντοτε πολύ εγελάσαμεν. Η ημέρα ήτο καλή και η θερμοκρασία ευχάριστος· αλλ' ο πνέων άνεμος ήτο νότιος και ότε επλησιάσαμεν εις την ακτήν ηκούσαμεν την θάλασσαν, ήτις ήτο λίαν ταραγμένη και εφάινετο εις την φαντασίαν του ανθρώπου μεγαλοπρεπείς. Ωσαύτος και τας ημέρας του νέου έτους επεκράτησεν εν τη Σχολή μας μεγαλειτέρα έτι φαιδρότης. Την παραμονήν εκάμαμεν μια μικράν εορτήν ες ην

³⁸⁰ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1911, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 5-6.

³⁸¹ Στο ίδιο, σελ. 7.

επάλλαμεν και απηγγείλαμεν ποιήματα ιδικά μας επαίξαμεν εις ορχήστραν και τέλος και μιαν κωμωδίαν παιζομένην υπό πέντε προσώπων και ονομαζομένην "Ο Απειθείς". Εις ταύτην δε έλαβα και εγώ μέρος, παίζων το μέρος της Φρώσως. Ω! αν ήσθε πλησίον μου να ιδήτε πώς είχαν γίνει κόρη πόσον θα εγελούσατε. Μετά ταύτα η καλή μας Κα Ειρήνη έκοψε την πήτταν και κατόπιν εμοίρασε τα δώρα. Εκτός άλλων πολλών παιγνίων, οι 4 συμμαθηταί μου και εγώ ελάβομεν, ως μεγαλείτεροι, ανά εν χρηματοφυλάκιον με πέντε δραχμάς, όσοι δε εκ των μαθητών της Σχολής γνωρίζουν μουσικήν έλαβον ωραία βιβλία με τερπνά τεμάχια: εγώ έλαβον και δια πιάνον και δια μανδολίνον. Αλλά και η επόμενη ημέρα ήτο διασκεδαστικότετη, διότι και πάλιν εκλήθημεν εις την οικίαν της Κας Διευθυντριάς μείναντες μέχρι της ογδόης εσπερινής ώρας. Εκεί... Ανεχωρήσαμεν ευχαριστούντες εκ βάθους ψυχής την φιλόστοργον ημών μητέρα Καν Ειρήνην και παρακαλούντες τον Ύψηστον όπως διαφυλάττη επί σειράν πολλών ετών τον καλόν μας αυτόν άγγελον. Επίσης και τας επομένας ημέρας διήλθομεν πολύ ευχάριστα και αύριον πλέον αρχίζομεν και πάλιν κανονικώς τα μαθήματά μας. Ταύτα είναι τα γεγονότα των ημερών, αίτινες δυστυχώς παρήλθον. Ελπίζων ότι άπαντες οι εν τω οίκω απολαμβάνετε άκρας υγείας, σας ασπάζομαι γλυκά, ο αγαπών σας υιός και αδελφός. Νικολάκης».³⁸²

Η βιβλιοθήκη εμπλουτίστηκε με τους παρακάτω τίτλους βιβλίων στη γραφή Braille³⁸³:

Αναγνωσματάριον. Βλασίου Σκορδέλη	4 τόμοι
Ο Αιμίλιος. Μετάφρασις Βαμπά	1 τόμος
Απόδειπνον Μικρόν	1 τόμος
Αινίγματα	1 τόμος
Αρχαία ελληνική μυθολογία. Εκ του γερμανικού: Ε. Λ.	5 τόμοι
Γραμματική κατά τας απαιτήσεις της στιγμογραφίας. Μέρος Α': Επ. Λασκαρίδου	1 τόμος
Γουλιέλμος Δαίρπελδ: Κ. Μ.	1 τόμος
Δαίδαλος και Ίκαρος	1 τόμος
Διηγήσεις αγωνιστού: Γεωργίου Δροσίνη	2 τόμοι
Ελληνικόν Αλφαβητάριον: Επ. Λασκαρίδου Μέρη τρία	3 τόμοι
Εκδρομή δύο παιδών εις Πειραιά. Ο κρυμμένος θησαυρός: Ε. Λ.	1 τόμος
Εικόνες παιδικού βίου: Αικατερίνη Λασκαρίδου	2 τόμοι

³⁸² Στο ίδιο, σελ. 11-12.

³⁸³ Στο ίδιο, σελ. 16-18.

Ελληνικόν αναγνωσματάριον: Χαρ. Παπαμάρκου	6 τόμοι
Ιστορία της Αρχ. Ελλάδος: Βλ. Σκορδέλη και Αρ Κουρτίδου	2 τόμοι
Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος: Αρ. Π. Κουρτίδου	3 τόμοι
Κέρκυρα: Γ. Τσοκοπούλου	1 τόμος
Ο μικρός έμπορος: Μετάφρασις Βαμπά	2 τόμοι
Το μικρόν αρνίον: Μετάφρασις Δασκαλάκη	2 τόμοι
Ο μαργαριταρένιος σταυρός. Η Επαίτις: Εκ του γαλλικού	1 τόμος
Η μικρά αλώπηξ. Ο Γερολάμπρος.: Εκ του γαλλικού	1 τόμος
Ολιγόστιχα. Παραγγέλματα. Παροιμιαί	1 τόμος
Παραμύθια δανικά Άντερσεν: Μετάφραση Δ. Βικέλα	3 τόμοι
Παραμύθια ελληνοπαιδών: Αρσινόης Παπαδοπούλου	2 τόμοι
Παιδικά αναγνώσματα: Εκ του αγγλικού Αμ. Βαλσάμου	3 τόμοι
Παραμύθια: Γεωργ. Δροσίνη	2 τόμοι
<u>Συλλογή παιδικών ποιημάτων: Διαφόρων Ελλήνων Ποιητών</u>	
Μέρος Α'. Θρησκεία	1 τόμος
Μέρος Β'. Φύσις	1 τομος
Μέρος Γ'. Βίος	1 τόμος
Μέρος Δ'. Οικογένεια	1 τόμος
Μέρος Ε'. Πατρίς	2 τόμοι
Μέρος ΣΤ'. Μύθοι	1 τόμος
Μέρος Ζ'. Ανάμικτα	2 τόμοι
Η τέρψις των Παιδών: Αικατερίνη Λασκαρίδου	2 τόμοι
Ταξίδιον του έτους 1910 (Επιστολαί): Ειρ. Λασκαρίδου	2 τόμοι
Φυσιογνωμία: Σπύρος Σαμάρας: Παύλου Νιρβάνα	1 τόμος

Γαλλικά

Abrégé orthographique Français	1 τόμος
Arithmétique Élémentaire	1 τόμος
Histoire de France (Recueil Des Résumés). Ernest Lavisce	1 τόμος
Index de Notation classique	1 τόμος
Deux Contes par Perrault	1 τόμος
Lectures pour l' Adolescent	2 τόμοι
Methode de lecture	1 τόμος
Choix de Contes pour Enfants: Schmid	2 τόμοι

Γερμανικά

Ergänzungen zum Brailleschen - Musikschrift - System	1 τόμος
Zahlentafel	1 τόμος

Μουσική

Blüten aus dem Kindergarten Op. 130 Heft 1 und 2: A. Löschhorn	1 τόμος
Extrait de la méthode de Violon: Ch. de Bériot	2 τόμοι
Etudes de la Vélocite pour piano: Ch. Gzerny Op. 299	1 τόμος
Méthode de Piano pour les Enfants: Ad. le Carpentier	1 τόμος
Retraite, Marche: E. Patierno (Mandoline et Piano) Mademoiselle: E. Mezzacapo	1 τόμος
Extrait: La fille du régiment: Ferd. Beyer (Piano)	1 τόμος
Cavalleria Rusticana. Intermezzo: P. Mascagni (Piano)	1 τόμος
Sourire d' Avril. Valse: M. Δ.	1 τόμος

Παρατηρούμε ότι η βιβλιοθήκη, εκτός από λογοτεχνικά έργα, εμπλουτίστηκε και με βιβλία ξενόγλωσσα γαλλικής και γερμανικής, καθώς και εκμάθησης μουσικής. Η αύξηση του αριθμού των βιβλίων οφείλεται στην αντιγραφή τους από τους πιο ικανούς τροφίμους για αντιγραφή, εκτύπωση και βιβλιοδετική.

Από τους πλέον επωνύμους που επισκέφθηκαν τον Οίκο Τυφλών κατά το 1911, αναφέρουμε τον Πατριάρχη Αλεξανδρείας Φώτιο και την ταμία του Παγκόσμιου Γυναικείου Συνδέσμου από τον Καναδά κυρία Sophie Sanford.³⁸⁴

Κατά το προαναφερθέν έτος διενεργήθει λαχειοφόρος αγορά υπέρ του έργου του Οίκου Τυφλών, κατά την οποία οι τρεις πρώτοι λαχνοί κέρδιζαν μία σιγαροθήκη, μία σπιρτοθήκη και μία πίπα αξίας 800 περίπου δραχμών, προσφερθείσες από ανώνυμο δωρητή και ο τέταρτος λαχνός κέρδιζε ένα βελούδινο μαξιλάρι διακοσμημένο με έγχρωμη πυρογραφία, προσφερθέν από την δεσποινίδα Emma Gropengiesser. Εκτός από αυτά, άλλοι 130 τυχεροί κέρδισαν εργασίες των τυφλών και άλλα αντικείμενα, που πρόσφεραν δωρητές για το σκοπό αυτό. Το «Πρότυπο Εκπαιδευτήριο» του κυρίου Ηλ. Κωνσταντινίδου και η «Ελληνο-γαλλική Σχολή του κυρίου Μεταξά», διενήργησαν έρανο και αγόρασαν διάφορα μουσικά όργανα για την μουσική εκπαίδευση των μαθητών του Οίκου Τυφλών, όπως: 1 βιολί, 1 πλαγιάυλο, 1 μαντολίνο, 1 κιθάρα και 1 βιολοντσέλο.³⁸⁵

³⁸⁴ Στο ίδιο, σελ. 18-19.

³⁸⁵ Στο ίδιο, σελ. 20-21.

1912

Το 1912 αποπερατώνεται το κτήριο του Οίκου Τυφλών και εγκαθίστανται σ' αυτό οι τρόφιμοι και όλες οι υπηρεσίες του. Συνολικά κόστισε 167.884,90 δραχμές και το υπόλοιπο του ποσού από το κληροδότημα του Αμπέτ συμπλήρωσε από τα δικά του έσοδα ο Οίκος Τυφλών, έτσι ώστε τα επόμενα έτη ήταν φυσικό να αναμένεται κάποια οικονομική στενότητα στη λειτουργία του. Το νέο κατάστημα περιείχε όλα τα αναγκαία διαμερίσματα για διδασκαλία και εργασία των τροφίμων και η Εφορεία προέβλεπε ότι θα μπορούσε να περιθάλλει έως και 40 τροφίμους, αλλά και έφηβους τυφλούς οι οποίοι θα μπορούσαν να εργάζονται στα εργαστήρια, εάν ιδρύονταν εκτός Σχολής τα αντίστοιχα υπνωτήρια.³⁸⁶

Παρ' ό,τι εθνικές ανάγκες (βαλκανικοί πόλεμοι) έθεσαν σε δεύτερη μοίρα το ενδιαφέρον του κοινού για εισφορές στον Οίκο, εν τούτοις, οι συνήθεις φιλάνθρωποι εξακολούθησαν να προσφέρουν τον οβολό τους και δεν παρατηρήθηκαν σημαντικές μειώσεις των εσόδων. Νέες υποτροφίες προσφέρθηκαν μία για έναν τυφλό κερκυραίο από την Διαχειριστική Επιτροπή του κληροδοτήματος του Παλατιανού και μία από το υπουργείο Εξωτερικών. Πρέπει να αναφερθεί και το κληροδότημα της Φανής Μ. Ζαρίφη που ανερχόταν σε 250 λίρες.³⁸⁷

Οι τρόφιμοι το 1912 ανέρχονται σε 22, οι 11 από τους οποίους συντηρούνταν με έξοδα του Οίκου Τυφλών. Επίσης, στον κατάλογο των τροφίμων αναφέρεται και ο πρώτος αυτοσυντήρητος μαθητής του Οίκου Τυφλών, ο Ευάγγελος Πλουμιστός, από την Κορινθία.³⁸⁸

Την άνοιξη του 2012 ενέσκυψε επιδημία ιλαράς στο ίδρυμα, η οποία ταλαιπώρησε για αρκετούς μήνες τους τροφίμους, χωρίς ωστόσο να τους αφήσει κάποια αναπηρία.

Η πρώτη διανυκτέρευση των μαθητών στο νεοανεγερθέν Αμπέτειο Μέλαθρο, όπως ονομάστηκε το κτήριο προερχόμενο κυρίως από το κληροδότημα του Ν. Αμπέτ, έγινε στις 30 Αυγούστου 2012. Πολύ σημαντική ήταν για τους τυφλούς μαθητές η προσφορά του Ωδείου Αθηνών, το οποίο τους επέτρεψε να παρακολουθήσουν δωρεάν τις περισσότερες συναυλίες του Δημοτικού Θεάτρου. Ο καθηγητής του

³⁸⁶ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1912, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σ. 5.

³⁸⁷ Στο ίδιο, σ. 6.

³⁸⁸ Στο ίδιο, σ. 7, 23.

ωδείου κύριος Γ. Χωραφάς προσεφέρθη να παραδίδει δωρεάν μαθήματα βιολιού σε ταλαντούχους μαθητές και ο κύριος Λ. Πιτσούλης προσεφέρθη να συνοδεύει τους τροφίμους σε θαλάσσια λουτρά.³⁸⁹

Πολλοί νέοι τίτλοι λογοτεχνίας γαλλικών και διδασκαλίας της μουσικής προστέθηκαν στη βιβλιοθήκη Braille του Οίκου Τυφλών και κατά το έτος αυτό.³⁹⁰

Την άνοιξη του 1912 τον Οίκο Τυφλών επισκέφθηκε ο πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος και όταν τα μικρά παιδιά τον περιστοίχισαν ρωτώντας «Πότε θα πάρωμεν την Κρήτην;» αυτός απάντησε συγκεκριμένα «Μα πολύ γρήγορα ελπίζω». Επίσης επισκέφθηκε τον Οίκο η Μαρίκα Κοτοπούλη, η οποία απήγγειλε στους μαθητές ποιήματα.³⁹¹

Και κατά το έτος αυτό προσφέρθηκαν πολλά μουσικά όργανα και κλινοσκεπάσματα, εκτός των συνήθων προσφορών σε γλυκίσματα, καθώς και χρήματα ώστε να διαχωριστούν τα δωμάτια και να τοποθετηθούν ερμάρια. Επίσης, προσεφέρθη ένα άριστα διατηρημένο λουτρό, χαρτί για γράψιμο, μαλλί για πλέξιμο, ένα ακόμα κλειδοκύμβαλο Pleyel από την πριγκίπισσα Μαρία.³⁹²

1913

Το 1913 προστέθηκαν στην περιουσία του Οίκου Τυφλών τρία νέα κληροδοτήματα: 1) 5.000 δραχμές από την Αργυρώ Πασπάτη, 2) 2.000 δραχμές από τον Περικλή Αργυρόπουλο και 3) 1.000 δραχμές από την Ιωαννίδου. Επίσης, παρελήφθη και κληροδοτήμα του περασμένου έτους (2.500 δραχμές) του Στυλιανού Χριστοδουλίδη.³⁹³

Οι μαθητές ανήλθαν το 1913 σε 23, ενώ αποχώρησε ο πρώτος μαθητής λόγω υπέρβασης της ηλικίας και η αποχώρηση αυτή έδωσε αφορμή σε πολλές σκέψεις. Συγκεκριμένα, η Εφορεία και η διευθύντρια προβληματίστηκαν για την τύχη των αποφοίτων, πολλοί από τους οποίους ήταν ορφανοί ή εγκαταλειμμένοι και

³⁸⁹ Στο ίδιο, σελ. 10-11.

³⁹⁰ Στο ίδιο, σελ. 13-16.

³⁹¹ Στο ίδιο, σελ. 17, 22.

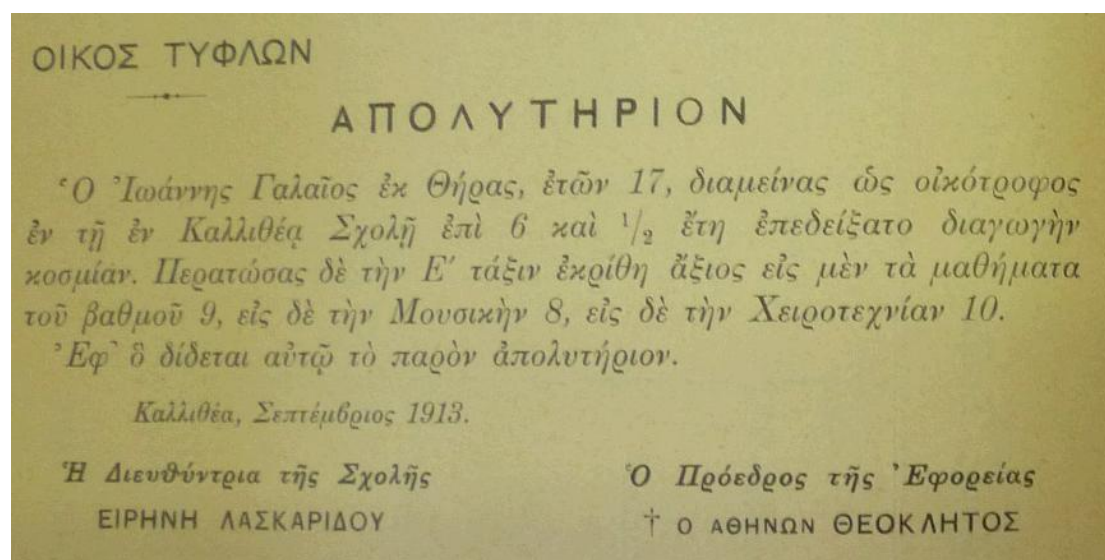
³⁹² Στο ίδιο, σελ. 19-22.

³⁹³ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1913, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 5.

φιλοδοξούσαν να χτίσουν ένα οικοτροφείο, στο οποίο οι απόφοιτοι θα μπορούσαν διαμένουν ξεχωριστά από τους τροφίμους και να εργάζονται στα εργαστήρια του Οίκου, ώστε να κερδίζουν τα προς το ζην.³⁹⁴

Η Εφορεία γνωστοποίησε ότι πούλησε την οικία επί της οδού Λυκείου -η οποία είχε αγοραστεί πριν από μερικά έτη προς 30.550 δραχμές- αντί 40.000 δραχμών και έτσι έμεινε κέρδος 9.450 δραχμές.³⁹⁵

Το 1913 οι τρόφιμοι ήταν 25 και -όπως προαναφέρθηκε- δόθηκε το πρώτο απολυτήριο στον τρόφιμο της Σχολής Ιωάννη Γαλαίο:

(Πηγή φωτογραφίας: *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών* έτους 1913, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 10).

Το 1913 επισκέφθηκε τον Οίκο η τυφλή Αλσατή Betty Yung, την οποία είχε πρωτογνωρίσει η Λασκαρίδου κατά την μετάβασή της στο εξωτερικό, προκειμένου να επιμορφωθεί, προτού αναλάβει τη διεύθυνση της Σχολής. Η Yung, προκειμένου να συγκεντρώσει τα χρήματα για το ταξίδι, δίδασκε κλειδοκύμβαλο, αντέγραφε μουσική και έφτιαχνε διάφορα εργόχειρα τα οποία πουλούσε.³⁹⁶

Στις 26 Δεκεμβρίου 1913 στον Παρνασσό οι τρόφιμοι του Οίκου Τυφλών έδωσαν παράσταση υπέρ του Οίκου με το παρακάτω πρόγραμμα:

³⁹⁴ Στο ίδιο, σελ. 6-7.

³⁹⁵ Στο ίδιο, σελ. 7.

³⁹⁶ Στο ίδιο, σελ. 11, 13.

ΕΥΕΡΓΕΤΙΚΗ ΕΟΡΤΗ ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΕΝ ΚΑΛΛΙΘΕΑΙ ΟΙΚΟΥ ΤΥΦΛΩΝ

Δοθησομένη ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Συλλόγου Παρνασσῶν τὴν προσεχῆ Πέμπτην 26 Δεκεμβρίου, ὥρα 5 1/2 μ. μ.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

1. «Σήμερον ὁ Χριστὸς ἐν Βηθλεὲμ γεννᾶται». Χοροδία.
«Ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ἐξ ὕψους ὁ Σωτὴρ ἡμῶν». Χοροδία μετὰ συνοδείας ἀρμονίου, Νίκος Κωνσταντίνου.
2. ΠΑΡΑΣΧΟΣ. «Τὰ τσαρούγια τοῦ Ἀγωνιστοῦ». (Ἐπὶ τῇ γεννήσει τοῦ Διαδόχου τοῦ Ἑλλ. Θρόνου Κωνσταντίνου) Νικόλαος Μπαστούνας.
3. Weihnachtsglocken. (Χοροδία).
4. BEETHOVEN. Mondscheinsonate I. B. Young, N. Κωνσταντίνου, N. Μπαστούνας.
5. ΠΟΛΕΜΗΣ. «Στὴν Πάργα πίσω». Κώστας Μπίμπας.
6. DINTER. «Près d'un berceau». (Χοροδία). MENDLSOHN. «Ἡ Χαρά». (Χοροδία).
7. VERDI. Aida. (Ὁρχήστρα). Πιάνο: B. Young. — Βιολίον: Νίκος Κωνσταντίνου, Κώστας Μπίμπας, Ζαχαρίας Καλόγηρος, Σωτήριος Βελέντζας. Λύρας: Εὐάγγελος Πλουμιστός. — Βαρίτον: Νίκος Κωνσταντίνου. — Μανδολίνον: Νικόλαος Μπαστούνας, Μαρία Κωνσταντίνου, Κατίνα Κορασίδου, Σταν. Μπατίστα.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

8. ΦΛ. ΦΟΥΝΤΟΥΚΛΑΒ. Ἡ Μπερλίνα. Μαρία - Μπερλίνα: Μαρία Κωνσταντίνου. Μάννα - Πολυένη: Κώστας Μπίμπας. Ρόζα: Κατίνα Κορασίδου. Λουκία: Σταματίνα Μπατίστα. Σοφία: Δέσποινα Σμαρνή καὶ ἄλλαι.
9. Duetto διὰ μανδολίνα. Νίκος Κωνσταντίνου, Νικ. Μπαστούνας.
10. ΛΑΜΑΡΗ. Ὁ Ναύτης. Χοροδία συνοδεία κιθάρας, Μαρ. καὶ Ν. Κωνσταντίνου.
11. ΚΩΣΤΑΣ ΜΠΙΜΠΑΣ. Ἐνῆ. Κώστας Μπίμπας.
12. ΠΟΛΕΜΗΣ. Στὸν νεκροῦ. Κώστας Μπίμπας.
13. Ν. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ. Εἰς μνήμην τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων. Νίκος Κωνσταντίνου.
14. THOMAS. Mignon. (Ὁρχήστρα).
15. ΡΟΥ. Sifflez Pierrettes: Polka (Ὁρχήστρα).
16. ΚΑΙΣΑΡΗ. Ἐλευθερωμένα Γιάννινα. (Χοροδία). Ἐθνικός Ὕμνος.

(Πηγή φωτογραφίας: *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών* ἔτους 1913, Αρχεῖο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 12).

Οι τιμώμενοι μαθητές για την απόδοσή τους σε διάφορες δραστηριότητες, εκτός του ότι κατά προτεραιότητα συμμετείχαν στις εκδρομές και στις άλλες εξωτερικές εκδηλώσεις, από το 1913 εάν εμφάνιζαν βαθμό 9 και στη συμπεριφορά 10, λάμβαναν 10 δραχμές την πρώτη φορά για προσωπική απόλαυση και κατόπιν κατατεθειμένες στην τράπεζα της Ανατολής, έτσι ώστε αποφοιτώντας να έχουν ένα μικρό κομπόδεμα. Επίσης, αποφασίστηκε, για όσους διακρίθηκαν στη μουσική να βραβευτούν, λαμβάνοντας από ένα βιολί που είχε ήδη προσφερθεί από δωρητές.³⁹⁷

1914

Στη λογοδοσία του 1914 πληροφορούμαστε ότι η Ειρήνη Λασκαρίδου κατά το προηγούμενο έτος είχε παντρευτεί τον Τυπάλδο Χαριτάτο. Ωστόσο ο γάμος αυτός διήρκεσε επί λίγα χρόνια μόνο και έληξε το 1916.³⁹⁸

³⁹⁷ Στο ίδιο, σελ. 14.

³⁹⁸ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, ἔτους 1914, Αρχεῖο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 5.

Κατά το 1914 πουλήθηκε η οικία Σεβαστοπούλου, η οποία απέφερε κέρδος 2.500 δραχμές χωρίς βάρη. Επίσης, η νομική υπόσταση της Εταιρείας τακτοποιήθηκε, με την τροποποίηση του καταστατικού, σύμφωνα με τον νόμο περί σωματείων, από την έκτακτη Γενική Συνέλευση. Έτσι από τις 26 Νοεμβρίου 1914 και με την απόφαση υπ' αριθμ. 6049 «των εν Αθήναις πρωτοδικών», ο Οίκος Τυφλών ενεγράφη στο Μητρώο των αναγνωρισμένων σωματείων.³⁹⁹

Ο αριθμός των μαθητών ανέρχεται σε 32 και προσέρχεται ως τρόφιμος στη Σχολή ο Δημήτριος Χρυσσαφίδης⁴⁰⁰ από τα Καλάβρυτα, ως αυτοσυντήρητος, αφού προέρχεται από εύπορη οικογένεια και ο οποίος για πολλά χρόνια θα διδάξει βυζαντινή μουσική στον Οίκο Τυφλών.

Το διαιτολόγιο των τροφίμων του 1914, παρότι έχουν προηγηθεί οι δύο βαλκανικοί πόλεμοι, έχει ξεσπάσει ο Α' Παγκόσμιος και η χώρα διέρχεται δύσκολες στιγμές, εξακολουθεί να αποτελείται από ικανοποιητικές μερίδες και πλούσιες σε θρεπτικά συστατικά, παρ' ότι έχουν μειωθεί οι πρωτεϊνούχες τροφές και το γάλα. Έχει, ωστόσο, βελτιωθεί το παρεχόμενο δείπνο.⁴⁰¹

Στις προσφορές σε είδος αυτής της χρονιάς ιδιαίτερη θέση κατέχει ένας φωνόγραφος με πολλούς δίσκους, μία βάρβιτος, δωρεάν διδασκαλία βαρβίτου, δύο τόπια ύφασμα ένα μεταξωτό και ένα βαμβακερό.⁴⁰²

Από τις επισκέψεις ξεχωρίζουμε εκείνη του μεγάλου ευεργέτη, ομογενούς, Βασίλη Ζαχάρωφ.⁴⁰³

1915

Η εμπόλεμη κατάσταση σε όλη την Ευρώπη κατά το 1915 επηρέασε πάρα πολύ και τον Οίκο Τυφλών, αφενός μεν λόγω της ανατίμησης όλων των ειδών

³⁹⁹ Στο ίδιο, σελ. 6-7.

⁴⁰⁰ Δημήτριος Χρυσσαφίδης (1905-1990). Ήταν Έλληνας ψάλτης από τους Ρογούς Καλαβρύτων. Γεννήθηκε το 1905 και ήταν τυφλός. Σπούδασε βυζαντινή μουσική και πήρε το πτυχίο του το 1932. Μετά υπηρέτησε σαν ιεροψάλτης σε διάφορους ναούς της Αθήνας και σαν καθηγητής βυζαντινής μουσικής στον Οίκο Τυφλών Καλλιθέας. Δημιούργησε ένα σύστημα γραφής βυζαντινής μουσικής για τυφλούς, το οποίο το 1954 περιελήφθη στον διεθνή κώδικα "Μπράιγ": http://el.wikipedia.org/wiki/Δημήτριος_Χρυσσαφίδης, 19/4/2015.

⁴⁰¹ Στο ίδιο, σελ. 13-14.

⁴⁰² Στο ίδιο, σελ. 16.

⁴⁰³ Στο ίδιο, σελ. 17.

πρώτης ανάγκης και αφετέρου λόγω της παντελούς έλλειψης πρώτων υλών για την ανάπτυξη της καλαθοποιίας και άλλων χειροτεχνιών. Ως εκ τούτου, η Εφορεία προχώρησε σε συμφωνία με έναν τεχνίτη, ώστε να αναλάβει αυτός την οργάνωση και τη λειτουργία του εργαστηρίου καλαθοποιίας, το οποίο προοριζόταν για τους εφήβους τυφλούς και είχε στεγαστεί προσωρινά στο Πτωχοκομείο Αθηνών, όπου παρέμεναν προσωρινά και 2 αποφοιτήσαντες του Οίκου, αλλά στη συνέχεια η εγκατάσταση του εργαστηρίου ανεστάλη εξαιτίας έλλειψης της αναγκαίας πρώτης ύλης. Επίσης κατά το 1915 παρατηρείται σε όλη την Αθήνα, και ιδιαίτερα στην Καλλιθέα, μεγάλη λειψυδρία, αλλά παρά τα αυξημένου κόστους υδραυλικά και εξυγιαστικά μέτρα που διενεργήθηκαν, δεν υπήρξε σημαντική ανακούφιση από το πρόβλημα αυτό.⁴⁰⁴

Οι βασικότερες δωρεές για το 1915 ήταν: της Ειρήνης Αλ. Μιχαηλινού (10.000 δραχμές), τα κληροδοτήματα Ε. Αφεντάκη (4.450 δρχ.), του Π. Αργυρόπουλου (2.000 δρχ.) και της κυρίας Αγγελικής Καλογερά (2.000 δραχμές). Σημαντική ήταν η συνεισφορά του προϊόντος της περιφοράς του δίσκου κατά την Κυριακή του Τυφλού, ποσό το οποίο ανήλθε σε 12.364,65 δρχ., το οποίο κάλυψε τα έξοδα διατροφής των τροφίμων και του προσωπικού κατά τη δύσκολη αυτή χρονιά.⁴⁰⁵

Στη λογοδοσία της η διευθύντρια κάνει έκκληση σε όσους ενδιαφέρονται να κάνουν δωρεές σε είδος, να προσφέρουν μουσικά όργανα, όπως: κλειδοκύμβαλο, βιολοντσέλο μεσαίο, βιολί, μαντόλα του σολ, κλαρινέτο και στρατιωτική σάλπιγγα, καθώς και ζώα ταριχευμένα και ανάγλυφους χάρτες, παπούτσια καινούργια ή μεταχειρισμένα και ενδύματα, ομοίως.⁴⁰⁶

Από τους επισκέπτες του 1915 ξεχωρίζουμε την πριγκίπισσα Μαρία, τον μητροπολίτη Αθηνών, πολλά γνωστά διδασκαλεία και σχολεία, καθώς και την καλλιτέχνη κυρία Νίνα Φωκά.⁴⁰⁷

⁴⁰⁴ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1915, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 5.

⁴⁰⁵ Στο ίδιο, σελ. 6.

⁴⁰⁶ Στο ίδιο, σελ. 15-16.

⁴⁰⁷ Στο ίδιο, σελ. 16-17.

Φιλάνθρωποι δωρητές εισάκουσαν την έκκληση του προηγούμενου έτους και προσέφεραν πολλά από τα αιτηθέντα μουσικά όργανα και ταριχευμένα ζώα για την εκπαίδευση και εκμάθηση των τυφλών μαθητών.

Κατά τη διάρκεια μεγάλης λαϊκής γιορτής που διεξήχθη στο Ζάππειο τον Μάιο του 1915, ο Οίκος Τυφλών εξέθεσε χειροτεχνήματα των τροφίμων του, τα οποία χαρακτηρίστηκαν «κομψοτεχνήματα».⁴⁰⁸ Στις 25 Ιουνίου του ίδιου έτους το πριγκιπικό ζεύγος, Γεώργιος και Μαρία, αφού πήραν το λουτρό τους στις Τζίτζιφιές - όπως συνήθιζαν- εξερχόμενοι έτυχαν θερμής υποδοχής και παρατεταμένων ζητωκραυγών από τους τροφίμους τού Οίκου Τυφλών, οι οποίοι είχαν εκδράμει εκεί.⁴⁰⁹

Οι τρόφιμοι και κατά το 1915 ανήλθαν σε 32, από τους οποίους 19 αγόρια και 13 κορίτσια.⁴¹⁰

1916

Κατά το 1916, τρίτο έτος του πανευρωπαϊκού πολέμου, η κατάσταση στον Οίκο Τυφλών έχει επιδεινωθεί, δεδομένου ότι ενώ τα μεν έσοδα μειώθηκαν, οι δαπάνες διπλασιάσθηκαν και για το λόγο αυτό η Εφορεία αναγκάστηκε να προχωρήσει σε μεγάλες οικονομίες, προσπαθώντας να μην επιβαρύνει για τον λόγο αυτό, όσο το δυνατόν, τη λειτουργία του Ιδρύματος. Είναι η πρώτη χρονιά που ο ισολογισμός δεν παρουσιάζει περίσσειμα, μιας οι 1.669,90 δραχμές που περίσσεψαν, κρατήθηκαν για τυχόν επείγουσες ανάγκες, λόγω της μεγάλης ανατίμησης των τροφίμων. Οι εισφορές στο Ίδρυμα, λόγω της οικονομικής στενότητας, ήταν ελάχιστες, με εξαίρεση τη δωρεά της Αργυρώς Θεολόγου (4.000 δραχμές) και της διευθύντριας κυρίας Ειρήνης Τ. Χαριτάτου (1.000 δραχμές) στη μνήμη της μητέρας της, Αικατερίνης Λασκαρίδου. Ακόμα και ο Βασίλης Ζαχάρωφ, κατά το 1916, δεν προσέφερε τις καθιερωμένες 2.000 δραχμές. Ενώ ο αριθμός των τροφίμων και του

⁴⁰⁸ «Η χθεσινή εορτή τού Ζαππείου», εφ. *Εμπρός*, 4/5/1915.

⁴⁰⁹ «Πριγκιπικά εκδρομαί», εφ. *Εμπρός*, 26/6/1915.

⁴¹⁰ *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1915..., ό.π., σελ. 20.

προσωπικού παρέμεινε σχεδόν αμετάβλητος, το κόστος της διατροφής τους αυξήθηκε από 12.000 σε 19.000 δραχμές.⁴¹¹

Παρά την οικονομική δυσπραγία, η οποία ταλάνιζε τον Οίκο Τυφλών -λόγω των προαναφερθέντων- η λογοδοσία της Ειρήνης Λασκαρίδου για το 1916 αρχίζει με τον γνωστό παραστατικό και γλαφυρό τρόπο που διακρίνει τους λόγους της, θέλοντας να αποδείξει ότι, παρά τις δυσκολίες, ο Οίκος Τυφλών συνεχίζει να παρέχει στους τροφίμους τους μόρφωση και αγάπη για τη ζωή. Γράφει χαρακτηριστικά: «Παρά την Καλλιθέαν εγείρεται κτίριον επιβλητικόν, του οποίου η επιγραφή κινεί την περιέργειαν των διαβατών: "Οίκος Τυφλών". Συνώνυμον προς Οίκον σκότους, θλίψεως, απελπισίας, θρήνου, διηνεκούς μαρτυρίου! Οι διαβάται πλησιάζουν με οίκτον το κιγκλίδωμα, αλλά μετ' ολίγον απερίγραπτος έκπληξις ζωγραφίζεται επί της μορφής των: ακούουν ευφρολογήματα, γέλωτας, άσματα· πόθεν προέρχονται; ακούουν τελείαν ορχήστραν μουσικών οργάνων· ποίοι τα παίζουν; Βλέπουν παιδιά εργαζόμενα εν σπουδή, άλλα με όψεις ανθηράς, τρέχοντα και παίζοντα ελευθέρως! Είναι πράγματι τυφλά τα χαϊρέστατα εκείνα πλάσματα; Ποία άραγε δύναμις ηδυνήθη ν' άνάγη τόσην φλόγα ζωής, εκεί όπου και η αμυδροτέρα λάμψις φωτός είναι άγνωστος; Εισέλθετε εις την Σχολήν μας αγαθοί διαβάται και βεβαιωθήτε, ότι η δύναμις εκείνη, ήτις ηδυνήθη να εξεύρη τρόπους θαυμαστούς, όπως πραγματοποιήση τα φαινομενικώς αδύνατα είναι η της χριστιανικής αλληλεγγύης. Πόσα περισσότερα των βλέπόντων μαθητών τού Δημοτικού Σχολείου μανθάνουν τα μικρά τυφλά μας! Αλλά πώς αφού δεν βλέπουν; Αυτό είναι το μυστήριον του συστήματος, της υπομονής και της αφοσιώσεώς μας. Δεν βλέπουν, αλλ' έχουν διάνοιαν, ήτις άπαξ αφυπνισθείσα γνωρίζει να μεταχειρίζηται τας χείρας των, αίτινες ψηλαφίζουσαι αντιλαμβάνονται των πάντων. Με πόσην ευχαρίστησιν πλουτίζουν τας γνώσεις των, αναγινώσκουν ελευθέρως, ψαύοντα δια των δακτύλων εξεχούσας τινάς στιγμάς επί χονδρού χάρτου, γράφουν τα μαθήματά των επί ειδικών πινακίδων, αλληλογραφούν, ευρίσκουν επί ειδικών γεωγραφικών χαρτών πάσαν γωνίαν γης και συζητούν επί παντοίων θεμάτων. Εν συντόμω λαμβάνουν ανατροφήν τελείαν, δυναμένην να καταστήση τούτους παράγοντας χρησίμους και παραδειγματικούς της κοινωνίας».⁴¹²

⁴¹¹ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1916, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 4-5.

⁴¹² Στο ίδιο, σελ. 9.

Στη συνέχεια και για να τονίσει έτι περαιτέρω το θαυμασμό που προκαλεί στον κόσμο η μόρφωση των τυφλών παιδιών, αναφέρει την παρακάτω επιστολή, που προέρχεται από πατέρα τροφίμου: «Καλή μου Κυρία! Η επιστολή του υιού μου έγινε αντικείμενο συζητήσεως εις όλον το χωρίον και πάντες εζήτησαν να την ειδουν, εθαύμαζον δε και επήνουν.... Πράγματι ο Προκόπης έκαμε προόδους και οι κάτοικοι του χωρίου με παρεκάλεσαν, οσάκις γράφει να βλέπουν την επιστολήν του, όχι μόνο το χωρίον, αλλά και ολόκληρος ο δήμος Μεσοχωρητών θαυμάζει δια την ευεργεσίαν που παρέχει το Κατάστημα».⁴¹³

Η Ειρήνη Λασκαρίδου στη λογοδοσία της παραθέτει έναν πίνακα, ο οποίος αποδεικνύει ανάγλυφα τις μεγάλες υπερτιμήσεις που έχουν επέλθει στα είδη πρώτης ανάγκης, παρά τον ευτελισμό της ποιότητάς τους.⁴¹⁴

	Δεκέμβριος 1914	Δεκέμβριος 1915	Δεκέμβριος 1916
	Διατρεφόμενοι 37	Διατρεφόμενοι 39	Διατρεφόμενοι 44
Υλικά χειροτεχνιών	Δρχ. 33,85	Δρχ. 61,45	Δρχ. 56,75
Ημερήσιες δαπάνες εκτός τροφής	Δρχ. 41,75	Δρχ. 102,70	Δρχ. 81,00
Χόρτα και λοιπά ημερήσια τρόφιμα	Δρχ. 96,45	Δρχ. 206,25	Δρχ. 282,45
Ψωμί	Δρχ. 222,00	Δρχ. 324,00	Δρχ. 377,00
Κρέας	Δρχ. 116,00	Δρχ. 138,00	Δρχ. 192,00
Γάλα	Δρχ. 146,30	Δρχ. 140,00	Δρχ. 300,00
Παντοπωλείο	Δρχ. 278,00	Δρχ. 237,00	Δρχ. 312,00
Καύσιμος ύλη	Δρχ. 114,70	Δρχ. 142,40	Δρχ. 620,45
Ολικές δαπάνες	Δρχ. 1049,05	Δρχ. 1351,80	Δρχ. 2221,65

Παρά τις δυσκολίες πέντε νέοι μαθητές προστέθηκαν στους τροφίμους της σχολής για εξαιρετικούς λόγους.

⁴¹³ Στο ίδιο, σελ. 10.

⁴¹⁴ Στο ίδιο, σελ. 11.

1917

Το 1917 τη λογοδοσία της Εφορείας δεν υπογράφει ο Πρόεδρος, διότι μεσούντος του εθνικού διχασμού ο Αθηνών Θεόκλητος που πρωτοστάτησε στο ανάθεμα κατά του Βενιζέλου στο Πεδίο του Άρεως, έχει αποπεμφθεί.

Στη λογοδοσία της Εφορείας εμφανίζεται ένας ενδιαφέρων συγκριτικός πίνακας, ο οποίος παρουσιάζει τις τιμές μονάδας των ειδών πρώτης ανάγκης, για τροφή, ιματισμό και υλικά εργασίας κατά το 1907, 1914 και 1917. Από τις ανατιμήσεις είναι εμφανές ότι ο Οίκος Τυφλών περιήλθε σε οικονομική δυσπραγία, επειδή οι μεν δαπάνες αυξήθηκαν δραματικά καθώς και η σπάνις των τροφίμων και των αναγκαίων αγαθών, ενώ οι εισπράξεις ελαττώθηκαν. Για το λόγο αυτό η Εφορεία προχώρησε στη σύμπτυξη της Σχολής και στην περιστολή των δαπανών, αλλά σε καμία περίπτωση δεν διέκοψε τη λειτουργία της και τη συνέχισε έστω και με λιγότερους μαθητές και περιόρισε την εκτέλεση των χειροτεχνιών λόγω έλλειψης πρώτων υλών. Έτσι άλλους μαθητές τους επέστρεψε στους γονείς τους, εφόσον με κάποιον τρόπο θεωρήθηκε ότι είχαν περατώσει τις σπουδές τους και άλλους τοποθέτησε οικότροφους στην Αθήνα, όσοι είχαν τη δυνατότητα να τελειοποιηθούν στις μουσικές σπουδές, παρακολουθώντας μαθήματα στο Ωδείο Αθηνών και τελικά έμειναν στη Σχολή 12 τρόφιμοι και 5 οικότροφοι στην Αθήνα.⁴¹⁵

Για πρώτη φορά το 1917 οι εισφορές από την περιφορά του δίσκου την Κυριακή του Τυφλού, μειώνεται στο μισό από όλες τις προηγούμενες χρονιές, ήτοι και κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων και του Α' Παγκοσμίου, γεγονός που αποδεικνύει ότι, μεσούντος του εθνικού διχασμού, οι πολίτες είχαν περιέλθει σε μεγάλη ένδεια.

Από τους επτά απολυθέντες από τον Οίκο Τυφλών, τρεις τοποθετήθηκαν στο Πτωχοκομείο, δύο σε οικογένειες προκειμένου να συνεχίσουν τις σπουδές τους στο Ωδείο Αθηνών και δύο ως οικότροφοι τεχνίτες στο εργαστήριο του τυφλού Ιωάννη Γαλαίου.⁴¹⁶

Η βιβλιοθήκη στη γραφή Braille για χρήση των τροφίμων αλλά και προς πώληση εμπλουτίστηκε, συμπεριλαμβάνοντας συνολικά 182 τίτλους όλων των

⁴¹⁵ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1917, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 6, 12.

⁴¹⁶ Στο ίδιο, σελ. 11.

κατηγοριών, ωστόσο η τιμή πώλησης ήταν πολύ αυξημένη λόγω της μεγάλης υπερτίμησης του χαρτιού. Τα βιβλία στην ελληνική αντιγράφηκαν και βιβλιοδετήθηκαν από τους τροφίμους της Σχολής.⁴¹⁷

Κατά το 1917, εκτός των άλλων, επισκέφθηκαν τον Οίκο Τυφλών οι κόρες του πρίγκιπα Ανδρέα, Μαργαρίτα και Θεοδώρα, ο τέως Μητροπολίτης Αθηνών Θεόκλητος, ο μητροπολίτης Τρωάδος, ο διευθυντής της Ριζαρείου Σχολής κύριος Παπαδόπουλος μαζί με μαθητές, η Αστική Σχολή Πειραιώς Ειρ. Θιακάκη με 45 μαθητές, οι μαθήτριες του Αρσακείου, 80 μαθητές της Σχολής Πειραιώς «Θεομήτορος» και, τέλος, οι σεβασμιότατοι μητροπολίτες Μυτιλήνης, Λεοντοπόλεως, Ιερισσού και Αγίου Όρους, Νικοπόλεως και Δωδώνης. Από τις δωρεές σε είδος ξεχωρίζουμε μεγάλη χάλκινη καμπάνα, καναρίνι με το κλουβί του προκειμένου να ευφραίνει τους τυφλούς μαθητές με το κελάηδημά του και τρία κάρα κοπριά για λίπανση του κήπου.⁴¹⁸

1918

Το 1918 πρόεδρος του Οίκου Τυφλών έχει αναλάβει ο νέος μητροπολίτης Αθηνών Μελέτιος, στη θέση του αποπεμφθέντος Θεόκλητου, λόγω της συμμετοχής του στο ανάθεμα κατά του Βενιζέλου κατά τη διάρκεια του Εθνικού Διχασμού. Τον Φεβρουάριο του 1918 ο Οίκος Τυφλών επιτάχθηκε για την εγκατάσταση της σχολής τηλεγραφητών. Γράφει χαρακτηριστικά η Ειρήνη Λασκαρίδου στη λογοδοσία της: «370 άνδρες του Λόχου των Ασυρματιστών ήλθον αυθημερόν να καταλύσουν εν τη απαστραπτούση εκ καθαριότητος Σχολή μας. Όχι μόνον το ισόγειον, αλλ' ολόκληρον σχεδόν το οίκημα μας απητήθη: εις διάστημα ολίγων ωρών κόποι ετών κατεστράφησαν, βιβλία πολύτιμα δια την μοναδικότητά των συνεθλίβησαν, συσσωρευθέντα εν αταξία, εργαστήρια διελύθησαν, έπιπλα εθραύσθησαν, κλίναι, ενδύματα, θρανία τάξεων, λουτρά, εργαλεία... τα πλέον ανόμοια αντικείμενα απετέλεσαν σωρόν εντός δύο δωματίων και εντός 2 άλλων, παραδόξως ειπείν, εύρον άσυλον το τε προσωπικόν και τα παιδιά. Ο κήπος ήτο σχεδόν απρόσιτος εις τους φοβισμένους τροφίμους μας, διότι ανά πάσαν στιγμήν αυτοκίνητα, ίπποι, κάρρα

⁴¹⁷ Στο ίδιο, σελ. 15-21.

⁴¹⁸ Στο ίδιο, σελ. 22-23.

εισώρων εν σπουδή αψηφόντα εάν κατέστρεφον τους χωματίνους οικίσκους και τα κηπάρια των παιδίων και αν έθραυον τόσα τρυφερά δένδρα φυτευθέντα με πλείστας θυσίας και εις την σκιάν των οποίων ηρέσκοντο τόσον να κατακλίνωνται τα τυφλά μας, ακούοντα τον ψίθυρον των φύλλων, και το κελάδημα των πτηνών». ⁴¹⁹ Έτσι, η Εφορεία απέστειλε τους μαθητές το καλοκαίρι άλλους μεν στις οικογένειές του και άλλους σε οικογένειες των Αθηνών, ενώ τον Νοέμβριο νοίκιασε μικρή κατάλληλη οικεία στις Τζιτζιφιές, όπου στεγάστηκε οικοτροφείο και εργαστήριο για οκτώ τυφλά κορίτσια.

Η επιθυμία της Λασκαρίδου να περιθάψει, ιδίως τα κορίτσια, παλιές τρόφιμες, που αναγκάστηκε να στείλει προσωρινά στα σπίτια τους λόγω της επίταξης, επιτάθηκε από επιστολές που λάμβανε με ανησυχητικές πληροφορίες για τη διαβίωσή τους στο οικογενειακό τους περιβάλλον. Αναφέρει χαρακτηριστικά: «Όλοι, όλαι ποθούν την Σχολή των μετά πάθους και όχι μόνο εκείνοι αλλά και οι περί αυτούς γονείς και συγγενείς ικετεύουν: "Μη λησμονήσετε και τον Κωστάκη μας, χάνει τας λαμπράς έξεις όπου είχε, μένει άεργος, διότι εδώ οι άνθρωποι ποιμένες το πλείστον, δε ηξεύρουν πώς να τον απασχολήσουν, αλλά και η ζωή του κινδυνεύει λόγω του βραχώδους του τόπου. Δεν θα ιδρυθεί κανένα άσυλον και δια τα αγόρια"; Τούτο ήτο αδύνατον· προείχεν η περισυλλογή των εγκαταλελειμμένων κορασιών και μεταξύ αυτών συγκαταλέγομεν και τας βασανιζομένας διαφοροτρόπως υπό αμαθών γονέων. Υπήρξε χωρική μητριά, ήτις κατέστρεψε θαυμάσιον πλέξιμον της τυφλής μαθητριάς μας εκ φθόνου, λέγουσα "ήλθε τώρα η στραβή να μας ρεζηλέψη!" και κατεδικάσθη η ιδεώδης μικρά τεχνήτρια να μένη άεργος επί έτος σχεδόν, ακούουσα τους προσβλητικούς λόγους των περί αυτήν. Άλλη δε, μήτηρ αυτή, εκ των χρηματικών βραβείων της τυφλής κόρης της έκαμε φόρεμα δι' εαυτήν, ενώ την θυγατέρα της άφησε να διέλθη τον χειμώνα με μόνον ένδυμα έν φρικωδώς ακάθαρτον στρατιωτικόν αμπέχονον. Και μία χαρίεσσα μαθήτριά μας πάλιν απηλπίζετο, διότι η μήτηρ της την επήγαινε να επαιτή εις τα καφενεία, όπου ήρχιζον να την ευρίσκουν αρκετά ευειδή. Δύσμοιρα κοράσια!». ⁴²⁰

⁴¹⁹ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1918, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 5, 13-14.

⁴²⁰ Στο ίδιο, σελ. 14-15.

1919

Η επίταξη διήρκεσε μέχρι τον Μάιο του 1919 και οι απαιτούμενες επισκευές συνεχίστηκαν μέχρι τον Δεκέμβριο, οπότε κατέστη δυνατόν να επαναλειτουργήσει η σχολή στο Αμπέτειο Μέλαθρο. Οι επισκευές έγιναν με κρατική αποζημίωση. Ωστόσο ανεφύη ένα σοβαρό πρόβλημα έλλειψης νερού, διότι η υδραντλία που λειτουργούσε με φωταέριο σταμάτησε να λειτουργεί λόγω διακοπής του φωταερίου.⁴²¹

Τα έσοδα από την πώληση των προϊόντων που κατασκεύαζαν τα κορίτσια στα εργαστήρια ανήλθαν σε 2.345,20 και, για το λόγο αυτόν, ανταμείφθηκαν με μικρό αντίτιμο για τη δουλειά τους.

Στη λογοδοσία της τού 1919, η Λασκαρίδου για πρώτη φορά αναφέρεται σε ένα καυτό θέμα της εποχής, δηλαδή αν είναι σωστό να παντρεύονται οι τυφλοί και να αποκτούν απογόνους. Σύμφωνα με τη Λασκαρίδου, γάμος μεταξύ τυφλών όχι μόνον απαγορεύεται γιατί διατρέχουν τον κίνδυνο να μεταβιβάσουν στα παιδιά τους τις κληρονομικές παθήσεις από τις οποίες πάσχουν, αλλά και διότι μία τέτοια ένωση έχει και πρακτικά προβλήματα. Κατά την άποψή της, δεν μπορεί η τυφλή γυναίκα να ανταποκριθεί στις ανάγκες του νοικοκυριού. Αντίθετα, οι τυφλοί άνδρες μπορούν να παντρεύονται με βλέπουσες συζύγους, εφόσον έχουν τη δυνατότητα να προσκομίζουν στην οικογένεια τα προς το ζην. Επειδή, λοιπόν, οι τυφλές απαγορεύεται να παντρεύονται, επιβάλλεται το ενδιαφέρον τους να στραφεί στη χειροτεχνία και στο διάβασμα βιβλίων, ώστε να αντλούν τέρψη από τέτοιου είδους δραστηριότητες και μόνο.⁴²²

Το 1919 ο Αμερικανικός Ερυθρός Σταυρός προσέφερε μεγάλες ποσότητες ιματισμού, γάλακτος, μαρμελάδων, λαρδιού, ζάχαρης, λίπους, αλατιού, κακάο, υφασμάτων νοσηλείας, κλινοσκεπασμάτων, σεντονιών και μαλλιού.⁴²³

Σε διάφορες χρονικές περιόδους προφανώς φιλόανθρωποι, εμπνευσμένοι από το παρεχόμενο έργο στον Οίκο Τυφλών, πρωτοστατούσαν στη διενέργεια εράνων σε συγκεκριμένες περιοχές σε μαζική κλίμακα. Έτσι, κατά το 1919 στις εφάπαξ εισφορές παρατηρούμε τη συγκέντρωση χρηματικών ποσών από 17 δημοτικά και

⁴²¹ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1919, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 4.

⁴²² Στο ίδιο, σελ. 11-12.

⁴²³ Στο ίδιο, σελ. 16.

γυμνάσια σχολεία της Καλαμάτας και, γενικότερα, της Μεσσηνίας. Ομοίως, κατά το έτος 1920 από 79 δημοτικά σχολεία και γυμνάσια καθώς και δημόσιες υπηρεσίες της Εύβοιας, πραγματοποιήθηκαν έρανοι.⁴²⁴

Και κατά το 1919 η Ιερά Σύνοδος απηύθυνε εγκύκλιο σε όλους τους ιερούς ναούς, για την περιφορά δίσκου κατά την Κυριακή του Τυφλού υπέρ του Οίκου Τυφλών.⁴²⁵

1920

Το 1920 επιλύεται οριστικά το πρόβλημα της ύδρευσης με την τοποθέτηση αεραντλίας. Ο αριθμός των τροφίμων περιορίστηκε σε 20, εκ των οποίων οι 9 φοιτούν στο σχολείο και 11 κορίτσια εργάζονται στα εργαστήρια και ενδιαιώνται στον Οίκο Τυφλών. Η υποτροφία για κάθε τρόφιμο αυξήθηκε σε 1.500 δραχμές το χρόνο.⁴²⁶

Από τη λογοδοσία του 1920 και πέρα βλέπουμε αναλυτική αναφορά στις εισφορές από την περιφορά του δίσκου σε κάθε Μητρόπολη ξεχωριστά και σε κάθε ιερό ναό της Αττικής. Επειδή το έντυπο διανεμόταν γενικώς για να παροτρυνθούν οι φιλόανθρωποι να προσφέρουν τον οβολό τους, πιθανότατα η αναλυτική αυτή αναφορά να έχει σκοπό την μεταξύ τούτων ευγενική άμιλλα.

1921

Το 1921 οι τρόφιμοι αυξήθηκαν και ανήλθαν σε 33. Το υπουργείο Περιθάλψεως ανέλαβε υποτροφίες για μαθητές προερχόμενους από τις νέες χώρες και τις αλύτρωτες περιοχές. Η Εφορεία για πρώτη φορά εκδηλώνει την ευχή, η εκπαίδευση των τυφλών να τεθεί υπό την αιγίδα του αρμόδιου υπουργείου, ώστε να

⁴²⁴ Στο ίδιο, σελ. 20. Βλ. και *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1920, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 23-25.

⁴²⁵ «Εκκλησιαστικά», εφ. *Εμπρός*, 9/3/1919.

⁴²⁶ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1920, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 5-6.

εκπληρωθεί η υποχρέωση της Πολιτείας για εκπαίδευση, όπως προς όλα τα ελληνόπουλα.⁴²⁷

Η Ειρήνη Λασκαρίδου δώρισε στον Οίκο Τυφλών, για μελέτη και τέρψη των τροφίμων, πιανόλα αξίας 10.000 δραχμών.

Επειδή σταθερό ετήσιο εισόδημα για το Ίδρυμα απετέλεσε σχεδόν καθ' όλη τη διάρκεια λειτουργίας του η περιφορά τού δίσκου στις εκκλησίες, η Εφορεία αιτήθηκε και ο υπουργός των Εσωτερικών έκανε δεκτό το αίτημα, ώστε να επιτραπεί στους μητροπολίτες να περιφέρουν το δίσκο και άλλες ημέρες, όποτε έκριναν αυτοί σκόπιμο.⁴²⁸

Κατά το 1921 οι 24 τρόφιμοι που καταγράφονται είναι νεοεισαχθέντες, κατά κανόνα. Η Λασκαρίδου παραπονιέται ότι δυσκολεύεται να βρει προσωπικό για τη διδασκαλία των τροφίμων με το κατάλληλο ψυχικό σθένος και αλτρουισμό και στρέφεται στην ιδέα τού να τελειοποιηθούν εκπαιδευτικά οι ίδιοι οι τυφλοί, ώστε να γίνουν μελλοντικοί δάσκαλοι στον Οίκο, ανοίγοντας έτσι ένα βιοποριστικό επάγγελμα.⁴²⁹

Χειροτεχνήματα που προήλθαν από τα εργαστήρια τού Οίκου Τυφλών, εκτέθηκαν με μεγάλη επιτυχία στην πρώτη γυναικεία βιοτεχνική έκθεση, που πραγματοποιήθηκε στο Λύκειο των Ελληνίδων στις 10 Μαΐου 1921.⁴³⁰ Επίσης, η βασίλισσα αγόρασε πολλά υφαντά κατασκευασθέντα από τις τροφίμους. Με μεγάλο ζήλο, τα κορίτσια έπλεξαν και παρέδωσαν στον Πατριωτικό Σύνδεσμο Ελληνίδων (ο οποίος τους είχε παράσχει το μαλλί) πάνω από εκατό ζευγάρια γάντια, κολόβια και περιλαίμια για τον Στρατό.⁴³¹

Το Ίδρυμα επισκέφθηκαν κατά το 1921, εκτός των άλλων, ο κύριος Ι. Ηλιάσκος, γενικός διευθυντής τής τράπεζας Αθηνών η οποία ανέλαβε την υποτροφία ενός τυφλού παιδιού και ο κύριος Γάσπαρης, διευθυντής τής Αστυνομίας Αθηνών. Ομαδικά προσήλθαν μαθητές από πολλά σχολεία, όπως: Αρσάκειο, τα κορίτσια του κηρύγματος του πατρός Μάρκου Τσακτάνη, το ανώτερο Παρθεναγωγείο, το

⁴²⁷ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1921, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 5.

⁴²⁸ Στο ίδιο, σελ. 9.

⁴²⁹ Στο ίδιο, σελ. 14.

⁴³⁰ «Έκθεσις γυναικείων έργων», εφ. *Εμπρός*, 11/5/1921.

⁴³¹ *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1921..., ό.π., σελ. 15.

Διδασκαλείο των Νηπιαγωγών, το Β' Γυμνάσιο Πειραιώς, ο Σύνδεσμος των Ελληνίδων φοιτητριών και πολλά μέλη τού Α' Γυναικείου Συνεδρίου.⁴³²

Για πρώτη φορά από τη λειτουργία τού Οίκου Τυφλών έγινε δημόσια καταγγελία, πράγμα που θα επαναλαμβάνεται συχνά κατά τα επόμενα χρόνια, για το γεγονός ότι επιτήδευοι χρησιμοποιούσαν το όνομα της διευθύντριας και επισκεπτήρια τού Προέδρου, διενεργώντας δήθεν έρανο υπέρ των τροφίμων του Ιδρύματος. Έγινε έκκληση προς το κοινό να είναι προσεκτικό -δεδομένου ότι το Ίδρυμα δεν διενεργούσε εράνους- και οι ενδιαφερόμενοι να προσφέρουν τον οβολό τους, λαμβάνοντας πάντοτε απόδειξη από τον ταμία ή τη διευθύντρια.⁴³³

1922-1923

Από τον Οκτώβριο του 1922 οι τρόφιμοι αυξήθηκαν κατά πολύ λόγω του πολέμου της Μικράς Ασίας, καθώς και το προσωπικό, το οποίο επελέγη ανάμεσα σε δεινοπαθούντες, προκειμένου να ανακουφιστούν από την εθνική συμφορά. Για μια ακόμα φορά, το Αμπέτειο Μέλαθρο επιτάχθηκε, για να στεγάσει καταρχάς μικρασιάτες πρόσφυγες και στη συνέχεια τα δύο δημοτικά σχολεία τής Καλλιθέας, ενώ οι τρόφιμοι αναγκάστηκαν να κοιμηθούν στους διαδρόμους και στα εργαστήρια.⁴³⁴

Ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός δώρισε στο Ίδρυμα 15 σάκους 25 κουβέρτες, ένα κιβώτιο γάλακτος, 5 κουτιά κινίνη και χρηματικό βοήθημα 5.000 δραχμών. Το υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας ανέλαβε την υποτροφία 12 προσφυγοπαίδων και αύξησε από το 1923 την ετήσια χορήγηση σε 40.000. Την ιατρική περίθαλψη στους τροφίμους παρείχαν αφιλοκερδώς το Πολιτικό Νοσοκομείο, η Πολυκλινική Αθηνών και οι γιατροί Φωτεινός (καθηγητής δερματολογίας), Καψάλης (παθολόγος), Λοβέρδος (χειρουργός), Μπίστης (οφθαλμολόγος) και Φασανέλης, ο οποίος εμβολίασε όλους τους τροφίμους.⁴³⁵

⁴³² Στο ίδιο, σελ. 16.

⁴³³ Στο ίδιο, σελ. 16.

⁴³⁴ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1922-1923, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 4.

⁴³⁵ Στο ίδιο, σελ. 5-6.

Ενώ το 1922 η αξία τής περιουσίας σε πάσης φύσεως χρεώγραφα πρώτης τάξεως, ανέρχονταν σε 162.584,40, το 1923 εκτινάχθηκαν σε 1.001.753,70 δραχμές.⁴³⁶

Κατά τη λογοδοσία της του 1923 η Λασκαρίδου μάς πληροφορεί για τα είδη τής επαγγελματικής αποκατάστασης των τυφλών, που αποφοίτησαν ήδη από το ίδρυμα. Αναφέρει, έτσι, ότι πολλές τυφλές γυναίκες εργάζονταν στο σπίτι τους, στέλνοντας για πώληση τα χειροτεχνήματά τους ή δεχόμενες παραγγελίες, πολλοί τυφλοί απόφοιτοι του Ωδείου έπαιζαν σαν πιανίστες και άλλοι ευδοκίμησαν στο εμπόριο και στη χειροτεχνία. Πολλοί δε, βιοπορίζονταν από το επάγγελμα του ψάλτη.⁴³⁷

Στον Οίκο Τυφλών επιχειρείτο να συνδυαστεί η διδασκαλία των μαθημάτων με την σωματική άσκηση, την μουσική καλλιέργεια και τη χειροτεχνία, κάτι το οποίο φαίνεται και από τον παρακάτω πίνακα.⁴³⁸

Μικρές τάξεις	Μεγάλες τάξεις
Θρησκευτικά	Θρησκευτικά
Διήγημα	Ιστορία
Ανάγνωση	Ελληνικά
Στιγμογραφία	Γραμμογραφία (για να αλληλογραφούν με βλέποντες)
Πραγματογνωσία	Γραμματική
Απαγγελία	Απαγγελία
Αριθμητική	Αριθμητική
Δώρα - Αριθμητική	Αντιγραφή βιβλίων με στιγμές
Δώρα - Πραγματογνωσία	Τυπωτική
Πατριδογραφία	Γεωγραφία
Άμμος	Φυσική Πειραματική
Χώρισμα και ασκήσεις αφής	Φυσική Ιστορία
Διπλωτά	Βιβλιοδετική
Ρυθμικά παιχνίδια	Γυμναστική

⁴³⁶ Στο ίδιο, σελ. 8, 10.

⁴³⁷ Στο ίδιο, σελ. 18.

⁴³⁸ Στο ίδιο, σελ. 20-21.

Γυμναστική	Χορός
Χορός	Πλαστική
Πλαστική	Γαλλικά
Γαλλικά	Ωδική
Ωδική	Εκκλησιαστική μουσική
Εκκλησιαστική μουσική	Μουσικογραφία
Μουσικογραφία	Πιάνο
Πιάνο	Θεωρία μουσικής
Κουδούνια	Υπαγορεύσεις μουσικής
Τεχνικές ασκήσεις	Έγχορδα όργανα
Ξεσκονίσματα και θελήματα	Πνευστά όργανα (για αγόρια)
	Ορχήστρα
	Εργόχειρα
	Χειροτεχνίες
	Οικοκυρικά
	Προγύμναση των μικρότερων παιδιών

1924-1925

Ο Σπυρίδων Νικολόπουλος, από το Manchester, κατέλειπε κληροδότημα 100.000 δραχμών το 1923, το οποίο ανήγαγε σε 1.000.000 δραχμές το 1924, μετά από επιτυχή εγχείρηση που είχε στα μάτια του. Αξιοποιώντας το ποσό αυτό, η Εφορεία αγόρασε το κτήμα Σταυροπούλου στην Καλλιθέα, προσθέτοντας 400.000 δρχ. περίπου, προκειμένου να ιδρυθούν εργαστήρια για τη Σχολή. Το 1925 λειτούργησε για πρώτη φορά στο χώρο αυτό η επαγγελματική σχολή αρρένων τυφλών.⁴³⁹

Τα χρεώγραφα της περιουσίας τού Οίκου Τυφλών ανήλθαν το 1924 σε 1.717.406 και το 1925 σε 2.829.792 δραχμές.⁴⁴⁰

⁴³⁹ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1924-1925, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 5-6, 21.

⁴⁴⁰ Στο ίδιο, σελ. 9, 11.

ΕΛΕΓΧΟΣ Πέτρου Θαναηλίδου ἐκ Καυκάσου
Μαθητεῦ τῆς Γ' τάξεως τοῦ Δημοτικῦ Ν)βρίου καὶ Διβρίου 1925.

Θρησκευτικὰ	10	Πλαστικὴ	10
Ἱστορία	10	Γαλλικὰ	9 1)2
Ἑλληνικὰ	10	Γυμναστικὴ	9
Στιγμογραφία	9	ᾠδικὴ καὶ	
Γραμμογραφία	10 ;	Ἐκκλησιαστικὴ	8
Γραμματικὴ	10	Θεωρία	9
Ἐκθέσεις	9	Μουσικογραφία	10
Ἀπαγγελία	9	Πιάνο	10
Ἀριθμητικὴ	10 ;	Πνευστὰ ὄργανα	8 1)2
Φυσικὴ Ἱστορία	10	Χειροτεχνία	9 1)2
Γεωγραφία	9	Τάξις	10
Διπλωτὰ	10	Ἑπηρεσία	10
Χορὸς	9 1)2	Διαγωγή	10

ΟΛΙΚΟΣ ΒΑΘΜΟΣ 9. Διακρίνεται 1ος καὶ Βραβεύεται.
 Καλλιθέα Ἀθηνῶν 31]12]925. Ἡ Διευθύνουσα Σύμβουλος
 ΕΙΡΗΝΗ ΛΑΣΚΑΡΙΔΟΥ

Ο Πέτρος Θαναηλίδης μέχρι τη συνταξιοδότησή του εργάστηκε στον Οίκο Τυφλών ως δάσκαλος πιάνου. (Πηγή της φωτογραφίας: *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1924-1925, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 19).

Το 1925 η βιβλιοθήκη τού Οίκου Τυφλών στην γραφή Braille αριθμεί περί τα 2.000 βιβλία.

Κατά τα έτη 1924-1925, ο Αμερικανικός Ερυθρός Σταυρός προσέφερε στο Ίδρυμα 21 κιβώτια και κουτιά γάλακτος, ένα κιβώτιο και 3/4 κακάο, ένα σάκο ζάχαρης και επτά κιβώτια γάλακτος, η διευθύντρια λουτρών Τζιτζιφιών κυρία Π. Δευτεραίου δωρεάν θαλάσσια λουτρά για τους τροφίμους, η Εταιρεία Μονοπωλείων δύο δοχεία πετρέλαιο, 200 κουτιά σπύρτα και 100 κιλά αλάτι, ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός επιδέσμους και βαμβάκι, η Β. Καλλιάδου 50 δραχμές για ένα γυάλινο οφθαλμό, το Ταμείο Περίθαλψης Προσφύγων 25 στρώματα και μαξιλάρια, 50 πανωφόρια, 60 σεντόνια, 29 κλινοσκεπάσματα, 200 πηχ. θερ. χακί, 50 σανδάλια, 50 υποδήματα και -για πρώτη φορά- το υπουργείο Υγιεινής δωρεάν φάρμακα.⁴⁴¹

Το 1925 οι μαθητές στον Οίκο Τυφλών ήταν 50.

⁴⁴¹ Στο ίδιο, σελ. 29-30.

Το 1926 το υπουργείο Πρόνοιας αυξάνει τη χορηγία υποτροφιών σε 25 προσφυγόπαιδες. Ο τυφλός Ευάγγελος Τσαμουρτζής⁴⁴² πούλησε στον Οίκο Τυφλών καινούργιο πιάνο, χαρίζοντας ολόκληρο το κέρδος του -ύψους 8.000 δραχμών- και για το λόγο αυτό αναγράφηκε στον πίνακα των Δωρητών του Ιδρύματος.⁴⁴³

Το εβδομαδιαίο διαιτολόγιο των τροφίμων κατά το 1926, αρκετά εμπλουτισμένο από εκείνο του 1907, είχε ως εξής:⁴⁴⁴

Πρόγευμα	7:40 π.μ. Κακάο με γάλα, ζάχαρη και ψωμί. Σε καιρό νηστείας (Τετάρτη, Παρασκευή και πριν την Κοινωνία) κακάο ή τσάι με ζάχαρη και ψωμί.
Γεύμα	12 Κυριακή: Κρέας ψητό ή μουσακάς με πατάτες ή χορταρικά της εποχής, τις γιορτές γλύκισμα. Δευτέρα: Μακαρόνια ή πιλάφι Τρίτη: Κρέας με χόρτα ή με πατάτες ή με κρεμμύδια. Τετάρτη: Όσπρια ή σπανακόρυζο ή πατάτες και ελιές Πέμπτη: Κρέας κεφτέδες ή ντολμάδες ή γιουβαρλάκια και σαλάτα Παρασκευή: Όσπρια και χόρτα Σάββατο: Ψάρι σαλάτα ή σπανακόρυζο ή κόκκινη κολοκύθα.
Δειλινό	Μία φέτα ψωμί με φρούτα εποχής ή σύκα ή σταφίδα ή μέλι ή μαρμελάδα
Δείπνο	7:40. Κυριακή, Τρίτη και Πέμπτη: Κρεατόσουπα με πάστα. Τετάρτη και Παρασκευή: Πιλάφι ή πατάτες ή χόρτα με ελιές.

⁴⁴² Τσαμουρτζής, Ευάγγελος (Πέργαμος Μικράς Ασίας 1888 – Αθήνα 1965). Εφευρέτης μουσικών οργάνων. Τυφλός από παιδί, το 1910 ξεκίνησε μουσικές σπουδές στο Ωδείο Αθηνών. Με την υποστήριξη του τότε διευθυντή του Ωδείου, Γ. Νάζου, συνέχισε τις σπουδές του, αρχικά στη Βιέννη, όπου πήρε τα διπλώματα καθηγητή της μουσικογραφίας για τυφλούς και κουρδιστή α' τάξης (konzertstimmer) των εργοστασίων κατασκευής πιάνων Bosendorfer, και αργότερα στη Λειψία, όπου τελειοποίησε τις τεχνικές σπουδές του στα εργοστάσια κατασκευής πιάνων Hupfeld. Μετά την επιστροφή και οριστική εγκατάστασή του στην Αθήνα, ίδρυσε τον Μουσικό Οίκο της οδού Πειραιώς και ανέπτυξε αξιόλογη δράση ως τεχνικός και κουρδιστής πιάνων, επάγγελμα στο οποίο έγινε περιζήτητος. Διακρίθηκε, παράλληλα, ως εφευρέτης και αργότερα ανακηρύχθηκε επίτιμο μέλος του Ινστιτούτου Αμερικανών Εφευρετών (Institut of American Inventors). Μεταξύ των εφευρέσεών του, που προκάλεσαν αρκετά σχόλια στον ελληνικό και ξένο Τύπο και για τις οποίες ενδιαφέρθηκαν πολλές επιχειρήσεις του εξωτερικού, περιλαμβάνονται: το πολύχορδο, είδος διπλής άρπας με 117 χορδές, η πρώτη επίδειξη του οποίου έγινε το 1937 στην Αθήνα στην παρουσίαση του συμφωνικού έργου *Παραλλαγές για τρία πολύχορδα, πνευστά και κρουστά* του συνθέτη Δ. Λεβίδη· το μυριοστόμετρο, είδος μικροδιαστημόμετρου· ο πολύγραφος για τυφλούς που ο εφευρέτης δώρισε σε 33 κράτη για χρήση των τυφλών· το ηχώρυθμο, μικροεξάρτημα για την ποιοτική βελτίωση του ήχου των εγχόρδων οργάνων, κλπ. Ο Γ., παράλληλα με την επαγγελματική του δράση, ανέπτυξε και πλούσια κοινωνική δράση ως αθλοθέτης πολλών βραβείων για ηθική και υλική ενίσχυση νέων καλλιτεχνών, αλλά και ως δωρητής σε πολλά φιλανθρωπικά και μουσικά ιδρύματα. Ειδικά για την εφεύρεση του πολύχορδου, η Ακαδημία Αθηνών του απένειμε το 1937 το Μαυρογένειο Βραβείο, ενώ τον ίδιο χρόνο το Ωδείο Αθηνών ίδρυσε τάξη πολύχορδου, η οποία όμως δεν λειτούργησε μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο. Βλ. http://www.ygeiaonline.gr/index.php?option=com_k2&view=item&id=52784:tsamoyrtzhs_eyaggelos,6-5-2012.

⁴⁴³ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1926, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σ. 4.

⁴⁴⁴ Στο ίδιο, σ. 15.

Οι προσφορές σε είδος που προορίζονταν κυρίως για την ευχαρίστηση των παιδιών, το 1926 είχαν μεγάλη ποικιλία σε κουραμπιέδες, σοκολάτες, κόλλυβα, ιματισμό, τσουρέκια, κουλούρια, πορτοκάλια, νοσηλεία και διάφορα φάρμακα, περίθαλψη κατά το καλοκαίρι δύο τυφλών και συνοδεία αυτών σε ταξίδι, παξιμάδια, καραμέλες, διάφορα γλυκά (μπακλαβάδες, κανταΐφια), περιοδικά, αυγά, λεμονάδες, γάλα, μπουρουνέλαιο, ποδιές και κοστούμια, προσκλήσεις σε συναυλίες, δωρεάν αποστολή περιοδικών «Ελληνική Επιθεώρησις», «Το Ελλην. Θέατρον» και «Άργος Τύπου Ανατολής».⁴⁴⁵

Επίσης, αυξημένες κατά την ίδια χρονική περίοδο ήταν οι δωρεές σε χρήμα, αντί στεφάνου, σε μνήμη θανόντων.⁴⁴⁶

1927

Το 1927 στη λογοδοσία της η Ειρήνη Λασκαρίδου κάνει για πρώτη φορά μνεία σε κάποιας μορφής υποτυπώδη πρόωμη παρέμβαση, που παρέχουν οι παιδαγωγοί τού Οίκου Τυφλών σε οικογένειες με μικρά τυφλά παιδιά. Έτσι καθοδηγούσαν τους γονείς πώς να τα ανατρέφουν με υπομονή, σαν να ήταν βλέποντα, δηλαδή να ντύνονται και να τρώνε μόνα τους, να περπατούν ελεύθερα σε γνωστό περιβάλλον, να κάνουν μικρά θελήματα, να είναι καθαρά και, γενικά, να αυτοεξυπηρετούνται.⁴⁴⁷

Κατά το αυτό έτος η υποτροφία ενός τυφλού παιδιού έχει ανέλθει σε 4.000 δραχμές το χρόνο.

1928

Το 1928 λειτουργούν τέσσερεις πλήρεις τάξεις του δημοτικού σχολείου (αργότερα έγινε εξατάξιο) που σε συνδυασμό με το νηπιαγωγείο, είχαν ως στόχο «την αφύπνιση των δυνατοτήτων των μικρών τυφλών». Το σχολείο ακολουθούσε τα

⁴⁴⁵ Στο ίδιο, σελ. 17-19.

⁴⁴⁶ Στο ίδιο, σελ. 26.

⁴⁴⁷ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1927, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 15-16.

καθορισμένα από το υπουργείο αναλυτικά προγράμματα του κανονικού πλήρους δημοτικού σχολείου. Παράλληλα παρέχονταν και οι πρώτες γνώσεις αγγλικών και γαλλικών (πρωτοποριακό στοιχείο για την εποχή) επίσης λαμβάνονταν υπόψη η κλίση των μαθητών στη μουσική και όσοι τη διέθεταν διδάσκονταν συστηματικά ενόργανη μουσική. Επιπλέον αναγέρθηκε γυμναστήριο για τη σωματική τους ανάπτυξη και παρέχονταν ειδικά μαθήματα μάλαξης για βιοπορισμό.⁴⁴⁸

Την ίδια χρονιά εγκαινιάστηκε παράρτημα που αναγέρθηκε στον αύλειο χώρο τού Αμπετείου, προκειμένου να χρησιμεύσει για οικοτροφείο θηλέων μετά την αποφοίτησή τους και μέχρι να αποκατασταθούν επαγγελματικά,⁴⁴⁹ καθώς και γυμναστήριο. Κατά τον τρόπο αυτό, ο αριθμός των τροφίμων όλων των κατηγοριών αυξήθηκε σε 77. Επίσης, στο κεντρικό κτήριο τού Αμπετείου προστέθηκαν δύο δωμάτια, ένα για τη λειτουργία τού τυπογραφείου και ένα για ιματιοθήκη. Το ίδιο έτος προστίθεται και Ζ' τάξη στο σχολείο.⁴⁵⁰

1929

Το 1929 λειτούργησε στο σχολείο και Η' τάξη, καθώς και τμήμα μαλάξεως. Στη λογοδοσία της η Λασκαρίδου διαμαρτύρεται για τις πληροφορίες που έλαβε, σύμφωνα με τις οποίες το κράτος προτίθετο να ιδρύσει και δεύτερο κρατικό σχολείο για τυφλούς. Ισχυρίστηκε ότι ο Οίκος Τυφλών, ήταν σε θέση να εκπαιδεύσει όλα τα τυφλά παιδιά, των οποίων οι γονείς ή οι κηδεμόνες θα υπέβαλαν αίτηση αρμοδίως, ωστόσο σύμφωνα με την απογραφή τού 1920, οι τυφλοί στην Ελλάδα ανέρχονταν σε 5.000, ενώ η Κοινωνία των Εθνών (ΚτΕ) μετά την μικρασιατική τραγωδία τούς ανεβάζει σε 7.000.⁴⁵¹

Τις πληροφορίες, εκτός των άλλων τεκμηριώνουν άρθρα στις εφημερίδες και η επιστολή τής Αγγελικής Συγγούνα -πρώην τρόφιμης του Οίκου Τυφλών προς Ειρήνη Λασκαρίδου- τής 30ής Μαΐου 1931,⁴⁵² η οποία την πληροφορεί, ότι

⁴⁴⁸ Δημήτρης Π. Στασινός., *Η ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα*, ό.π., σ. 50.

⁴⁴⁹ «Εργαστήρια τυφλών», εφ. *Ελεύθερο Βήμα*, 19/5/1928.

⁴⁵⁰ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1928, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 4-5, 15.

⁴⁵¹ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1929, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 18, 20.

⁴⁵² Βλ. Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο.

συνεργάτης τού τυφλού αυτοαποκαλούμενου δασκάλου για τυφλούς, Τρύφωνα Νίνου,⁴⁵³ την επισκέφθηκε και της πρότεινε να εργαστεί ως δασκάλα σε νέο σχολείο τυφλών, το οποίο επρόκειτο να λειτουργήσει.

1930

Η Εφορεία αποφάσισε την αποστολή δύο διδασκαλισσών στην Εσπερία, προκειμένου να ειδικευθούν στην εκπαίδευση των τυφλών.⁴⁵⁴

Το 1930, για την αποσυμφόρηση της σχολής, η διοίκηση απομάκρυνε τους διανοητικώς υστερούντες και τους ανεπίδεκτους για εκμάθηση τέχνης, όσους αποφοίτησαν και είχαν συγγενείς να τους περιθάλψουν και όσους επέδειξαν ανυπότακτη και ανάρμοστη διαγωγή. Στη λογοδοσία της η Λασκαρίδου προτείνει την ίδρυση εργαστηρίων για τυφλούς σε όλη την Ελλάδα, στα οποία θα δίδασκαν οι απόφοιτοι του Οίκου Τυφλών εξασφαλίζοντας έτσι την επαγγελματική τους αποκατάσταση και όπου οι τυφλοί από 15 χρονών και πάνω -οι οποίοι δεν μπορούσαν να εισαχθούν στο Ίδρυμα- θα διδάσκονταν στοιχειώδεις γνώσεις θεωρητικώς και πρακτικώς.⁴⁵⁵

Το 1930 στο θέατρο Ολύμπια πραγματοποιήθηκε καλλιτεχνική εκδήλωση από τους τροφίμους του Οίκου Τυφλών, προκειμένου τα έσοδα να χρησιμεύσουν για την ανέγερση ιερού ναού στον αύλειο χώρο τού Αμπετείου.

Οι τρόφιμοι της Σχολής ανέρχοντο σε ογδόντα, από τους οποίους οι τρεις ήταν αυτοσυντήρητοι και, παραπάνω από τους μισούς, πρόσφυγες. Επίσης, πολλοί ήταν ορφανοί και -εκτός από τους έλληνες- συγκαταλέγονταν δύο αλβανοί, ένας αρμένιος και ένας ισραηλίτης.

Οι υποτροφίες για το 1930 χορηγούντο από τους κάτωθι.⁴⁵⁶

⁴⁵³ Για τις ενέργειες του Τρύφωνα Νίνου περί δημιουργίας και άλλου Οίκου Τυφλών, βλ. Νίνος Τρύφων, «Το παράπονον ενός τυφλού», εφ. *Ακρόπολις*, 19/3/1930· Νίνος Τρύφων, άρθρο χωρίς τίτλο, εφ. *Εργασία*, 22/3/1930· «Το σχολείον των τυφλών», εφ. *Πρωία*, 24/3/1930.

⁴⁵⁴ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1930, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 6-7.

⁴⁵⁵ Στο ίδιο, σελ. 15-16.

⁴⁵⁶ Στο ίδιο, σελ. 30.

Υπουργείο Πρόνοιας	84.956 δρχ.
Κληροδότημα Α. Παλατιανού	8.000 δρχ.
Πάγκειος Επιτροπή	24.000 δρχ.
Εθνική Τράπεζα	6.000 δρχ.
Αδελφοί Καλόμοιροι	2.000 δρχ.
Ι. Μικρόπουλος	2.000 δρχ.
Ανώνυμος Κυρία	4.000 δρχ.
Κυρία Τ. Μ. Μαρίνου	1.500 δρχ.
Τράπεζα Αθηνών	6.000 δρχ.
Γ. Βλάχος	2.650 δρχ.
Αμερικανική Περίθαλψις Εγγύς Ανατολής	57.750 δρχ.
Αμερικανική Περίθαλψις Εγγύς Ανατολής έξοδα εγκαταστάσεως 3 τροφίμων	6.000 δρχ.
Παν. Γ. Μουστάκας έξοδα εγκαταστάσεως	8.000 δρχ.
Μάρκος Ι. Τυράκις έξοδα εγκαταστάσεως	5.000 δρχ.
Σταυρωτή Ι. Κουτουλάκι έξοδα εγκαταστάσεως	6.000 δρχ.
Νικόλαος Ι. Αναστασάκης έξοδα εγκαταστάσεως	2.000 δρχ.
Αλεξάνδρα Πελεκάνου έξοδα εγκαταστάσεως	2.000 δρχ.
Σύνολο	227.856 δρχ.

Στις 3 Απριλίου 1930 ο Τρύφων Νίνος, καθηγητής των τυφλών (τυφλός και ο ίδιος), ο οποίος από το 1924 ήδη έχει αποδυθεί σε αγώνα για τη δημιουργία και άλλων σχολείων για τυφλούς, απευθύνεται στον αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πρόεδρο του Οίκου Τυφλών, προκειμένου ο τελευταίος να πειστεί να κάμψει την πεισματική άρνηση της Ειρήνης Λασκαρίδου για ίδρυση και άλλου σχολείου, εισπράττοντας και την άρνηση του Μακαριωτάτου.⁴⁵⁷

⁴⁵⁷ Νίνος Τρύφων, «Επτά χιλιάδες ζωντανοί νεκροί», εφ. *Ελεύθερο Βήμα*, 30/9/1930.

1931

Η περιουσία τού Οίκου Τυφλών σε χρεώγραφα, κατά την 31 Δεκεμβρίου 1931, ανήλθαν σε 6.426.548,50 δραχμές. Παρά την διεθνή οικονομική κρίση, η οικονομική θέση τού Ιδρύματος χαρακτηρίστηκε από τους ελεγκτές ως άριστη από κάθε άποψη.⁴⁵⁸

Στη λογοδοσία τής Λασκαρίδου αρχίζει να διαφαίνεται, δημόσια πλέον, η τριβή που είχε με διαφόρους, που θα την οδηγήσουν το 1936 στην αποχώρησή της από τη διεύθυνση του Οίκου. Συγκεκριμένα γράφει: «Δεν δύναμαι να αναλογισθώ άνευ συγκινήσεως την ευγενή μορφήν του ιδεολόγου Δημητρίου Βικέλα, όστις πρώτος ως Πρόεδρος του Συλλόγου προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων, είχε την ιδέαν της Ιδρύσεως Οίκου Τυφλών. Εκείνος μετά του επίσης εμπνευσμένου συνεργάτου του ποιητού μας Γεωργίου Δροσίνη, εδόνησαν το πρώτον την ψυχήν μου, προετοιμασμένη από τα αλτρουιστικά παραδείγματα της Μητρός μου υπέρ του υψηλού σκοπού της απελευθερώσεως των δεσμοτών του αιωνίου σκότους. Αλλοίμονον! δεν εφαντάσθην ποτέ τότε, ότι η αφιέρωσις της ζωής μου εις έν ευγενές έργον θα με έφευεν εις τόσας προστριβάς. Όσοι άνθρωποι εις τον κόσμον, άλλαι τόσαι αντιλήψεις. Δια τούτο η συνεννόησις είναι τόσον ποικίλη και συχνά πολλοί άνθρωποι, από αγαθού του συνειδότος δύνανται να υποστηρίζουν ο καθείς την ιδικήν του άποψιν χωρίς ποτέ να κατορθώσουν να συμφωνήσουν. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η αυτή ανατροφή και μόρφωσις εξισώνει κατά το μάλλον και ήττον τας αντιλήψεις, όχι όμως εντελώς, εφ' όσον υπόκεινται εις διαφόρους επιρροάς (...) Το πόσον παραγνωρίζεται ο προορισμός της Σχολής του Οίκου Τυφλών, αποδεικνύεται από τας μυριάς όσας απαιτήσεις, τας οποίας προβάλλουν πολλοί υποστηρίζοντες τα συμφέροντά των. Υπάρχουν οι επιμένοντες να εισαγάγουν Τυφλούς, ηλικίας ανωτέρας των 14 ετών, ενίοτε και των 20, ή και των 60, απλώς δια ν' απαλλαγούν αυτών ή δια να τους γνωρίζουν κάπου εν ασφαλεία. Άλλοι δοκιμάζουν να μας παραδώσουν βρέφη ή μας επιβαρύνουν με νήπιον 4 ετών, ή έχουν την απαίτησιν να δεχθώμεν κωφαλάλους, ή ηλιθίους, ή τραχωματικούς, μη αντιλαμβανόμενοι πόσον η επιμονήν των δύναται να συγκλονίση τον υψηλόν προορισμόν ολοκλήρου Ιδρύματος. Πώς λοιπόν να μη προκαλώμεν δυσαρεσκείας προ των αρνήσεων εις τας οποίας δυστυχώς μας αναγκάζουν (...) Εν τούτοις αι θαυμασιώτεροι αρχαί, δια ν'

⁴⁵⁸ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1931, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 8-9.

αποδειχθούν βιώσιμοι, έχουν ως ασφαλές κριτήριο τα αποτελέσματα της πράξεως. Δυστυχώς, ολίγων ετών εφαρμογή με έπεισεν ότι δεν ήσαν γενικώς εφαρμόσιμοι άνευ τροποποιήσεων τινων. Την πρώτην απογοήτευσιν εδέχθην από τα ίδια Τυφλά. Παρά την ειλικρινεστάτην αγάπην και τον απεριόριστον σεβασμόν, τον οποίον έτρεφον δ' εμέ, το πατρικόν των σπίτι, με όλην την θλιβεράν πενίαν ή και ρυπαρότητά του, απετέλει φαεινόν σημείον των αναμνήσεων των. Ότε δε ήλθεν η στιγμή, κατά την οποίαν επετρέψαμεν μετά τινά έτη την κατά προαίρεσιν κατά τας διακοπάς μετάβασιν εις τας οικίας των, κατάπληκτος είδα να μου προτιμηθούν, όχι μόνον ομαλαί έστω και πτωχαί οικογένειαι, αλλά και αχαρακτήριστοι μητέρες, μέθυσοι πατέρες και μικρόλογος γειτονιά (...). Ως ήδη αναφέραμεν οι Τυφλοί συντελούντος του σκότους, εις το οποίον ευρίσκονται βυθισμένοι, είνε κατά κανόνα οκνηροί. Παρασύρονται εις εκνευριστικά ασκόπους ονειροπολήσεις, ή εις φυλαρίας και περιπίπτουν εις αδιαφορίαν ή μελαγχολίαν. Εργασία ερασιτεχνική δεν δύναται να τους ελκεί αρκετά. Ο Τυφλός τεχνίτης χρειάζεται πραγματικήν άμιλλαν υπό έμπειρον και λογικώς αυστηρόν βλέποντα εργοδηγόν, όστις παντοιοτρόπως ν' αποτινάσσει την φυσικήν αυτού αδράνειαν και να τον παροτρύνη προς εργασίαν. Εν τέλει όταν έχη τασαύτην ενασχόλησιν, ώστε ψυχή τε και σώματι ν' απορροφηθή από αυτήν, θα γνωρίσει την αληθινήν ευχαρίστησιν της ικανοποιήσεως του εαυτού του και την χαράν της επαξίως κτηθείσης αναπαύσεως».⁴⁵⁹ Η Ειρήνη Λασκαρίδου, μέσα από τα λεγόμενά της δείχνει, ότι είχε πραγματικά πιστέψει πως μπορεί να διαρρήξει τον φυσικό δεσμό μεταξύ γονιών και παιδιών και να υποκαταστήσει αυτή την οικογένεια του τυφλού, κολακευόμενη να την αποκαλούν «η μανούλα των τυφλών».

Ίσως, απόρροια των ως άνω αντιλήψεών της να ήταν η επικρατούσα κατάσταση στα εργαστήρια του Οίκου, τα οποία προκάλεσαν άρθρα στον Τύπο δυσμενή για την κατάσταση των τροφίμων.⁴⁶⁰

Σύμφωνα με τον κανονισμό τού Οίκου Τυφλών οι οικότροφοι μπορούσαν να δεχτούν επίσκεψη των γονέων ή συγγενών τους, αποκλειστικά μόνο την 1η Κυριακή κάθε μήνα και υποχρεωτικά με την παρουσία μιας δασκάλας και μόνο επί δίωρο. Οι επισκέπτες των παιδιών παρέμεναν υποχρεωτικά σε ένα χώρο και, προκειμένου να

⁴⁵⁹ Στο ίδιο, σελ. 13-15, 17, 20.

⁴⁶⁰ Βλ. Δαράκης Λουκάς, «Ο Οίκος Τυφλών. Μια ματιά στο βασίλειο του σκότους», εφ. *Εσπερινή*, 18/9/1930 και 19/9/1930, όπου ο συντάκτης περιγράφει με μελανά χρώματα την κατάσταση της διαβίωσης στον Οίκο Τυφλών.

περιέλθουν στα υπόλοιπα διαμερίσματα της Σχολής ή στον κήπο, έπρεπε να έχουν την άδεια τής διεύθυνσης.⁴⁶¹

Η ετήσια υποτροφία για κάθε τρόφιμο το 1931, ανερχόταν σε 8.000 πλέον.

1932

Τελικά, η παγκόσμια οικονομική κρίση επηρέασε και την οικονομική κατάσταση του Οίκου, του οποίου η περιουσία σε χρεόγραφα το 1932 ανήλθε σε 3.853.925 δραχμές. Έτσι τα έσοδα μειώθηκαν σημαντικά, ιδίως στον τομέα των τόκων από χρεόγραφα.⁴⁶²

Από το 1932 δεν υπάρχει λογοδοσία τής Ειρήνης Λασκαρίδου και μέχρι την αποχώρησή της το 1936. Το γεγονός μάλλον οφείλεται σε αλλαγή τού κλίματος και προστριβές τής διευθύντριας με τα λοιπά στελέχη τού Οίκου Τυφλών. Ωστόσο, σε επιστολή του μητροπολίτη Αθηνών Χρυσοστόμου και προέδρου του Οίκου τής 16ης Σεπτεμβρίου 1931, της ζητά «παρακαλούμεν υμάς όπως ευαρεστουμένη συμμορφωθήτε με τας διατάξεις αυτού [του εσωτερικού κανονισμού της Σχολής]. Επί τη ευκαιρία αυτή παρακαλούμεν προσέτι υμάς όπως μας υποβάλητε το ταχύτερον κατάστασιν του διδασκαλικού και υπηρετικού προσωπικού καθώς και πρόγραμμα των μαθημάτων της Σχολής».⁴⁶³ Και με επιστολή τής 4ης Ιουνίου 1932, της ζητούν κάθε μήνα να αποστέλλει στην Εφορεία τις εισπράξεις από την πώληση των ειδών που κατασκευάζονται στα εργαστήρια και τις εισπράξεις από εισφορές των επισκεπτών.⁴⁶⁴ Από τις δύο αυτές επιστολές διαφαίνεται η έλλειψη εμπιστοσύνης προς το πρόσωπο της διευθύντριας και η απαρχή της ρήξης.

⁴⁶¹ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1931, ό.π., σελ. 23.

⁴⁶² Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1932, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 5, 11.

⁴⁶³ Βλ. Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο.

⁴⁶⁴ Βλ. Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ό.π..

1933

Στις δωρεές σε είδος ξεχωρίζει έκτυπο ομοιώματος της Ακρόπολης από γύψο. Στους συνδρομητές έχουν εγγραφές πολλές μονές και ιεροί ναοί.⁴⁶⁵

1934

Τον Μάιο τού 1934 η έκτακτη γενική συνέλευση των μελών τού Οίκου Τυφλών τροποποίησε παμψηφεί τα περισσότερα άρθρα τού Καταστατικού. Με τις τροποποιήσεις αυτές η λειτουργία τού Ιδρύματος κατέστη πληρέστερη, ομαλότερη και κανονικότερη. Το Πρωτοδικείο Αθηνών με την υπ' αριθμ. 6491/1934 απόφαση επικύρωσε τις σχετικές τροποποιήσεις.⁴⁶⁶

1936

Τον Αύγουστο του 1936 αποχώρησε από τη διεύθυνση του Οίκου Τυφλών η Ειρήνη Λασκαρίδου, επικαλούμενη λόγους υγείας, με επιστολή της τής 16ης Σεπτεμβρίου 1936, στην οποία εμφανώς καταβεβλημένη σημειώνει: «Μετά λύπης μου αναγκάζομαι να γνωστοποιήσω Υμίν ότι, η κατάσταση της υγείας μοι επιβάλλει τελείαν αποφυγήν συγκινήσεων και συγχύσεων. Επειδή δε αυτά πλεονάζουν εν τω Οίκω Τυφλών, αφ' ης η Σεβαστή Εφορεία ανέλαβε μακρόθεν την διεύθυνσιν των Ιδρυμάτων, ευρίσκομαι υποχρεωμένη ν' απομακρυνθώ επί εν έτος, ίνα αφ' ενός καταπραυνθή η ψυχική μου κατάσταση δυνηθήτε δε να εφαρμόσητε ελευθέρως πανθ' όσα απαιτούνται προς εξασφάλισιν όχι μόνο της καλής διαίτης, αλλά και της προόδου και ηθικής γαλήνης, τα οποία χρειάζονται απαραίτητως οι Τρόφιμοι, δια να είναι ευτυχείς. (...) Ευελπιστώ ότι κάποτε θα επανέλθη η ομαλότης εις το Ίδρυμά μας, το οποίον κυρίως σκοπόν έχει την εξυπηρέτησιν των πολλών Τυφλών και όχι των ολίγων βλεπόντων».⁴⁶⁷ Ωστόσο, στις 26 Σεπτεμβρίου 1936, επανέρχεται με νέα επιστολή της, δικαιολογώντας την παραίτησή της, ως εξής: «Μη δυναμένη να

⁴⁶⁵ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1933, Τύποις "Φοίνικος", Εν Αθήναις, 1934, σελ. 17, 29.

⁴⁶⁶ Το τροποποιημένο αυτό καταστατικό δεν έχει ανευρεθεί. Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1934, Τύποις "Φοίνικος", Εν Αθήναις, 1935, σελ.6.

⁴⁶⁷ Βλ. Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο.

συμμορφωθώ προς τον υπό της Σεβαστής Εφορείας επιβληθέντα νέον κανονισμόν,⁴⁶⁸ όστις διασπά ολεθρίως την ενότητα της Διοικήσεως του Οίκου Τυφλών και από Δημιουργού με μεταβάλλει εις απλούν όργανον εκτελέσεως αποφάσεων, ασυμβιβάστων κατά το πλείστον προς τας Αρχάς και Πεποιθήσεις μου, ευρίσκομαι ηναγκασμένη να υποβάλω την παραίτησίν μου, από του αξιώματος της Διευθύνσεως του Οίκου Τυφλών».⁴⁶⁹

Μετά την παραίτησή της από τη διεύθυνση, με επιστολή της τής ίδιας ημερομηνίας (26/9/1936),⁴⁷⁰ γνωστοποιεί στον Πρόεδρο και την Εφορεία τού Οίκου Τυφλών, την ανάκληση κληροδοτήματος, λόγω οικονομικών δυσχερειών. Το κληροδοτήμα το είχε κληροδοτήσει με διαθήκη της το 1935 στο Ίδρυμα, αποτελούμενο από ένα κτήριο 18 δωματίων προοριζόμενο για τη λειτουργία οικοτροφείου για τις απόφοιτες τυφλές τρώφιμες και ευρισκόμενο έναντι του Αμπετείου. Καλεί δε, την Εφορεία εάν επιθυμεί να το αγοράσει προς 1.600.000 δραχμές, με την υπόσχεση ότι το εναπομένειαν ποσό -μετά το θάνατό της- θα το κληροδοτήσει εκ νέου στον Οίκο Τυφλών.

Στις 30 Σεπτεμβρίου η παραίτησή της γίνεται δεκτή και στις 20 Οκτωβρίου η Εφορεία, με επιστολή της, της χορηγεί 50.000 δραχμές, προκειμένου να τη διευκολύνει κατά την μετάβασή στο Βερολίνο, να παρακολουθήσει πώς λειτουργούν τα εκτυπωτικά μηχανήματα για τυφλούς εκεί. Στις 4 Νοεμβρίου, την καλούν με επιστολή να προσέλθει και να ανοίξει τα δύο δωμάτια που την παραχώρησαν, προκειμένου να πάρουν αντικείμενα χρήσιμα για τη λειτουργία τού Ιδρύματος.

Στη συνέχεια αναχωρεί για Βερολίνο από όπου, στις 2 Νοεμβρίου 1936 ζητάει από τον υπουργό Κοινωνικής Πρόνοιας, Αλέξανδρο Κοριζή, να της αναθέσει αμισθί κάποια κοινωφελή εργασία. Για μια ακόμα φορά, δικαιολογεί την παραίτησή της, με το γεγονός ότι στον Οίκο Τυφλών κρατούσαν τροφίμους μεγάλης ηλικίας, ανίκανους προς κάθε εκπαίδευση, συσσωρεύοντας μεγάλο αριθμό προσωπικού αργόμισθο, ούτως ώστε διασπάτο το ομαλό πρόγραμμα εκπαίδευσης των, σε κατάλληλη ηλικία προς τούτο, τροφίμων.⁴⁷¹

⁴⁶⁸ Ο εν λόγω κανονισμός δεν ανευρέθηκε ούτε στο αρχείο τής Ειρήνης Λασκαρίδου, ούτε κάπου αλλού.

⁴⁶⁹ Βλ. Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο.

⁴⁷⁰ Στο ίδιο.

⁴⁷¹ Στο ίδιο.

Αποχωρώντας η Λασκαρίδου, ζήτησε με επιστολή της να κρατηθεί κλειστό, για λίγο καιρό, το δωμάτιο στο οποίο διέμενε στον Οίκο Τυφλών με τα πράγματά της, αίτημα που έγινε δεκτό. Στις 6 Φεβρουαρίου 1937, με επιστολή προς τη Λασκαρίδου, η Εφορεία τής ζητά να επιστρέψει τα κλειδιά τού δωματίου και μικρής αποθήκης, τα οποία κακώς πήρε μαζί της και την ενημερώνουν ότι, αν δεν τα επιστρέψει, θα προβούν στη διάρρηξη των δωματίων. Επίσης, την καλούν να αφαιρέσει την ταμπέλα από το οίκημα, το οποίο βρισκόταν απέναντι από τον Οίκο Τυφλών και το οποίο έγγραφε ότι ήταν δωρεά τής Λασκαρίδου προς το Ίδρυμα, με τη δικαιολογία ότι η Εφορεία τους ζητούσε να καταβάλλουν φόρο κληροδοσίας, ως μη όφειλαν.

Για τις παρασχεθείσες επί πολλά έτη υπηρεσίες της στο Ίδρυμα, η Εφορεία απένειμε στην Ειρήνη Λασκαρίδου τον τίτλο τής Επιτίμου Συμβούλου. Στη θέση της διευθύντριας τοποθετήθηκε η αριστούχος διδάκτωρ Φιλολογίας, κυρία Ευφροσύνη Λιοναράκη-Ταμπάκη.

Το Σωματείο είχε 163 πληρώνοντα μέλη, εκτός των δωρητών, ευεργετών και μεγάλων ευεργετών. Τη χρονιά αυτή το Ίδρυμα απέκτησε και τακτικό γιατρό και για πρώτη φορά στο προσωπικό υπάρχει και νοσοκόμα. Το έτος αυτό σε οικόπεδο που παραχωρήθηκε από την Αρχιεπισκοπή Αθηνών στη Βουλιαγμένη, χτίστηκε περίπτερο στο οποίο παραθέρισαν για δύο μήνες δεκαπέντε τρόφιμοι της Σχολής. Κατά το ίδιο έτος υποβλήθηκαν 20 νέες αιτήσεις για εισαγωγή τροφίμων στον Οίκο Τυφλών, από τις οποίες η Εφορεία απέρριψε τρεις: δύο επειδή οι αιτούμενοι είχαν ηλικία μεγαλύτερη από την επιτρεπόμενη για εισαγωγή και μία για λόγους υγείας. Τελικώς από τις 16 που εγκρίθηκαν, εισήχθηκαν στη Σχολή 14.⁴⁷²

Το 1936 η πριγκίπισσα Μαρία επισκέφθηκε τον Οίκο και δώρισε στους τροφίμους ένα μεγάλο ραδιόφωνο για να ψυχαγωγούνται. Στις δωρεές σε είδος ξεχωρίζει αυτή των αδελφών Γαζιάδη, οι οποίοι προσέφεραν κινηματογραφική ταινία με μικρή έκκληση υπέρ τού Οίκου Τυφλών.⁴⁷³

⁴⁷² Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1936, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 5-6.

⁴⁷³ Στο ίδιο, 28.

1937

Το 1937 στο προσωπικό τής Σχολής συμπεριλαμβάνονται, πέντε τυφλές βοηθοί δασκάλες ανάγνωσης, γαλλικών, απαγγελίας και ειδικές τυπογράφοι και τρεις τυφλοί δάσκαλοι, εκκλησιαστικής - βυζαντινής μουσικής, θεωρίας τής μουσικής και Ωδικής, αντίστοιχα.⁴⁷⁴

Αυτό το έτος επισκέφθηκε πάλι τον Οίκο Τυφλών η πριγκίπισσα Μαρία με την κόρη της πριγκίπισσα Ευγενία και την αδελφή της πριγκίπισσα Αικατερίνη,⁴⁷⁵ καθώς και ο υπουργός Πρόνοιας, Αλέξανδρος Κοριζής.⁴⁷⁶

1938-1948

Στα τακτικά μέλη τού Ιδρύματος κατά το 1948 -τα οποία ανέρχονται σε 135- υπάρχουν μέλη γνωστών οικογενειών και, μάλιστα, τρεις και τέσσερις συγγενείς από κάθε οικογένεια. Μεταξύ αυτών υπάρχουν και δύο τυφλοί, ήτοι ο Μανώλης Κεφάκης ο οποίος εργάστηκε σα δάσκαλος πνευστών στον Οίκο Τυφλών και αργότερα έγινε διευθυντής τού Φάρου Τυφλών τής Ελλάδος (ΦΤΕ) και ο Δημήτριος Χρυσαιφίδης ο οποίος αργότερα εργάστηκε σα δάσκαλος βυζαντινής μουσικής στον Οίκο Τυφλών. Μεταξύ των δασκάλων βλέπουμε τα ονόματα πολλών τυφλών αποφοίτων τού Οίκου Τυφλών, όπως η Κυρ. Νικολαΐδου (δασκάλα), ο Δ. Χρυσαιφίδης (δάσκαλος βυζαντινής μουσικής), ο Πέτρος Θαναηλίδης (δάσκαλος πιάνου), ο Αντ. Ζαχόπουλος (δάσκαλος βιολιού), ο Σταύρος Πέτσαλης (δάσκαλος Ωδικής), ο Ανέστης Κυριακίδης (δάσκαλος ειδών πλεκτικής) και η Νίνα Χατζή (δασκάλα πλεκτικής).⁴⁷⁷

1938

Η ρήξη τού Προέδρου και της Εφορείας τού Οίκου Τυφλών με την Ειρήνη Λασκαρίδου συνεχίζεται και κατά το 1938, όπως διαπιστώνουμε από επιστολή κοριτσιών-τροφίμων της Σχολής, της 6ης Ιανουαρίου 1938, τα οποία ζήτησαν από τη

⁴⁷⁴ Βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1937, Τύπος "Φοίνικος", Εν Αθήναις, 1938, σελ. 2.

⁴⁷⁵ «Το δένδρον εις τον οίκον των τυφλών», εφ. *Ελεύθερο Βήμα*, 31/12/1937.

⁴⁷⁶ «Τα Κοινοφελή Ιδρύματα», εφ. *Αθηναϊκά Νέα*, 28/6/1937.

⁴⁷⁷ Κούμαρης Αριστ. Γ. (επιμ.), *Οίκος Τυφλών, Λογοδοσία. Απολογισμοί - Ισολογισμοί - Προϋπολογισμοί των ετών 1938-1948*, Αθήναι, 1949, χ.έ., σελ. 6-8.

διεύθυνση να τους επιτρέψουν να την επισκεφθούν, όταν αυτή επέστρεψε από το εξωτερικό, το οποίο τους απαγορεύθηκε.⁴⁷⁸

Στις 14 Δεκεμβρίου 1938 η διευθύντρια Λιοναράκη-Ταμπάκη, στέλνει νέα επιστολή, με την οποία καλεί την Ειρήνη Λασκαρίδου να ανοίξει τα δύο δωμάτια που κρατάει κλειστά, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν από τους τροφίμους, οι οποίοι έχουν αυξηθεί.⁴⁷⁹ Η διετής αυτή καθυστέρηση της Λασκαρίδου πιθανότατα οφειλόταν σε ενδόμυχη επιθυμία της να αναλάβει, εκ νέου, τη διεύθυνση του Οίκου Τυφλών. (Τελικά την 1η Δεκεμβρίου 1939 υπογράφηκε πρακτικό από τη Λασκαρίδου και τον αντιπρόεδρο Αρ. Βαλαωρίτη για το άνοιγμα του δωματίου και την μεταφορά των πραγμάτων που ανήκαν στη Λασκαρίδου στην μικρή αποθήκη).

Πρόεδρος είναι ο μητροπολίτης Αθηνών Χρυσάνθος, ο οποίος διαδέχτηκε τον Χρυσόστομο. Μετά την αποχώρηση της Ευφρ. Λιοναράκη-Ταμπάκη από τη διεύθυνση της Σχολής, λόγω διορισμού της σαν καθηγήτρια σε Γυμνάσιο, τη διεύθυνση ανέλαβαν εκ περιτροπής ανά δεκαπενθήμερο οι αρχαιότερες διδασκάλισσες του Ιδρύματος, Ι. Πετροπούλου και Σ. Παπαδοπούλου.

Κατά κανόνα τα έσοδα του Οίκου Τυφλών καθ' όλη τη διάρκεια των 40 χρόνων για τους οποίους διαθέτουμε ακριβείς λογοδοσίες, προέρχονται από διάφορες εισφορές, πωλήσεις χειροτεχνημάτων τυφλών τροφίμων τής Σχολής, σε μεγάλο βαθμό από την περιφορά τού δίσκου στην εκκλησία κατά την Κυριακή τού Τυφλού, δωρεές και κληροδοτήματα, υποτροφίες, τόκους χρεωγράφων και έντοκες καταθέσεις του Ιδρύματος.⁴⁸⁰

1940

Μετά την κήρυξη του ελληνο-ιταλικού πολέμου κατά το 1940 και την επίταξη του Αμπετείου, ο Οίκος Τυφλών μεταφέρθηκε προσωρινά στις θερινές εγκαταστάσεις τού Πατριωτικού Ιδρύματος στην Βούλα και από τον Μάρτιο του 1941 στο παράρτημα του Οίκου στην Καλλιθέα (Νικολοπούλειο). Η δημιουργηθείσα κατάσταση ανάγκασε την Εφορεία να αποστείλει περί τους εξήντα τροφίμους στις

⁴⁷⁸ Βλ. Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο.

⁴⁷⁹ Στο ίδιο.

⁴⁸⁰ Κούμαρης Αριστ. Γ. (επιμ.), *ό.π.*, σελ. 20.

οικογένειές τους, καταβάλλοντάς τους μηνιαίο επίδομα 500 δραχμών για τη συντήρησή τους.⁴⁸¹

Το 1940 διορίστηκε διευθύντρια η δεσποινίς Β. Διαλετά, η οποία ήταν δασκάλα στο Πειραματικό Σχολείο και είχε μετεκπαιδευθεί στο Πανεπιστήμιο.

1941

Το 1941 το κεντρικό κτήριο τού Οίκου Τυφλών επιτάχθηκε εκ νέου από το υπουργείο Δημόσιας Ασφάλειας για τη στέγαση τμημάτων παθητικής αεράμυνας, έτσι οι τρόφιμοι και το προσωπικό εγκαταστάθηκαν στα ήδη υπάρχοντα οικοτροφεία θηλέων και αρρένων. Λόγω της στενότητας του χώρου η Εφορεία προχώρησε στη μίσθωση μικρού οικήματος κοντά στο Νικολοπούλειο Οικοτροφείο, προκειμένου να συνεχιστεί πιο άνετα η εκπαίδευση των τροφίμων. Στη συνέχεια το κεντρικό κτήριο, μετά την είσοδο των γερμανών στην Αθήνα, επιτάχθηκε από τα γερμανικά στρατεύματα. Μετά τις αλλεπάλληλες επιτάξεις διακόπηκε η επαγγελματική εκπαίδευση των τροφίμων. Στους αποδεδειγμένα άπορους καταβαλλόταν μηνιαίο επίδομα και σε όσους διέμεναν πλησίον τού Οίκου παρεχόταν και συσσίτιο.⁴⁸²

Από το 1941 και καθ' όλη τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής η τροφοδοσία τού Οίκου Τυφλών, εν πολλοίς, βασίστηκε στις προσφορές τού Διεθνούς και του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού. Επίσης, το υπουργείο επισιτισμού, κατά το ίδιο χρονικό διάστημα χορηγούσε κατ' επανάληψη σε τιμή διατίμησης όσπρια, λάδι, τυρί, σταφίδα, κ.λπ.

Το 1941 παραιτείται -μετά από 25 περίπου χρόνια- ο Λουδοβίκος Νικολαΐδης για λόγους υγείας από τη θέση τού ταμιά.⁴⁸³

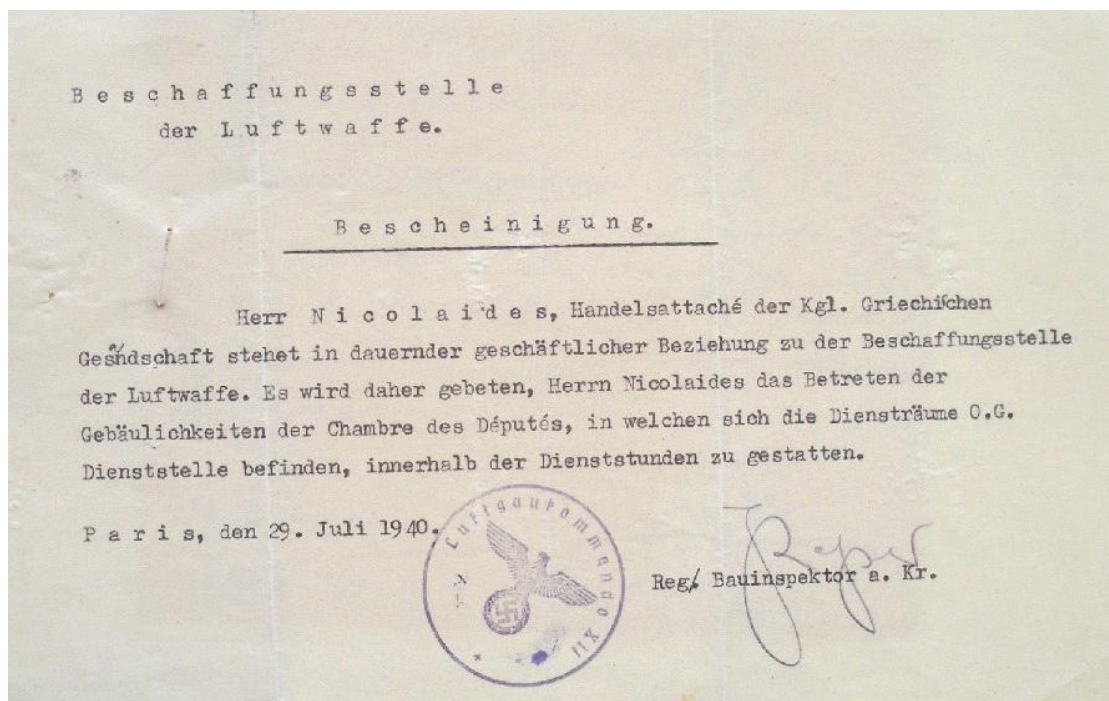
⁴⁸¹ Στο ίδιο, 31.

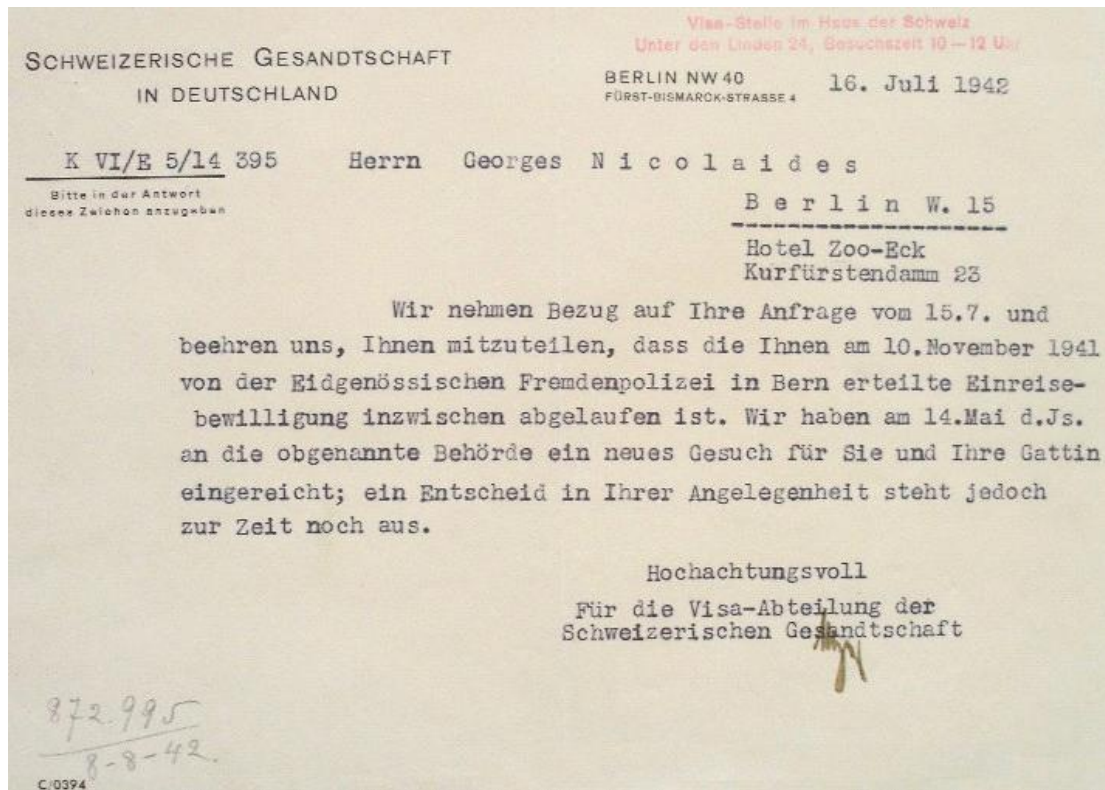
⁴⁸² Στο ίδιο, 38-39.

⁴⁸³ Ωστόσο, πληροφορούμαστε από έγγραφο τού Λ. Νικολαΐδη προς τον στρατηγό Παπάγο, ότι ο ως άνω κατηγορήθηκε είτε για κατάσκοπος των αγγλο-γάλλων είτε για γερμανόφιλος. Βλ. Επιστολή προς τον στρατηγό Παπάγο, 12/4/1941, Αρχείο Γ. Λ. Νικολαΐδη Βούρβαχη, ΕΛΙΑ αταξινόμητο.

Ο Λουδοβίκος Νικολαΐδης (δεύτερος από αριστερά) με τη στολή τής Βέρμαχτ. (Πηγή φωτογραφίας: *Αρχείο Γ. Α. Νικολαΐδη Βούρβαχη*, ΕΛΙΑ αταξινόμητο).

(Πηγή φωτογραφιών: Αρχείο Γ. Α. Νικολαΐδη Βούρβαχη, ΕΛΙΑ αταξινόμητο).

Με αφορμή το θάνατο του Ιωάννη Μεταξά, η Εφορεία τού Οίκου Τυφλών δημοσίευσε στον Τύπο ανακοίνωση, στην οποία δήλωνε ότι, κατεχόμενη από βαθιά θλίψη για το θάνατο του εθνικού κυβερνήτη και διαδηλώνοντας τη μεγάλη ευγνωμοσύνη της για το μεγάλο εθνικό έργο που επιτέλεσε ο αείμνηστος, ψηφίζει να διακοπούν για μια εβδομάδα τα μαθήματα της σχολής σε ένδειξη πένθους, να παρακολουθήσει την κηδεία του και να εκφράσει τα συλλυπητήριά της προς την οικογένεια του μεταστάντος.⁴⁸⁴

Το 1941 πρόεδρος τού Οίκου Τυφλών ήταν ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών, Δαμασκηνός και διευθύντρια η Βασιλική Αθανασίου. Καθ' όλη τη διάρκεια της κατοχής, όπως απορρέει από τον πίνακα των ισολογισμών, πληρώνονται κανονικά οι μισθοδοσίες και οι εισφορές προς το ΙΚΑ των υπαλλήλων. Κατά την ίδια χρονική περίοδο συνεχίζονται και οι επισκέψεις τού κόσμου στο ίδρυμα και οι εισφορές

⁴⁸⁴ «Το πένθος δια τον θάνατον του κυβερνήτου», εφ. *Ελεύθερο Βήμα*, 2/2/1941.

αυτών. Ακόμη και η περιφορά τού δίσκου εξακολουθεί να αποφέρει τα καθιερωμένα έσοδα.⁴⁸⁵

1942

Και κατά το 1942, παρά την δυσχερή κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει ο Οίκος Τυφλών, εν τούτοις εισήχθησαν έξι νέοι τρόφιμοι. Η Εφορεία προχώρησε σε σύναψη δανείου ύψους 15 εκατομμυρίων δραχμών για την αντιμετώπιση της επισιτιστικής κρίσης. Χάρη στο δάνειο και τη συνέχιση των κληροδοτημάτων και δωρεών και κατά το 1942 οι τρόφιμοι και το προσωπικό τού ιδρύματος είχαν τακτικό και άφθονο συσσίτιο.⁴⁸⁶ Λόγω της επίταξης του Αμπετείου, ο Οίκος Τυφλών εισέπραττε μίσθωμα, το οποίο κατά το 1942 ανερχόταν σε 538.345 δραχμές. Τους εκτός σχολής τροφίμους ενίσχυσε με βοηθήματα ύψους 120.500 δραχμών και τροφεία ύψους 78.480 δραχμών.⁴⁸⁷

1943

Το 1943 επιτάχθηκε και το Οικοτροφείο που στέγαζε 19 κορίτσια, τα οποία μεταφέρθηκαν σε οικεία που επιτάχθηκε επί της οδού Σκρα 52. Κατά το αυτό έτος, εισάγονται 10 νέοι τρόφιμοι. Στις 15 Μαΐου 1943 η Εφορεία προχώρησε στη δημιουργία «Αυτασφαλιστικού Ταμείου τού προσωπικού τού Οίκου Τυφλών». Η ίδρυση αυτού του ταμείου αποτέλεσε τη βάση της προστασίας των, ήδη από πολλά έτη, εργαζομένων και υπηρετών στον Οίκο, όταν θα απομακρύνονταν από την εργασία τους.⁴⁸⁸

Από την 1η Απριλίου τού 1943 τη διεύθυνση αναλαμβάνει η υποδιευθύντρια, Σοφία Παπαδοπούλου. Η Εφορεία κατά το έτος αυτό συνήψε και νέο δάνειο ύψους 10 εκατομμυρίων δραχμών για την εξασφάλιση της τροφοδοσίας και προχώρησε στην πώληση μεγάλου μέρους τίτλων και χρεωγράφων. Έτσι, και κατά το 1943, οι τρόφιμοι και το προσωπικό εξασφάλισαν άφθονο σιτηρέσιο. Το πρώτο εξάμηνο το

⁴⁸⁵ Κούμαρης Αριστ. Γ. (επιμ.), *Οίκος Τυφλών, Λογοδοσία...*, ό.π., σελ. 40.

⁴⁸⁶ Στο ίδιο, σελ. 50-53.

⁴⁸⁷ Στο ίδιο, σελ. 56-57.

⁴⁸⁸ Στο ίδιο, σελ. 62

σύνολο των προσλαμβανόμενων θερμίδων ήταν 1.500 έως 1.750 και το δεύτερο 1.750 έως 2.150. Το υπουργείο Πρόνοιας ενίσχυσε τον Οίκο Τυφλών με εφάπαξ χορηγία 30 εκατομμυρίων. Σε μεγάλο βαθμό η ένδυση και η υπόδηση των τροφίμων καλύφθηκε από τις δωρεές της Εταιρείας Λαναρά-Κύρτση η οποία δώρισε 134 μέτρα υφάσματος και της Ιματιοθήκης του Παιδιού η οποία δώρισε 18 ζευγάρια παπούτσια. Τέλος, ο Οίκος «Ράδιο - Καραγιάννη» κατασκεύασε δωρεάν συσκευή από μικρόφωνο και ακουστικά, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί από την ορχήστρα από τροφίμους τού Οίκου Τυφλών.⁴⁸⁹

1944

Το 1944 κατά την αποχώρησή του ο στρατός Κατοχής ανατίναξε τον ναυτικό ασύρματο που υπήρχε στο Αμπέτειο Μέλαθρο, προκαλώντας τεράστιες ζημιές στο οίκημα. Στη συνέχεια εισέρευσαν πλήθη τα οποία λεηλάτησαν κάθε τι που μπορούσε να μεταφερθεί. Κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών, λόγω των μαχών, καταστράφηκαν σχεδόν ολοκληρωτικά οι δυτικοί κοιτώνες τού 3ου ορόφου και μια αίθουσα παράδοσης στο 2ο όροφο. Από την περίοδο της κατοχής παρέμειναν εξωτερικά κτίσματα για αντιαεροπορική προστασία, καθώς και καταφύγια με σιδερένια υποστηρίγματα και σιδερένιες πόρτες, τα οποία εμπόδιζαν πολύ την κίνηση των τροφίμων και την λειτουργία τού Ιδρύματος. Οι γερμανοί, φεύγοντας, άφησαν στον προαύλιο χώρο τού Αμπετείου τρία ξύλινα παραπήγματα, ενώ αφαίρεσαν τα αντίστοιχα παραπήγματα από τις θερινές εγκαταστάσεις στη Βουλιαγμένη και, για το λόγο αυτό, μεταφέρθηκαν εκεί τα εγκαταλειφθέντα στο προαύλιο του Οίκου Τυφλών.⁴⁹⁰

Μετά την απελευθέρωση η Εφορεία απάλλαξε της επιτάξεως τις δύο οικείες και μετέφερε όλους τους τροφίμους στο Αμπέτειο, παρά τα προαναφερθέντα προβλήματα, λόγω των καταστροφών. Για την μετακόμιση η Διεύθυνση δεν μπόρεσε να βρει εργατικό προσωπικό, ούτως ώστε αυτή συντελέστηκε με τη βοήθεια των ίδιων των τροφίμων και του προσωπικού.

Το 1944 η Εφορεία προχώρησε σε εκποίηση και άλλων χρηματογράφων της ΟΥΛΕΝ και, εκτός αυτού, κατάφερε να συνεχίσει το έργο τού σχολείου με τη

⁴⁸⁹ Στο ίδιο, σελ. 64.

⁴⁹⁰ Στο ίδιο, σελ. 75-76.

ενίσχυση, όπως πάντα, του υπουργείου Πρόνοιας, τον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό, τον Ελβετικό Ερυθρό Σταυρό και τον Διεθνή Ερυθρό Σταυρό.

Λίγο πριν την αποχώρηση των γερμανών, οι οποίοι μέχρι την τελευταία ημέρα συνέχιζαν την εκτέλεση ομήρων και πατριωτών, εκτέλεσαν και τον διακεκριμένο υπάλληλο του Οίκου Τυφλών, Ανδρέα Διον. Καλύβα. Η Εφορεία για τιμήσει τον υπέρ πατρίδος πεσόντα υπάλληλο, εντοίχισε μαρμάρινη πλάκα στο Αμπέτειο πάνω στην οποία χαράχθηκε ότι «έπεσεν υπέρ πατρίδος» και αποφάσισε τη θέσπιση ετήσιου «επάθλου Ανδρέου Διον. Καλύβα» το οποίο θα απενέμετο σε όποιον τρόφιμο τυφλό επεδείκνυε άριστο ήθος.⁴⁹¹

Κατά το 1944 η στοιχειώδης και η γενικότερη εγκυκλοπαιδική μόρφωση των τυφλών, καθώς και η μουσική εκπαίδευση, συνεχίστηκαν κανονικά. Επίσης συνεχίστηκε και η φοίτηση των τροφίμων στο Ωδείο και, μάλιστα, ο τυφλός τρόφιμος Αντώνης Ζαχόπουλος έλαβε δίπλωμα καθηγητή βιολιού από το Ωδείο Αθηνών με βαθμό άριστα παμψηφεί. Κατόπιν τούτου, η Εφορεία τον διόρισε ως καθηγητή βιολιού στον Οίκο Τυφλών.⁴⁹²

Η θρησκευτική αγωγή των τροφίμων συντελέστηκε με την ίδρυση κατηχητικού τμήματος εντός του Ιδρύματος, ενώ συμπληρωνόταν για τους μεγαλύτερους με τις ομιλίες τού κυρίου Γουδέλη, καθώς και άλλων κατηχητών.

Μια πρώτη επαγγελματική αποκατάσταση, όπως προαναφέραμε, πραγματοποιήθηκε με την πρόσληψη 5 τυφλών δασκάλων. Ο πυρήνας τής ορχήστρας που είχε σχηματισθεί κατά τα προηγούμενα έτη θα μπορούσε να γίνει φορέας επαγγελματικής αποκατάστασης νέων και παλαιών τροφίμων της σχολής. Για τον λόγο αυτό αποφασίστηκε να τους παραχωρηθεί ένα οίκημα, στο οποίο θα διέμεναν.

Για να αντιληφθούμε την εκτίναξη των τιμών, λόγω πληθωρισμού, κατά τα χρόνια της κατοχής, παραθέτουμε ενδεικτικά την μισθοδοσία και την τιμή τής καύσιμης ύλης από τους απολογισμούς τού 1940 έως και το 1943, δεδομένου ότι δεν διαθέτουμε τον απολογισμό τού 1944.

⁴⁹¹ Κούμαρη Αριστείδου Γ., *Πεπραγμένα επί τη συμπληρώσει τεσσαρακονταετίας του "Οίκου Τυφλών", Πρόνοια και επαγγελματική τοποθέτησις του τυφλού εν Ελλάδι*, Αθήναι 1948, χ.έ., σελ. 16

⁴⁹² Κούμαρης Αριστ. Γ. (επιμ.), *Οίκος Τυφλών, Λογοδοσία...*, ό.π., σελ. 81.

	Μισθοδοσία	Τιμές καύσιμης ύλης
Απολογισμός 1940	615.989 δρχ.	72.832,30 δρχ.
Απολογισμός 1941	877.965 δρχ.	177.359,50 δρχ.
Απολογισμός 1942	3.173.724 δρχ.	1.934.255 δρχ.
Απολογισμός 1943	56.450.380 δρχ.	6.679.510 δρχ.

1945

Το 1945 το κράτος ανέλαβε ολόκληρη τη δαπάνη για τη μισθοδοσία τού προσωπικού, καθώς και το μεγαλύτερο μέρος των αναγκών σε τρόφιμα. Κατά το αυτό έτος εισήχθησαν πολλοί τρόφιμοι, οι οποίοι είχαν τυφλωθεί κατά τον πόλεμο από εκρήξεις χειροβομβίδων κ.λπ. και οι οποίοι, εκτός από τα μάτια, είχαν χάσει είτε το ένα χέρι είτε πολλά δάχτυλα. Με πολλή προσπάθεια κατάφεραν τελικά να συμβαδίσουν και, σε πολλές περιπτώσεις, να συναγωνίζονται με επιτυχία στις επιδόσεις τούς υπόλοιπους τυφλούς, οι οποίοι ήταν αρτιμελείς. Στην αποκατάσταση της αφής των μονοχείρων τροφίμων βοήθησε πολύ το νοσοκομείο Ευαγγελισμός, που επί πολλούς μήνες αποκατέστησε, όσον ήταν δυνατόν, την εναπομείνασα αφή με ηλεκτροθεραπείες.⁴⁹³

Σε δύο αποφοίτους τής σχολής παραχωρήθηκε έκταση δίπλα στο Νικολοπούλειο, την οποία καλλιεργούσαν και κέρδιζαν τα προς το ζην.

Στις δύσκολες αυτές περιστάσεις τον πρώτο χρόνο τής μεταπολεμικής περιόδου, βοήθησαν το Ίδρυμα με τις παροχές τους ή με τις χορηγίες σε είδος πολλοί φορείς και οργανισμοί, όπως: Η παροχή ενδυμάτων και υποδημάτων στους τροφίμους από την Υπηρεσία Ιματισμού· ο εξ ολοκλήρου επισιτισμός τού Ιδρύματος από το Α' Διαμέρισμα Διανομών· χορηγήσεις τροφίμων, λαχανικών, φρούτων, καύσιμου ύλης από κρατικές προμήθειες· οι δωρεές τού Α' Διαμερίσματος του υπουργείου Πρόνοιας - UNRRA, 100 κουβέρτες, 30 κρεβάτια, 190 μέτρα λινάτσα για την κατασκευή στρωμάτων και μαξιλαριών, 130 πιάτα, 130 κύπελλα, ένα κιβώτιο με εργαλεία κοπής κρέατος και μια ραπτομηχανή Singer· από την Α' περιοχή τής UNRRA 20 αδιάβροχα,

⁴⁹³ Στο ίδιο, σελ. 96.

20 πουλόβερ και μεγάλες ποσότητες κουρελιών για την υφαντική· δύο αργαλειοί από τη Near East· τρόφιμα, φάρμακα, πινακίδες και κέντρα για την γραφή των τυφλών από τον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό· 168 σφραγισμένα δέματα με τρόφιμα από την Αγγλικό Ερυθρό Σταυρό Άγιος Ιωάννης. Επίσης η ιατρική παρακολούθηση των τροφίμων γινόταν δωρεάν από τον γιατρό, Αλεξάνδρου, την Κλινική «Σκανδαλάκη», τα νοσοκομεία «Ευαγγελισμός», «Συγγρός», «Γενικό Κρατικό», «Παιδών», «Φυσικοθεραπευτήριο Αναπήρων Παιδών της Near East», «Πρόχειρο Νοσοκομείο της Ριζαρείου Σχολής» και των ιατρείων Κωνσταντινουπολιτών και «Λαϊκόν».⁴⁹⁴

1946

Το 1946 ο Οίκος Τυφλών παρουσιάζει ρεκόρ τροφίμων, οι οποίοι ανάγονται σε 112. Ο τρόφιμος Εμμανουήλ Κεφάκης, μετά από άδεια του υπουργού Παιδείας Παπαδήμα, δίνει εξετάσεις στο γυμνάσιο και παίρνει το απολυτήριό του με άριστα. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι προσπάθειες που κατέβαλε ο συγκεκριμένος μαθητής ήταν τεράστιες, δεδομένου ότι κανένα από τα διδακτικά βιβλία τού γυμνασίου δεν υπήρχαν στη γραφή Braille, μιας που το καταστατικό τού Οίκου προέβλεπε εκπαίδευση μόνο για μαθητές δημοτικού. Άλλοι πέντε τρόφιμοι προετοιμάζονταν, προκειμένου να λάβουν άδεια από το υπουργείο, για να συνεχίσουν τις σπουδές στο Πανεπιστήμιο. Με τη βοήθεια της Εταιρείας των Αμερικανών φίλων των τυφλών τής Ελλάδος -της οποίας σκοπός ήταν η βοήθεια και η εξύψωση του επιπέδου τής ζωής των ελλήνων τυφλών- επετεύχθησαν υποτροφίες για την αποστολή πέντε τροφίμων σε πανεπιστήμια και σχολές για ειδικές σπουδές στην Αμερική, ήτοι: Οι Νικ. Κομισάριος και Σωτ. Γαλάτσης για ορνιθοτροφία και κτηνοτροφία στο Μπάρνες Φάρμινγκ Σκουλ, ο Ιωάν. Παπάζογλου για τελειοποίηση σπουδών στο πιάνο καθώς και ως χορδιστής στο Κονσερβατουάρ της Βοστώνης, ο Παν. Θεοδωρόπουλος για σπουδές στην Αγγλική Φιλολογία και Ιστορία στο Ινστιτούτο Πέρκινς της Μασσαχουσέτης και ο Εμμ. Κεφάκης για σπουδές στην ψυχολογία των τυφλών, μάθημα διδασκόμενο στο πανεπιστήμιο Χάρβαρντ στο Ινστιτούτο Πέρκινς για αγγλική φιλολογία, καθώς και για δακτυλογραφία.⁴⁹⁵

⁴⁹⁴ Στο ίδιο, σελ. 96-97

⁴⁹⁵ Στο ίδιο, σελ. 111.

Η μαθήτρια Ευαγγελία Φενερλίδου γράφτηκε στην τάξη τής φωνητικής μουσικής τού Εθνικού Ωδείου κι αυτό με μεγάλη δυσκολία, διότι το μεν Ωδείο Αθηνών αρνήθηκε παντελώς, το δε Εθνικό αφού προέβαλε ισχυρές ενστάσεις ως προς τις ικανότητες των τυφλών να σπουδάσουν σε αυτό, εν τέλει μετά από υποδείξεις ως προς τη διδασκαλία επείσθηκε και δέχτηκε την μαθήτρια.⁴⁹⁶

Το καλοκαίρι τού 1946 οι τρόφιμοι παραθέρισαν για 2^{1/2} μήνες σε κατασκήνωση στην Πεντέλη.

Η Ούνρα προσέφερε στον Οίκο Τυφλών χαρτί για γράψιμο στη γραφή Braille, μαλλί, κλωστή και βιβλία γραφής Braille, ενώ το Αμερικανικό Ίδρυμα Near East προσέφερε 4 αργαλειούς για την εκμάθηση των κοριτσιών στην υφαντική. Η Αρχιεπισκοπή Αθηνών χορήγησε στον Οίκο μεταχειρισμένο ιματισμό και δέματα με τρόφιμα, χτένες, κάλτσες, βόλους, τετράδια κ.λπ., η Ιματιοθήκη τού παιδιού ιματισμό, ο Βρετανικός Ερυθρός Σταυρός δέματα με τρόφιμα, το υπουργείο Εθνικής Πρόνοιας 50 στρώματα και πολλές κούκλες νήμα για την χειροτεχνία των τροφίμων, ο άγγλος Συνταγματάρχης Λάμποκ ένα μικρό μεταχειρισμένο ραδιόφωνο και μεταχειρισμένο ιματισμό για 6 μονόχειρες τυφλούς τροφίμους, ο Γ. Πόδας από την Αμερική είδη γραφικής, η εταιρεία «Αμερικανοί φίλοι των τυφλών της Ελλάδος» υποδήματα και διάφοροι ομογενείς από την Αμερική χρηματικά ποσά.⁴⁹⁷

Στα έσοδα του Οίκου Τυφλών από το 1946 και μετά είτε σαν επιχορηγήσεις από ιδρύματα, όπως η Near East ή οι Αμερικανοί φίλοι για τους τυφλούς τής Ελλάδος είτε σαν εισφορές από ομογενείς στην Αμερική είτε από αμερικανούς πολίτες, βλέπουμε να εμπλέκεται ο αμερικανικός παράγοντας.

Στις 20 Νοεμβρίου 1946 η Έλεν Κέλερ⁴⁹⁸ επισκέπτεται την Ελλάδα, στα πλαίσια μιας περιοδείας στις χώρες που ταλαιπωρήθηκαν από τον Β' Παγκόσμιο

⁴⁹⁶ Στο ίδιο, σελ. 112.

⁴⁹⁷ Στο ίδιο, σελ. 113.

⁴⁹⁸ Η Έλεν Κέλερ (1880-1968) γεννήθηκε στις 27 Ιουλίου 1880 σε ένα τυπικό μικροαστικό σπίτι του αμερικανικού Νότου, στην πολιτεία της Αλαμπάμας. Ήταν ένα υγιέστατο και πανέξυπνο κοριτσάκι. Μια ξαφνική ασθένεια όμως με πολύ υψηλό πυρετό έμελλε να της στερήσει την όραση και την ακοή για πάντα. Ήταν μόλις 19 μηνών. «Δεν μπορώ να θυμηθώ πώς ένιωσα όταν το φως έσβησε από τα μάτια μου» είπε χρόνια αργότερα «υποθέτω ότι ένιωσα πως ήταν συνεχώς νύχτα και ίσως αναρωτιόμουν γιατί δεν ξημέρωνε ποτέ». Η μικρή Έλεν αποκόπηκε σταδιακά από την πραγματικότητα, μη μπορώντας να επικοινωνήσει με τον έξω κόσμο. Δεν είχε καν αρχίσει να μιλάει όταν έχασε τις δύο πολυτιμότερες αισθήσεις της. Εξέφραζε τις επιθυμίες και τα συναισθήματά της χρησιμοποιώντας έναν στοιχειώδη κώδικα με 60 χειρονομίες και ανέπτυξε στο έπακρον την αφή και την όσφρηση. Οι απεγνωσμένες προσπάθειές της να σπάσει το φράγμα της σιωπής μέσα στο σκοτάδι τη μετέτρεψαν όμως σε ένα αγρίμι που έτρωγε με τα χέρια και παρουσίαζε ανεξέλεγκτα και βίαια

Πόλεμο, συγκεντρώνοντας πληροφορίες για τον αριθμό όσων τυφλώθηκαν κατά τη διάρκεια της πολεμικής σύρραξης και εισηγούμενη στις κυβερνήσεις διάφορα προστατευτικά μέτρα για αυτούς, τα οποία ήδη είχαν τελεσφορήσει στις ΗΠΑ.⁴⁹⁹

Ως συνέπεια της επίσκεψής της στην Ελλάδα ήταν η ανάληψη νέων δραστηριοτήτων στον Οίκο Τυφλών, όπως η μετεκπαίδευση δασκάλας χειροτεχνίας για δύο χρόνια στην Αγγλία και η μετεκπαίδευση άλλης στη Λοζάνη για τα νοητικώς υστερούντα τυφλά παιδιά. Η σημαντικότερη δραστηριότητα, όμως, υπήρξε η ίδρυση νέου τμήματος τυφλοκωφαλάλων παιδιών για την εκπαίδευση των οποίων στάλθηκε

ξεσπάσματα. Τότε η οικογένεια Κέλερ, με τη βοήθεια του Αλεξάντερ Γκράχαμ Μπελ, απευθύνθηκε στη Σχολή Τυφλών Πέρκινς στη Βοστώνη, η οποία τον Μάρτιο του 1887 έστειλε στην Αλαμπάμα την απόφοιτό της Ανν Μάνσφιλντ Σάλιβαν, με την ιδιότητα της γκουβερνάντας και δασκάλας της επτάχρονης Ελεν. Γεννημένη τον Απρίλιο του 1866 στη Μασαχουσέτη από πάμπτωχους ιρλανδούς μετανάστες η Σάλιβαν έχασε τη μητέρα της από φυματίωση σε ηλικία οκτώ ετών και ο μέθυσος πατέρας της την έστειλε σε πτωχοκομείο μαζί με τον αδελφό της, ο οποίος πέθανε επίσης από φυματίωση λίγο αργότερα. Προσβεβλημένη από τράχωμα και σχεδόν τυφλή η Ανν κατάφερε στα 14 της χρόνια να γίνει δεκτή στη φημισμένη Σχολή Τυφλών Πέρκινς, από όπου αποφοίτησε σε ηλικία 20 ετών, αφού είχε ανακτήσει μερικώς το φως της ύστερα από σειρά επεμβάσεων. Δασκάλα και μαθήτρια σύντομα έγιναν αχώριστες. Η Σάλιβαν άρχισε με το δάχτυλό της να σχηματίζει στην παλάμη της Ελεν διάφορες μικρές λέξεις, εκείνη όμως νόμιζε ότι επρόκειτο για παιχνίδι, δεν μπορούσε να συνδέσει τα σύμβολα των λέξεων με αντικείμενα ή έννοιες. Το φράγμα αυτό έσπασε μήνες αργότερα όταν η Σάλιβαν έβαλε το ένα χέρι της Ελεν κάτω από τρεχούμενο νερό ενώ παράλληλα σχημάτιζε επαναλαμβανόμενα τη λέξη «νερό» στο άλλο της χέρι: η μαθήτρια συνειδητοποίησε αστραπιαία ότι υπήρχαν ονόματα για όλα τα πράγματα που την περιέβαλλαν. Ενθουσιασμένη έμαθε μέσα σε μία ημέρα 30 νέες λέξεις, που έγιναν σύντομα εκατοντάδες και τις οποίες σταδιακά κατάφερε να συνδυάζει σε απλές προτάσεις. Γρήγορα η φιλομαθής Ελεν έμαθε να γράφει σε ειδική γραφομηχανή και να διαβάζει κείμενα σε αλφάβητο μπράγυ. Το 1888 το αχώριστο δίδυμο μετακόμισε στη Βοστώνη, όπου το παιδί-θαύμα φοίτησε στη Σχολή Πέρκινς. Δεν μπορούσε όμως να μιλήσει, πράγμα που κατάφερε για πρώτη φορά σε ηλικία εννέα ετών, με τη βοήθεια ειδικευμένης δασκάλας η οποία τοποθετούσε το χέρι της Ελεν πάνω στα χείλη της την ώρα που πρόφερε τις λέξεις, μέσα στο στόμα της για να μάθει να τοποθετεί σωστά τη γλώσσα της και πάνω στον λαιμό της για να νιώθει τις διαφορετικές δονήσεις του. Σταδιακά η Κέλερ έμαθε να διαβάζει τα χείλη των άλλων ακουμπώντας το χέρι της πάνω στο στόμα τους και άρχισε δειλά δειλά να μιλάει, στην αρχή ακατάληπτα, αργότερα εντυπωσιακά καλά. Το 1900, ύστερα από τετραετή φοίτηση στο σχολείο θηλέων του Κέιμπριτζ, η Κέλερ ξεκίνησε κολεγιακές σπουδές στο Ράντκλιφ, το «γυναικείο» αντίστοιχο του Χάρβαρντ. Πάντα δίπλα της έστεκε ακούραστη βοηθός η Ανν Σάλιβαν. Η αποφοίτηση του πρώτου τυφλού και κωφού ανθρώπου στην ιστορία από πανεπιστημιακό ίδρυμα ήλθε το 1904 με επαίνους και συνοδεύτηκε από το πρώτο, αυτοβιογραφικό, βιβλίο της Κέλερ με τίτλο «Η ιστορία της ζωής μου», για να ακολουθήσουν άλλα 13. Η Ανν Σάλιβαν, καταβεβλημένη και σχεδόν τυφλή πέθανε ήσυχχα τον Οκτώβριο του 1936 σε ηλικία 70 ετών. Η Κέλερ άρχισε περιοδείες και διαλέξεις ανά τον κόσμο - επισκέφθηκε περισσότερες από 35 χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα - με σκοπό τη συλλογή χρημάτων και την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης στα προβλήματα των ατόμων με ειδικές ανάγκες, σε θέματα ρατσισμού και φεμινισμού. Σουφραζέτα και μέλος του σοσιαλιστικού κόμματος, δεν γλίτωσε το επί Εντγκαρ Χούβερ «φακέλωμα». Τα τελευταία χρόνια της ζωής της αποσύρθηκε από τη δημόσια ζωή. Πέθανε ήσυχχα στη διάρκεια της απογευματινής σιέστας στο Γουέστπορτ του Κονέκτικατ, την 1η Ιουνίου 1968, λίγες ημέρες προτού γιορτάσει τα 88α γενέθλιά της. Είχε βραβευθεί με δεκάδες τιμητικές και ακαδημαϊκές διακρίσεις παγκοσμίως, με κορυφαία την απονομή του Προεδρικού Μεταλλίου της Ελευθερίας το 1964 από τον Λίντον Τζόνσον, την ύψιστη αναγνώριση που μπορεί να απονεμηθεί σε πολίτη των ΗΠΑ. Οι στάχτες της φυλάσσονται ακριβώς δίπλα στις στάχτες της «δασκάλας», όπως αποκαλούσε την Ανν Σάλιβαν, στο παρεκκλήσι του Σεντ Τζόζεφ κοντά στον Καθεδρικό της Ουάσιγκτον. Βλ. «Ελεν Αρθουρ Κέλερ & Ανν Μάνσφιλντ Σάλιβαν Μέισι», εφ. *Το Βήμα*, 19/5/2002.

⁴⁹⁹ «Μις Έλεν Κέλερ», εφ. *Το Βήμα*, 22/1/1946.

για μετεκπαίδευση στη Ν. Υόρκη μία από τις πιο πεπειραμένες δασκάλες του Ιδρύματος.⁵⁰⁰

Ο Ελληνικός Τύπος αναφέρεται συχνά στην Έλεν Κέλερ⁵⁰¹. το 1947 κυκλοφόρησε και στα ελληνικά το βιβλίο της *Η ιστορία της ζωής μου*.⁵⁰² Το 1957 από το Β' Πρόγραμμα του ραδιοφωνικού σταθμού Αθηνών, μεταδόθηκε ραδιοχρονικό βασισμένο στη ζωή της.⁵⁰³

1947

Οι τρόφιμοι στον Οίκο Τυφλών ήταν 100, παρότι προστέθηκαν 16 νέοι τυφλοί (προφανώς αποχώρησαν κάποιοι άλλοι). Το καλοκαίρι του 1947, λόγω έλλειψης μόνιμης κατασκήνωσης, έκαναν συχνά περιπάτους τόσο στο βουνό όσο και στη θάλασσα. Εξάλλου, για την ψυχαγωγία των τροφίμων τα διοικητικά συμβούλια του Εθνικού Θεάτρου, της Λυρικής Σκηνής και της Συμφωνικής Ορχήστρας, μετά από παράκληση του Οίκου Τυφλών, χορηγούσαν δωρεάν εισιτήρια κάθε εβδομάδα για τους τυφλούς τροφίμους.⁵⁰⁴

Το Ίδρυμα αρχίζει μία νέα πολιτική, παρακολουθώντας και συμβάλλοντας στην αποκατάσταση των αποφοίτων, για το πρώτο τουλάχιστον χρονικό διάστημα μετά την αποχώρησή τους. Έτσι, στον Νικ. Μητσόπουλο αγόρασε πιάνο, στον Παν. Μπουκουβάλα ακορντεόν και ανέλαβε, δαπάναις της Σχολής, τη συνέχιση των σπουδών του στο πιάνο, στον Σολ. Μιχαηλίδη νοίκιασε για ένα έτος δωμάτιο και του δώρισε κρεβάτι και στρώμα και του επέτρεψε να συνεχίσει τις σπουδές του στο βιολί στο Ίδρυμα, στον Γεώργιο Τσάβο κρεβάτι και στρώμα και του επέτρεψε να συνεχίζει στις σπουδές του στο βιολί και στη Βυζαντινή μουσική στο ίδρυμα. Τον Αντ. Ζαχόπουλο και την Αντ. Χατζή τούς είχε ήδη διορίσει ως δασκάλους στο Ίδρυμα, τον πρώτο στο βιολί και τη δεύτερη στη χειροτεχνία. Την Ευαγγελία Λυκοροπούλου, μετά από εισήγησή του, την έγγραψε στο Εθνικό Ωδείο στην τάξη τής απαγγελίας. Τις

⁵⁰⁰ Η., «Έλεν Κέλερ, μια τυφλή που εμπνέει θάρρος και ελπίδα εις τους ομοιοπαθείς», εφ. *Το Βήμα*, 29/11/1953.

⁵⁰¹ «Οι ανωμαλίες έχουν και καλήν επίδρασιν», εφ. *Εμπρός*, 4/3/1929· «Τυφλή και κωφάλαλος», εφ. *Εμπρός*, 22/11/1946.

⁵⁰² «Μόλις εκκυκλοφόρησε», εφ. *Εμπρός*, 15/1/1947.

⁵⁰³ «Εις το ραδιόφωνον», εφ. *Ελευθερία*, 12/11/1957.

⁵⁰⁴ Κούμαρης Αριστ. Γ. (επιμ.), *Οίκος Τυφλών, Λογοδοσία...*, ό.π., σελ. 128.

Μαρ. Ζιώγα και Κυρ. Κανέλλη τις τοποθέτησε στη «Φιλόξενον Στέγη», έχοντάς τους εξασφαλίσει τροφή και κατοικία, ενώ πλήρωνε δασκάλες για την εκμάθηση γαλλικών, με την ελπίδα να βρίσκονταν υποτροφίες για να σπουδάσουν Μάλαξη στο εξωτερικό. Για την Αθ. Σεβαστοπούλου, επίσης διόρισε δάσκαλο Αγγλικών για τον ίδιο σκοπό. Όλες τις παραπάνω τις βοήθησε να αποκτήσουν απολυτήριο Γυμνασίου βλεπόντων και το ίδιο έκανε και για τον απόφοιτο Στ. Καμμένο, ο οποίος λάμβανε και σύνταξη από το Δημόσιο ως θύμα πολέμου.⁵⁰⁵ Ως προς την θρησκευτική αγωγή των παιδιών, αντιμετώπιζαν προβλήματα κατά τη μετάβασή τους στους γειτονικούς ναούς, «διότι καταλαμβάνουν χώρο οι τυφλοί, ως λένουν οι επίτροποι, και δεν μπορεί να έλθει κόσμος ν' αφήσει χρήματα». Με τη βοήθεια του διευθυντή των Κατηχητικών Σχολείων τής οργανώσεως «Ζωή» Παναγιωτόπουλου, ιδρύθηκε στη Σχολή μέσο και ανώτερο κατηχητικό σχολείο με διδάσκοντα σε αυτό τον κατηχητή Αναστόπουλο.⁵⁰⁶

Και το έτος 1947 οι φιλάνθρωποι και οι οργανώσεις συνέχισαν να προσφέρουν ιματισμό και άλλα είδη για τους τροφίμους. Ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός έδωσε 300 θήκες μαξιλαριών, 80 παντελόνια για τα αγόρια, 18 φόρμες εργατών και 40 φούστες για τα κορίτσια, άφθονα τρόφιμα, σοκολάτες και κακάο. Κυρία που ήθελε να κρατήσει την ανωνυμία της δώρισε 333 πήχεις μάλλινου μπλε υφάσματος. Οι οργανώσεις UNRRA, ο εν Αμερική Σύλλογος κυριών «Η Ελπίς» και σχολές Τυφλών τής Αμερικής έστειλαν -μετά από αίτημα του Ιδρύματος- 4 γραφομηχανές Braille για μονόχειρες, 1 γραφομηχανή Braille για δύο χέρια, 4 γραφομηχανές Braille είδος πινακίδας, 160 ξύλινες πινακίδες-οδηγούς και κέντρα, χαρτί, 78 οδηγούς γραμμογραφίας, και 2 αγγλικές γραφομηχανές Ρέμιγκτον. Τέλος, όσον αφορά την ιατρική μέριμνα των τροφίμων, πρόσφεραν δωρεάν παρακολούθηση της υγείας τους, ο γιατρός Σκανδαλάκης, τα ιατρεία Κωνσταντινουπολιτών και Λαϊκόν Καλλιθέας και τα νοσοκομεία «Ευαγγελισμός», «Συγγρός», «Παίδων» και «Οφθαλμιατρείο».⁵⁰⁷

Στον Ισολογισμό η Εξελεγκτική Επιτροπή κάνει τις εξής παρατηρήσεις και διευκρινίσεις: Μεταξύ των καταθέσεων όψεως περιλαμβάνονται και 741,53 δολάρια υπολογισθέντα προς 5.000 δραχμές έκαστον. Από τα χρηματογράφα όσα μεν

⁵⁰⁵ Στο ίδιο, σελ. 129.

⁵⁰⁶ Στο ίδιο, σελ. 130.

⁵⁰⁷ Στο ίδιο, σελ. 131.

αποκτήθηκαν προπολεμικά έχουν υπολογισθεί με τιμές 31ης Μαρτίου 1945, όσα δε αποκτήθηκαν μετά την ημερομηνία αυτή καταγράφονται με τιμές κτήσης. Η συνολική αξία τους την 31η Δεκεμβρίου 1947 ήταν ανώτερη της αναγραφομένης στον Ισολογισμό. Τέλος, τα σημαντικής αξίας ακίνητα του Οίκου αναφέρονται στον υπό κρίση Ισολογισμό προς 1 δραχμή και, συνεπώς, η πραγματική περιουσία τού Οίκου είναι πολλαπλάσια ανώτερη από την αναγραφόμενη.⁵⁰⁸

1948

Στο σχολείο τού Οίκου Τυφλών εφαρμοζόταν το ωρολόγιο πρόγραμμα που είχε καθορισθεί από το υπουργείο Θρησκευμάτων και Εθνικής Παιδείας, καθώς και το προβλεπόμενο «σχολικό εορτολόγιο». Τα μαθήματα διαχωρίζονταν σε Δημοτικού σχολείου, χειροτεχνίας - οικοτεχνίας και σε μουσικής, θεωρίας μουσικής και μουσικογραφίας. Τον υπότροφο Εμμανουήλ Κεφάκης, ο οποίος επανήλθε από την Αμερική μετά τις σπουδές του, η Εφορεία διόρισε ως «Εκπαιδευτικόν Υποδιευθυντήν» των Σχολών τού Ιδρύματος και τον άλλο υπότροφο Ιωάννη Παπάζογλου, ο οποίος επανέκαμψε επίσης ανέθεσε το κούρδισμα και την γενική επισκευή των πιάνων των Σχολών, με την ευθύνη παρακολούθησης για την καλή λειτουργία τους.⁵⁰⁹

Ο εκπαιδευτικός υποδιευθυντής, Εμμανουήλ Κεφάκης, πρότεινε και η διεύθυνση αποδέχθηκε, εμπλουτισμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα που περιελάμβανε «ειδικήν εκπαίδευσιν τυφλοκωφάλαου», ειδικές εβδομαδιαίες διαλέξεις για το εκπαιδευτικό προσωπικό, προσπάθεια εκπόνησης ατομικού προγράμματος εργασίας για κάθε μαθητή, εξεταστικές έρευνες και ειδικά ερωτηματολόγια στους μαθητές με εφαρμογή ποικίλων μεθόδων προς την ανάπτυξη της κοινωνικότητάς τους, συγκρότηση μαθητικών συμβουλίων για την επίλυση από αυτούς των παιδικών προβλημάτων τους, κ.λπ.⁵¹⁰

Κατά το καλοκαίρι τού 1948 όσοι τρόφιμοι δεν επέστρεψαν στους οικείους παραθέρισαν για τρεις μήνες σε κατασκήνωση της Βουλιαγμένης. Εκεί, με τη μεσολάβηση του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού (ΕΕΣ), τα «Προληπτικά παιδικά

⁵⁰⁸ Στο ίδιο, σελ. 127.

⁵⁰⁹ Στο ίδιο, σελ. 138-139.

⁵¹⁰ Στο ίδιο, σελ. 139.

Ιατρεία Γαλλίας» προχώρησαν στον εμβολιασμό τους με το τριπλό T.A.B. (αντιδιφθερικό, αντιτετανικό, αντιτυφοπαρατυφικό).

Κατά την 31η Δεκεμβρίου 1948 οι τρόφιμοι ήταν συνολικά 98, αγόρια και κορίτσια. Για την ενίσχυση των οικονομικών τού Ιδρύματος, η Εφορεία από τον Οκτώβριο τού 1948 προχώρησε στην επιβολή τροφείων, ύψους 50.000 δρχ. για το καθημερινό τους ψωμί.⁵¹¹ Για μια ακόμη φορά η πριγκίπισσα Μαρία επισκέφθηκε τον Οίκο.

Το σύνολο, σχεδόν, των 18 αποφοιτησάντων έλαβαν χρηματικό βοήθημα από το Ίδρυμα. Σε τέσσερις από αυτούς πληρώθηκαν τα πρώτα ενοίκια των δωματίων τους, σε έναν αγοράσθηκε ακορντεόν άνω του ενός εκατομμυρίου και σε άλλον δόθηκαν χρήματα για την αγορά υλικών και εργαλείων χειροτεχνίας. Σε άλλους δύο εξακολουθούσαν να καταβάλλονται τα δίδακτρα των Ωδείων όπου φοιτούσαν. Μία αποφοιτήσασα τοποθετήθηκε σε στέγη για τυφλές γυναίκες, καταβάλλοντας τα τροφεία της για ένα εξάμηνο. Η απόφοιτη μαθήτρια Φούλα Τσόγκα, η οποία εστερείτο οικογένειας, μετά από ενέργειες του Οίκου Τυφλών, κατορθώθηκε να γίνει δεκτή στο Διδασκαλείο Νηπιαγωγών, αφού εξέδωσε ειδική άδεια προς τούτο ο υπουργός Παιδείας.⁵¹²

Οι μικροί μαθητές τού Οίκου Τυφλών παρουσιάστηκαν επανειλημμένα στο ραδιόφωνο, στην παιδική εκπομπή ώρα του παιδιού, στην οποία εξετέλεσαν με επιτυχία προγράμματα, τα οποία είχαν άριστη απήχηση στην αθηναϊκή κοινωνία.

Το 1948, επηρεασμένη και από το ταξίδι της Έλεν Κέλερ στην Ελλάδα το 1946, η διεύθυνση του Οίκου Τυφλών για πρώτη φορά προσπάθησε να εκπαιδεύσει μία ορφανή τυφλοκωφάλαλη, η οποία προχώρησε ικανοποιητικά στη χειροτεχνία, έραβε με εξαιρετική επιτηδειότητα και αρκετό γούστο φορέματα για κούκλες, χειριζόταν τις βελόνες του πλεξίματος με δεξιοτεχνία, πλέκοντας μεταξύ άλλων και καλτσάκια για μωρά. Έγραφε και αναγνώριζε μικρό αριθμό λέξεων, κατανοώντας την έννοιά τους, πρόφερε δε ορισμένες συλλαβές και τις λέξεις «μαμά, νάνι, όχι».

⁵¹¹ Στο ίδιο, σελ. 141.

⁵¹² Στο ίδιο, σελ. 149-150.

Ωστόσο, η πρόοδος της ήταν δύσκολη και κοπιαστική, διότι δεν διέθεταν κανένα ειδικό μέσο για την εκπαίδευσή της.⁵¹³

Από την ελληνική πολεμική περιθάλψη παραχωρήθηκαν 8 κιβώτια μεταχειρισμένου ιματισμού και παπουτσιών. Επίσης, το Αμερικανικό Ίδρυμα Εγγύς Ανατολής, προσέφερε ειδικούς γεωγραφικούς χάρτες, γραφομηχανές Braille, χαρτί, παιχνίδια και υλικά πλεκτικής και καλαθοποιΐας. Η Εταιρεία Φάιλινς της Βοστώνης απέστειλε ένα κιβώτιο με γραβάτες, μπλούζες, φορέματα και παπούτσια και ένα κιβώτιο κακάο. Με τη μεσολάβηση του Εμμ. Κεφάκης, από όμιλο φιланθρώπων ελληνίδων τής Βοστώνης, παρελήφθησαν 130 μάλλινες κουβέρτες.⁵¹⁴

Τα θέματα των εβδομαδιαίων διαλέξεων που έδωσε ο Εμμ. Κεφάκης για την εκπαίδευση του προσωπικού κατά το 1948 ήταν:

1. Η θέση των τυφλών ως τάξη στις προχριστιανικές κοινωνίες.
2. Κατάσταση αυτών στην αρχαία ελληνική ιστορία.
3. Μέτρα πρόνοιας και νομοθετήματα υπέρ των τυφλών.
4. Εκπαιδευτική, κοινωνική και οικονομική κατάρτισή τους.
5. Ποσοστό τυφλότητας μεταξύ των αρχαίων λαών και μέτρα καταπολέμησής της.
6. Χριστιανική εποχή: Νέες απόψεις για την πρόνοια των τυφλών.
7. Οι τυφλοί τής Κίνας και της Ιαπωνίας.
8. Διάσημοι τυφλοί και δοκιμασμένες μέθοδοι για την εκπαίδευσή τους πριν από την έναρξη της καθολικής οργανωμένης εκπαίδευσης των τυφλών.
9. Η αρχή της συστηματικής τους εκπαίδευσης.
10. Βαλεντίνος Αουί και το πρώτο σχολείο για τυφλούς στο Παρίσι.
11. Οι τρεις εγκυκλοπαιδικοί φιλόσοφοι Ρουσό, Ντιντερό και Βολταίρος και η συμβολή τους στην οργάνωση της εκπαίδευσης των τυφλών.
12. Λουδοβίκος Μπράιλ και το σύστημά του.
13. Σχολές τυφλών στην Αυστρία, τη Ρωσία, τη Γερμανία, την Αγγλία και την Αμερική.
14. Εκπαιδευτικές μέθοδοι και τρόπος οργάνωσης των σχολών.

⁵¹³ Στο ίδιο, σελ. 152. Περισσότερα για την τύχη τής πρώτης τυφλοκοφής, ονόματι Αγγελικής, και τη μετάβασή της στο εξωτερικό για περαιτέρω εκπαίδευση και εγχείριση στα μάτια, βλ. Γιαννοπούλου Κατίνα, «Τα πρώτα στη ζωή βήματα ενός τυφλού, κουφού και άλαλου κοριτσιού», III, *Παιδεία*, τχ. 59, 1951, σελ. 374-378· IV, τχ. 61, 1951, σελ. 420-424· V, τχ. 62, 1951, σελ. 470-477· VI, τχ. 63, 1951, σελ. 518-524.

⁵¹⁴ Κούμαρης Αριστ. Γ. (επιμ.), *Οίκος Τυφλών, Λογοδοσία...*, ό.π., σελ. 154.

15. Εγκατάλειψη των εκατοντάδων ανάγλυφων αλφαβήτων γραμμής και παγκόσμια υιοθέτηση της κουκίδας.
16. Ψυχολογική σημασία τής αλλαγής και εκπαιδευτική διευκόλυνση.
17. Η λεωφόρος τής μάθησης ανοίγεται οριστικά για τους τυφλούς.
18. Καταπολέμηση, με νέες μεθόδους, των οικονομικών, κοινωνικών και εκπαιδευτικών συνεπειών τής τύφλωσης.
19. Εκπαίδευση τυφλοκωφαλάλων και ομιλία αυτών μέσω παλμικών δονήσεων.
20. Το φαινόμενο Έλεν Κέλερ.⁵¹⁵

Στη συνέχεια, ο εκπαιδευτικός υποδιευθυντής σημειώνει ότι από τους 104 τροφίμους, μόνο οι 13 είχαν τελειώσει όλες τις τάξεις του Δημοτικού και, ως εκ τούτου, συνάγεται ότι κατά μέσο όρο υπήρχαν κατά το 1948 δεκαπέντε μαθητές σε κάθε τάξη, αριθμός καθ' υπερβολή μεγάλος, δεδομένου ότι δεν μπορούσε να χαραχθεί εξατομικευμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, όπως απαιτεί η διαφορά της ηλικίας των μαθητών σε μια τάξη, το διαφορετικό οικογενειακό περιβάλλον στο οποίο ανατράφηκαν, η διαφορετική ηλικία κατά την οποία τυφλώθηκαν, η στάση των γονέων απέναντι στην αναπηρία των παιδιών τους, καθώς και άλλοι παράγοντες. Στη συνέχεια προτείνει τη δημιουργία τάξης για τους τυφλούς που έχουν και επιπρόσθετες ψυχικές διαταραχές, καθώς και ξεχωριστής τάξης για όλους εκείνους, οι οποίοι είτε προσέρχονται κατά το μέσο της σχολικής χρονιάς και δεν μπορούν να ενταχθούν σε κανονική τάξη ή και όλους εκείνους, ανεξαρτήτως τάξεως, οι οποίοι για διάφορους λόγους δεν μπορούν να συμβαδίσουν με τους συμμαθητές τους. Η χειροτεχνία πρέπει να είναι υποχρεωτική για όλους τους μαθητές, διότι ο επιδιωκόμενος σκοπός δεν είναι μόνο η επαγγελματική κατάρτιση, αλλά προ παντός η εκγύμναση των χεριών και η ανάπτυξη της επιτηδειότητας, δεδομένου ότι τα χέρια παίζουν σπουδαίο ρόλο στη ζωή τού τυφλού, αντικαθιστώντας σε μεγάλο βαθμό την όραση. Ακόμα και οι μονόχειρες μαθητές πέτυχαν να παρουσιάσουν εργόχειρα τόσο τέλεια, ώστε κανείς δε θα πίστευε ότι δημιουργήθηκαν από μονόχειρες τυφλούς.⁵¹⁶

⁵¹⁵ Στο ίδιο, σελ. 156.

⁵¹⁶ Στο ίδιο, σελ. 157-159.

Οι δωρεές από το εξωτερικό είχαν αυξηθεί τόσο πολύ, ώστε στον απολογισμό του 1948 αναφέρονται ξεχωριστά, όπως επίσης και το προϊόν εισφοράς από περιφορά δίσκου στις εκκλησίες του εξωτερικού.⁵¹⁷

Μετά το 1948

Το 1951 ο Οίκος Τυφλών παίρνει χρυσό μετάλλιο στη διεθνή έκθεση Θεσσαλονίκης για τα εκθέματα που προέρχονται από αποκλειστική εργασία των τροφίμων, όπως εργόχειρα, πλεκτά είδη, ψάθινα πλεκτά έπιπλα, κ.λπ.⁵¹⁸

Το Δεκέμβριο του 1952 εγκαινιάζεται στο προαύλιο τού Οίκου Τυφλών εκκλησία προερχόμενη από τη δωρεά τού ζεύγους Νικολάου και Μαριέττας Ευσταθίου.⁵¹⁹ Την ίδια χρονιά ιδρύθηκε ειδική τάξη για την εκπαίδευση των «καθυστερημένων και διανοητικώς ανωμάλων μικρών τυφλών παιδιών», στην οποία δίδασκε η ημίτυφλη παλιά τρόφιμη, Φούλα Τσόγκα, έχοντας μετεκπαιδευθεί στην Ελβετία για το σκοπό αυτό.⁵²⁰

Κατά το 1953 στην μετεμφυλιακή Ελλάδα, η οποία εξακολουθεί σε μεγάλο βαθμό να είναι εξαθλιωμένη, διανέμονται 30.000 δέματα από τις ΗΠΑ σε τροφίμους διαφόρων φορέων -μεταξύ των οποίων και ο Οίκος Τυφλών- καθώς και σε άπορες οικογένειες.⁵²¹

Το 1955 οι τρόφιμοι τού Οίκου Τυφλών ήταν 37 αγόρια και 31 κορίτσια, εκ των οποίων τα τρία είχαν και νοητική υστέρηση. Τρεις από τους τροφίμους φοιτούσαν στο γυμνάσιο.⁵²²

Τον Φεβρουάριο του 1956 ο Οίκος Τυφλών εξακολουθεί να χρηματοδοτείται από το υπουργείο Πρόνοιας με 70.000 δραχμές⁵²³ και τον Μάιο με άλλες 70.000 με

⁵¹⁷ Στο ίδιο, σελ. 160.

⁵¹⁸ Οίκος Τυφλών Καλλιθέας. *Μια πενήκονταετία φιλανθρωπικής δράσεως*, Αθήναι 1957, χ.έ., σελ. 39-41· «Ο Οίκος Τυφλών», εφ. *Ελευθερία*, 1/11/1951· «Βραβείον δια τον Οίκον Τυφλών», εφ. *Το Βήμα*, 2/11/1951.

⁵¹⁹ Οίκος Τυφλών Καλλιθέας. *Μια πενήκονταετία...*, ό.π., σελ. 41· «Εγκαίνια εκκλησίας», εφ. *Το Βήμα*, 24/12/1952· «Θεμελίωσις ναού», εφ. *Ελευθερία*, 22/12/1952.

⁵²⁰ Οίκος Τυφλών Καλλιθέας. *Μια πενήκονταετία...*, ό.π., σελ. 41.

⁵²¹ «Θα διανεμηθούν 30.000 αμερικανικά δέματα εις τους ενδεείς της πρωτευούσης και της Αττικής», εφ. *Το Βήμα*, 20/12/1953.

⁵²² «Το σημαντικόν έργον του Οίκου των Τυφλών», εφ. *Ελευθερία*, 31/3/1956.

⁵²³ «Ενίσχυσις κοινωφελών ιδρυμάτων», εφ. *Το Βήμα*, 14/2/1956.

νέα απόφαση των υπουργείων Πρόνοιας και Οικονομικών.⁵²⁴ Την ίδια χρονιά, από δωρεά τού οίκου Υιών Πέτρου Γουλανδρή, σε μνήμη τού τέως πρεσβευτή της Ελλάδας στην Ουάσινγκτον Βασίλειου Δενδραμή, ο Οίκος Τυφλών αποκτά ένα σχολικό αυτοκίνητο.⁵²⁵

Στις 13 Αυγούστου 1958 πεθαίνει σε αυτοκινητιστικό δυστύχημα στη Βιέννη η Ειρήνη Λασκαρίδου. Για την, υπέρ των τυφλών, δράση της η Ακαδημία Αθηνών τη βράβευσε με το χρυσό αριστείο.⁵²⁶

Το 1962 ενόψει των επικείμενων γάμων της πριγκίπισσας Σοφίας και του Δον Χουάν Κάρλος της Ισπανίας σε επίσημη τελετή στο υπουργείο Πρόνοιας προσφέρθηκαν στους μελλονύμφους εργόχειρα και χειροτεχνήματα, δημιουργήματα των τροφίμων πολλών φιλανθρωπικών ιδρυμάτων, μεταξύ των οποίων και τού Οίκου Τυφλών Καλλιθέας.⁵²⁷

Το 1964 στον Οίκο Τυφλών υπάρχουν 90 τρόφιμοι, 50 αγόρια και 40 κορίτσια, ηλικίας 6-16 ετών, οι οποίοι φοιτούν στο δημοτικό σχολείο. Δέκα από αυτούς παρακολουθούν το Γυμνάσιο και, επίσης, μαθήματα βυζαντινής μουσικής. Από τους αποφοίτους δώδεκα κορίτσια παρακολούθησαν εναλλάξ μαθήματα υφαντικής, καλαθοπλεκτικής και πλεκτικής και δεκαπέντε αγόρια εξασκήθηκαν στην καλαθοπλεκτική, κατασκευή σκουπών και βουρτσών. Κατά τη λογοδοσία της η διοίκηση του Οίκου Τυφλών τονίζει ότι τα έσοδα του ιδρύματος μειώνονται σταθερά ενώ η κρατική ενίσχυση παραμένει στα ίδια επίπεδα.⁵²⁸

Κατά το σχολικό έτος 1966-1967 φοίτησαν στον Οίκο Τυφλών 42 αγόρια και 35 κορίτσια, ηλικίας 7 έως 14 ετών. Τρεις παλιοί μαθητές του Ιδρύματος πέτυχαν, μεταξύ των πρώτων, σε ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, στη Νομική και στην Αγγλική Φιλολογία.⁵²⁹

⁵²⁴ «Οικονομική ενίσχυσις ιδρυμάτων», εφ. *Το Βήμα*, 11/5/1956.

⁵²⁵ «Δωρεαί», εφ. *Ελευθερία*, 11/8/1956.

⁵²⁶ «Θάνατος μεγάλης Ελληνίδος», εφ. *Το Βήμα*, 13/8/1958.

⁵²⁷ «Προσεφέρθησαν χθες εις την πριγκίπισσαν Σοφίαν τα δώρα των τεχνικών φιλανθρωπικών σχολών», εφ. *Το Βήμα*, 30/5/1962.

⁵²⁸ «Τα προβλήματα των τυφλών», εφ. *Το Βήμα*, 27/3/1964.

⁵²⁹ «Άριστη παιδαγωγική εργασία στον Οίκο Τυφλών Καλλιθέας», εφ. *Το Βήμα*, 6/7/1967.

Το 1973 πληροφορούμαστε για πρώτη φορά ότι γίνονται δεκτά στον Οίκο Τυφλών και παιδιά προσχολικής ηλικίας από 4 ετών.⁵³⁰

4ο υποκεφάλαιο: Βιβλίο επισκεπτών

Το βιβλίο επισκεπτών του Οίκου Τυφλών έχει καταγραφές από το 1937 (όπως δηλώνεται και στο εξώφυλλό του) οι οποίες φτάνουν ως το 1976, γεγονός που δείχνει ότι ο Οίκος είχε αδιάλειπτη επισκεψιμότητα και ήταν ανοιχτός προς το κοινό κοντά 40 χρόνια. Τα μοναδικά έτη στα οποία δεν υπάρχει καμία καταγραφή είναι το 1941, χρονιά έναρξης της Κατοχής, και το 1945, χρονιά έναρξης της μεταπολεμικής μη ομαλής εξέλιξης της πολιτικής ζωής. Στον Οίκο τυφλών παρατηρείται χαμηλή επισκεψιμότητα το 1937-1944, και αρκετά έντονη προσέλευση επισκεπτών τα έτη 1949, 1950 και 1951. Από το βιβλίο επισκεπτών μπορούμε να εξάγουμε χρήσιμες πληροφορίες: αφενός ποιοι ήταν οι επισκέπτες του ιδρύματος και αφετέρου ποια ήταν η άποψή τους για το φιλανθρωπικό αυτό σωματείο και τη δράση του, αλλά και πώς αντιλαμβάνονταν άτομα και φορείς της εποχής την τυφλότητα.

Οι επισκέπτες ήταν άτομα αλλά και φορείς, στους οποίους τις περισσότερες φορές πραγματοποιούνταν ξεναγήσεις. Ομαδοποιώντας τις καταγραφές στο βιβλίο επισκεπτών βλέπουμε ότι συχνές ήταν οι επισκέψεις:

- **Μαθητών σχολείων:** Λύκεια, Γυμνάσια, καλλιτεχνικά σχολεία κ.λπ.,
- **Φοιτητών πανεπιστημιακών ιδρυμάτων:** Χαροκόπειος σχολή (1940), Θεολογική σχολή Αθηνών (1949), Χριστιανική φοιτητική ένωση,
- **Εκπαιδευτών ή μαθητών άλλων φορέων που ασχολούνται με την αναπηρία:** Διευθυντής ειδικής σχολής εν Πειραιεί (1937), επίσκεψη στέγης τυφλών αναπήρων πολέμου (1942), Καλλιτεχνικό σχολείο κωφαλάλων (1949), μέλος συμβουλίου Φάρου Τυφλών (1950), Σχολή κωφαλάλων (1950), Διευθυντής Εθνικού Ιδρύματος Προστασίας Κωφαλάλων (1958), Αντιπρόεδρος Φάρου Τυφλών (1958), Σχολή τυφλών μαθητών Κύπρου (1971),
- **Φορέων που σχετίζονται με την παροχή υγειονομικών υπηρεσιών στους οποίους εκπαιδεύονται κυρίως γυναίκες:** Σχολή επισκεπτριών αδερφών νοσοκόμων (1949), Υγειονομική Σχολή Αθηνών (1952 και 1954), Σχολή στελεχών κοινωνικής πρόνοιας

⁵³⁰ «Οίκος Τυφλών. Ανακοίνωσις», εφ. *Το Βήμα*, 9/11/1973.

(1955), Σχολή ΕΕΣ (1956), Σχολή κοινωνικών λειτουργών XEN (1958), Σχολή επισκεπτριών ΠΙΚΠΑ, Σχολή βρεφονηπιοκόμων, Υγειονομική σχολή Αθηνών (1961),

- **Στελεχών μεγάλων διεθνών οργανισμών:** Unesco (1947), οργανισμός CARE (1950), UNICEF (1951 και 1963), International Committee of the Red Cross (1974),

- **Στελεχών ιδρυμάτων από το εξωτερικό που αφορούσαν την τυφλότητα:** American Foundation for blind (1947), John Tucker Torrance unified school (1960), School for the blind Illinois USA (1964), American Foundation for the blind Paris (1964), National council for the blind (1967), Asist professor of special educ. Univ of Illinois (1967), Michigan school for the blind (1975), John w. Tenny prof. special education waune state university Detroit Michigan, Department of bantu education Pretoria south Africa (1975),

- **Στελεχών και υπαλλήλων του υπουργείου Πρόνοιας:** Γενικός γραμματέας υπουργείου πρόνοιας (1944), υπάλληλοι υπουργείου κοινωνικής πρόνοιας (1950), Κοινωνικοί Λειτουργοί υπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας (1951),

- **Στελεχών της τοπικής αυτοδιοίκησης:** Δήμαρχος Καλλιθέας (1949), Περιφερειάρχης Αττικής (1951), Δήμαρχος Καλλιθέας (1951),

- **Στελεχών άλλων υπουργείων (κυρίως Εκπαίδευσης):** Γενικός επιθεωρητής στοιχειώδους εκπαίδευσης.

Παράλληλα, σποραδικά επισκέπτες του Οίκου Τυφλών ήταν παράγοντες της πολιτικής, οικονομικής, στρατιωτικής ζωής του τόπου, αν και αυτές οι επισκέψεις ήταν σπάνιες (Γενικός Διευθυντής βασιλικής Αεροπορίας το 1951, Στρατηγός αεροπορίας το 1951, Διευθυντής εφημερίδας *Χρονικά* το 1951, Κωνσταντίνος Ράλλης βουλευτής Αθηνών το 1960). Οι πιο διάσημοι επισκέπτες ήταν η τυφλή και κωφή Hellen Keller (1946) και ο Διάδοχος Κωνσταντίνος (1959).

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν όσα οι επισκέπτες καταγράφουν στο Βιβλίο κατόπιν της επισκέψεώς τους. Ο θαυμασμός, η έκπληξη, ο ενθουσιασμός είναι τα πιο συνηθισμένα συναισθήματα που αποτυπώνονται στα γραπτά τους. «Καύχημα για όλη την Ελλάδα» χαρακτηρίζεται από έναν επισκέπτη. Πολύ συχνά υποσημειώνεται το χριστιανικό έργο που επιτελείται, ενώ στις συνειδήσεις των επισκεπτών το έργο του Οίκου θεωρείται πάρα πολύ σημαντικό για την κοινωνία. Ενδεικτικά μόνο αναφέρουμε ορισμένες από τις φράσεις που συναντάμε: «Ο Οίκος

Τυφλών είναι ίδρυμα που εξυπηρετεί τα μέγιστα την κοινωνία», «Το πιο πολιτισμένο ίδρυμα στην Ελλάδα», «Το ίδρυμα εξυπηρετεί υψίστης σημασίας σκοπούς για την κοινωνία». Στην πλειοψηφία τους οι επισκέπτες τονίζουν το σπουδαίο έργο των δασκάλων και όλων των υπαλλήλων του Οίκου. Όσο περνούν τα χρόνια βρίσκουμε και σχόλια επιβράβευσης για τους μαθητές του Οίκου: «Ζωντανή απόδειξη το ίδρυμα της τελειότητας και της ιδιαιτερότητας του ανθρώπου», «Η θέληση κινεί όρη» είναι κάποιες από τις αντίστοιχες εκφράσεις· ενώ χαρακτηριστική είναι η παρότρυνση «Σας ευχόμεθα να γίνετε άνθρωποι χρήσιμοι για την κοινωνία».

Τέλος από το Βιβλίο φαίνεται ότι διευθύντρια του Οίκου το 1974 ήταν η Χέλμη.

5ο υποκεφάλαιο: Πρόσκοποι και Οδηγοί στον Οίκο Τυφλών

Από το 1950 στον Οίκο Τυφλών λειτούργησε η 1η ειδική ομάδα προσκόπων, η οποία απαρτίστηκε από προσκόπους που είχαν κάποιο «φυσικό ελάττωμα» και τελούσε υπό την αρχηγία τού Γ. Κατσαμπή, Εφόρου Προσκόπων Καλλιθέας, ενώ το 1953 ιδρύθηκε και Αγέλη Λυκόπουλων υπό την αρχηγία τού Υπαρχηγού Παπαδόπουλου. Η εκπαίδευση των προσκόπων γινόταν όπως και στα υπόλοιπα προσκοπικά τμήματα με κάποιες παραλλαγές. Για παράδειγμα, η σηματοδοσία γινόταν με ηχητικά μέσα, δεδομένου ότι δεν ήταν δυνατή η χρήση των οπτικών. Ωστόσο, οι πρόσκοποι της ειδικής ομάδας ήταν ικανότατοι στη διεκπεραίωση πολλαπλών εργασιών, όπως η εφαρμογή τριγωνικών επιδέσμων, το ψήσιμο τσαγιού, κ.λπ. Εξάλλου σε διαγωνισμό τής περιφερειακής εφορείας νομού Αττικής, το έτος 1951, η «Ενωμοτία Λεόντων» της 1ης ειδικής ομάδας -με ενωμοτάρχη τον Βασ. Τσούπρα- ήρθε δεύτερη και μάλιστα διαγωνιζόμενη επί ίσοις όροις.

Την ειδική ομάδα προσκόπων Καλλιθέας είχαν επισκεφθεί, κατά καιρούς, μεταξύ άλλων, ο έφορος διεθνών σχέσεων της Αγγλίας R. Thomas, ο διευθυντής τού διεθνούς προσκοπικού γραφείου Στρατηγός Spry, η έφορος ειδικού κλάδου οδηγών δεσποινίς Rollier και ο πρωθιερέας του ιερού ναού της Βοστώνης πατήρ Ιάκωβος, οι οποίοι εξέφρασαν την ικανοποίησή τους για τον τρόπο λειτουργίας τής Ομάδας. Η πρόοδος των ελλήνων τυφλών προσκόπων επιτυγχανόταν κατά τη διάρκεια των εβδομαδιαίων τακτικών συγκεντρώσεών τους, των εκδρομών και των ζωηρών παιχνιδιών στα οποία μετείχαν με μεγάλη προθυμία και χαρά, ενώ η εκμάθηση των

προσκοπικών απαιτήσεων και δεξιοτήτων γινόταν με προσκοπικά εγκόλπια (τα οποία είχαν δοθεί με δαπάνες του σώματος ελλήνων προσκόπων) κατά το σύστημα Braille. Αν και οι περισσότεροι, όταν αποφοιτούσαν από τον Οίκο Τυφλών, αποχωρούσαν και από την προσκοπική ομάδα -με αποτέλεσμα να αλλοιώνεται η σύνθεσή της, αλλά και οι ίδιοι οι αποχωρούντες να μην έχουν ολοκληρώσει την προσωπική τους κατάρτιση- ωστόσο, μπόρεσε να επιτευχθεί η προαγωγή 30 περίπου προσκόπων σε προσκόπους Β' τάξης.

Η ειδική ομάδα προσκόπων, με αφορμή την πρωτοβουλία του Σώματος ελλήνων προσκόπων να συγκεντρωθούν υπογραφές για τη διάσωση του κύριου πατριώτη Μιχαήλ Καραολή, το Νοέμβριο του 1955, κατάφερε -μέσα στον περιορισμένο της κύκλο- να συγκεντρώσει 104 υπογραφές.

Οι πρόσκοποι της ειδικής ομάδας, με την προσκοπική μέθοδο κατάφεραν να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση, να αναπτύξουν τις δεξιότητες τους και όσες φορές έρχονταν σε επικοινωνία με άλλους προσκόπους πρωτάνευε μεταξύ τους το πνεύμα της ισοτιμίας, δεδομένου ότι οι υγιείς πρόσκοποι δεν ψυχαγωγούσαν τους τυφλούς, αλλά διασκέδαζαν όλοι μαζί.

Από το 1950 ξεκίνησε στον Οίκο Τυφλών και η λειτουργία της 1ης ειδικής ομάδας Καλλιθέας του Σώματος Ελληνίδων Οδηγών, η οποία αποδείχθηκε απόλυτα επιτυχής. Την ομάδα αποτελούσαν όλα τα κορίτσια του Ιδρύματος πάνω από 8 ετών, αλλά και απόφοιτες της Σχολής. Η αναπηρία των κοριτσιών δεν τα εμπόδιζε να ακολουθήσουν το οδηγικό πρόγραμμα· η μόνη διαφορά ήταν ότι όσα παιχνίδια δεν ήταν δυνατόν να γίνουν με την όραση, γίνονταν με την ακοή ή την αφή. Η πειθαρχία και η θέλησή τους να τηρήσουν την οδηγική υπόσχεση τόνωνε το χαρακτήρα τους, τις ένωνε και τις έκανε να μην αισθάνονται μόνες. Το σύστημα της ενωμοτίας, δηλαδή της διαπαιδαγώγησης από παιδί σε παιδί, τους καλλιεργούσε την αυτοπεποίθηση αλλά και την ατομική πρωτοβουλία, ενώ οι ατομικές - ομαδικές δραστηριότητες και η βοήθεια προς τους συνανθρώπους τους, τους πρόσφερε αυτάρκεια και το αίσθημα ότι ήταν χρήσιμες. Επίσης, λόγω των γιορτών που πραγματοποιούσαν, υποχρεώνονταν να προσέχουν την εμφάνιση και την συμπεριφορά τους, να είναι ευπαρουσίαστες, ευγενικές και κοινωνικές. Οι εκδρομές που πήγαιναν, αν και δεν ήταν πολύ συχνές λόγω οικονομικών δυσχερειών, τις βοηθούσαν να διαμορφώνουν το χαρακτήρα τους, να χαίρονται, να τραγουδούν, να μεταδίδει η μία στην άλλη την αισιοδοξία και την συντροφικότητα της ομάδας, να

παίζουν ζωηρά παιχνίδια χωρίς να φοβούνται, ενώ το θαλάσσιο μπάνιο τις βοηθούσε να απελευθερώνονται μέσα στο νερό, όπου δεν υπήρχαν οι κίνδυνοι και τα εμπόδια που τις δυσκόλευαν στην ξηρά. Κατασκήνωση γινόταν μία φορά το χρόνο στην Κηφισιά. Οι γνώσεις που αποκτούσαν, παίζοντας, ήταν διαφορετικές από αυτές του σχολείου και τις βοηθούσαν να αντιμετωπίσουν αποδοτικά τη ζωή, με αποτέλεσμα όταν αποφοιτούσαν και επέστρεφαν στα σπίτια τους να ήταν χρήσιμες, να εργάζονταν, να κέρδιζαν τα προς το ζην, να αποκτούσαν σχέσεις και με άλλα κορίτσια στα οποία να μετέδιδαν όσα διδάχθηκαν στον οδηγισμό, όπως υγιεινή, πρώτες βοήθειες, παιχνίδια, τραγούδια κ.λπ. Παράδειγμα των παραπάνω, ήταν η περίπτωση μιας τυφλής οδηγού, η οποία επιστρέφοντας στο σπίτι της, γεμάτη με αυτοπεποίθηση και θέληση να μορφωθεί και να προοδεύσει, παρουσιάστηκε στο Γυμνασιάρχη (ο οποίος στην αρχή νόμιζε πως είχε πάει εκεί για ελεημοσύνη) ζητώντας του με αξιοπρέπεια να εξεταστεί, με αποτέλεσμα να φοιτήσει στο γυμνάσιο και παράλληλα να γίνει αρχηγός μια ομάδας οδηγών στον τόπο της.⁵³¹

6ο υποκεφάλαιο: Η εικόνα τού Οίκου Τυφλών, διαχρονικά, μέσα από τον Τύπο

Για το έργο τού Οίκου Τυφλών και την προσωπικότητα της διευθύντριας, Ειρήνης Λασκαρίδου, διαβάζουμε στον ημερήσιο και περιοδικό Τύπο συχνά άρθρα επαινετικά για το επιτελούμενο στο Ίδρυμα έργο, για την εκπαίδευση και την επαγγελματική αποκατάσταση των τυφλών.⁵³²

Στην πρώτη περίοδο λειτουργίας του Οίκου Τυφλών τα άρθρα στον Τύπο, τα οποία επαινούν το προσφερόμενο έργο στους τυφλούς από το ίδρυμα και την Ειρήνη Λασκαρίδου, βρίθουν εκφράσεων οίκτου, όπως «οι τυφλοί ιδίως είνε τα πλέον αξιολύπητα θύματα εις την δυστυχίαν του κόσμου»,⁵³³ «τα δυστυχή αυτά πλάσματα», «το τραγικώτερο απ' όλα τα δράματα του κόσμου», «μια πένθιμος λιτανεία του

⁵³¹ *Οίκος Τυφλών Καλλιθέας. Μια πενήνταετία φιλανθρωπικής δράσεως*, Αθήναι 1957, χ.έ., σελ. 66-71· «Ο Οίκος Τυφλών», εφ. *Ελευθερία*, 1/11/1951.

⁵³² «Πεννιές», εφ. *Εμπρός*, 7/1/1910· «Η χθεσινή εορτή εις τον Οίκον των Τυφλών», εφ. *Εμπρός*, 30/6/1912· «Η χθεσινή κίνησις. Μια λογοδοσία», εφ. *Εμπρός*, 2/4/1915· Λουριώτη Μ.Χ., «Οίκος Τυφλών», *Θησαυρός*, 1/7/1923· «Εργα και ημέραι του Οίκου των Τυφλών», εφ. *Εμπρός*, 31/5/1929· εφ. *Τα Νέα*, 26/5/1948· «Το σημαντικόν έργον του Οίκου των Τυφλών», εφ. *Ελευθερία*, 31/3/1956· «Νέα βιβλία», εφ. *Ελευθερία*, 2/10/1957· Παλαιολόγος Π., «Στο σπίτι των τυφλών», εφ. *Ελεύθερο Βήμα*, 4/1/1944.

⁵³³ Διαβάτης, «Μουσείον αχρήστων», εφ. *Εμπρός*, 27/5/1905.

μικρόκοσμου που βαδίζει εις το σκότος»⁵³⁴ εκφράσεις οι οποίες συνεχίζονται και στον μεταπολεμικό Τύπο, ωστόσο εκεί αναδύονται τα κοινωνικά δικαιώματα των τυφλών και η ανάγκη για κρατική εκπαίδευση και επαγγελματική αποκατάσταση. Ωστόσο, και ο λόγος του Τύπου τής Αριστεράς δεν αποκλίνει από τον κυρίαρχο αστικό λόγο, όπως «τα αόμματα αυτά παιδιά»,⁵³⁵ «να κουρνιαξουν τα δυστυχημένα μας αόμματα πουλάκια (...) στα αιώνια σκοτάδια τους», «ίσως απ' τις αδειανές τρύπες των ματιών τους να κύλησαν και δυο πικρόγλυκα δάκρυα», «κόψανε το τηλέφωνο (...) στα ανάπηρα αυτά πλάσματα»,⁵³⁶ «αυτοί που ζουν στα σκοτάδια».⁵³⁷

Το Δεκέμβρη του 1908 στην αίθουσα Παρνασσός οι τρόφιμοι του Οίκου Τυφλών έδωσαν καλλιτεχνική παράσταση στην οποία παραβρέθηκε όλη η αφρόκρεμα της αθηναϊκής κοινωνίας, πρωτοστατούσης της Βασίλισσας και των πριγκιπισσών, Σοφίας, Ελένης και Αλίκης.⁵³⁸

Η Εφορεία τού Οίκου Τυφλών, προκειμένου να προσελκύσει δωρεές, εισφορές και κληροδοτήματα υπέρ τού Ιδρύματος, εκτός από την δημοσίευση σε ειδικό έντυπο της λογοδοσίας κάθε έτους, όπου μπορούσε ο καθένας να ενημερωθεί αναλυτικά για τα έσοδα, τα έξοδα, τους τροφίμους, τους επώνυμους και μη επισκέπτες, τους μεγάλους ευεργέτες, τους ευεργέτες, τους δωρητές, τις εισφορές σε είδος και σε χρήμα, τους συνδρομητές και -γενικά- τον κανονισμό λειτουργίας τού Ιδρύματος, προχωρά και σε δημόσια ευχαριστήρια μέσω του Τύπου προς τους, πάσης φύσεως, φιланθρώπους, ονομαστικά, προκειμένου να παρακινήσει κι άλλους να προσφέρουν από το περίσσειμα ή το υστέρημά τους.⁵³⁹ Επίσης, μέσω του Τύπου, ενημερώνεται το φιλανθρωπο κοινό, προκειμένου να παρακολουθήσει είτε την τελετή λήξης για το κάθε σχολικό έτος στον Οίκο Τυφλών είτε διάφορες συναυλίες και

⁵³⁴ Ψαθάς Δ., «Πώς εκπαιδεύονται τα τυφλά παιδιά», εφ. *Αθηναϊκά Νέα*, 2/5/1936· Παλαιολόγος Π., «Εβδομήντα πέντε παιδιά μέσα εις στο σκοτάδι», εφ. *Αθηναϊκά Νέα*, 9/12/1936, Παλαιολόγος Π., «Εις την μικράν κοινωνίαν των τυφλών παιδιών», εφ. *Αθηναϊκά Νέα*, 10/12/1936.

⁵³⁵ «Η "φιλανθρωπία"», εφ. *Ριζοσπάστης*, 6/5/1976.

⁵³⁶ Φιλικός Νίκος, «Οίκος Τυφλών», εφ. *Ριζοσπάστης*, 8/5/1976.

⁵³⁷ Δομένικου Άρτεμις, «Αυτοί που ζουν στα σκοτάδια», εφ. *Ριζοσπάστης*, 13/5/1976.

⁵³⁸ «Η χθεσινή εορτή του Οίκου των Τυφλών», εφ. *Εμπρός*, 22/12/1908.

⁵³⁹ «Απόψε η έκτακτος συναυλία του Ωδείου υπέρ του Οίκου των τυφλών», εφ. *Εμπρός*, 14/4/1912· «Πενιές», εφ. *Εμπρός*, 10/5/1913· «Η χθεσινή τού Παρνασσού», εφ. *Εμπρός*, 27/12/1913· «Εις τον Οίκον των Τυφλών», εφ. *Εμπρός*, 15/5/1914· «Η συναυλία των τυφλών», εφ. *Εμπρός*, 2/4/1915· «Ευχαριστήριον Οίκου Τυφλών», εφ. *Το Βήμα*, 24/12/1946, 14/1/1948· «Ευχαριστήριον», εφ. *Ελευθερία*, 1/1/1957.

άλλες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, που δίδονταν για την ενίσχυση των σκοπών του Ιδρύματος.⁵⁴⁰

Η ίδρυση του Οίκου Τυφλών δεν έγινε δεκτή από σύσσωμη την αθηναϊκή κοινωνία με ευνοϊκά σχολεία. Έτσι, βλέπουμε στην εφημερίδα *Εμπρός* να αντιμετωπίζεται σκωπτικά: «Τα άχρηστα πράγματα έχουν φοβεράν τύχην εις την Ελλάδα, όπως άλλως και οι άχρηστοι άνθρωποι (...) Οι τυφλοί και οι κωφάλαλοι εμπνέουν και εις ημάς όλην του κόσμου την συμπάθειαν. Οι τυφλοί ιδίως είνε τα πλέον αξιολύπητα θύματα εις την δυστυχίαν του κόσμου. Αλλά πριν ή μεριμνήσωμεν περί της εκπαιδεύσεως αυτών, έπρεπε να έχωμεν εργασθή υπέρ εκείνων, οίτινες, έχοντες σώαν την όρασιν και την διάνοιαν, στραβόνονται υπό της καθιερωμένης εκπαιδεύσεως».⁵⁴¹

Ο συντάκτης της εφημερίδα *Εμπρός* θεωρεί περιττή την ίδρυση σχολείου τυφλών για την εκπαίδευσή τους και θεωρεί πιο χρήσιμη τη δημιουργία φρενοκομείων και νοσοκομείων.⁵⁴²

Το 1928 διαβάζουμε στον Τύπο για διάφορες αυθαιρεσίες της Διεύθυνσης του Οίκου Τυφλών, ως προς την επιλογή εισακτέων τροφίμων, κατά παράβαση των οικείων κανονισμών.⁵⁴³

Ωστόσο, το όμορφο και δημιουργικό περιβάλλον για την εκπαίδευση και πνευματική ανάπτυξη των τυφλών, που συντελείται στον Οίκο Τυφλών, όπως παρουσιάζεται μέσα από τις λογοδοσίες και τα άρθρα τού Τύπου τής εποχής, φαίνεται πως δεν τα συμμερίζονται όλοι. Έτσι, στην εφημερίδα *Εσπερινή* της 18ης και της 19ης Σεπτεμβρίου 1930 ο δημοσιογράφος Λουκάς Δαράκης, κάνοντας επιτόπιο ρεπορτάζ, παρουσιάζει με τα πιο μελανά χρώματα τη ζωή των τροφίμων στο Ίδρυμα. Γράφει χαρακτηριστικά: «Στους διαδρόμους είνε βγαλμένα ξέστρωτα κρεββάτια. - Ποιος μένει εδώ; ρωτώ μια κυρία του προσωπικού. - Μα... κανείς. Είνε φανερό πως μου είπε ψέμματα. Σε όλη μας τη συζήτησι απαντούσε έπειτα από σκέφι και πολύ δισταχτικά. - Τότε τι θέλουν εδώ αυτά τα κρεββάτια; - Τα βγάλαμε επειδή γίνονται επισκευές. - Και αφού δεν κοιμάται κανείς εδώ τι θέλουν μέσα στους θαλάμους;

⁵⁴⁰ «Εις τον Οίκον Τυφλών», εφ. *Το Βήμα*, 9/6/1949, 26/6/1968· «Ο Οίκος Τυφλών», εφ. *Ελευθερία*, 19/6/1951.

⁵⁴¹ Διαβάτης, «Μουσείον αχρήστων», εφ. *Εμπρός*, 27/5/1905.

⁵⁴² Διαβάτης, «Η μεγάλη δυστυχία», εφ. *Εμπρός*, 9/10/1908.

⁵⁴³ «Παρακαλούνται οι αρμόδιοι να μας απαντούν», εφ. *Εμπρός*, 6/10/1928.

Μήπως έχετε τίποτε έκτακτες επισκέψεις; - Ρωτήστε την κυρία διευθύντρια. Προτίμησα όμως να ρωτήσω ένα μικρό τυφλό και με πληροφόρησε πως κάτω εκεί στα υπόγεια κι' ανήλια δωμάτια κοιμούνται οι τυφλοί. Έπειτα όταν εδιάβασα την στατιστική των θανάτων των τυφλών και είδα πόσοι πεθαίνουν από φυματίωσι, βυθίσθηκα σε πένθιμες σκέψεις. Αποφάσισα να παρουσιασθώ στην διευθύντρια. Με δέχεται βιαστική και λίγο ταραγμένη. Φαίνεται πως τη βρήκα απροετοίμαστη. - Δημοσιογράφος, κυρία μου. - Τι χαρά, τι χαρά! να έλθετε έπειτα από λίγες ημέρες. - Δεν θέλω να σας απασχολήσω άλλη φορά. - Τι λέτε; Να σας δώσω ραντεβού να διαθέσω ένα ολόκληρο πρωί για σας. Εμείς όμως αντί για μια μέρα ζητούμε μόνο από την κυρία διευθύντρια απασχόληση μόλις δέκα λεπτών. - Ορίστε, διαβάστε τη λογοδοσία τού 1929. - Ευχαριστώ. Είμαι βέβαιος πως θα μείνω κατενθουσιασμένος. - Να σας δώσω και τη λογοδοσία του 1920 για να δήτε τη διαφορά (...) Κι ενώ μου έλεγε αυτά προχωρούσε προς την πόρτα. Κατάλαβα· ήταν ένας εύσχημος τρόπος να με διώξει. Επροχώρησα να φύγω. με συνόδευσε έως την πόρτα. Ασφαλώς ήθελε να βεβαιωθεί πως έφυγα. Όταν έφθασα στην εξώπορτα μου λέγει. - Θα σας ξαναϊδούμε ε; - Ασφαλώς. Σας δίδω αύριο ραντεβού σε μια στήλη τής Εσπερινής. Επροχώρησα λίγα βήματα και όταν υπολόγισα πως θα επέστρεφε πάλι στο γραφείον της, ξαναγύρισα (...) Σε μια αίθουσα μια ομάδα τυφλών ήτο βυθισμένη στην εργασία της (...) Αποφάσισα τώρα να τους μιλήσω. Έπειτα από τα τυπικά τούς είπα πως η κυρία διευθύντρια τούς παρακαλεί να μου δώσουν μερικές πληροφορίες. - Μας παρακαλεί; - Μάλιστα. - Αυτό σημαίνει πως δεν πρέπει να σας πούμε την αλήθεια, μου λέγει κάποια. - Τότε σας παρακαλώ εγώ να μου πείτε την αλήθεια. - Η αλήθεια είναι πως εμείς δουλεύουμε όλην την ημέρα, πως κερδίζουμε 250 χιλιάδες το χρόνο από την εργασία μας και σε μας δίνουν 100 ή 200 δραχμές βραβείον και αυτό σε όποιον δείξει μεγαλύτερη επιμέλεια. Εννοείται πως την καλλίτερη επιμέλεια κατά κανόνα την επιδεικνύει εκείνος που δεν έχει κανένα παράπονο, που είναι απολύτως ευχαριστημένος, που θα πη τα πιο πολλά καλά λόγια για το ίδρυμα». ⁵⁴⁴ «Ο τυφλός έπαψε να μιλά και κούνησε σκεπτικός το κεφάλι. Έπειτα είπε. - Ασφαλώς δεν ξέρετε τι γίνεται στο ίδρυμα αυτό. - Μα εγώ διαβάζω εδώ στη λογοδοσία πως όλα πηγαίνουν άριστα και πως κι εσείς καλοζήτε. - Το πρώτο που είπατε είνε αλήθεια. Όλα πηγαίνουν καλά. Όλα εκτός από τη ζωή μας. Και αυτό επειδή εμείς εδώ μέσα δεν είμεθα ο σκοπός του ασύλου, αλλά οι άνθρωποι που γινόμεθα αφορμή να πηγαίνουν

⁵⁴⁴ Δαράκης Λουκάς, «Μια ματιά στο βασίλειο του σκότους», εφ. *Εσπερινή*, 18/9/1930.

όλα καλά, όπως λέτε κι εσείς. - Μα πώς συμβαίνει να μην είσθε ευχαριστημένοι, αφού γίνονται τόσα έξοδα για την συντήρησι του ασύλου; - Αυτό είναι άλλο πράγμα. Δεν σας είπα; Άλλο πράγμα εμείς κι άλλο πράγμα το άσυλο. Αυτό καλοπερνάει. - Ποιο; Το κτίριο; - Όχι δα. Οι άλλοι. - Η διευθύντρια. - Ακριβώς. Σας παρακαλώ να προσέξετε σε μια λεπτομέρεια που θα διαβάσετε αυτού μέσα στη λογοδοσία αν δεν βαρυνέστε να διαβάζετε. - Τι πράγμα; - Το εξής. Τα έσοδα του Οίκου είναι... υπέρογκα κάθε χρόνο. Θα δήτε λοιπόν πως τα έξοδα της συντηρήσεώς μας διαρκώς γίνονται λιγότερα. Αυτό έχει τη σημασία του. Να μας κάνουν να υποφέρουμε, αλλά να φαίνονται πως έχουν και περίσσειμα. Βλέπετε πολιτική; (...) - Τι τροφή σας δίδεται; - Θα σας πληροφορήση πάλι η λογοδοσία. Γράφουν πως η τροφή του κάθε τυφλού στοιχίζει το χρόνο 8.000. - Μήπως δεν είναι αλήθεια; - Αλήθεια είναι, με τη διαφορά πως μέσα στις 8 χιλιάδες είναι οι μισθοί των καθηγητών, έξοδα για διάφορα μηχανήματα και πως η δική μας διατροφή στηρίζεται σε μια συστηματική χορτοφαγία!».⁵⁴⁵

Χωρίς να αμφισβητείται το, στον Οίκο Τυφλών, παρεχόμενο έργο, εν τούτοις συχνά ακούγονται φωνές για την ανάγκη ίδρυσης πολλών ακόμα σχολείων και επαγγελματικών σχολών για την εκπαίδευση και κατάρτιση των τυφλών, δεδομένου ότι οι στατιστικές τής Κοινωνίας των Εθνών (ΚτΕ) στην δεκαετία τού 1920 και μετά την μικρασιατική τραγωδία, αναβιβάζουν το ποσοστό των τυφλών στην Ελλάδα σε 7 χιλιάδες περίπου, ενώ οι καθιονδήποτε τρόπο προστατευόμενοι από τον Οίκο Τυφλών δεν ξεπερνούν τις λίγες δεκάδες. Στον αγώνα αυτό για την ίδρυση και άλλων σχολείων πρωτοστατεί ο Τρύφων Νίνος, ο οποίος μετά την τύφλωσή του εκπαιδεύτηκε στη Γερμανία και αυτοπροσδιορίζεται ως καθηγητής των τυφλών και συχνά αρθρογραφεί ή δίνει συνεντεύξεις στον Τύπο για την αναγκαιότητα αυτή.⁵⁴⁶ Αναφέρει δε, χαρακτηριστικά ότι στον Οίκο Τυφλών, λόγω δυνατότητας εισδοχής περιορισμένου αριθμού τροφίμων, δεν προτιμώνται οι έλληνες εβραίοι και οι έλληνες αρμένιοι.⁵⁴⁷ Ενδεχομένως, μετά από πιέσεις του προαναφερθέντος προς δημοσιογράφους και πολιτικούς, κατατέθηκε στη Βουλή από βουλευτή των Αθηνών επερώτηση προς τον υπουργό Παιδείας, Γόντικα, ο οποίος αναγνώρισε την ανάγκη

⁵⁴⁵ Δαράκης Λουκάς, «Μια ματιά στο βασιλείο του σκότους», εφ. *Εσπερινή*, 19/9/1930.

⁵⁴⁶ Νίνος Τρύφων, «Το παράπονον ενός τυφλού», εφ. *Ακρόπολις*, 19/3/1930.

⁵⁴⁷ Αθάνατος Κώστας, «Σιλώαμ», εφ. *Ελεύθερο Βήμα*, 15/8/1924· Νίνος Τρύφων, «Οι ατυχείς έλληνες τυφλοί», εφ. *Ημερήσιος Τύπος*, 21/3/1930· Νίνος Τρύφων, άρθρο χωρίς τίτλο, εφ. *Εργασία*, 22/3/1930.

δημιουργίας κι άλλων σχολείων για τυφλούς, το ίδιο δε επανέλαβε και ο διάδοχός του στο υπουργείο, Γ. Παπανδρέου.⁵⁴⁸

Στα *Αθηναϊκά Νέα* της 24ης Αυγούστου 1936, πλανιέται το ερώτημα τι θα γίνει με τα τυφλά παιδιά όταν συμπληρώσουν τα 12 χρόνια τους και αποφοιτήσουν (όσα αποφοιτήσουν) από τον Οίκο Τυφλών. Αυτά αφήνονται αβοήθητα στην τύχη τους, η οποία στις περισσότερες των περιπτώσεων τα οδηγεί, για λόγους επιβίωσης, να κατακλύζουν τους δρόμους ζητιανεύοντας.⁵⁴⁹

Βλέπουμε συχνές καταγγελίες στον Τύπο, τόσο από τον Οίκο Τυφλών, όσο και από τον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Τυφλών -τον πρώτο φορέα αυτοοργάνωσης των τυφλών στην Ελλάδα- οι οποίοι καταγγέλλουν ότι οι, κατά καιρούς, διενεργούμενοι έρανοι υπέρ τους, δεν έχουν καμία σχέση μ' αυτούς και γίνονται προς όφελος επιτηδείων που εκμεταλλεύονται τις επωνυμίες των φορέων προς ίδιον όφελος και σε καμιά περίπτωση των τυφλών.⁵⁵⁰

⁵⁴⁸ Νίνος Τρύφων, άρθρο χωρίς τίτλο, εφ. *Εργασία*, 22/3/1930· «Το σχολείον των τυφλών», εφ. *Πρωία*, 24/3/1930.

⁵⁴⁹ Τζαμουράνης Ε., «Μια κίνησης υπέρ των ελλήνων τυφλών», εφ. *Αθηναϊκά Νέα* 24/8/1936.

⁵⁵⁰ «Μια δήλωσις», εφ. *Εμπρός*, 16/3/1947· «Ανακοίνωσις του Οίκου Τυφλών», εφ. *Το Βήμα*, 10/12/1953, 4/6/1965, 9/7/1968· «Η εφημερίδα των τυφλών», εφ. *Ελευθερία*, 8/7/1955· «Οι έρανοι υπέρ των τυφλών», εφ. *Ελευθερία*, 10/12/1957· «Προσοχή στον έρανο για τυφλούς», εφ. *Ριζοσπάστης*, 30/5/1976· «Οι τυφλοί ζητούν κοινωνική ισότητα, δουλιά, συνταξιοδότηση και όχι ζητιανιά», εφ. *Ριζοσπάστης*, 18/05/1977.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Η εξέγερση των τυφλών - Ο αγώνας για χειραφέτηση

1ο υποκεφάλαιο: Η κατάληψη του Οίκου Τυφλών

Τον Μάιο του 1976 ομάδα εξεγερμένων μαθητών τού Οίκου Τυφλών, διεκδικώντας τη χειραφέτησή τους και επιζητώντας την ανθρώπινη αξιοπρέπειά τους, προχώρησαν σε κατάληψη του Ιδρύματος για αρκετούς μήνες και δεν δίστασαν να έρθουν σε ανοιχτή αντιπαράθεση με το οικονομικό, πολιτικό και εκκλησιαστικό κατεστημένο, προκειμένου να αποτινάξουν από πάνω τους τον περιθωριακό ρόλο που τους είχε επιβληθεί. Το κυρίαρχο σύνθημά τους ήταν «Ψωμί, παιδεία και όχι επαιτεία» και ήταν η πρώτη φορά στην ελληνική ιστορία που ένα μέρος τού αναπηρικού κινήματος, αποφάσισε να εναντιωθεί έμπρακτα και ανοιχτά στον χρόνιο φιλανθρωπισμό και στις πολιτικές που τους κρατούσαν στο περιθώριο. Κύρια αιτήματά τους ήταν η παροχή σύνταξης σε όλους τους τυφλούς, η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη στους ανασφάλιστους, η επαγγελματική αποκατάσταση, η κρατικοποίηση σχολών και ιδρυμάτων για τους τυφλούς, η δημιουργία κατάλληλων προϋποθέσεων για τη μόρφωση και την αποκατάστασή τους και η αντικατάσταση του Διοικητικού Συμβουλίου τού Οίκου Τυφλών. Μέχρι εκείνη τη στιγμή, όμως, είχαν γίνει πολλές προεργασίες.

Οι μαθητές τού Οίκου Τυφλών διατηρούσαν στενές επαφές με συνδικαλισμένους τυφλούς στον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Τυφλών και αριστερές νεολαιίστικες πολιτικές οργανώσεις. Οι κινήσεις αυτές υποπίπτουν στην αντίληψη της διοίκησης και έτσι ο αντιπρόεδρος του Δ.Σ. του Οίκου Τυφλών, πρωτοπρεσβύτερος του οικουμενικού θρόνου Εμμανουήλ Σχοινιωτάκης, κατέγραψε «Μνημόνιο περί των εν τω Οίκω Τυφλών γεγονότων από Ιουνίου 1975 και εντεύθεν», το οποίο ανευρίσκουμε στο πρόγραμμα του ντοκιμαντέρ τής Μαρίας Παπαλιού, *Ο αγώνας των τυφλών*, και πιθανολογούμε ότι πρόκειται για αναφορά προς τον Εισαγγελέα ή αφορά το περιεχόμενο άλλου δικογράφου: «Επειδή διαπιστώθηκε η ανεξέλεγκτος είσοδος και έξοδος εκ του Οίκου των τροφίμων εις πάσαν ώραν, άνευ αδείας, γεγονός όπερ εδημιουργεί ηθικούς και σωματικούς κινδύνους δι' αυτούς. Εν τω μεταξύ επειδή ήρχισαν να ευρίσκονται η επί των τοίχων

του οίκου η επί τεμαχίων χάρτου αναγραφόμενες προτάσεις με ικανά υπονοούμενα ως πχ "τα λεφτά είναι για τους τυφλούς", φράσεις αισχρού περιεχομένου, (...) επειδή παρατηρήθηκε μεγάλη επιβράδυνση στις νυχτερινές εξόδους, κατεβλήθη φροντίδα προς προστασίαν αυτών των ιδίων. Και τούτο αποτέλεσε θέμα ικανής αντιδράσεως, επειδή δεν διευκολύνετο η ανεξέλεγκτος προς το κέντρο της πόλεως κινήσεις και η επαφή τροφίμων με τους έξωθεν καθοδηγητάς. Παρερχόμενων των ημερών ήρχισαν νυχτερινάς "μυστικές" συνεδριάς οι μεγαλύτεροι τρόφιμοι, αι οποίαι περετείνοντο και πέρα του μεσονυκτίου. Ετοποθετούν δε "φρουράν" εις την είσοδον του τόπου συγκεντρώσεως, ο οποίος απαγορεύει την προσέγγιση επιμελητριών δια να μην διαρρεύσουν τα ευνόητα σχέδια αντιδραστικών ενεργειών. Καθ' υπόδειξη αρμοδίου μηχανικού ετοποθετήθη προστατευτικό κιγκλίδωμα εις το παράθυρον τούτο. Την αυτή εσπέρα της τοποθετήσεως αφαιρέθη βιαίως υπ' αγνώστων τροφίμων. Χαρακτηριστικώς ήδη ας σημειωθεί ότι έλαβον χώραν μεταξύ των τροφίμων συζητήσεις από πάσης πλευράς επιλήψιμοι, ως εξάγεται εκ μαγνητοφωνήσεων τίνων, υπήρχον δε κατά την ομολογία αυτών τούτων, "ομοφυλοφιλικά κρούσματα".⁵⁵¹

Οι τρόφιμοι του Οίκου Τυφλών συστήνουν μαθητική κοινότητα, στις γενικές συνελεύσεις της οποίας συζητούν εκπαιδευτικά προβλήματα και προβλήματα καθημερινής διαβίωσης στο Ίδρυμα, που τα προβάλλουν προς τη Διοίκηση, η οποία εξανίσταται με τον εκφερόμενο από τους τροφίμους λόγο, οι οποίοι κατά την άποψή της μόνο ευγνωμοσύνη όφειλαν να εκφράζουν προς αυτήν.

Στη συνέχεια, στις 6 Μαρτίου 1976, ο διευθυντής τής Σχολής, πρωτ. Κωνσταντίνος Ανδρουλάκης δημοσίευσε ανακοίνωση (με αρ. πρωτ. 314) η οποία απευθυνόταν «Προς όλα τα παιδιά του Οίκου Τυφλών»: «Το ΔΣ είναι αποφασισμένο να βοηθήσει ΤΑ ΚΑΛΑ, ΤΑ ΦΙΛΟΠΡΟΟΔΑ και ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΑ παιδιά με όλα τα μέσα. Παραδείγματος χάριν: Ίσως να δίδει σε αυτούς που δεν θα μείνουν μέσα ένα καλό επίδομα κάθε μήνα. Ίσως τους πληρώνει το ενοίκιο. Ίσως αργότερα τους στείλει για ανώτερες σπουδές με έξοδά του στο εξωτερικό. Ίσως άλλα πολλά. Πάντως ένα να ξέρετε κανένας δεν θα μείνει χωρίς συμπαράσταση στο χρόνο των σπουδών κλπ. Αλλά και άλλο ένα προσέξτε: Όλα αυτά θα γίνουν για όσους έχουν διάθεση να προοδεύσουν. Για όσους είναι ευγενικοί, υπάκουοι, ενάρετοι, ευγενείς. Αυτά πρέπει να τα ξέρετε από τώρα. Γιατί από τώρα θα πρέπει να δείξετε ότι έχετε ζήλο και

⁵⁵¹ Βλ. Πρόγραμμα του ντοκιμαντέρ *Ο Αγώνας των Τυφλών* τής Μαίρης Χατζημιχάλη Παπαλιού, χωρίς αριθμηση.

υπακοή και πρόοδο και αρετή. Αν σήμερα κανείς είναι απείθαρχος αμελής, ανυπακοής και ενοχλή το ίδρυμα και τους άλλους ας μη περιμένη αύριο συμπαράσταση. Όλα τα μέσα θα διαθέσει ο Οίκος τυφλών για όσους με τη διαγωγή τους και την επιμέλειά τους δείξουν ότι τους αξίζει αυτό. Αυτή η ανακοίνωση είναι η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ πάνω στο θέμα τούτο. Όσοι θέλουν, όσοι αντιλαμβάνονται το συμφέρον τους ας προσέξουν τα λόγια αυτά. Δικό τους είναι το κέρδος. Η αντίστροφη μέτρηση άρχισε. Η ώρα της κρίσεως θα έρθει με μαθηματική ακρίβεια».⁵⁵²

Στις 17 Μαρτίου 1976, με ανακοίνωσή τους, οι τρόφιμοι του Οίκου Τυφλών καταγγέλλουν τα αντιπαιδαγωγικά, αντιδημοκρατικά και αντιανθρωπιστικά μέτρα που εξακολουθούσαν να υπάρχουν στο ίδρυμα. Η καταγγελία τους, η οποία απευθυνόταν στο Δ.Σ. της Σχολής και κοινοποιήθηκε στον πρόεδρο της Βουλής, στον υπουργό Κοινωνικών Υπηρεσιών και στον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Τυφλών, ανέφερε ότι οι μαθητές της Σχολής χαρακτήριζαν ως αντιδημοκρατική, αντιπαιδαγωγική και αντισυνταγματική τη διάλυση της μαθητικής κοινότητας στις 27 Ιανουαρίου, ότι η αποβολή του μαθητή Χαράλαμπου Χουρδάκη θα ήταν η απαρχή απαράδεκτων ενεργειών ενάντια σε όποιον τρόφιμο θα ήθελε να αντιδράσει στα αντιπαιδαγωγικά μέτρα που παίρνονταν στον Οίκο, ότι η προϊσταμένη του Οικοτροφείου συμπεριφερόταν ανάρμοστα στους μαθητές και ότι οι παιδαγωγικές της γνώσεις ήταν ανεπαρκείς, ότι η μη ομαλή λειτουργία του Οικοτροφείου είχε σαν αποτέλεσμα να προκληθούν διάφορα ατυχήματα (όπως ο τραυματισμός μαθητή με καυτό νερό) και, τέλος, ότι οι υπεύθυνοι αδιαφορούσαν για την πνευματική, ψυχαγωγική, εκπαιδευτική και επιμορφωτική καλλιέργεια των μαθητών.⁵⁵³

Εντωμεταξύ στις 19 Απριλίου 1976 όλοι οι μαθητές του Οίκου Τυφλών, από 14 χρονών και πάνω, συμμετείχαν σε εκδήλωση ενάντια σε τρομοκρατικές ενέργειες του Δ.Σ. της Σχολής (αλληπάλληλες αποβολές μαθητών - συνδικαλιστών). Οι τρόφιμοι κατήγγειλαν, ότι το Δ.Σ. διέλυσε την μαθητική κοινότητα αμέσως μετά τη δημιουργία της, με το πρόσχημα ότι δεν ζητήθηκε σχετική άδεια για την πραγματοποίηση διάλεξης μέσα στη Σχολή. Η Συντονιστική Επιτροπή αγώνα των τροφίμων, σε έγγραφη καταγγελία της προς το Διοικητικό Συμβούλιο του Οίκου

⁵⁵² Πρόγραμμα του ντοκιμαντέρ *Ο Αγώνας των Τυφλών*, ό.π., χ.α.

⁵⁵³ «Οι τρόφιμοι του Οίκου Τυφλών διαμαρτύρονται κατά της Σχολής», εφ. *Το Βήμα*, 18/3/1976· «Πρωτοφανή μέτρα σε βάρος των τροφίμων του Οίκου Τυφλών της Καλλιθέας», εφ. *Ριζοσπάστης*, 19/3/1976.

Τυφλών, διαμαρτυρήθηκε για τις αυθαίρετες αποβολές και τις τρομοκρατικές πράξεις ενάντια στους μαθητές, για την κακοδιαχείριση της περιουσίας της Σχολής με αργομισθίες κ.λπ., για τις προσλήψεις μη έμπειρου προσωπικού, για τη μη κάθαρση και αποχουντοποίηση της Σχολής, για την έλλειψη δημιουργίας κατάλληλων συνθηκών μελέτης, που είχε ως αποτέλεσμα οι μαθητές να μην μπορούν να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους και για την άρνηση του Δ.Σ. να δεχτεί επιτροπή τροφίμων για να συζητηθούν τα προβλήματά τους. Τέλος, τόνισαν ότι η «μόνη λύση για να λυθούν οι διαφορές είναι να απομακρυνθούν τα πρόσωπα εκείνα που με τη συμπεριφορά τους έχουν βλάψει επανειλημμένα τη Σχολή και η άμεση κρατικοποίησή της».⁵⁵⁴

Το βράδυ τής Κυριακής, 2 Μαΐου 1976, μετά από επεισόδια που δημιουργήθηκαν μεταξύ των μαθητών και της Διοίκησης του Ιδρύματος -εξαιτίας της άρνησής της να δεχτεί τέσσερις μαθητές που είχαν αποβληθεί πριν από το Πάσχα- 16μελής (σύμφωνα με την εφημερίδα *Ριζοσπάστης*) ή 19μελής (σύμφωνα με την *Ελευθεροτυπία*) επιτροπή τυφλών (η αποκαλούμενη συντονιστική επιτροπή αγώνα) ηγήθηκε 300 περίπου τυφλών, οι οποίοι προχώρησαν σε κατάληψη της Σχολής. Το Δ.Σ. σε απάντηση αυτής της εκδήλωσης διαμαρτυρίας, αποχώρησε και προσκάλεσε τον Εισαγγελέα, Μεταξά, ο οποίος μετά από επίσκεψη που πραγματοποίησε στο Ίδρυμα διαπίστωσε ότι επικρατούσε απόλυτη τάξη και δεν προκλήθηκε καμία φθορά, παρά τους διαφορετικούς ισχυρισμούς τής Διοίκησης. Στις 3 Μαΐου και ενώ συνεχιζόταν η κατάληψη, το Δ.Σ. έδωσε εντολή να μην λειτουργήσει το Ίδρυμα, με αποτέλεσμα να μην χορηγηθεί φαγητό στους τροφίμους και, σύμφωνα με δημοσιογραφικές πληροφορίες, έκανε μήνυση στη Συντονιστική Επιτροπή Αγώνα των τυφλών για παράνομη κατάληψη της Σχολής.⁵⁵⁵ Το αστυνομικό τμήμα Καλλιθέας κάλεσε τα μέλη της Επιτροπής για ανακρίσεις, οι οποίες προσανατολίζονταν σε επίμονες ερωτήσεις περί των πολιτικών τους φρονημάτων. Η Εκκλησία τής Ελλάδας, με επιστολή της στον υπουργό Κοινωνικής Πρόνοιας, απαιτούσε να εφαρμοστούν εναντίον των καταληψιών οι νόμοι «περί συμμοριτοπολέμου» και ο πρωτοπρεσβύτερος Εμμ. Σχοινιωτάκης δήλωσε ότι «Αν δεν υποχωρήσουν, θα τους προσθέσω άλλη μια αναπηρία». Κινήθηκαν μηχανισμοί δίωξης και τα μέλη της Συντονιστικής Επιτροπής τυφλών κατηγορήθηκαν για

⁵⁵⁴ Δ. Α., «Νέα κρούσματα τρομοκρατίας στον Οίκο Τυφλών», εφ. *Ριζοσπάστης*, 20/4/1976.

⁵⁵⁵ «Έκοψαν το φαγητό από τους μικρούς τυφλούς», εφ. *Ριζοσπάστης*, 4/5/1976.

παράβαση του νόμου 4000 περί τεντιμποϊσμού.⁵⁵⁶ Οι καταληψίες, όχι μόνο δεν πτοήθηκαν με τις απόπειρες εκφοβισμού τους, αλλά υπερβαίνοντας τα αναμενόμενα αιτήματά τους για τη βελτίωση της Σχολής, μίλησαν για την παραχώρηση του Ιδρύματος και όλης της περιουσίας του από την Εκκλησία στο Κράτος.

Ενώ συνεχιζόταν για τέταρτη μέρα η κατάληψη στη Σχολή, η Διοίκηση έκοψε και την παροχή τηλεφωνικής σύνδεσης, με αποτέλεσμα, να γίνει προβληματική η παροχή ιατρικής περίθαλψης στους τροφίμους, εάν χρειαζόταν, ενώ η Αρχιεπισκοπή Αθηνών με ανακοίνωση που έστειλε σε όλες τις εφημερίδες, χαρακτήρισε τους μαθητές ως αυθαίρετους κατακτητές που «έσπασαν την πόρτα και μένουν στο οίκημα βίβια αντιποιούμενοι τα δικαιώματα της νόμιμης και δημοκρατικότατα εκλεγμένης διοικήσεως του Συλλόγου».⁵⁵⁷ Στις 6 Μαΐου η Συντονιστική Επιτροπή Αγώνα τυφλών, κατήγγειλε με ανακοίνωσή της το Δ.Σ. ότι το τελευταίο έκανε μήνυση ενάντια σε 6 μαθητές, μέλη της Επιτροπής, για παράνομη κατάληψη της Σχολής και ότι εναντίον τους υποβλήθηκαν αγωγές για τη λήψη προσωρινών μέτρων, όπως εκδίωξή τους από τη σχολή, πρόστιμο 10.000 δραχμών και προσωπική κράτηση.⁵⁵⁸ Σε ανακοίνωση - καταγγελία τους, οι τυφλοί καταδίκασαν αυτές τις ενέργειες, οι οποίες αποτελούσαν μια επιπλέον απόδειξη των κακών προθέσεων της διοίκησης του Οίκου Τυφλών και κάλεσαν τους εκπαιδευτικούς της Σχολής να συνεχίσουν τα μαθήματα, παρά την απαγόρευσή τους από το Διοικητικό Συμβούλιο.⁵⁵⁹ Οι αγωγές θα εκδικάζονταν στις 7 Μαΐου στο Ειρηνοδικείο Καλλιθέας, αλλά τελικά αναβλήθηκαν για τις 11 Μαΐου.

Το απόγευμα της 7ης Μαΐου πραγματοποιήθηκε κοινή σύσκεψη των εκπροσώπων των τυφλών με το Δ.Σ. του Ιδρύματος, παρουσία του Δημάρχου Καλλιθέας, Ιω. Γάλλου, ώστε να βρεθεί λύση στη διένεξη που είχε προκληθεί.⁵⁶⁰

Στις 10 Μαΐου, κατά τη διάρκεια συγκέντρωσης διαμαρτυρίας αλληλέγγυων στο Στάδιο Καλλιθέας και πορείας προς τον Οίκο Τυφλών, οι τυφλοί για άλλη μια φορά ζήτησαν να σταματήσουν οι μεσαιωνικές μέθοδοι από μέρους του Δ.Σ, να ανακληθούν οι άδικες αποβολές των μαθητών, να σταματήσει κάθε είδους

⁵⁵⁶ «Ο εξεγερμένος Μάης των ελλήνων τυφλών», εφ. *Ελευθεροτυπία*, 3/5/2010.

⁵⁵⁷ «Συκοφαντείται ο αγώνας των μικρών τυφλών από την Αρχιεπισκοπή», εφ. *Ριζοσπάστης*, 5/5/1976.

⁵⁵⁸ «Πέμπτη μέρα αγώνα των αποκλεισμένων στον Οίκο των Τυφλών», εφ. *Ριζοσπάστης*, 6/5/1976.

⁵⁵⁹ «Δικάζονται σήμερα 6 τυφλοί μαθητές στο Ειρηνοδικείο Καλλιθέας», εφ. *Ριζοσπάστης*, 7/5/1976.

⁵⁶⁰ «Να δοθεί άμεση λύση στα δίκαια αιτήματα των μικρών τυφλών», εφ. *Ριζοσπάστης*, 8/5/1976.

τρομοκρατία, να παραιτηθεί το Δ.Σ. και να διοριστούν νέα άξια εμπιστοσύνης πρόσωπα, να κρατικοποιηθεί η Σχολή και όλα τα ιδρύματα που έχουν σχέση με την εκπαίδευση και την αποκατάσταση των τυφλών και, τέλος, να επιλυθούν νομοθετικά όλα τους τα αιτήματα.⁵⁶¹

Στις 11 Μαΐου 1976 ο αντιπρόεδρος του Οίκου Τυφλών, Εμμ. Σχοινιωτάκης, έδωσε συνέντευξη Τύπου, στην οποία δήλωσε ότι θα υιοθετούσε την άποψη να κρατικοποιηθεί το σωματείο και η πολιτεία να έχει άμεσα την ευθύνη για την εποπτεία και την καλή λειτουργία τού Οίκου και την αξιοποίηση των περιουσιακών του στοιχείων. Επίσης, ανακοίνωσε όλες τις ενέργειες που έκανε η διοίκηση για να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που προκλήθηκαν μετά την αυθαίρετη κατάληψη από ομάδα τυφλών: 1) υποβολή μηνύσεων κατά των πρωταιτίων, 2) αναφορές προς τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες (βλ. εισαγγελέας κ.λπ.). Τέλος είπε ότι η διοίκηση προτίθετο να δεχτεί εκ νέου τους μαθητές που αποβλήθηκαν, γιατί συμπεριφέρθηκαν με τρόπο ανοίκειο και αντίθετο στις διατάξεις του κανονισμού λειτουργίας τού Οίκου Τυφλών.⁵⁶²

Στις 13 Μαΐου η Διοίκηση του Ιδρύματος εξακολουθούσε να κρατάει κλειστή την αποθήκη των τροφίμων και να μην επιτρέπει στους εκπαιδευτικούς να κάνουν μαθήματα στα παιδιά και ο πρωτοπρεσβύτερος, Εμμ. Σχοινιωτάκης, προσπαθώντας να το δικαιολογήσει, δήλωσε ότι «Μπορεί να χαθούν τίποτε χαρτιά και να κατηγορηθούν γι αυτό οι δάσκαλοι».⁵⁶³

Στις 14 Μαΐου ο δήμαρχος Καλλιθέας Ιω. Γάλλος έδωσε συνέντευξη Τύπου, στην οποία κάλεσε την κυβέρνηση να δώσει λύση στα προβλήματα των τυφλών, ώστε να επαναλειτουργήσει η σχολή και κατήγγειλε ως υποβολιμαίες τις κατηγορίες του Σχοινιωτάκη, περί υποκίνησης των τυφλών από δημάρχους και βουλευτές. Τέλος, ο δήμαρχος έκανε έκκληση σε όλους τους δημότες Καλλιθέας να βοηθήσουν με κάθε μέσο, ώστε να επιτευχθεί μια ανθρώπινη διαβίωση στον Οίκο Τυφλών. Στο μεταξύ οι έγκλειστοι κατήγγειλαν ότι η διοίκηση κλείδωσε τις αποθήκες τροφίμων και οι τρόφιμοι συντηρούνταν αποκλειστικά με προσφορές ιδιωτών. Η κυρία Μαρία Δαμιανού κατήγγειλε ενυπόγραφα ότι στις 5 Ιουνίου 1975 διέθεσε στον Οίκο Τυφλών

⁵⁶¹ «Πορεία συμπαράστασης για τους μικρούς τυφλούς», εφ. *Ριζοσπάστης*, 11/5/1976.

⁵⁶² «Δεκτά ορισμένα αιτήματα τροφίμων του Οίκου Τυφλών», εφ. *Το Βήμα*, 12/5/1976.

⁵⁶³ «13η μέρα χωρίς φαγητό οι τυφλοί μαθητές τής Καλλιθέας», εφ. *Ριζοσπάστης*, 13/5/1976· «Οι τυφλοί συνεχίζουν τον αγώνα», εφ. *Ριζοσπάστης*, 14/5/1976.

Καλλιθέας 13.000 δραχμές για να αγοραστούν πουκάμισα για τους τροφίμους, τα οποία μέχρι τότε δεν είχαν δοθεί και κάλεσε τον κύριο εισαγγελέα να επιληφθεί του θέματος.⁵⁶⁴

Στις 20 Μαΐου 1976, 23 τυφλοί κατέβηκαν σε 48ωρη προειδοποιητική απεργία πείνας μπροστά από τον Άγνωστο Στρατιώτη, προκειμένου να λυθούν τα αιτήματα που είχαν θέσει κατά την κατάληψη του Οίκου Τυφλών στις 2 Μαΐου.⁵⁶⁵ Στις 23 Μαΐου συνεχιζόταν η κατάληψη του Οίκου Τυφλών για 22η μέρα από τους εξεγερμένους τροφίμους και από το απόγευμα της 22ας Μαΐου είχε λήξει η 48ωρη προειδοποιητική απεργία πείνας που πραγματοποίησε αντιπροσωπευτική ομάδα τυφλών στο Σύνταγμα. Το υπουργείο δεν είχε προβεί σε καμία κίνηση προς επίλυση των ζητημάτων τους, ενώ η Αρχιεπισκοπή συνέχιζε με μηνύσεις και εκφοβισμούς ενάντια στους τροφίμους. 14 από αυτές τις μηνύσεις θα εκδικάζονταν στις 24 Μαΐου στο Α' Μονομελές Πλημμελειοδικείο Αθηνών με την κατηγορία ότι οι τυφλοί δεν είχαν το δικαίωμα να βρίσκονται μέσα στον Οίκο Τυφλών,⁵⁶⁶ τελικά όμως η εκδίκαση αναβλήθηκε.⁵⁶⁷

Στις 24 Μαΐου 1976 επισκέφθηκαν τους καταληψίες οι βουλευτές Γ.Β. Μαγκάκης και Κ. Αλαβάνος τής ΕΔΗΚ, Σύλβα Ακρίτα του ΠΑΣΟΚ, η Αμαλία Φλέμιγκ, ο Γ. Καβουνίδης (επίτιμος γενικός γραμματέας Τύπου) και η Μάργκαρετ Παπανδρέου και έκαναν σχετικές δηλώσεις.⁵⁶⁸

Στις 28 Μαΐου οι τυφλοί τής Θεσσαλονίκης είχαν προγραμματίσει να πραγματοποιήσουν πορεία προς το υπουργείο Βορείου Ελλάδος, με αίτημα την ικανοποίηση των αιτημάτων τους αλλά και σε ένδειξη συμπαράστασης προς τους τυφλούς τού Οίκου Τυφλών Καλλιθέας. Η πορεία, τελικά, απαγορεύτηκε από την αστυνομία και οι τυφλοί, οι οποίοι ζητούσαν κρατικοποίηση όλων των σχολών που είχαν σχέση με την εκπαίδευση και την αποκατάσταση των τυφλών, αποφάσισαν να πραγματοποιήσουν στις 30 Μαΐου συγκέντρωση διαμαρτυρίας στον κινηματογράφο «Παλλάς».⁵⁶⁹

⁵⁶⁴ «Δεν λύθηκε το πρόβλημα στον Οίκο Τυφλών Καλλιθέας», εφ. *Το Βήμα*, 15/5/1976.

⁵⁶⁵ «Άρχισε χθες η απεργία πείνας των 23 τυφλών», εφ. *Ριζοσπάστης*, 21/5/1976.

⁵⁶⁶ «Απειλές και μηνύσεις κατά των τυφλών Καλλιθέας», εφ. *Ριζοσπάστης*, 23/5/1976.

⁵⁶⁷ «Αναβλήθηκε χθες η δίκη των τυφλών», εφ. *Ριζοσπάστης*, 25/5/1976.

⁵⁶⁸ «Το Κράτος να επέμβει στο θέμα των τυφλών», εφ. *Το Βήμα*, 25/5/1976.

⁵⁶⁹ «Απαγορεύτηκε η πορεία των τυφλών στη Θεσσαλονίκη», εφ. *Ριζοσπάστης*, 29/5/1976.

Ένα μήνα μετά την κατάληψη, η Διοίκηση του Οίκου Τυφλών έστειλε μικρό αριθμό μαθητών και σύσσωμο το προσωπικό στο ορφανοτροφείο Βουλιαγμένης.⁵⁷⁰

2ο υποκεφάλαιο: Ψηφίσματα και εκδηλώσεις συμπαράστασης ή καταδίκης της κατάληψης

Τα πολιτικά κόμματα του Κέντρου και της Αριστεράς συμπαραστάθηκαν στο δίκαιο αγώνα των τυφλών με επιτόπιες επισκέψεις και ερωτήσεις στη Βουλή. Οι νεολαϊστικές οργανώσεις της Αριστεράς, επαγγελματικοί φορείς και εκπρόσωποι του πνευματικού κόσμου της χώρας εξέφρασαν με κάθε τρόπο και με έκδοση ψηφισμάτων τη συμπαράστασή τους στους εξεγερμένους τυφλούς. Η Κ.Ο. Καλλιθέας του ΚΚΕ, η Βιργινία Τσουδερού, η Ν. ΠΑΣΟΚ Καλλιθέας, η ΕΦΕΕ, το μορφωτικό σωματείο Καλλιθέας «Επάξεις» κ.ά., συμπαραστάθηκαν στον αγώνα των τυφλών εγγράφως στις 2 Μαΐου 1976.⁵⁷¹ Η Διοικούσα Επιτροπή και έντεκα καθηγητές των Τεχνικών Επαγγελματικών Σχολών «Θαλής» έστειλαν ψήφισμα συμπαράστασης στις 4 Μαΐου.⁵⁷² Η βουλευτής τού ΕΔΗΚ, Βιργινία Τσουδερού, κατέθεσε ερώτηση προς τον υπουργό Κοινωνικών Υπηρεσιών, για τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την ίδρυση Κρατικών Σχολών με ειδικευμένο προσωπικό και κατάλληλη και επαρκή στέγαση, για το πότε έγινε τελευταία φορά επιθεώρηση του Οίκου Τυφλών ώστε διαπιστωθεί ο ομαλός ή όχι τρόπος λειτουργίας του και η διαχείριση των οικονομικών του πόρων, καθώς και για το ποια μέτρα έλαβε το υπουργείο για την προστασία των 60 παιδιών που κινδυνεύουν και για την αντικατάσταση του Δ.Σ. του Ιδρύματος, το οποίο θεωρούσε υπεύθυνο για τα τελευταία γεγονότα.⁵⁷³

Με βάση τις γραπτές καταγγελίες τής Συντονιστικής Επιτροπής Αγώνα των Τυφλών, κατατέθηκαν στη Βουλή πολλές ερωτήσεις από τους βουλευτές Χ. Δρακόπουλο, Λ. Κύρκο, Δ. Καρδάρα, Α. Κακλαμάνη, Α. Αγγελούση, Κ. Τρικούπη,

⁵⁷⁰ «Συνεχίζεται ο αγώνας των τυφλών», εφ. *Ριζοσπάστης*, 2/6/1976.

⁵⁷¹ «Έκοψαν το φαγητό από τους μικρούς τυφλούς», εφ. *Ριζοσπάστης*, 4/5/1976.

⁵⁷² «Συκοφαντείται ο αγώνας των μικρών τυφλών από την Αρχιεπισκοπή», εφ. *Ριζοσπάστης*, 5/5/1976.

⁵⁷³ «Πέμπτη μέρα αγώνα των αποκλεισμένων στον Οίκο των Τυφλών», εφ. *Ριζοσπάστης*, 6/5/1976.

Κ. Σαυγάλη, Γ. Παπαδημητρίου, Ι. Χαραλαμποπούλου, Σ. Ράλλη, Κ. Αλαβάνου, Σ. Παπαθεμελί, Ι. Φλώρου, Γ. Χιονίδη, Χ. Γραμματίδη.⁵⁷⁴

Στις 7 Μαΐου η Προοδευτική Ένωση Μητέρων Ελλάδας πρόσφερε στους εξεγερμένους τυφλούς 3.000 δρχ. στη μνήμη του Αλέκου Παναγούλη και του Σιδέρη Ισιδωρόπουλου, ενώ ο δήμαρχος Μοσχάτου 4.200 δρχ. από μέρος του Δημοτικού Συμβουλίου και του ιδίου. Οι φοιτητικές οργανώσεις της νεολαίας Μοσχάτου ΚΝΕ, ΠΑΣΟΚ και Ρήγας Φεραίος, σε κοινή ανακοίνωσή τους, συμπαραστάθηκαν στον αγώνα των τυφλών και υιοθέτησαν όλα τους τα αιτήματα, ενώ ο γενικός γραμματέας του πρώην Δ.Σ. του Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλών, Ν. Βερναρδάκης, κάλεσε όλους τους τυφλούς τής Ελλάδας να συμπαρασταθούν στον αγώνα τους.⁵⁷⁵ Οι βουλευτές του ΚΚΕ, Δ. Γόντικας και Μ. Γιάννου, κατέθεσαν ερώτηση προς τον υπουργό Κοινωνικών Υπηρεσιών, στην οποία αναφέρθηκαν στις ενέργειες του Δ.Σ. του Οίκου Τυφλών να διακόψει την χορήγηση τροφής στους τροφίμους και την παροχή τηλεφώνου και ζήτησαν να ανακληθεί αμέσως η απόφαση για την οριστική αποβολή τεσσάρων τροφίμων, να παραιτηθεί το Δ.Σ. και να διοριστεί νέο με πρόσωπα που θα τα εμπιστεύονται τόσο οι τυφλοί τρόφιμοι όσο και η κοινή γνώμη, να κρατικοποιηθεί ο Οίκος Τυφλών και όλα τα Ιδρύματα που σχετίζονται με την εκπαίδευση και την αποκατάσταση των τυφλών, να συνταξιοδοτηθούν όλοι οι τυφλοί και να προωθηθεί η επαγγελματική αποκατάστασή τους. Επίσης, σχετικό υπόμνημα κατέθεσαν στους υπουργούς Κοινωνικών Υπηρεσιών, Παιδείας, Επικοινωνιών και στον Αρχιεπίσκοπο, οι βουλευτές Κ. Αλαβάνος, Απ. Κακλαμάνης και Κ. Μπαντουβάς, με το οποίο ζήτησαν να ικανοποιηθούν τα δίκαια αιτήματα των τροφίμων της Σχολής και να αποκατασταθεί η λειτουργία των τηλεφωνικών παροχών.⁵⁷⁶

Στις 11 Μαΐου 1976, με πρωτοβουλία τής Επιτροπής Συμπαραστάσεως προς τους τυφλούς, πραγματοποιήθηκε συγκέντρωση στο στάδιο Καλλιθέας, κατά τη διάρκεια της οποίας μίλησε εκ μέρους της Συντονιστικής Επιτροπής αγώνα των τυφλών ο Π. Κουρουμπλής και χαιρέτισε ο δήμαρχος Καλλιθέας, Ιω. Γάλλος. Ακολούθησε εκδήλωση, με τη συμμετοχή των καλλιτεχνών Θ. Μπακαλάκο, Γ.

⁵⁷⁴ Βλ. Πρόγραμμα του ντοκιμαντέρ *Ο Αγώνας των Τυφλών* τής Μαίρης Χατζημιχάλη Παπαλιού, χωρίς αρίθμηση.

⁵⁷⁵ «Δικάζονται σήμερα 6 τυφλοί μαθητές στο Ειρηνοδικείο Καλλιθέας», εφ. *Ριζοσπάστης*, 7/5/1976.

⁵⁷⁶ «Να δοθεί άμεση λύση στα δίκαια αιτήματα των μικρών τυφλών», εφ. *Ριζοσπάστης*, 8/5/1976.

Νεράτζα, Λ. Καρβούνη, Ν. Περγιάλη, Μαρινάκη, Σαμοΐλη, Τζαβέλλα και των συγκροτημάτων Δημοκρατικής Κίνησης Καλλιθέας, «Ταμπούρι» και «Λημέρι».⁵⁷⁷ Αξίζει να σημειωθεί, ότι το πρωί της 11ης Μαΐου 1976, κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας για την εκδίκαση της μήνυσης της Διοίκησης του Οίκου Τυφλών ενάντια στη Συντονιστική Επιτροπή Αγώνα των τροφίμων της Σχολής, λόγω της δεκαήμερης κατάληψης της Σχολής, βασικός μάρτυρας υπεράσπισης των τυφλών ήταν ο δήμαρχος Καλλιθέας, Ιω. Γάλλος, ο οποίος τόνισε ότι το Ίδρυμα μπορούσε να λειτουργήσει χωρίς την τότε Διοίκηση, της οποίας οι δηλώσεις -ότι σκοπός της ήταν η προστασία των τροφίμων- δεν έπεισαν κανέναν και, τέλος, ότι ποτέ δεν διαπίστωσε ο ίδιος κανέναν κίνδυνο από οποιαδήποτε αιτία, όπως ισχυριζόταν το Δ.Σ.⁵⁷⁸ Στις 12 Μαΐου 1976, ο Σύλλογος φοιτητών Ιατρικής Αθήνας εξέδωσε ψήφισμα συμπαράστασης στον αγώνα των εξεγερμένων τυφλών και έτσι τα ψηφίσματα συμπαράστασης έφτασαν μέχρι εκείνη την ημερομηνία τα 67.⁵⁷⁹

Εκτός από τις υλικές και ηθικές συνδρομές στον αγώνα των τροφίμων τού Οίκου Τυφλών, εκδήλωσαν ανοιχτά τη συμπαράστασή τους ο Σύλλογος Σπουδαστών της Σχολής Ψυχολογίας, το Σωματείο Εργαζομένων Αριστόδουλου Πετζετάκι και ο Σύνδεσμος Ελληνίδων Τυφλών,⁵⁸⁰ ενώ ψηφίσματα συμπαράστασης εξέδωσαν ο Σύλλογος Χίων Σπουδαστών στις 15 Μαΐου⁵⁸¹ και το Α' Μεταδικτατορικό Πανσπουδαστικό Συνέδριο της Ε.Φ.Ε.Ε στις 25 Μαΐου.⁵⁸²

Με την ευκαιρία της «Κυριακής τού Τυφλού», πραγματοποιήθηκε στις 30 Μαΐου πνευματική εκδήλωση στο θέατρο «Αλάμπρα», όπου αναλύθηκαν τα προβλήματα που απασχολούσαν τους τυφλούς, ενώ μεταξύ των μηνυμάτων συμπαράστασης που τους είχαν σταλεί, ήταν του πρύτανη και 13 καθηγητών της Νομικής Σχολής του πανεπιστημίου Αθηνών, αλλά και του Συλλόγου Καθηγητών των ΚΑΤΕ Αθηνών.⁵⁸³ Στις 15 Ιουνίου, σε συγκέντρωση που πραγματοποίησαν οι τυφλοί στο θέατρο «Γκλόρια», παραβρέθηκαν ο βουλευτής του ΚΚΕ, Κώστας

⁵⁷⁷ «Πορεία συμπαράστασης για τους μικρούς τυφλούς», εφ. *Ριζοσπάστης*, 11/5/1976.

⁵⁷⁸ «Χωρίς φαγητό εξακολουθούν να έχουν τους τυφλούς μαθητές της Καλλιθέας», εφ. *Ριζοσπάστης*, 12/5/1976.

⁵⁷⁹ «13η μέρα χωρίς φαγητό οι τυφλοί μαθητές της Καλλιθέας», εφ. *Ριζοσπάστης*, 13/5/1976.

⁵⁸⁰ «Οι τυφλοί συνεχίζουν τον αγώνα», εφ. *Ριζοσπάστης*, 14/5/1976.

⁵⁸¹ «Οι μικροί τρόφιμοι του Οίκου Τυφλών συνεχίζουν τον αγώνα», εφ. *Ριζοσπάστης*, 15/5/1976.

⁵⁸² «Αναβλήθηκε η δίκη των τυφλών», εφ. *Ριζοσπάστης*, 25/5/1976.

⁵⁸³ «Προσοχή στον έρανο για τους τυφλούς», εφ. *Ριζοσπάστης*, 30/5/1976.

Κάππος που εξέφρασε την αμέριστη συμπαράσταση του κόμματός του, καθώς και εκπρόσωποι άλλων πολιτικών και νεολαιίστικων οργανώσεων.⁵⁸⁴

«Αξιώστε όλα σας τα δικαιώματα», μηνύει ο Μενέλαος Λουντέμης από τη μονάδα εντατικής παρακολούθησης όπου νοσηλευόταν.⁵⁸⁵ Ο αγώνας είχε αναγορευτεί σε κρίσιμη κοινωνική υπόθεση και στις 28 Ιουνίου 1976 οργανώθηκε στο γήπεδο του Πανιωνίου μεγάλη καλλιτεχνική εκδήλωση συμπαράστασης στον αγώνα των τυφλών, στην οποία παραβρέθηκαν πάνω από 20.000 κόσμοι.⁵⁸⁶

Από την άλλη πλευρά, μια μικρή μειοψηφία τυφλών που πρόσκειντο στη Δεξιά καταδίκασε δημόσια την κατάληψη του Οίκου Τυφλών με σχετικό ψήφισμα. Έτσι, στις 7 Μαΐου 1976, 35 τυφλοί επιστήμονες με ανοιχτή επιστολή τους καταδίκασαν τις ενέργειες του Σωματείου «Εστία Αξιοποίησης Τυφλών Επιστημόνων», το οποίο αριθμούσε μόνο 3 τυφλά μέλη και έστειλε τηλεγράφημα υβριστικού περιεχομένου σχετικά με τον αγώνα των τροφίμων του Οίκου Τυφλών, τους οποίους χαρακτήρισε ως «αναρχικούς».⁵⁸⁷

Στο ολοένα ογκούμενο κύμα συμπαράστασης του λαού προς τους εξεγερμένους τυφλούς η εκκλησία -η οποία για πρώτη φορά δέχεται τόσο ευθεία αμφισβήτηση στα ελληνικά χρονικά- νιώθει την ανάγκη να απαντήσει με τον δικό της τρόπο για το χριστιανικό έργο που επιτελούσε στον Οίκο Τυφλών. Διαβάζουμε σχετικά ανακοίνωση του πρωτοπρεσβύτερου Εμμ. Σχοινιωτάκη: «Ο οίκος τυφλών είναι ιδιωτικός σύλλογος "βλεπόντων" για τυφλούς. Δεν είναι σύλλογος τυφλών. Είναι ο αρχαιότερος του είδους του. Στα 70 χρόνια της δράσης του έχει μια δράση πρωτοποριακή (βραβείο Ακαδημίας Αθηνών) και μια περιουσία. Η περιουσία αυτή δεν είναι εκείνων που έχουν καταλάβει τον οίκο Τυφλών. Είναι ψευδέστατο εκείνο που ισχυρίζονται οι "κατακτηταί": "Είναι δικό μας εμείς θα το εξουσιάσουμε". Όχι Είναι του νομικού προσώπου Ιδιωτικού Δικαίου και ο Σύλλογος όπως και οι Νόμοι και το Καταστατικό διοικεί και διαχειρίζεται την περιουσία. Αν γίνουν παραβιάσεις μια είναι η λύση. Ο δρόμος προς τον Εισαγγελέα. Ο Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος είναι πρόεδρος του ΔΣ εξ οφικείου. Έτσι 70 χρόνια δούλεψε ο Σύλλογος. Η

⁵⁸⁴ «Συγκέντρωση και πορεία των τυφλών», εφ. *Ριζοσπάστης*, 16/6/1976.

⁵⁸⁵ «Ο εξεγερμένος Μάης των ελλήνων τυφλών», εφ. *Ελευθεροτυπία*, 3/5/2010.

⁵⁸⁶ «Καλλιτεχνική εκδήλωση τυφλών στον Πανιώνιο», εφ. *Ριζοσπάστης*, 24/6/1976.

⁵⁸⁷ «Συκοφαντείται ο αγώνας των μικρών τυφλών από την Αρχιεπισκοπή», εφ. *Ριζοσπάστης*, 5/5/1976· «Δικάζονται σήμερα 6 τυφλοί μαθητές στο Ειρηνοδικείο Καλλιθέας», εφ. *Ριζοσπάστης*, 7/5/1976.

έκφραση λοιπόν από τη στιγμή που έβαλε χέρι η εκκλησία μαρτυρεί κακόβουλη διάθεση και ευνόητες προθέσεις... Ο καλόπιστος άνθρωπος καταλαβαίνει τι σκοπό έχει το χτύπημα στην εκκλησία... και ο πιο απλός άνθρωπος ξέρει πως ένα πλήθος ιδρύματα, κληροδοτήματα, κ.δ. προοδεύονται από τα υπεραρχικά πρόσωπα, σύμφωνα με τη βούληση δωρητού ή ιδρυτού».⁵⁸⁸

3ο υποκεφάλαιο: Ο αγώνας συνεχίζεται

Το Σεπτέμβριο του 1976, με το άνοιγμα των σχολείων, οι τυφλοί τρόφιμοι του Οίκου Τυφλών επέστρεψαν από τα χωριά τους, αλλά αυτή τη φορά βρήκαν την πόρτα κλειστή εξαιτίας λοκ άουτ που είχε κηρύξει η Διοίκηση του Οίκου.⁵⁸⁹ Η Συντονιστική Επιτροπή Αγώνα Τυφλών κατήγγειλε την «απάνθρωπη» απόφαση του Δ.Σ. του Οίκου Τυφλών Καλλιθέας να κλείσει την Σχολή και να αφήσει 60 περίπου μαθητές στο έλεος της τύχης τους, καθώς και την αδιάφορη στάση τής πολιτείας για την απεργία των τυφλών, η οποία συνεχιζόταν επί 120 μέρες.⁵⁹⁰

Σε απάντησή του, το Δ.Σ. στις 23 Σεπτεμβρίου 1976, ανακοίνωσε ότι η Σχολή θα επαναλειτούργουσε κανονικά «ευθύς ως ήθελον οι εντός του Οίκου Τυφλών παραμένοντες εκκενώσουν το κτήριο».⁵⁹¹

Την 1η Οκτωβρίου ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών διαμαρτυρήθηκε για την απόφαση του Οίκου Τυφλών να κλείσει για όλη τη σχολική χρονιά το Ίδρυμα και κάλεσε όσους ήθελαν να συμπαρασταθούν στον αγώνα των τυφλών με κάθε ηθικό ή υλικό μέσο και στην επαναλειτουργία τής Σχολής, να απευθύνονταν στο χώρο τής Σχολής, Ελ. Βενιζέλου και Σπάρτης 103, στην Καλλιθέα ή στον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Τυφλών, Σοφοκλέους 33, στην Αθήνα.⁵⁹²

Στις 16 Νοεμβρίου ο πρόεδρος του Οίκου Τυφλών, αρχιεπίσκοπος Σεραφείμ, κάλεσε σε έκτακτη γενική συνέλευση τα μέλη τού σωματείου, προκειμένου να παρθεί

⁵⁸⁸ Βλ. Πρόγραμμα του ντοκιμαντέρ *Ο Αγώνας των Τυφλών* τής Μαίρης Χατζημιχάλη Παπαλιού, σελ. 2, χωρίς αριθμηση.

⁵⁸⁹ «Εκλείσαν την είσοδο της σχολής στους τυφλούς μαθητές τής Καλλιθέας», εφ. *Ριζοσπάστης*, 22/9/1976.

⁵⁹⁰ Βλ. εφ. *Το Βήμα*, 11/9/1976.

⁵⁹¹ «Οίκος Τυφλών. Ανακοίνωσις», εφ. *Το Βήμα*, 25/9/1976.

⁵⁹² «Εκκλήση για τη συνέχιση της εκπαίδευσης των τυφλών», εφ. *Ριζοσπάστης*, 1/10/1976.

απόφαση για την κρατικοποίηση του Ιδρύματος και μεταβίβαση της περιουσίας του στο Κράτος.⁵⁹³

14 μήνες μετά την κατάληψη η Διοίκηση και τα μέλη του Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλών, ο Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων των τροφίμων του Οίκου Τυφλών και οι μαθητές τής Σχολής Τυφλών, κατήγγειλαν με ψήφισμά τους το Διοικητικό Συμβούλιο του Οίκου Τυφλών Καλλιθέας, του οποίου πρόεδρος ήταν ο Αρχιεπίσκοπος Σεραφείμ, για τη μη τήρηση των συμφωνιών που είχαν γίνει σχετικά με την κρατικοποίηση της Σχολής και τη βελτίωση των όρων διαβίωσης και εκπαίδευσης σ' αυτήν, καθώς και ότι οι τρόφιμοι καταπιέζονταν και αστυνομεύονταν.⁵⁹⁴

Μία τυφλή και άρρωστη μαθήτρια και οικότροφη του Ιδρύματος μέχρι το 1976, η Μαρίνα Γκιόκα, με επιστολή της προς τον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Τυφλών στις 15 Ιουνίου 1977⁵⁹⁵, κατήγγειλε τον Οίκο Τυφλών και ζήτησε βοήθεια για μπορέσει να συνεχίσει την θεραπεία της. Όπως ανέφερε στην επιστολή, είχε ανάγκη συνεχούς ιατρικής παρακολούθησης, την οποία ο Οίκος Τυφλών δεν της την έδωσε και, αντίθετα, αδιαφόρησε για την κατάστασή της: «Παραπονιόμουν την τελευταία χρονιά για πόνους στα πόδια, μελάνιασμα των χεριών και δέκατα, ποτέ όμως δεν με είδε γιατρός και η μόνη αγωγή που μου έγινε μέσα στο ίδρυμα ήταν με ασπιρίνες. Έτσι απ' το Πάσχα 1976 η κατάστασή μου εξελίχθηκε αλματωδώς σε ρευματοειδή αρθρίτιδα στα χέρια και στα πόδια». Τον Οκτώβριο του 1976 νοσηλεύτηκε στο Νοσοκομείο Συγγρός και στην Παμμακάριστο. Στη συνέχεια έκανε αίτηση στον Οίκο Τυφλών να της δοθεί μηνιαίο επίδομα και της δόθηκε απάντηση ότι δικαιούταν 1.500 δρχ. τον μήνα: «Με αγανάκτηση και πίκρα σας λέω ότι το ποσό αυτό είναι επίδομα πείνας και η οικογένειά μου γονατίζει οικονομικά για ν' ανταποκριθεί στα έξοδα διαβίωσής μου, νοσηλείας και σπουδών μου. Το ελάχιστο ποσό που θα μου επέτρεπε να θεραπεύσω κάποιες στοιχειώδεις ανάγκες διαβίωσης είναι 5.000 δρχ. Παρακαλώ το Δ.Σ. να επανεξετάσει την αίτησή μου για να μου επιτρέψει να ζήσω καθώς έχω και γω δικαίωμα».⁵⁹⁶

⁵⁹³ «Οίκος Τυφλών. Πρόσκλησις», εφ. *Το Βήμα*, 17/11/1976.

⁵⁹⁴ «Καταπιέζονται οι τρόφιμοι του Οίκου Τυφλών», εφ. *Το Βήμα*, 29/6/1977.

⁵⁹⁵ Βλ. Πρόγραμμα του ντοκιμαντέρ *Ο Αγώνας των Τυφλών* τής Μαίρης Χατζημιχάλη Παπαλιού, σ. 6.

⁵⁹⁶ «Φωνή απογνώσεως», εφ. *Το Βήμα*, 16/7/1977.

Από την εφημερίδα *Τα Νέα* και την έρευνα της συντάκτριας Φανής Πετραλιά της 22ας Νοεμβρίου 1977, πληροφορούμαστε για το «θεάρεστο» έργο του πρωτοπρεσβύτερου Εμμ. Σχοινιωτάκη, το οποίο συνίσταται στα εξής: Αναφερόταν με την ιδιότητα του αντιπροέδρου και φερόταν μηνυτής 17 τουλάχιστον φορές, ενώ υπήρχαν περιπτώσεις κατά τις οποίες, μετά από προσωπική του μηνυτήρια αναφορά, ασκήθηκε ποινική δίωξη εναντίον 6 τυφλών (ανάμεσά τους και 2 ανήλικοι) για εξύβριση, σε συνδυασμό με το νόμο 4000 περί τεντιμποϊσμού. Μηνύσεις του είχαν ήδη εκδικαστεί και άλλες εκκρεμούσαν, εναντίον της προέδρου και του γενικού γραμματέα του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων, ενώ κατά το 1976 είχε ο ίδιος ζητήσει από το Ειρηνοδικείο Καλλιθέας να ληφθούν ασφαλιστικά μέτρα περί αποβολής 34 τυφλών από τη Σχολή, να επιβληθεί χρηματική ποινή 50.000 δρχ. και προσωπική κράτηση ενός χρόνου σε όσους δεν συμμορφώνονταν με την απόφαση. Και αναρωτιέται η συντάκτρια «Άραγε, εκτός από τη δικαστική οδό οι εκπρόσωποι της εκκλησίας, δεν μπορούν να βρουν άλλους, διαλλακτικότερους και ανθρωπινότερους τρόπους, για να λύσουν τις διαφορές τους με τους δύστυχους τυφλούς»,⁵⁹⁷

Στις 24 Νοεμβρίου 1977 ο εισαγγελέας, Δ. Δωρής, άσκησε ποινική δίωξη για τις οικονομικές ατασθαλίες στον Οίκο Τυφλών Καλλιθέας, ενώ για την ίδια υπόθεση το υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών είχε διατάξει έρευνα, προκειμένου να διαπιστωθεί το βάσιμο των καταγγελιών αυτών. Το πόρισμα της έρευνας διαβιβάστηκε στην Εισαγγελία Αθηνών από τον επιθεωρητή του υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών που τη διενήργησε. Αν και η έρευνα για τις οικονομικές ατασθαλίες συνεχιζόταν, η Εισαγγελία άσκησε δίωξη για υπεξαίρεση σε βαθμό κακουργήματος και ανέθεσε την υπόθεση στον 5ο ειδικό ανακριτή, ενώ ως κατηγορούμενοι για την υπόθεση φέρονταν οι λογιστές και οι διαχειριστές τού Οίκου Τυφλών.⁵⁹⁸

Στις 30 Νοεμβρίου 1977 εκπρόσωποι του Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλών (Π.Σ.Τ.), σε συνέντευξη Τύπου, κατήγγειλαν την Διοίκηση του Οίκου Τυφλών, ότι ενώ εκκρεμούσε το θέμα της κρατικοποίησής του, μεθόδευε την εκποίηση της περιουσίας του, με κίνδυνο το Δημόσιο να ζημιωθεί με 2,5 δισεκατομμύρια δραχμές, όσο ήταν η αξία της περιουσίας τού Ιδρύματος και όλα αυτά λίγες μέρες μετά την

⁵⁹⁷ Πετραλιά Φανή, «Οι τυφλοί. Μεγάλη η απήχηση της έρευνας των Νέων», εφ. *Τα Νέα*, 22/11/1977.

⁵⁹⁸ «Ποινική δίωξη για ατασθαλίες στον Οίκο Τυφλών», εφ. *Το Βήμα*, 25/11/1977.

άσκηση ποινικής δίωξης κατά του Δ.Σ. του Ιδρύματος από τον Εισαγγελέα Αθηνών, Δ. Δωρή, για ατασθαλίες και καταχρήσεις σε βαθμό κακουργήματος.⁵⁹⁹ Ο Π.Σ.Τ. ζήτησε διαχειριστικό και διοικητικό έλεγχο σε βάθος, ώστε να βρεθούν «οι ουσιαστικοί υπεύθυνοι για τις ατασθαλίες στον Οίκο Τυφλών», να ληφθούν μέτρα που θα εμποδίσουν την εκποίηση των περιουσιακών στοιχείων του Ιδρύματος, μέχρις ότου ξεκαθαρισθεί η κατάσταση και δήλωσαν ότι, στα πλαίσια της έρευνας που διεξάγεται, είναι στη διάθεση της Δικαιοσύνης και ότι θα προσκομίσει στοιχεία για τις διοικητικές αταξίες που πραγματοποιήθηκαν εκεί. Επίσης, διευκρίνισε ότι επιθυμεί η έρευνα της Δικαιοσύνης να στραφεί και προς την πλευρά των μετοχών, των χρεογράφων, των ακινήτων, των δημοπρασιών και των εκποιήσεων και ότι η ευθύνη θα πρέπει να επιρριφθεί στους ουσιαστικά υπεύθυνους «ασχέτως τι θέσεις κατέχουν»,⁶⁰⁰ συμπεριλαμβανομένης και της Διεύθυνσης Αναπήρων του υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών, η οποία κάλυπτε μέχρι τότε όλες τις ατασθαλίες του Οίκου Τυφλών. Ο γενικός γραμματέας του Π.Σ.Τ., Π. Κουρουμπλής, δήλωσε ότι η περιουσία του Ιδρύματος δεν αξιοποιήθηκε μέχρι τότε για χάρη των τυφλών, ενώ παράλληλα ενισχυόταν κάθε χρόνο και από τον έρανο της Κυριακής του Τυφλού και διάφορες άλλες δωρεές. Στη συνέχεια της συνέντευξης Τύπου, οι εκπρόσωποι του Π.Σ.Τ. απαίτησαν να διωχθεί και το Δ.Σ. για την κακή διαχείριση και τις ατασθαλίες που διαπιστώθηκαν σε παλαιότερη έρευνα του υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών κατά το 1971-1972, δεδομένου οι τότε υπεύθυνοι είχαν απαλλαχθεί από τις κατηγορίες, εξαιτίας της χρονοτριβής της σημερινής διοίκησης, κάτι το οποίο είχε σαν αποτέλεσμα να απαλλαχθούν οι υπεύθυνοι με την πενταετή παραγραφή των αδικημάτων τους με δικαστικό βούλευμα.⁶⁰¹

Κατά το 1975-1976 ο Οίκος Τυφλών είχε πάγια έσοδα που προέρχονταν από προσόδους και μισθώματα ακινήτων, δωρεές σε δραχμές, δωρεές εξωτερικού, συνδρομές μελών, έσοδα από τόκους από λογαριασμούς στην ΕΤΕ, εισφορές από περιφορές δίσκου σε εκκλησίες, έσοδα από κληροδοτήματα σε χρήμα, και άλλα έσοδα που προκύπτουν από πωλήσεις ακινήτων που του ανήκουν, από εισφορές του ΙΚΑ για επιδόματα αλλά και για νοσήλια των μαθητών-τροφίμων (τέτοιες εισφορές βρίσκουμε και από τον ΟΓΑ).

⁵⁹⁹ «Μεθοδεύεται το ξεπούλημα του Οίκου των Τυφλών», εφ. *Ριζοσπάστης*, 1/12/1977.

⁶⁰⁰ Τουφεξή Μιμή, «Περιουσία δύο δις του Οίκου των Τυφλών δεν αξιοποιείται», εφ. *Το Βήμα*, 1/12/1977.

⁶⁰¹ «Μεθοδεύεται το ξεπούλημα του Οίκου των Τυφλών», εφ. *Ριζοσπάστης*, 1/12/1977.

Το 1975 τα συνολικά έσοδα του Οίκου καταγράφονται, με βάση τις διασωζόμενες σειρές γραμματίων εισπράξεων, στα 8.343.089 δρχ. Τα μεγαλύτερα ποσά προέρχονται από ομαδοποιημένα έσοδα όπως: πρόσοδοι και μισθώματα ακινήτων που ανέρχονται σε 5.245.996 δρχ.⁶⁰² Ακολουθούν οι δωρεές σε δραχμές σε 1.234.769 δρχ.,⁶⁰³ οι εισφορές από τις μητροπόλεις σε 803.278 δρχ.,⁶⁰⁴ οι αποδόσεις από τόκους σε 660.742 δρχ.,⁶⁰⁵ οι εισφορές από δωρητές του εξωτερικού σε 1.669,38 δολάρια και τέλος οι συνδρομές μελών σε 1250 δρχ.

Αναφορικά με τις εισφορές από τις μητροπόλεις, προέρχονταν κυρίως από περιφορά δίσκου κυρίως κατά την Κυριακή του τυφλού. Οι μητροπόλεις και οι αρχιερατικοί επίτροποι που καταθέτουν χρήματα στην ΕΤΕ για τον Οίκο τυφλών είναι δεκάδες, από όλη την Ελλάδα. Ενδεικτικά αναφέρουμε κάποιες μητροπόλεις που συγκέντρωσαν μεγάλα ποσά: Φλώρινα 59.965 δρχ., Πάτρα 54.490 δρχ., Ν. Σμύρνη 41.304 δρχ., Νιγρίτα Σερρών 30.922 δρχ.

Οι εισφορές ξένων δωρητών προέρχονταν από φιλανθρώπους έλληνες του εξωτερικού που ζούσαν κυρίως στην Αμερική (Ουάσινγκτον, Βοστώνη, Σικάγο). Οι δωρεές σε δρχ. ήταν κατά κύριο λόγο μικρά ποσά από 100 δρχ. μέχρι κάποιες χιλιάδες δρχ., που δίδονταν στο σύλλογο κυρίως από ιδιώτες εις μνήμη εκλιπόντων συγγενών τους, αντί στεφάνου κ.ά. Οι συνδρομές μελών αποτελούσαν το πιο μικρό έσοδο του Οίκου και ανέρχονταν σε 100 δρχ. ετησίως, που αποδίδονταν σε δύο δόσεις. Το γεγονός είναι εμφανές, αν συγκρίνουμε τα έσοδα από συνδρομές το 1975 και 1976: Την πρώτη χρονιά υπολογίζονταν στις 1.250 δρχ. ενώ τη δεύτερη μεταξύ 3.250 και 6.500 δρχ.⁶⁰⁶

⁶⁰² Ενδεικτικά βλ. Αρχείο ΚΕΑΤ, μπλοκ γραμματίων εισπράξεως, Οίκος Τυφλών, χρήσις 1975, 1-50, Πρόσοδοι Ακινήτων - μισθώματα Τοσίτσα, χρήσις 1975,951-1000, Πρόσοδοι, ακίνητα, διάφορα μισθώματα, χρήσις 1975,1001-1050, Πρόσοδοι, ακίνητα, διάφορα μισθώματα, 1975,1150-1200, πρόσοδοι ακινήτων, χρήσις 1975,1501-1550, πρόσοδοι ακινήτων, χρήσις 1975,1551-1600, Πρόσοδοι ακινήτων, Γραμμάτια Σεπτέμβρης-Οκτώβρης Νοέμβρης Δεκέμβρης 1975

⁶⁰³ Ενδεικτικά βλ. Αρχείο ΚΕΑΤ, μπλοκ γραμματίων εισπράξεως, Οίκος Τυφλών, χρήσις 1975, 151-200, Δωρεές εις χρήμα, χρήσις 1975,1101-1050, χρήσις 1975,1451-1500, δωρεά εις χρήμα., Γραμμάτια Σεπτέμβρης-Οκτώβρης Νοέμβρης Δεκέμβρης 1975

⁶⁰⁴ Βλ. Αρχείο ΚΕΑΤ, μπλοκ γραμματίων εισπράξεως, Οίκος Τυφλών, χρήσις 1975,901-950, Συνδρομές μελών 1975. Παρά τον τίτλο του μπλοκ περιέχονται σε αυτό και εισπράξεις «προϊόν περιφοράς δίσκου».

⁶⁰⁵ Αρχείο ΚΕΑΤ, μπλοκ γραμματίων εισπράξεως, Οίκος Τυφλών, χρήσις 1975,1051-1100, νο 1090, 30 Σεπτεμβρίου 1975

⁶⁰⁶ Αρχείο ΚΕΑΤ, μπλοκ γραμματίων εισπράξεως, Οίκος Τυφλών, χρήσις 1975,901-950, Συνδρομές μελών 1975, χρήσις 1976,1501-1550, συνδρομές μελών

Σχετικά με τις δαπάνες του οίκου, από τα εντάλματα πληρωμών του 1976 μπορούμε να δούμε τι έξοδα είχε το φιλανθρωπικό σωματείο. Αυτά κατατάσσονταν σε: συμβολαιογραφικά (για επισκευές ακινήτων), λειτουργικά (φως, νερό, τηλέφωνο), φόρους, αποδοχές και ασφαλιστικές εισφορές προσωπικού, μεταφορικά μελών του Δ.Σ., αγορές αναλωσίμων, επίπλων, φαρμάκων, έξοδα τροφοδοσίας, ποσά για βοηθήματα, υποτροφίες, βραβεία σε τροφίμους, συντήρηση Αμπέτειου, έξοδα ψυχαγωγίας (λούνα παρκ, εκδρομές).⁶⁰⁷

Από το πρόγραμμα του ντοκιμαντέρ *Ο αγώνας των τυφλών*, λαμβάνουμε πληροφορίες για τα ακίνητα και τα χρεόγραφα του Οίκου Τυφλών κατά το 1976, σύμφωνα με δήλωση της Εφορείας του.

Η ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΤΥΦΛΩΝ	
<p>ΟΙΚΟΣ ΤΥΦΛΩΝ ΕΦΟΡΙΑ ΑΚΙΝΗΤΟΥ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ</p> <p>ΠΙΝΑΣ ΕΚΤΙΜΩΜΕΝΗΣ ΑΞΙΑΣ ΑΚΙΝΗΤΟΥ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ ΟΙΚΟΥ ΤΥΦΛΩΝ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Αμπέτειον Μέγαρον εν Καλλιθέα και επί της οδού Γλενθερίου Βενιζέλου 210, ενθα αί εγκαταστάσεις του Οίκου Τυφλών 100.000.000 δρχ. 2) Νυκτοποσειον Μέγαρον εν Καλλιθέα 40.000.000 δρχ. 3) Πολυκατοικία επί της οδού Τσοίτου αριθ. 19 16.000.000 δρχ. 4) Πολυκατοικία υπό ανέγερσιν επί αντιπαροχή επί της Πλατείας Μεσοαγγίων εις Παρνασσό Αθηνών 11.000.000 δρχ. 5) Ακίνητον επί των οδών Αγίας Μελετίας, Ιεροσολύμων και Συναγορά 9.000.000 δρχ. 6) Γραφεία εις Μέγαρον επί της οδού Βενιζέλου αριθ. 14, συνολικής εκτιμωμένης αξίας 10.000.000 δρχ. 7) Ακίνητον επί της οδού Λεωφόνου εις Πειραιά 4.000.000 δρχ. 8) Ακίνητον επί της οδού Μελέγγου εν κληρονομία Έλένης Σπυρίδου, επιδόσιον, λόγω αφροδιτημένης της κριότητος του Οίκου Τυφλών 40.000.000 δρχ. 9) Ακίνητον εις Πορταριάν Ηλείου εν κληρονομία Έλένης Σπυρίδου 6.000.000 δρχ. 10) Τρία οικοπέδα εις Πεύκην Αττικής, της αξίας εκάστον εκτιμωμένης εις τό ποσόν των 2.000.000 ήτοι: 3X2.000.000=6.000.000 δρχ. 11) Αγρόκτημα εις Βόνιτσαν αξίας 3.000.000 δρχ. 12) Οικόπεδον εις Αγίους Θεοδώρους 1.000.000 δρχ. 13) Τρισάκοντα μικρά διαμερίσματα και καταστήματα εις διαφόρους περιοχάς συνολικής αξίας 60.000.000 δρχ. 14) Διάφορα μικρά οικοπέδα και αγροκτήματα συνολικής αξίας 3.000.000 δρχ. 15) Ακίνητον επί των οδών Έμ. Μπενάκη και Γαμβέτα 	<p>4.000.000 δρχ.</p> <p>16) Ακίνητον επί των οδών Ηροδότου και Καράλη 5.000.000 δρχ.</p> <p>• Συνολική αξία ακινήτων περιουσίας 318.000.000 δρχ. Αθήνα 29.7.1976</p> <p>ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΑΜΠΗΛΗΣ</p> <p>ΟΙΚΟΣ ΤΥΦΛΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΤΑΜΙΑΣ ΠΙΝΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΚΙΝΗΤΩΝ ΑΞΙΩΝ ΤΗΣ 30ης ΙΟΥΛΙΟΥ 1976</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Χρηματόγραφα 52.500.000 δρχ. 2. Χρυσάί λίραι Αγγλίας εις δρχ. 140.000 3. Χρυσά μικροσυντεκίμενα εις δρχ. 1.870 4. Δολάρια ΗΠΑ εις δρχ. 22.680 5. Καταθέσεις πάσης φύσεως εις δρχ. 5.880.000. 6. Καταθέσεις πάσης φύσεως εις δολ. 2.261.000 δρχ. 7. Τραπεζιόν 48.000 δρχ. 8. Σύνολον 60.853.550 δρχ. <p>ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΝ ΠΡΟΣ ΕΙΣΠΡΑΣΗ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Διάφορα κληροδοτήματα εις δρχ. 2.488.000 2. Διάφορα κληροδοτήματα εις δολ. 2.263.000 δρχ. 3. Διάφορα κληροδοτήματα εις χρυσάί λίρας Αγγλίας 438.000 δρχ. 4. Κληροδοτήματα Έλένης Σπυρίδη (χρηματόγραφα) 5.100.000 δρχ. 5. Κληροδοτήματα Έλένης Σπυρίδη (Χρυσά και άγγραφα αντίκείμενα) 1.000.000 δρχ. 8. Σύνολον 11.289.000 δρχ. <p>ΓΕΝΙΚΟΝ ΣΥΝΟΛΟΝ 72.142.550</p>

(Πηγή φωτογραφίας: Πρόγραμμα του ντοκιμαντέρ *Ο Αγώνας των Τυφλών* τής Μαίρης Χατζημιχάλη Παπαλιού, χωρίς αρίθμηση).

⁶⁰⁷ Αρχείο ΚΕΑΤ, μπλοκ ενταλμάτων πληρωμών 1976, Δεκεμβρίου 1976.

Κατά το 1977 ο Οίκος Τυφλών είχε έξοδα διαχείρισης 11 περίπου εκατομμύρια δραχμές και έλλειμμα 3 περίπου εκατομμύρια. Από το 1974 μέχρι το 1978 διάφοροι φιλόανθρωποι άφησαν στο ίδρυμα 8^{1/2} διαμερίσματα πολυκατοικιών, 2 οικίες, 5 γραφεία σε πολυκατοικία, 1/4 αρτοποιείου, 14 και 71% δύο ακινήτων, 1 κατάστημα, 1 οικόπεδο, 2 άλλα σημαντικά κληροδοτήματα και πολλά μικρότερα.⁶⁰⁸

Ο αρχιεπίσκοπος Σεραφείμ, υλοποιώντας την απόφαση της Γενικής Συνέλευσης, ζήτησε την κρατικοποίηση του Οίκου Τυφλών με όρους και προϋποθέσεις που θα διαπραγματεύονταν οι ιθύνοντες του σωματείου και το υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών. Η Διοίκηση του Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλών υπολόγισε την περιουσία σε 60-80 ακίνητα, αξίας 2-2,5 δισεκατομμυρίων δραχμών.⁶⁰⁹

Στις 16 Μαρτίου 1978 το υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών έστειλε στην εισαγγελία πόρισμα, το οποίο διατύπωνε αυστηρές κρίσεις για το σύστημα διαχειριστικού ελέγχου στον Οίκο Τυφλών, του οποίου πρόεδρος ήταν ο αρχιεπίσκοπος Σεραφείμ.⁶¹⁰

Εις επίρρωση των φόβων του Π.Σ.Τ. και σε δειγματοληπτική έρευνα στο αταξινόμητο αρχείο ΚΕΑΤ, που βρίσκεται στα υπόγεια του ιδρύματος μέσα σε σάκου, βρίσκουμε έγγραφα που πιστοποιούν την αθρόα πώληση χρεογράφων μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα (ήτοι μέσα σε ένα εξάμηνο πριν την κρατικοποίηση), κατά την μεταβατική περίοδο από τον Δεκέμβριο του 1978 μέχρι τον Ιούνιο του 1979:

1. Τον Δεκέμβριο 1978, ξεπούλημα μετοχών τού Οίκου Τυφλών: Έναντι λογαριασμού από πώληση μετοχών τής Πειραιϊκής Πατραϊκής 200.000 δρχ.⁶¹¹
2. Ιανουάριος 1979: ΤΙΤΑΝ 20, ΠΠ 225, ΚΑΜΠΑΣ 70, συνολικά έσοδα: 565.558 δρχ.⁶¹²
3. Στις 28 Φεβρουαρίου 1979 ξεπουλιούνται άλλες 400 μετοχές του ΤΙΤΑΝ (έσοδα δεν ξέρουμε αλλά αν κάνουμε έναν υποθετικό υπολογισμό με βάση την

⁶⁰⁸ «Μια κρατικοποίηση για ένα καλύτερο αύριο των τυφλών», εφ. *Το Βήμα*, 5/1/1979.

⁶⁰⁹ «Κρατικοποιείται ο Οίκος Τυφλών», εφ. *Το Βήμα*, 12/1/1978.

⁶¹⁰ «Μεγάλες διαχειριστικές ανωμαλίες στον Οίκο Τυφλών», εφ. *Το Βήμα*, 17/3/1978.

⁶¹¹ Αρχείο ΚΕΑΤ σάκος 1978-9, μπλοκ εισπράξεων, με τίτλο «651-700, χρήσις 1978», Νο 0790, 13 Δεκεμβρίου 1978.

⁶¹² Αρχείο ΚΕΑΤ, σάκος 1978-9, μπλοκ εισπράξεων 1-50, χρήσις 1979..

τιμή της μετοχής τον Ιανουάριο που ήταν 2300 το σύνολο είναι 920.00). Έτσι, τον Ιανουάριο - Φεβρουάριο 1979 έχουμε έσοδα από ξεπούλημα μετοχών 1.485.558 δρχ.⁶¹³

4. Τον Ιούνιο του ίδιου έτους συνεχίζεται γοργά η εκποίηση των μετοχών: ΚΑΜΠΑΣ 1080, ΤΙΤΑΝ 1380. Συνολικό εισπρακτέο ποσό 4.329.939 δρχ.⁶¹⁴
5. Τον Ιούλιο του 1979 εκποιούνται άλλες 100 μετοχές ΚΑΜΠΑΣ, άγνωστο με τι τιμή, αλλά αν πάρουμε ως τιμή αυτή που ορίστηκε τον Ιούνιο του 1978 (1030) το συνολικό ποσό που προκύπτει είναι 103.000 δρχ.⁶¹⁵
6. Σύνολο εισπράξεων από εκποίηση μετοχών Δεκέμβριος 1978 - Ιούλιος 1979: 6.832.613 δρχ. Το ποσό είναι τεράστιο, σε σχέση με τον ετήσιο προϋπολογισμό του Οίκου Τυφλών της εποχής. Αντίστοιχη εκποίηση μετοχών δεν συναντάμε σε άλλα έτη. Αν τα παραπάνω συσχετιστούν με τον Προϋπολογισμό του οικονομικού έτους 1979, στον οποίο γίνεται λόγος για έλλειμμα ενός εκατομμυρίου,⁶¹⁶ καταλαβαίνουμε ότι κάτι περίεργο είχε συμβεί.

3.1. Ο αγώνας των τυφλών: Ένα ιστορικό ντοκιμαντέρ

Το ντοκιμαντέρ της Μαρίας Χατζημιχάλη - Παπαλιού⁶¹⁷ *Ο αγώνας των τυφλών* ολοκληρώθηκε το 1977⁶¹⁸ και βραβεύτηκε στο ανεξάρτητο Φεστιβάλ

⁶¹³ Αρχείο *KEAT*, σάκος 1975-6, φ. Διάφορα υπ'όψιν, έγγραφο με θέμα «Εντολή εκποίησης 400 μετοχών ΑΕ Τσιμέντων ΤΙΤΑΝ», 28 Φεβρουαρίου 1979.

⁶¹⁴ Αρχείο *KEAT*, σάκος 1978-9, μπλοκ εισπράξεων με τίτλο «351-400», Γραμμάτια Εισπράξεως», χρήσις 1979

⁶¹⁵ Αρχείο *KEAT*, σ. 1978-9, μπλόκ εισπράξεων με τίτλο «401-450 Συνδρομαί» επισυναπτόμενο χειρόγραφο έγγραφο με τίτλο, «Σημείωμα», 31/7/1978.

⁶¹⁶ Αρχείο *KEAT*, σ. 1978-9, φ. χρηματικά εντάλματα και γραμμάτια εισπράξεως 1979, έγγραφο με τίτλο Προϋπολογισμός οικονομικού έτους 1979, 9 Μαρτίου 1979.

⁶¹⁷ «Η Μαρία Χατζημιχάλη - Παπαλιού γεννήθηκε στην Αθήνα και έχει καταγωγή από την Μικρά Ασία. Σε μια εποχή που το κράτος δεν ενίσχυε τον ελληνικό κινηματογράφο, ήταν μαζί με τον άνδρα της παραγωγός των ταινιών του Θόδωρου Αγγελόπουλου και των άλλων ελλήνων σκηνοθετών που δημιούργησαν τον Νέο Ελληνικό Κινηματογράφο. Μεταξύ των ταινιών που παρήγαγε συμπεριλαμβάνονται οι "Μέρες του '36" (1972) και "Ο Θίασος" (1974) του Θόδωρου Αγγελόπουλου, "Τα χρώματα της Ίριδος" (1974) του Νίκου Παναγιωτόπουλου, "Δι' ασήμαντον αφορμήν" (1974) του Τάσου Ψαρρά, "Το Κιέριον" (1974) του Δήμου Θεού, "Το Μοντέλο" (1974) του Κώστα Σφήκα, "Το Κελλί Ο" (1975) του Γιάννη Σμαραγδή, "Κύπρος, η άλλη πραγματικότητα" (1977) του Λ. Παπαδημητράκη, κ. ά. Ως σκηνοθέτις, η Χατζημιχάλη - Παπαλιού έκανε την εμφάνισή της το 1976 με τη βραβευμένη στο Φεστιβάλ της Θεσσαλονίκης ταινία της "Ο Αγώνας των τυφλών", η οποία απέσπασε διακρίσεις και στο εξωτερικό, όπως σχεδόν όλες οι μετέπειτα ταινίες της. Έκτοτε, υπηρετεί με συνέπεια τον χώρο του ντοκιμαντέρ, είτε φωτίζοντας γυναικείες προσωπικότητες, όπως στα "Γυναικεία Πορτραίτα", είτε κάνοντας διάλογο με την ιστορία. Οι σειρές με θέμα τη Δήλο/Μύκονο, τη Λυκία, τη Μακεδονία και την Ήπειρο έχουν συμπεριληφθεί στη διδακτέα ύλη πολλών πανεπιστημίων της Ευρώπης και της Αμερικής, ενώ έχουν συμμετάσχει σε πολλά φεστιβάλ του εξωτερικού,

Ελληνικού Κινηματογράφου -που οργανώθηκε στη Θεσσαλονίκη- από τη συντριπτική πλειοψηφία των ίδιων των σκηνοθετών και των συνδικαλιστικών φορέων τους. Εκδήλωση που είχε την αμέριστη συμπαράσταση σύσσωμου του Τύπου, του κοινού και του πνευματικού δυναμικού της χώρας.⁶¹⁹ Αν και η προβολή της ταινίας απαγορεύτηκε στην Ελλάδα, ωστόσο αυτή προβλήθηκε σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, κάνοντας γνωστά τα αιτήματα των ελλήνων τυφλών και ξεσηκώνοντας, υπέρ αυτών, τη συμπαράσταση πολλών ανθρώπων τού πνεύματος, όπως οι Σαρτρ, Μποβουάρ, Φουκό, Σινιορέ, Βεργόπουλος, Πουλαντζάς, Μοντάν, Γαβράς, Ζέη, Πετρόπουλος, Φασιανός.

3.2. Η κρατικοποίηση

Στις 6 Απριλίου 1979 υπογράφηκε το Προεδρικό Διάταγμα 265, με το οποίο συστάθηκε νέο ίδρυμα με την επωνυμία «Κέντρο Εκπαιδύσεως και Αποκαταστάσεως Τυφλών».⁶²⁰ Ωστόσο, ένα χρόνο μετά την κρατικοποίηση του Οίκου Τυφλών, οι συνθήκες διαβίωσης και μόρφωσης των μαθητών και των οικοτρόφων της σχολής δεν άλλαξαν, κατήγγειλε ο σύλλογος γονέων και κηδεμόνων. Τα φαγητά που έτρωγαν τα παιδιά ήταν φαγητά εστιατορίου, κρύα, ακατάλληλα, σε μικρή ποσότητα και ελλείπει κατάλληλων σκευών έτρωγαν με τα χέρια. Το προσωπικό ήταν ανεπαρκές και ανειδίκευτο, δύο επιμελήτριες φρόντιζαν 65 παιδιά, το Γενάρη το σχολείο ήταν χωρίς θέρμανση, η αποχέτευση ήταν ακατάλληλη με αποτέλεσμα τα παιδιά να τσαλαβουτούν σε ακαθαρσίες, η ιατρική περίθαλψη ήταν ανύπαρκτη με αποτέλεσμα να εμφανιστούν επιδημίες και ασθένειες, όπως ψώρα, ψείρα και φυματίωση. Δεκαπέντε συνολικά παιδιά είχαν προσβληθεί από φυματίωση. Επίσης, υπήρχε μεγάλη έλλειψη βιβλίων, μηχανών και μαγνητοφώνων. Σύμφωνα με το Σύλλογο Γονέων και Κηδεμόνων, αιτία για όλες αυτές τις ελλείψεις ήταν ότι κατά την κατάρτιση του Π.Δ. 265/1977 δεν πάρθηκαν υπόψη οι διεθνείς διακηρύξεις για τα δικαιώματα των αναπήρων, ούτε οι υποδείξεις των επισήμων φορέων των τυφλών για

δημιουργώντας ιδιαίτερη αίσθηση και αποσπώντας πολύ καλές κριτικές. Η προβολή τους από τα τηλεοπτικά κανάλια του εξωτερικού μετέφερε τον ελληνικό πολιτισμό στους τηλεθεατές στα τέσσερα σημεία του πλανήτη»: http://www.biblionet.gr/author/96686/Μαρία_Χατζημιχάλη_-_Παπαλιού,11/5/2015.

⁶¹⁸ «Ο εξεγερμένος Μάης των ελλήνων τυφλών», εφ. *Ελευθεροτυπία*, 3/5/2010.

⁶¹⁹ Πετραλιά Φανή, «Οι τυφλοί. Μεγάλη η απήχηση της έρευνας των Νέων», εφ. *Τα Νέα*, 22/11/1977.

⁶²⁰ «Ο Οίκος Τυφλών Καλλιθέας στο δημόσιο», εφ. *Το Βήμα*, 7/4/1979.

μεγαλύτερη εκπροσώπησή τους στο Διοικητικό Συμβούλιο. Οι μαθητές τού ιδρύματος, προασπίζοντας το δικαίωμά τους για επιβίωση, προγραμματίσαν εκδήλωση σε αίθουσα της Σχολής στις 3 Μαΐου, σε υπόμνηση της κατάληψης τής 2ας Μαΐου 1976. Το υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών απαγόρευσε την εκδήλωση και τα ΜΑΤ απέκλεισαν την περιοχή γύρω από τη Σχολή. Τελικά, η εκδήλωση έγινε σε αίθουσα του δημαρχείου, την οποία τους παραχώρησε ο δήμαρχος Καλλιθέας.⁶²¹

4ο υποκεφάλαιο: Ανάδειξη των χαρακτηριστικών τής εξέγερσης των τυφλών ως εκείνων που σηματοδοτούν ένα κοινωνικό κίνημα

Ό,τι σήμερα εμφανίζεται ως νομικά κατοχυρωμένο και «μόνιμο» δεν είναι παρά αποτέλεσμα συσχετισμών που προέκυψαν ιστορικά από προηγούμενες συγκρούσεις. Οι συλλογικές δράσεις δεν αναλαμβάνονται ποτέ εν κενώ. Πάντοτε επηρεάζονται από τη σύγχρονή τους θεσμική συγκυρία.⁶²² Το 1974 η Χούντα πέφτει κάτω από το βάρος τής προδοσίας τής Κύπρου και στην Ελλάδα επανέρχεται η κοινοβουλευτική δημοκρατία. Έχει μεσολαβήσει η κατάληψη της Νομικής (Φεβρουάριος 1973) και οι συγκλονιστικές στιγμές τού Πολυτεχνείου το Νοέμβριο τού 1973. Η φοιτητική νεολαία, αρχικά, και η μαθητική στη συνέχεια αποτινάσσουν ένα-ένα τα ιδεολογήματα της δικτατορίας και ενεργούν ενάντια στο καθεστώς και το κατεστημένο. Οι τυφλοί μαθητές τού Οίκου Τυφλών αφουγκραζόμενοι τα προτάγματα της μεταχουντικής Ελλάδας, διεκδικούν τη χειραφέτησή τους, να πάψουν να αποτελούν μηχανές οίκτου και αντικείμενα φιλανθρωπίας και επιζητούν την ανθρώπινη αξιοπρέπειά τους, με κυρίαρχο το σύνθημα «Δουλειά, παιδεία και όχι επαιτεία». Κορυφαία στιγμή του αγώνα τους είναι η 2α Μαΐου 1976, οπότε και καταλαμβάνουν και λειτουργούν μόνοι τους τον Οίκο Τυφλών επί αρκετούς μήνες.

Αποτέλεσε η εξέγερση των τυφλών ένα κοινωνικό κίνημα, με την επιστημονική έννοια του όρου; Αν δεχτούμε τον όρο τού Mario Diani περί τούτου, σίγουρα ναι: Το κοινωνικό κίνημα αποτελεί διακριτή κοινωνική διαδικασία, που συνίσταται στους μηχανισμούς μέσω των οποίων διάφοροι δρώντες στρατεύονται σε συλλογικές δράσεις· εμπλέκονται σε συγκρουσιακές σχέσεις με σαφώς

⁶²¹ «Φιάσκο αποδείχθηκε η κρατικοποίηση του Οίκου Τυφλών», εφ. *Το Βήμα*, 16/5/1980.

⁶²² Mario Diani, Dinatella Della Porta, *Κοινωνικά κινήματα, Μια εισαγωγή*, Κριτική, Αθήνα 2010, σελ. 15.

προσδιορισμένους αντιπάλους, συνδέονται με πυκνά άτυπα δίκτυα, συμμερίζονται μια διακριτή συλλογική ταυτότητα.⁶²³

Η κοινωνική διαμαρτυρία εξακολουθεί να διαφοροποιεί τα κοινωνικά δίκτυα από άλλους τύπους δικτύων, έτσι οι συμμετέχοντες των κινημάτων, που στην πλειοψηφία των περιπτώσεων καταλαμβάνουν περιφερειακή θέση στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, οφείλουν να κινητοποιήσουν την κοινή γνώμη προκειμένου να συντηρήσουν την ικανότητα άσκησης πίεσης. Τα κοινωνικά κινήματα εφευρίσκουν ριζοσπαστικές μορφές δράσης προκαλώντας το κράτος δικαίου και τη δημόσια τάξη. Η χρήση διαμαρτυρίας ως εργαλείου άσκησης πίεσης έχει σημαντικές επιπτώσεις στη δομή και τη στρατηγική των κοινωνικών κινημάτων.⁶²⁴

Η συλλογική δράση που αναλαμβάνεται από ιδιαίτερες κοινωνικές ομάδες πράγματι διευκολύνεται όταν οι ομάδες αυτές είναι εύκολα διακριτές και έχουν έντονη κοινή ταυτότητα.⁶²⁵ Το κοινωνικό κίνημα των τυφλών εντάσσεται στην κατηγορία των σύγχρονων κινημάτων, που έχουν ξεπεράσει την αντίθεση κεφαλαίου-εργασίας ή έθνους-κράτους, καθώς στερούνταν συγκεκριμένης κοινωνικής βάσης (μέχρις ενός βαθμού) και αδιαφορούσαν για την κατάκτηση της εξουσίας.

Ο ρόλος του κράτους στην οικονομία αναπτύχθηκε όλο τον 20ό αιώνα με αποκορύφωμα τη δεκαετία του '70, και ύστερα. Αν και με διαφορετικούς ρυθμούς σε διεθνή συγκριτική βάση, περιορίστηκε με τις περικοπές των κοινωνικών δαπανών στο γύρισμα του αιώνα. Το κράτος από εγγυητής της καλής λειτουργίας των αγορών πέρασε στη διαχείριση των οικονομικών δραστηριοτήτων μέσω των δημόσιων επιχειρήσεων. Επιπλέον το κράτος πρόνοιας συνέβαλε στη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων. Τα κριτήρια κατανομής δημόσιων πόρων, συχνά εκείνων που αφορούν την ικανοποίηση βασικών αναγκών, αποτέλεσε κρίσιμο πεδίο συλλογικής δράσης, κυρίως για ομάδες που δρούσαν σε αστικά περιβάλλοντα. Οι διαδικασίες πολιτικής φύσης επηρεάζουν την ύπαρξη ορισμένων κοινωνικών ομάδων. Καθώς γινόταν όλο και πιο φανερός ο ενεργός ρόλος του κράτους στην κατανομή πόρων, οι ευκαιρίες για κινητοποιήσεις όλο και πιο ετερογενών ομάδων αυξάνονταν.⁶²⁶

⁶²³ Στο ίδιο, σελ. 61.

⁶²⁴ Στο ίδιο, σελ. 73-74.

⁶²⁵ Στο ίδιο, σελ. 88-89.

⁶²⁶ Στο ίδιο, σελ. 102.

Κατά τη διάρκεια της χούντας η παρεχόμενη πρόνοια στην Ελλάδα αναβαθμίζεται, έστω και τύποις, με τη δημιουργία διακριτής διεύθυνσης αναπήρων στο οικείο υπουργείο. Η δικτατορία λαμβάνει ορισμένα μέτρα για τους αναπήρους, με πατερναλιστικό φυσικά τρόπο, ωστόσο αυτό αφυπνίζει ακόμα περισσότερο την ανάγκη για χειραφέτηση των τυφλών, γεγονός που αποκορυφώνεται κατά τη μεταδικτατορική περίοδο, μέσα στο γενικότερο πνεύμα της αποτίναξης των χουντικών στοιχείων από όλες τις εκφάνσεις του δημόσιου βίου. Το θρησκευτικό κατεστημένο, κυρίως στο πρόσωπο του πρωτοπρεσβύτερου Σχοινιωτάκη, το χουντικό που συμπυκνωνόταν στο πρόσωπο του στρατηγού Αχιλλέα Παυλίδη και το χτύπημα της μαθητικής κοινότητας του Οίκου Τυφλών, που αντιπροσώπευε το δημοκρατικό πνεύμα της εποχής, ήταν τρεις παράγοντες που ενσάρκωναν παραστατικά το κίνημα των τυφλών.

Ως αξιακές πλαισιώσεις ορίζονται τα ερμηνευτικά σχήματα που επιτρέπουν στα άτομα να αναγνωρίζουν με ένα συγκεκριμένο τρόπο τον κόσμο και να καθοδηγούν την αντίληψή τους. Η ανάλυση των πλαισίων μάς επιτρέπει να συλλάβουμε τη διαδικασία απόδοσης σημασιών πριν από την κάθε έκρηξη.⁶²⁷ Τα κατάλληλα ερμηνευτικά πλαίσια επιτρέπουν το μετασχηματισμό σε κοινωνικό πρόβλημα, και δυνητικά σε αντικείμενο συλλογικής δράσης, ενός ζητήματος που προηγουμένως αποδίδονταν σε φυσικούς παράγοντες ή σε ατομική ευθύνη (π.χ. η φτώχεια και η φιλανθρωπία υπέρ των τυφλών φάνταζε πριν τις κινητοποιήσεις ως φυσικό φαινόμενο ή η ατομική ευθύνη των τυφλών απέναντι στην επαιτεία, κ.λπ.).

Η πλαισίωση αποτελεί ένα πιο ευέλικτο και περιληπτικό πολιτισμικό προϊόν από την ιδεολογία. Δεν απαιτεί ένα σύνολο ολοκληρωμένων αρχών και παραδοχών, αλλά προϋποθέτει ένα κλειδί για την κατανόηση του κόσμου. Τα κοινωνικά κινήματα αναπτύσσονται σε συγκεκριμένες πολιτικές και ιστορικές περιόδους. Αυτό έχει συνέπεια σε επίπεδο συμβολικής τουλάχιστον επεξεργασίας, ο λόγος που εκπέμπει ένα συγκεκριμένο κίνημα να συσχετίζεται με τους γενικούς προσανατολισμούς της συγκεκριμένης περιόδου. Υπάρχουν και κάποιες θεμελιώδεις πλαισιώσεις στις οποίες είναι δυνατόν να αναχθούν οι ειδικές επεξεργασίες των διαφόρων οργανώσεων και κινήματων. Οι πλαισιώσεις είναι σημαντικό να εκπορεύονται από πηγές έμπιστες για να γίνουν πιστευτές και να αφορούν όχι μόνο τους παραλήπτες τους αλλά και μια

⁶²⁷ Στο ίδιο, σελ. 102.

ευρύτερη πολιτιστική δομή μέσα στην οποία αναπτύσσεται το κίνημα. Βασική προϋπόθεση επιτυχίας είναι να συντελούνται διαδικασίες «ευθυγράμμισης πλαισίων» μεταξύ των ακτιβιστών των κινήματων και των πληθυσμών που προσπαθούν να κινητοποιήσουν. Η συλλογική δράση έτσι καθίσταται δυνατή από το σημείο που τα κινητοποιητικά μηνύματα ενσωματώνονται σε κάποια πολιτιστικά στοιχεία του πληθυσμού στον οποίο απευθύνονται.⁶²⁸

Στην περίπτωση μας παρατηρούμε ότι αφενός μεν ο Τύπος κάλυψε σε ικανοποιητικό βαθμό και καθ' όλο το χρονικό διάστημα της εξέλιξης της δράσης (κυρίως το 1976-1977 αλλά και έως το 1979) οπότε ολοκληρώθηκε και ένας από τους κύριους στόχους, δηλαδή η κρατικοποίηση του Οίκου Τυφλών και αφετέρου οι βουλευτές και κατ' επέκταση τα κόμματα του Κέντρου και της Αριστεράς, κοινοβουλευτικής και μη, στάθηκαν στο πλευρό των καταληψιών με επερωτήσεις στη Βουλή και με διαμεσολαβήσεις μεταξύ των τυφλών, του Κράτους και της Εκκλησίας.

Οι ταυτότητες δεν είναι ένα αντικείμενο ή μια ιδιότητα των δρώντων. Είναι η διαδικασία αναγνώρισης των δρώντων ως τμήματα ευρύτερων ενώσεων. Οι ενώσεις αυτές δεν χρειάζεται να αναγνωρίζονται με βάση χαρακτηριστικά όπως φύλο, τάξη, εθνικότητα αλλά και από κοινά αποδεκτούς προσανατολισμούς, αξίες, συμπεριφορές, κοσμοθεωρίες, τρόπους διαβίωσης, κοινές εμπειρίες δράσης. Η παραγωγή ταυτότητας παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στον τρόπο που τα άτομα δίνουν νόημα στις ίδιες τους τις εμπειρίες. Υπάρχει πολυπλοκότητα στη σχέση δόμησης ατομικής και συλλογικής ταυτότητας. Η οικοδόμηση ταυτοτήτων παίζει σημαντικό ρόλο στη συλλογική δράση μέσω του προσδιορισμού των δρώντων που εμπλέκονται στη σύγκρουση, τη διευκόλυνση ανάπτυξης σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ τους, τη δημιουργία δεσμών που συνδέουν γεγονότα τα οποία εκτυλίχθηκαν σε διαφορετικές περιοχές. Στην ουσία βοηθά τους δρώντες να προσδιορίσουν τους συμμάχους και τους εχθρούς τους.⁶²⁹

Εν προκειμένω, οι τυφλοί ανεξαρτήτως ηλικίας, φύλου, μορφωτικού επιπέδου, επαγγελματικής ή όχι αποκατάστασης κ.λπ., απέκτησαν κοινή ταυτότητα μέσα από το γεγονός ότι συλλήβδην όλες οι εκφάνσεις της ζωής τους και η απονομή των δικαιωμάτων τους αποτελούσαν αντικείμενο φιλανθρωπίας εκ μέρους των

⁶²⁸ Στο ίδιο, σελ. 156-157.

⁶²⁹ Στο ίδιο, σελ. 174-176.

ιδιωτών, αλλά και κρατικής, αφού στην ουσία η Πολιτεία συνηγορούσε και επιχορηγούσε τις φιλανθρωπικές ενέργειες και δράσεις.

Η συλλογική δράση δεν μπορεί να υπάρξει αν δεν υπάρχει ένα «εμείς» που χαρακτηρίζεται από κοινές ιδιότητες και αλληλεγγύη. Απαραίτητος είναι και ο προσδιορισμός του άλλου, του αντιπάλου. Η οικοδόμηση ταυτότητας συνεπάγεται επομένως σε ένα θετικό ορισμό όσων συμμετέχουν στην ομάδα και σε έναν αρνητικό για όσους είναι απέναντι. Περιλαμβάνει επίσης μια σχέση με όσους έχουν ουδέτερη στάση. Η εγγύτητα των τόπων κατοικίας και εργασίας διευκολύνει την κινητοποίηση και την αναπαραγωγή της αλληλεγγύης.⁶³⁰

Η συλλογική ταυτότητα συνδέεται και αποδίδει κάποια κοινή σημασία σε εμπειρίες συλλογικής δράσης (τυφλότητα, υποκείμενα οίκτου και φιλανθρωπίας) έξω από τόπο και χρόνο.

Η απόφαση να στρατευτεί κανείς σε συλλογική δράση αποτελεί ριζοσπαστική προσωπική μεταβολή. Στις περιπτώσεις αυτές οι άνθρωποι έρχονται σε ρήξη με τους προηγούμενους κοινωνικούς δεσμούς τους.⁶³¹ Οι άνθρωποι που επαιτούσαν στις γωνίες των δρόμων, εκλιπαρώντας τον οίκτο, προκειμένου να αποκομίσουν τα προς το ζην, οι μαθητές και οι φοιτητές που ήλπιζαν σε μια επαγγελματική αποκατάσταση με αξιοπρέπεια πέρα από το πεζοδρόμιο, αλλά και οι τυφλοί που ήδη είχαν κατακτήσει την καταξίωση μέσα από την εργασία, συναποτέλεσαν την μάζα των καταληψιών του Οίκου Τυφλών, συνενωμένοι κάτω από μία ριζοσπαστική ιδέα ότι είναι ισότιμοι πολίτες με δικαιώματα στη μόρφωση, τη δουλειά και την αξιοπρέπεια.

Ιστορία των κινημάτων είναι η ιστορία της ικανότητας των μελών τους να επιβάλλουν κάποιες εικόνες τους και να αποκρούσουν τις απόπειρες των κυρίαρχων ομάδων, να ευτελίσουν τις προσδοκίες τους για την αναγνώριση της διαφορετικότητάς τους.⁶³² Η δύναμη να μπορεί κάποιος να επιβάλει αρνητικούς ορισμούς της ταυτότητας άλλων ομάδων είναι βασικός μηχανισμός κοινωνικής κυριαρχίας.⁶³³

⁶³⁰ Στο ίδιο, σελ. 178-179.

⁶³¹ Στο ίδιο, σελ. 182.

⁶³² Στο ίδιο, σελ. 196.

⁶³³ Στο ίδιο, σελ. 197.

Οι οργανώσεις που συνδέονται μεταξύ τους με προσωπικές σχέσεις επιβιώνουν και την περίοδο ύφεσης των κινημάτων και προσφέρουν σημαντική βάση για την αναβίωση των κινηματικών δραστηριοτήτων.⁶³⁴ Κατ' αυτό τον τρόπο, ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών, ο οποίος προϋπήρχε της εξέγερσης ως φορέας αυτοοργάνωσης των τυφλών από το 1932, προσέφερε στο κίνημα την ηγεσία που καθοδήγησε τους εξεγερμένους τυφλούς και τους αλληλέγγυους καθ' όλη τη διάρκεια της επίμαχης χρονικής περιόδου, αλλά διατήρησε την υπόστασή του και την οργανωτική του αυτοτέλεια και μετά την ολοκλήρωση της κινηματικής διαδικασίας.

Η διαμαρτυρία αποτελεί πολιτικό πόρο όσων δεν έχουν ισχύ και θέτει σε κίνηση μια διαδικασία έμμεσης πειθούς που διαμεσολαβείται από τα ΜΜΕ και ισχυρούς κοινωνικούς δρώντες. Στην ουσία οι δρώντες που δεν διαθέτουν ισχύ προσπαθούν να κινητοποιήσουν την υποστήριξη ισχυρότερων ομάδων. Τα ΜΜΕ διαδίδουν το μήνυμα προς τις αρχές, οι οποίες είναι ο πρώτιστος παραλήπτης. Για να επιτύχει η διαμαρτυρία πρέπει να επηρεαστούν θετικά αυτοί που διαθέτουν περισσότερους πόρους και να επηρεάσουν και εκείνοι τις πολιτικές αποφάσεις. Η επιρροή μπορεί εκτός από θετική να είναι και αρνητική, π.χ. απειλή για διασάλευση της τάξης.⁶³⁵

Γιατί επιλέγεται μια μορφή διαμαρτυρίας και όχι μια άλλη; Εξαρτάται από την πολλαπλότητα των στόχων που θέλει να κατακτήσει. Επίσης κάποιες μορφές διαμαρτυρίας (π.χ. καταλήψεις) επιλέγονται γιατί δημιουργούν την αίσθηση της συλλογικής ταυτότητας, προϋπόθεση δράσης για την επίτευξη κοινού σκοπού. Η αλληλεγγύη γεννιέται από τους κοινούς κινδύνους. Ωστόσο οι δράσεις που ενισχύουν την εσωτερική αλληλεγγύη δεν δημιουργούν πάντα υποστήριξη από το κίνημα. Για να δημιουργήσει η διαμαρτυρία υποστήριξη, πρέπει να προσελκύσει το ενδιαφέρον των ΜΜΕ και αυτό το πετυχαίνει όταν προσφεύγει σε καινοτόμες πολύχρωμες μεθόδους (κατάληψη Οίκου Τυφλών, απεργία πείνας στον Άγνωστο Στρατιώτη, κατάληψη γραφείων Αρχιεπισκοπής), όταν χρησιμοποιεί ριζοσπαστική δράση, όταν κινητοποιεί ευρείες μάζες (πλήθος ψηφισμάτων από επαγγελματικούς, φοιτητικούς και φορείς τού πνευματικού κόσμου, Τοπικής Αυτοδιοίκησης κ.λπ., πορεία συντοπιτών από το γήπεδο Καλλιθέας ως τον Οίκο Τυφλών, μαζική προσέλευση σε καλλιτεχνικές εκδηλώσεις για την ενίσχυση των καταληψιών, π.χ. στο γήπεδο του

⁶³⁴ Στο ίδιο, σελ. 255.

⁶³⁵ Στο ίδιο, σελ. 293.

Πανιωνίου, κ.ά.). Τότε τα ΜΜΕ γίνονται διάυλος της δράσης προς το ευρύ κοινό, το οποίο τα κοινωνικά κινήματα θέλουν να πείσουν για τα αιτήματά τους. Οι μορφές της διαμαρτυρίας έτσι πρέπει να προσαρμόζονται σε αντιφατικούς στόχους, όπως να απειλούν τις ελίτ και να προσελκύουν την υποστήριξη του κοινού⁶³⁶ (Βλ. το ντοκιμαντέρ *Ο Αγώνας των Τυφλών* τής Μαίρης Χατζημιχάλη Παπαλιού, 1976-1977).

Τα νέα κοινωνικά κινήματα είχαν συμμάχους την Αριστερά. Πιο συγκεκριμένα σειρά δυνητικών ανταλλαγών αναπτύσσεται μεταξύ κοινωνικών κινήματων και κομμάτων. Ως μεσολαβητές μεταξύ της κοινωνίας των πολιτών και του κράτους, τα αριστερά κόμματα χρειάζεται να κινητοποιήσουν την κοινή γνώμη και τους ψηφοφόρους. Για αυτό κάθε άλλο παρά αδιάφοροι είναι στην ατζέντα των κοινωνικών κινήματων. Είναι αξιοσημείωτο ότι τα προγράμματα και τα μέλη της θεσμικής Αριστεράς εξελίχθηκαν σε αλληλεπίδραση με τα κοινωνικά κινήματα. Ωστόσο η τακτική της Αριστεράς σε σχέση με τα κινήματα δεν είναι αμετάβλητη στο χώρο και το χρόνο: άλλες φορές η Αριστερά ήταν εχθρική απέναντί τους, άλλες διαπραγματευτική και σε άλλες δομήθηκαν επιλεκτικές συμμαχίες.⁶³⁷

Πώς εξηγούνται οι στρατηγικές επιλογές της Αριστεράς και ποιες είναι οι συνέπειες στις δράσεις των κινήματων; Για το πρώτο: σε γενικές γραμμές η Αριστερά είναι διατιθέμενη να υποστηρίξει κινήματα όταν κρατικές στρατηγικές αποκλεισμού εμποδίζουν να συγκλίνει η διαίρεση αριστερά-δεξιά. Η ύπαρξη κομματικών διαιρέσεων μέσα στην παραδοσιακή αριστερά επηρεάζει τη στάση της απέναντι στα κινήματα, π.χ. κινήματα με παραδοσιακά αιτήματα για κοινωνική δικαιοσύνη και δικαιώματα είχαν την υποστήριξη μετριοπαθών αριστερών κομμάτων, φοβούμενα τον ανταγωνισμό των ριζοσπαστικότερων αριστερών ή κομμουνιστικών κομμάτων. Στην πραγματικότητα ο εκλογικός ανταγωνισμός αποτελεί σημαντική μεταβλητή για τη στάση των συμμάχων προς τα κοινωνικά κινήματα. Επίσης η πολιτική αστάθεια ευνοεί την εκδήλωση κοινωνικών κινήματων.⁶³⁸

Σημαντικό ρόλο για τη νίκη των κινήματων, πέρα από τις πολιτικές ευκαιρίες, παίζουν και τα πολιτισμικά περιβάλλοντα, π.χ. το κίνημα εναντίον της δουλείας

⁶³⁶ Στο ίδιο, σελ. 311-313.

⁶³⁷ Στο ίδιο, σελ. 369.

⁶³⁸ Στο ίδιο, σελ. 370.

πέτυχε όταν συνδύασε τις ηθικές επικλήσεις με τις κυρίαρχες κοινωνικές αξίες.⁶³⁹ Κατ' αντιστοιχία, είναι πιθανόν η νίκη στον αγώνα του Οίκου να επετεύχθη γιατί οι κοινωνικές αντιλήψεις για την αναπηρία είχαν αλλάξει.

Για να κριθεί αν ένα κίνημα πέτυχε πρέπει να εξεταστούν η ανάδυση νέων προβλημάτων, η ψήφιση νέων νόμων και η ανάλυση των αποτελεσμάτων της δημόσιας πολιτικής στη βελτίωση των όρων διαβίωσης εκείνων που κινητοποιούνται.⁶⁴⁰ Το κίνημα των τυφλών εν πολλοίς πέτυχε τους στόχους του, κρατικοποίηση του Οίκου Τυφλών με το Π.Δ. 265/1979, επαγγελματική αποκατάσταση των επαιτών με την παραχώρηση 50 αδειών μικροπωλητών σε διάφορα σημεία τής Αθήνας,⁶⁴¹ ψήφιση του νόμου 612/1977 για συνταξιοδότηση μετά από 15 έτη εργασίας, έτσι ώστε απελευθερώθηκαν πολλές νέες θέσεις τηλεφωνητών, παραχώρηση στεγαστικού δανείου σε εργαζόμενους και συνταξιούχους από την Εργατική Κατοικία μόνο με 300 ένσημα, επαγγελματική αποκατάσταση των τυφλών τηλεφωνητών με υποχρεωτική πρόσληψη σε θέσεις του Δημοσίου, Ν.Π.Δ.Δ., κ.λπ. σε ποσοστό 1/3 με τον Ν. 963/1979 κ.ά.

⁶³⁹ Στο ίδιο, σελ. 378.

⁶⁴⁰ Στο ίδιο, σελ. 396.

⁶⁴¹ «Ταλαιπωρία των τυφλών για την έκδοση μιας άδειας μικροπωλητού», εφ. *Ριζοσπάστης*, 1/10/1976.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συγγράφοντας την ιστορία τού Οίκου Τυφλών τής Ελλάδας στον 20ό αιώνα, αναφερόμαστε αναγκαστικά σε δύο συγκείμενα: ήτοι το φαινόμενο της ίδρυσης και λειτουργίας των φιλανθρωπικών ιδρυμάτων, αλλά και στην ανάδυση ενός γνήσιου κοινωνικού κινήματος στο χώρο των τυφλών κατά τα πρώτα μεταπολιτευτικά χρόνια.

Φαινομενικά πρόκειται για την ίδρυση ενός ακόμα φιλανθρωπικού εκπαιδευτικού ιδρύματος για μειονεκτούντα άτομα, με τη χρηματοδότηση Ελλήνων ευεργετών στις αρχές τού 20ού αιώνα. Ωστόσο, στην εξέλιξη εμφανίζεται μια ιδιομορφία, η οποία είναι μοναδική -από όσο είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε- για τα ελληνικά, τουλάχιστον, δεδομένα. Συγκεκριμένα, ενώ λειτούργησε για μια εβδομηκονταετία με τα πρότυπα ενός κλασικού φιλανθρωπικού ιδρύματος, στη συνέχεια οι ευεργετούμενοι τυφλοί -καθώς και άλλοι τυφλοί συμπαραστάτες, εν δυνάμει δικαιούχοι των υπηρεσιών του με βάση τις διαθέσεις των δωρητών, επηρεασμένοι βαθύτατα από το πνεύμα τής μεταπολίτευσης, που απορρίπτει τα πατερναλιστικά πρότυπα- εξηγείρονται και διεκδικούν τη χειραφέτησή τους και να πάψουν να αποτελούν μηχανές οίκτου, αποζητώντας γι αυτούς και τους ομοίους τους την ιδιότητα του φορέα δικαιωμάτων. Έτσι, το 1976 τριακόσιοι περίπου τυφλοί, κάτω από την ηγεσία της Συντονιστικής Επιτροπής Αγώνα, που αποτελούσαν κυρίως μέλη τού Διοικητικού Συμβουλίου και της Εξελεγκτικής Επιτροπής τού Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλών, καταλαμβάνουν στις 2 Μαΐου το κτήριο τού Οίκου Τυφλών στην Καλλιθέα, διεκδικώντας «Μόρφωση, Δουλειά και όχι Ζητιανιά», παραφράζοντας το σύνθημα του Πολυτεχνείου «Ψωμί, Παιδεία, Ελευθερία». Η λέξη «ελευθερία» για τους τυφλούς συνοψίζεται στην απελευθέρωσή τους από το πρότυπο του επαίτη στο οποίο τους είχε εντάξει, εν πολλοίς, μέχρι τότε η ελληνική πολιτεία και, κατά συνέπεια, και η κοινωνία και στη μετατροπή τους από αντικείμενα οίκτου και ελεημοσύνης σε υποκείμενα δικαιωμάτων, συνταγματικά κατοχυρωμένων για παροχή δημόσιας παιδείας, εξασφάλιση εργασίας και αξιοπρεπούς ζωής.

Κατά το 18ο αιώνα, οι φτωχοί διαιρέθηκαν σε δύο κατηγορίες: αυτούς που χρήζουν βοήθειας και όσους ήταν ανάξιοι συνδρομής. Έτσι, οι ανάπηροι, οι πάσχοντες από σωματική ή ψυχική «βλάβη», η οποία τους καθιστά ανίκανους προς εργασία, θεωρήθηκαν «άξιοι» αποδέκτες της φιλανθρωπίας.

Η αστικοποίηση και εκβιομηχάνιση στη διάρκεια του 19ου αιώνα δημιούργησε κοινωνικούς φόβους στις ανώτερες τάξεις. Μια σειρά από ζητήματα, όπως οι επιδημίες, οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης των φτωχότερων στρωμάτων στις πόλεις, η αύξηση των αστέγων, των έκθετων, των ορφανών, των επαιτών κ.λπ. δεν άφησαν ασυγκίνητους τους αστούς, που μέσα από φιλανθρωπικούς συλλόγους και δημοτικά συμβούλια προσπάθησαν να επιβάλλουν τα οράματα του πολιτισμού που τους διέπνεε. Η έλλειψη προνοιακών δομών τους κινητοποίησε για την επίλυση αυτών των προβλημάτων. Δήμοι και ομάδες πολιτών δραστηριοποιήθηκαν για την εκτέλεση έργων δημόσιας υγείας, αλλά ανέλαβαν και δραστηριότητες για τη μόρφωση, την περίθαλψη, την ηθική βελτίωση των κατώτερων τάξεων (ορφανοτροφεία, εργαστήρια απόρων γυναικών κλπ).

Οι χώρες της Ευρώπης αποτελούσαν το πρότυπο των ελλήνων αστών. Η αντίστοιχη ευρωπαϊκή εμπειρία, έσπρωξε τους έλληνες αστούς φιλάνθρωπους, που ασπάζονταν το όραμα του εξευρωπαϊσμού, να αναλάβουν οι ίδιοι αντίστοιχες δράσεις, προωθώντας τον εκσυγχρονισμό της χώρας. «Για αυτά που αφήνονται στην τύχη από το κράτος πρέπει να φροντίσει η ιδιωτική πρωτοβουλία» ανέφερε ο Γ. Δροσίνης.

Από τα μέσα του 19ου αιώνα, έλληνες και ομογενείς αστοί επιδόθηκαν συστηματικά σε «αγαθοεργό έργο» και η εμπειρία που είχε συγκεντρωθεί αποτελούσε σημαντική παρακαταθήκη. Αυτός ήταν ένας βασικός λόγος που η ενεργοποίηση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας για την ίδρυση του Οίκου Τυφλών θεωρήθηκε η πλέον ενδεδειγμένη λύση.

Η κυριαρχία της Μεγάλης Ιδέας και η σύλληψη του οράματος ότι η Ελλάδα μπορεί να γίνει ο φορέας διάδοσης του δυτικού τρόπου ζωής στην Ανατολή, κυριάρχησε στο φαντασιακό των ελλήνων αστών. Σε αυτό το πλαίσιο η παρέμβαση στο εσωτερικό του ίδιου του ελληνικού κράτους, στο μέτρο που αυτό αποτελούσε τον κυρίαρχο πόλο έκφρασης και οργάνωσης της «Μεγάλης Ιδέας», θεωρήθηκε επιτακτική. Όπως είδαμε, φορείς αυτών των ιδεών ήταν οι Γ. Δροσίνης και Δ. Βικέλας.

Έτσι προκρίθηκε από τα αστικά στρώματα η δημιουργία φιλανθρωπικών συλλόγων και εταιρειών και η ανάληψη πρωτοβουλιών για την ίδρυση πολυάριθμων ιδρυμάτων, με στόχο την εξασφάλιση της φυσικής και ηθικής προστασίας των

φτωχών. Βέβαιο είναι ότι η φιλανθρωπική δραστηριότητα άνθισε στο κενό που άφησε η έλλειψη οποιασδήποτε κρατικής παρέμβασης.

Οι δρώντες φιλάνθρωποι αποτελούσαν τμήμα μιας κατηγορίας μορφωμένων ανθρώπων, οι οποίοι είτε κυριαρχούσαν ήδη στο κοινωνικό, πολιτικό, πολιτιστικό στερέωμα της εποχής, είτε επρόκειτο να κυριαρχήσουν σ' αυτό τα επόμενα χρόνια. Γιατροί, δικηγόροι, δικαστές, παιδαγωγοί, καθηγητές, δάσκαλοι και δασκάλες, ποιητές και πεζογράφοι θα γίνουν οι πρωταγωνιστές αυτής της δράσης. Μάλιστα, τα συγγενικά και φιλικά δίκτυα αυτών των στρωμάτων επιστρατεύθηκαν για να στρατολογηθούν μέλη στις φιλανθρωπικές πρωτοβουλίες, αναπαράγοντας έτσι την κυριαρχία αυτών των στρωμάτων στους φιλανθρωπικούς συλλόγους και τα ιδρύματα. Όπως είδαμε, και στη περίπτωση του Οίκου Τυφλών τα ίδια ακριβώς αστικά στρώματα ενεπλάκησαν στην ίδρυση αλλά και τη διαχείρισή του, ενώ για τη στελέχωση της Εταιρείας τα συγγενικά/φιλικά δίκτυα έπαιξαν σπουδαίο ρόλο.

Όλοι οι σύλλογοι, οι εταιρείες και τα ιδρύματα ξεκίνησαν τη δραστηριότητά τους χωρίς καμία προηγούμενη «συσσώρευση» φιλανθρωπικού κεφαλαίου. Με δεδομένη την πενιχρή στήριξη από το κράτος, βάσισαν τη λειτουργία τους σε δωρεές των επώνυμων Ελλαδιτών και ομογενών. Παράλληλα, υπαρκτή ήταν και η συνδρομή των ανωνύμων πολιτών, οι οποίοι κατέθεταν τον οβολό τους σε εράνους, που πρωτίστως διεξήγαγαν οι γυναικείοι φιλανθρωπικοί σύλλογοι.

Ποιοι ήταν όμως οι τρόποι προσέλκυσης δωρητών; Συνήθως ένα μέλος του συλλόγου / ιδρύματος με κοινωνική, επαγγελματική αναγνώριση και διεθνείς επαφές, ερχόταν σε επαφή με εύπορους αστούς, εν δυνάμει ευεργέτες, πληροφορώντας τους για το νέο φορέα, τα σχέδιά του, επιδιώκοντας να προσελκύσει δωρεές. Μάλιστα ο ζήλος τού προέδρου του Δ.Σ. έπαιξε σημαντικό ρόλο για τη συγκέντρωση δωρεών.

Αφού εξασφαλιζόνταν οι δωρεές, οι συνεχείς αναφορές των ευεργετών σε εορτασμούς και επετειακούς λόγους, στις λογοδοσίες, ο εγκωμιασμός τους, οι ανδριάντες και οι πλάκες με σκαλισμένα τα ονόματά τους έξω από τα ιδρύματα, είχαν στόχο όχι μόνο την απόδοση ευγνωμοσύνης, αλλά και την προσέλκυση νέων δωρητών.

Η επιδίωξη κοινωνικής αναγνώρισης, μέσω της ευεργεσίας εξυπηρετούσε μια σειρά σκοπών των αστών επιχειρηματιών-ευεργετών: γενικότερα η κοινωνική θέση του ευεργέτη αξιοποιούνταν και για να ενισχυθούν τα επιχειρηματικά του σχέδια, ενώ

μέσω αυτών ανέπτυξε κοινωνικές συμμαχίες που προωθούσαν τις επιχειρηματικές επιδιώξεις του. Παράλληλα, η ευεργεσία αποτελούσε στοιχείο απαραίτητο για μια επιτυχή πολιτική σταδιοδρομία, όπως και στην περίπτωση των φιλανθρώπων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η ευεργεσία ικανοποιούσε και συναισθηματικές-ψυχικές ανάγκες των ευεργετών: Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η ευεργεσία εις μνήμη ενός προσφιλούς προσώπου, που πέθανε.

Δεν είναι λίγες οι φορές που η πράξη της δωρεάς συνδέεται με περιστατικά της οικογενειακής ιστορίας του δωρητή. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Σπυρίδωνα Νικολόπουλου, ομογενή στο Manchester, που άφησε κληροδότημα 100.000 δραχμών το 1923 στον Οίκο Τυφλών, το οποίο αύξησε σε 1.000.000 δραχμές το 1924, μετά από επιτυχή εγχείρηση που είχε στα μάτια του.

Οι Έλληνες αστοί της διασποράς φιλοδοξούσαν να καταστούν η νέα οικονομική και πολιτική ελίτ της χώρας και ο Βενιζέλος εξυπηρετούσε όσο κανείς άλλος αυτές τις βλέψεις τους. Το δε ευεργετικό έργο των αστών της διασποράς, συμπεριλαμβανομένης και της Αιγύπτου, στο Νεοελληνικό κράτος υπαγορευόταν από την ανάγκη τους να δημιουργήσουν πολιτικά δίκτυα και σχέσεις εξάρτησης. Άλλωστε, ανάμεσα στους Αιγυπτιώτες ευεργέτες βρίσκονται και πολλοί, που μετά την εγκατάστασή τους στην Ελλάδα διετέλεσαν δήμαρχοι, υπουργοί, υψηλά στελέχη πολιτικών κομμάτων, που ανέλαβαν ηγετικούς ρόλους. Βέβαια οι Αμπέτ μπορεί να υποστήριξαν με κεφάλαια το πρωτόγνωρο εκσυγχρονιστικό εγχείρημα της εκπαίδευσης των τυφλών στην Ελλάδα, εντούτοις δεν αξιοποίησαν τον ευεργετικό τους ρόλο για την πολιτική τους ανέλιξη. Στην αντίθετη κατεύθυνση κινήθηκε ο Ιωάννης Αθανασάκης, ευεργέτης του Οίκου Τυφλών και Έλληνας της Αιγύπτου, ο οποίος ερχόμενος στην Ελλάδα υπουργοποιήθηκε επί κυβερνήσεων Βενιζέλου.

Η ιδιωτική πρωτοβουλία που αναπτύχθηκε για την εκπαίδευση των αναπήρων (τυφλοί, κωφάλαλοι, νοητικά υστερούντες) στις αρχές του 20ού αιώνα με απαρχή την ίδρυση του Οίκου Τυφλών ήταν βασισμένη στον οίκτο, ωστόσο υπήρχε η πίστη ότι αυτά τα άτομα έχουν κάποιες δυνατότητες που μέσα από την εκπαίδευση μπορούν να αναπτύξουν. Προκρίθηκε έτσι η κλειστή προστασία, η ιδρυματική περίθαλψη και η προαγωγή μέσα από την παροχή γνώσεων.

Οι πρώτες συστηματικές ενέργειες για την εκπαίδευση των τυφλών έγιναν από τον Valentin Haüy ή, όπως συχνά αποκαλείται, τον «πατέρα της εκπαίδευσης των

τυφλών», ο οποίος άνοιξε την πόρτα στη σύγχρονη εκπαίδευση των τυφλών -όπως τη γνωρίζουμε σήμερα- στο Παρίσι το 1784.

Ο τυφλός γάλλος μαθητής Λουδοβίκος Μπράιγ (1809-1852) σχεδίασε το καλύτερο σύστημα ανάγνωσης και γραφής για τυφλούς, το «Σύστημα Braille», χρησιμοποιώντας μόνον έξι κουκίδες, το έτος 1829. Με τη χρήση Braille οι τυφλοί μαθητές ήταν σε θέση να προχωρήσουν την εκπαίδευσή τους.

Στην Ελλάδα μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η «επαγγελματική αποκατάσταση» των τυφλών περιοριζόταν στην επαιτεία. Κατόπιν, δειλά-δειλά, εμφανίζονται μουσικοί, οι οποίοι διαπρέπουν είτε ατομικά είτε σε ορχήστρες και δημιουργούνται τα πρώτα εργαστήρια τυφλών, για ανειδίκευτους εργάτες, που παράγουν σκούπες και βούρτσες. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και με το πλήθος των αναπήρων που άφησε πίσω του, αναζητήθηκαν τρόποι για την αποκατάστασή τους. Έτσι, η Siemens προχώρησε στη δημιουργία ειδικών τηλεφωνικών κέντρων, τα οποία μπορούσαν να χειριστούν απολύτως οι τυφλοί. Ο πρόεδρος της εταιρείας, Φρ. Γκουστ, ήρθε και στην Ελλάδα το 1954 και σε ειδική εκδήλωση παρουσίασε δημόσια το νέο αυτό τηλεφωνικό κέντρο, το οποίο προμηθεύθηκε και ο Φάρος Τυφλών της Ελλάδος (ΦτΕ), όπου το 1955 λειτούργησε η πρώτη σχολή τυφλών τηλεφωνητών στη χώρα. Από την ίδρυσή της μέχρι το 1962 είχαν πάρει πτυχίο 55 τυφλοί. Ως το 1962, είχαν διοριστεί 53 τυφλοί, σε δημόσιους οργανισμούς και διάφορες επιχειρήσεις.

Το 1960, στην οδό Ιπποκράτους 32, λειτούργησε και το πρώτο κατάστημα, το οποίο πουλούσε αποκλειστικά χειροτεχνήματα που κατασκευάζονταν από τυφλούς, οι οποίοι εργάζονταν στα εργαστήρια του Οίκου Τυφλών, της Στέγης Τυφλών στους Αμπελοκήπους, του Φάρου Τυφλών Ελλάδος και της Σχολής Τυφλών στα Σεπόλια. Το 1962 λειτουργούσαν στην Αθήνα δύο εργαστήρια βουρτσών και σκουπών, ένα από το Φάρο Τυφλών Ελλάδος και ένα από τον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Τυφλών (Π.Σ.Τ.) και τα οποία απασχολούσαν 40 τυφλούς, ως ημερομίσθιους εργάτες με πλήρη κοινωνική ασφάλιση.

Τέλος στη Μεταπολίτευση, με τον Ν. 963/1-9-1979 «Περί Επαγγελματικής Αποκαταστάσεως Αναπήρων και εν γένει ατόμων μειωμένων ικανοτήτων», προβλέφθηκε η κάλυψη κατά το 1/3 των οργανικών θέσεων οικιακών τηλεφωνικών κέντρων του Δημοσίου, των ΝΠΔΔ και των ΔΕΚΟ από τυφλούς πτυχιούχους σχολής τηλεφωνητών.

Το 1932 ιδρύεται (και λειτουργεί μέχρι σήμερα) στην Αθήνα ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών (Π.Σ.Τ.) -με την υπ' αριθμ. 9977/32 απόφαση του Πρωτοδικείου Αθηνών- ο πρώτος ουσιαστικά, όπως αποδείχτηκε, φορέας αυτοοργάνωσης του χώρου της τυφλότητας. Ο Π.Σ.Τ. έχει συνδικαλιστική μορφή και συνήθως διεκδικεί από την Πολιτεία μέτρα για την εκπαίδευση, την επαγγελματική αποκατάσταση, την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και την προνοιακή στήριξη των τυφλών τής χώρας.

Το αίτημα για εκπαίδευση των τυφλών διατυπώνεται για πρώτη φορά, ήδη από το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα, από τον Κερκυραίο γιατρό και βουλευτή Αντώνιο Παλατιανό. Κατά τη διάρκεια της βουλευτικής του θητείας, ο Α. Παλατιανός νόσησε από ασθένεια των οφθαλμών και αναγκάστηκε να πραγματοποιήσει πολλαπλές εγχειρήσεις στην Ιταλία και το Παρίσι, ώστε να σώσει την όρασή του. Η προσωπική του περιπέτεια τον ώθησε να ασχοληθεί με την εκπαίδευση των τυφλών. Γνώστης, όπως φαίνεται, των εξελίξεων στην εκπαίδευση των τυφλών που συντελούνταν στην Ευρώπη, θέλησε να μεταλαμπαδεύσει και στη χώρα του αυτές τις αντιλήψεις. Τις προσπάθειες αυτές συστηματοποιεί με την έκδοση του *Δοκιμίου περί εφαρμογής εις την ελληνικήν γλώσσαν της αναγλυφογραφίας Βράιλ* προς εκπαίδευσιν των τυφλών, με το οποίο κάνει γνωστό το σύστημα Braille στην Ελλάδα και προσπαθεί να το προσαρμόσει στην ελληνική γλώσσα. Ωστόσο, ο αγώνας τού Παλατιανού για τη δημιουργία σχολείου για τυφλούς στην Ελλάδα δεν καρποφορεί και, για το λόγο αυτό, αφήνει στη διαθήκη του κληροδότημα από 40 μετοχές τής Ιονικής Τράπεζας. Τελικά το κληροδότημα αξιοποιήθηκε μετά την ίδρυση του Οίκου Τυφλών χρηματοδοτώντας υποτροφίες και το όνομά του χαραχτηκε σε μαρμάρινη πλάκα έξω από τον Οίκο Τυφλών, πλάι στα ονόματα άλλων Μεγάλων Ευεργετών.

Οι προσπάθειες του Α. Παλατιανού τον 19ο αιώνα για ίδρυση εκπαιδευτηρίου τυφλών μπορεί να έπεσαν στο κενό, ωστόσο 12 χρόνια μετά το θάνατό του δύο εύποροι, αστοί διανοούμενοι με έντονη φιλεκπαιδευτική δράση θα αναλάβουν μια σημαντική πρωτοβουλία για τη μέριμνα και εκπαίδευση των τυφλών. Πρόκειται για τους Δημήτριο Βικέλα και τον Γεώργιο Δροσίνη, πρόεδρο και γραμματέα αντίστοιχα του φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων (ΣΩΒ), οι οποίοι θα κινητοποιήσουν το δραστήριο σύλλογο, με τα δεκάδες μέλη και τις υψηλές διασυνδέσεις, για την ίδρυση του Οίκου τυφλών.

Ο ΣΩΒ ιδρύθηκε το 1899 από τον Δημήτριο Βικέλα με σκοπό τη «διάδοσι ωφέλιμων γνώσεων παρά τω λαώ, ιδία διά της δημοσιεύσεως βιβλιαρίων ευόνων, εύληπτων», σύμφωνα με το πρώτο άρθρο του καταστατικού του. Στις δεκάδες μέλη του συγκαταλέγονταν πολιτικοί, πανεπιστημιακοί, πλούσιοι ομογενείς, ενώ γραμματέας του ορίστηκε ο Γεώργιος Δροσίνης, θέση που του εμπιστεύτηκε ο Δ. Βικέλας. Η ίδρυση του ΣΩΒ εντάσσεται στην έντονη σωματειακή κίνηση του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα, που είχε ως στόχο τη διάδοση της εκπαίδευσης, εντός και εκτός των συνόρων του ελληνικού κράτους, καθώς αυτή θεωρήθηκε «παράγων εθνικής αποκαταστάσεως».

Το αίτημα της μέριμνας και εκπαίδευσης των τυφλών, που διατύπωσαν οι δύο διανοούμενοι, δεν μπορεί να ιδωθεί αποκομμένα από το ευρύτερο πλαίσιο του προβληματισμού τους, που αφορούσε διεύρυνση της εκπαιδευτικής βάσεως και τη μόρφωση των αδυνάτων και απόρων. Άλλωστε αυτό ακριβώς τονίζει και ο Δ. Βικέλας κατά την εισήγηση του θέματος, της ίδρυσης του Οίκου Τυφλών, στον ΣΩΒ το 1905.

Στη συνεδρίαση του Δ.Σ. του ΣΩΒ, της 22ας Οκτωβρίου 1905, αποφασίστηκε να μπει σε τελική ευθεία η πρωτοβουλία για σύσταση σχολής τυφλών. Την ίδια περίοδο, η κόρη της παιδαγωγού Αικατερίνης Λασκαρίδου, που είχε επαφές με τον ΣΩΒ -η Ειρήνη Λασκαρίδου- στάλθηκε ως υπότροφος σε ευρωπαϊκές σχολές τυφλών.

Η ιδρυτική πράξη του συλλόγου έγινε στις 7 Μάιου 1906. Σε σύσκεψη, που κλήθηκαν μέλη του ΣΩΒ, «επιδοκιμάζοντας τον αγαθοεργή σκοπό» και ο μητροπολίτης Αθηνών Θεόκλητος, ο Δ. Βικέλας εισηγήθηκε το καταστατικό του Οίκου Τυφλών, το οποίο υπερψηφίστηκε. Το καταστατικό υπέγραψαν 32 άτομα εκ των οποίων οι 8 ήταν μέλη του ΣΩΒ. Οι υπογράφωντες στο σύνολό τους αποτελούσαν την «αφρόκρεμα» της αθηναϊκής «καλής κοινωνίας» ανάμεσά τους βρίσκουμε δικηγόρους, έμπορους, διπλωμάτες, λόγιους, υψηλόβαθμους δημόσιους υπάλληλους, γιατρούς, καθηγητές πανεπιστημίου, πολιτικούς, υπουργούς.

Σύμφωνα με το καταστατικό, Πρόεδρος του Οίκου Τυφλών είναι ο εκάστοτε Μητροπολίτης/Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και το Ίδρυμα διοικείται από Εφορεία και Κοσμητεία κυριών.

Με σκοπό την ανεύρεση χρηματοδοτών για την ίδρυση του Οίκου Τυφλών ο Βικέλας επισκέφθηκε ομογενείς τής Εσπερίας ανεπιτυχώς, αλλά και την Αίγυπτο, όπου εκεί συνάντησε ευήκοα ώτα. Η μεγάλη δωρεά 6.000 χρυσών λιρών των κληρονόμων των αδελφών Ανανία και Ραφαήλ Αμπέτ, η οποία έγινε με παρέμβαση του Ιω. Αθανασάκη, έπαιξε σημαντικό ρόλο, καθώς σε αυτή στηρίχθηκε ο σύλλογος για να χτίσει το Αμπέτειο Μέλαθρον.

Ο Οίκος Τυφλών βάσισε τη λειτουργία του σε δωρεές ευεργετών. Η εισροή κεφαλαίων από ευεργέτες δεν σταμάτησε για 70 σχεδόν χρόνια λειτουργίας του ιδρύματος, όπως μαρτυρούν και οι κατάλογοι ευεργετών του Οίκου. Παράλληλα, συστηματική ήταν και η συνεισφορά ανωνύμων, μέσω εράνων που διοργάνωνε ετησίως η Εκκλησία την Κυριακή τού Τυφλού, με περιφορά δίσκου σε όλες τις εκκλησίες για την ενίσχυση της δράσης του Οίκου Τυφλών.

Μέχρι και το 1932, για 26 χρόνια, πέρασαν από τη διοίκηση μόλις 25 άτομα, δηλαδή το 1/3 του συνόλου των μελών μέχρι το 1948. Αυτό δείχνει ότι, μέχρι τότε, τη διοίκηση του Οίκου Τυφλών είχε αναλάβει μια σταθερή ομάδα ανθρώπων, που καταλάμβανε για μεγάλα χρονικά διαστήματα τις ίδιες θέσεις ή εναλλάσσονταν σε αυτές. Η εικόνα αυτή, ενός σταθερού κύκλου ανθρώπων που ασχολείται με τον Οίκο, αλλάζει από το 1934 καθώς σε μια τριετία πραγματοποιήθηκε ριζική ανανέωση της διοίκησης και της διεύθυνσης του Οίκου Τυφλών. Χαρακτηριστικό είναι ότι το 1937 από τα 9 μέλη της διοίκησης μόνο 3 ανήκαν στην «παλιά φρουρά» ενώ τα υπόλοιπα 6 ήταν νέα και ξεκίνησαν να δραστηριοποιούνται στον Οίκο μέσα στην προηγούμενη τριετία. Ένα χρόνο πριν και η διευθύντρια, Ειρήνη Λασκαρίδου, είχε απομακρυνθεί.

Οι διασυνδέσεις του Οίκου με το πολιτικό σκηνικό του τόπου ήταν πιο έντονες την πρώτη περίοδο από ό,τι τη δεύτερη, μιας και η ύπαρξη πολιτικών, βουλευτών, υφυπουργών και υπουργών στη διοίκηση ήταν τότε πιο ισχυρή. Όσο για την πολιτική στάση των μελών της διοίκησης, από ό,τι φαίνεται η πλάστιγγα δεν γέρνει σε κάποια από τις δυο παρατάξεις του εθνικού διχασμού, καθώς εκπροσωπούνται και το βενιζελικό και το αντιβενιζελικό στρατόπεδο.

Κατά το πρώτο έτος λειτουργίας τού Οίκου Τυφλών οι τρόφιμοι ήταν τέσσερα αγόρια και δύο κορίτσια, ηλικίας από 6 έως 11 ετών. Σύμφωνα με τις διατάξεις του κανονισμού λειτουργίας τού Οίκου Τυφλών, η σχολή περιελάμβανε νηπιαγωγείο διαιρούμενο σε τρία τμήματα για παιδιά ηλικίας από 5 έως 8 ετών, εκπαιδευτήριο

διαιρούμενο σε έξι τάξεις προτύπου για παιδιά ηλικίας από 6 έως 15 ετών, επαγγελματική σχολή αρρένων για εκπαιδευόμενους ηλικίας από 13 έως 21 ετών (η οποία λειτούργησε για πρώτη φορά το 1925), επαγγελματική σχολή θηλέων για εκπαιδευόμενες ηλικίας από 13 έως 21 ετών και, τέλος, τυπογραφείο και δανειστική βιβλιοθήκη τυφλών.

Τα τροφεία και τα δίδακτρα των τυφλών οικοτρόφων ανέρχονταν σε 600 δραχμές. Η Σχολή Τυφλών παρείχε δωρεάν στους τροφίμους της όλα τα υλικά νηπιαγωγείου, σχολείου, χειροτεχνίας και επαγγελματικής διδασκαλίας, καθώς και ιατρική περίθαλψη, θαλάσσια μπάνια και καθαριότητα. Ο κάθε τρόφιμος έπρεπε να κατέθετε για τον ιματισμό του εφάπαξ 100 δραχμές ή να προσκόμιζε τον ατομικό του ρουχισμό και λευκά είδη.

Το καθημερινό πρόγραμμα των τροφίμων δεν υστερεί καθόλου από εκείνα τα οποία οι σύγχρονοι κανόνες παιδαγωγικής και υγιεινής απαιτούσαν για παιδιά της ηλικίας αυτής του γενικού πληθυσμού. Το σχολικό ωρολόγιο πρόγραμμα είναι το ίδιο που διδάσκεται και στα σχολεία των βλεπόντων, σύμφωνα με τις οδηγίες του υπουργείου Παιδείας.

Το διαιτολόγιο είναι πλούσιο σε πρωτεΐνες και λιπαρά, ενώ δε λείπουν και τα όσπρια και τα απαιτούμενα λαχανικά, καθώς και το μωρουνέλαιο για την ενδυνάμωση του οργανισμού σε βιταμίνες καθημερινά.

Η ιατρική περίθαλψη των τροφίμων διενεργείτο από την εθελοντική παρακολούθηση διαφόρων επώνυμων γιατρών, κατά κανόνα, ενώ δωρεάν ήταν η νοσηλεία τους στα νοσοκομεία.

Όλη η «αφρόκρεμα» της κοινωνικής, πνευματικής και οικονομικής ελίτ της Αθήνας της εποχής παρήλαυνε κατ' έτος από τον Οίκο Τυφλών και υπέγραφε το αντίστοιχο βιβλίο επισκεπτών, προκειμένου να δει το ποιόν του προσφερόμενου έργου και την απόδοσή του. Συνήθως οι επισκέπτες, αλλά και άλλοι δωρητές, προσέφεραν διάφορες δωρεές σε είδος για άμεση κατανάλωση και τέρψη των τροφίμων, καθώς και ρουχισμό, λευκά είδη, εποπτικό υλικό κ.ά. Μεγάλη ήταν η στήριξη τόσο κατά τον Α' αλλά, κυρίως, κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και τον Εμφύλιο από τον Ελληνικό, τον Αμερικανικό και τους Ερυθρούς Σταυρούς άλλων χωρών σε είδη πρώτης ανάγκης, φάρμακα και ρουχισμό.

Σύμφωνα με τη λογοδοσία τής Ειρήνης Λασκαρίδου τού 1909, ο περιορισμένος αριθμός των τροφίμων τού Οίκου Τυφλών οφείλεται αφενός μεν στην άγνοια και την αμέλεια των γονέων, στην κακοβουλία των οικείων οι οποίοι εκμεταλλεύονται τη δυστυχία τους και αφετέρου στην οικονομική ανεπάρκεια του ιδρύματος. Ο αριθμός των τροφίμων παρουσιάζει διακυμάνσεις, αυξανόμενος σημαντικά μετά από τον πόλεμο στην Μικρά Ασία, καθώς και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το μέξιμουμ των τροφίμων είναι 112, τη χρονιά 1946. Η Εφορεία τού Οίκου Τυφλών με μέρος του κληροδοτήματος του Ν. Αμπέτ αγόρασε οικόπεδο στην Καλλιθέα (δίπλα στην Αγία Ελεούσα), έκτασης 10.000 πήχων, στο οποίο ανεγέρθηκε και αποπερατώθηκε το 1912 το Αμπέτειο Μέλαθρο, όπου εγκαταστάθηκαν οι τρόφιμοι και όλες οι υπηρεσίες του.

Η νομική υπόσταση της Εταιρείας τακτοποιήθηκε με την τροποποίηση του καταστατικού, σύμφωνα με τον νόμο περί σωματείων, από την έκτακτη Γενική Συνέλευση. Έτσι από τις 26 Νοεμβρίου 1914 και με την απόφαση υπ' αριθμ. 6049 «των εν Αθήναις πρωτοδικών», ο Οίκος Τυφλών ενεγράφη στο Μητρώο των αναγνωρισμένων σωματείων. Τον Μάιο τού 1934 η έκτακτη γενική συνέλευση των μελών τού Οίκου Τυφλών τροποποίησε παμψηφεί τα περισσότερα άρθρα τού Καταστατικού. Με τις τροποποιήσεις αυτές η λειτουργία τού Ιδρύματος κατέστη πληρέστερη, ομαλότερη και κανονικότερη. Το Πρωτοδικείο Αθηνών με την υπ' αριθμ. 6491/1934 απόφαση επικύρωσε τις σχετικές τροποποιήσεις.

Η ομαλή λειτουργία του ιδρύματος παρεμποδίστηκε, αλλά δεν διακόπηκε εντελώς, τρεις φορές από επιτάξεις που υπέστη κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο (1918-1919), μετά την έλευση των προσφύγων της Μικράς Ασίας (1922-1923) και κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (1940-1944).

Το 1925 λειτούργησε για πρώτη φορά η επαγγελματική σχολή αρρένων τυφλών στο Νικολοπούλειο, που χτίστηκε στο κτήμα Σταυροπούλου, από τη δωρεά ύψους 1.000.000 δραχμών τού ομογενούς Σπυρίδωνα Νικολόπουλου από το Μάντσεστερ.

Το 1925 η βιβλιοθήκη τού Οίκου Τυφλών στην γραφή Braille αριθμεί περί τα 2.000 βιβλία, τα οποία είχαν αντιγραφεί και βιβλιοδετηθεί από τους ίδιους τους τροφίμους. Από το 1928 παρέχονταν και οι πρώτες γνώσεις αγγλικών και γαλλικών (πρωτοποριακό στοιχείο για την εποχή) επίσης λαμβάνονταν υπόψη η κλίση των

μαθητών στη μουσική και όσοι τη διέθεταν διδάσκονταν συστηματικά ενόργανη μουσική. Επιπλέον αναγέρθηκε γυμναστήριο για τη σωματική τους ανάπτυξη και παρέχονταν ειδικά μαθήματα μάλαξης για βιοπορισμό. Το 1929 εγκαινιάστηκε νεοανεγερθέν παράρτημα στο χώρο του Αμπετείου, προκειμένου να χρησιμεύσει για οικοτροφείο θηλέων μετά την αποφοίτησή τους.

Το 1936 η Λασκαρίδου αποχωρεί από τον Οίκο Τυφλών, επικαλούμενη λόγους υγείας, στην πραγματικότητα όμως λόγω προστριβών με τη Διοίκηση, εξαιτίας διαφορετικών αντιλήψεων ως προς την εκπαίδευση των τυφλών.

Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ο Οίκος Τυφλών υπολειπεται, αλλά δεν κλείνει. Πολλοί τρόφιμοι αποστέλλονται στα σπίτια τους με τη χορήγηση μικρού μηνιαίου επιδόματος. Από το 1945 το ίδρυμα λειτουργεί κανονικά και, μάλιστα, φροντίζει για την αποκατάσταση των τροφίμων κατά το πρώτο χρονικό διάστημα μετά την αποφοίτησή τους. Το 1945 το κράτος ανέλαβε ολόκληρη τη δαπάνη για την μισθοδοσία τού προσωπικού, καθώς και το μεγαλύτερο μέρος των αναγκών σε τρόφιμα. Την ίδια χρονιά διορίζονται, ως καθηγητές, πέντε παλαιοί τρόφιμοι της σχολής. Το 1946 πέντε τρόφιμοι στέλνονται με υποτροφία στην Αμερική για σπουδές σε διάφορους κλάδους, μεταξύ των οποίων και ο Εμμανουήλ Κεφάκης ο οποίος, επιστρέφοντας, αναλαμβάνει τη θέση τού υποδιευθυντή εκπαίδευσης και αναμορφώνει εκ βάθρων το μορφωτικό επίπεδο του προσωπικού και τον τρόπο διδασκαλίας των τροφίμων, σύμφωνα με τις νέες αντιλήψεις. Το ίδιο έτος η, παγκοσμίως γνωστή, τυφλοκωφή ακτιβίστρια Έλεν Κέλερ, επισκέπτεται -μεταξύ άλλων- και την Ελλάδα. Ένα από τα αποτελέσματα της επίσκεψής της είναι και η δημιουργία τμήματος τυφλοκωφαλάλων, το 1948, στον Οίκο Τυφλών. Το 1952 στον προαύλιο χώρο ανεγείρεται εκκλησία, προερχόμενη από τη δωρεά τού ζεύγους Νικολάου και Μαριέτας Ευσταθίου, καθώς επίσης λειτουργεί τάξη για την εκπαίδευση των «καθυστερημένων και διανοητικώς ανωμάτων μικρών τυφλών παιδιών». Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ιδρύεται εντός της σχολής κατηχητικό τμήμα, για τη θρησκευτική αγωγή των τροφίμων, ενώ το 1950 ιδρύονται ειδικά τμήματα προσκόπων και οδηγών για τα αγόρια και τα κορίτσια αντίστοιχα.

Τον Μάιο του 1976 ομάδα εξεγερμένων μαθητών τού Οίκου Τυφλών, διεκδικώντας τη χειραφέτησή τους και επιζητώντας την ανθρώπινη αξιοπρέπειά τους, προχώρησαν σε κατάληψη του Ιδρύματος για αρκετούς μήνες και δεν δίστασαν να έρθουν σε ανοιχτή αντιπαράθεση με το οικονομικό, πολιτικό και εκκλησιαστικό

κατεστημένο, προκειμένου να αποτινάξουν από πάνω τους τον περιθωριακό ρόλο που τους είχε επιβληθεί. Το κυρίαρχο σύνθημά τους ήταν «Ψωμί, παιδεία και όχι επαιτεία» και ήταν η πρώτη φορά στην ελληνική ιστορία που ένα μέρος του αναπηρικού κινήματος, αποφάσισε να εναντιωθεί έμπρακτα και ανοιχτά στον χρόνιο φιλανθρωπισμό και στις πολιτικές που τους κρατούσαν στο περιθώριο. Κύρια αιτήματά τους ήταν η παροχή σύνταξης σε όλους τους τυφλούς, η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη στους ανασφάλιστους, η επαγγελματική αποκατάσταση, η κρατικοποίηση σχολών και ιδρυμάτων για τους τυφλούς, η δημιουργία κατάλληλων προϋποθέσεων για τη μόρφωση και την αποκατάστασή τους και η αντικατάσταση του Διοικητικού Συμβουλίου του Οίκου Τυφλών. Μέχρι εκείνη τη στιγμή, όμως, είχαν γίνει πολλές προεργασίες.

Προηγήθηκε η διάλυση της μαθητικής κοινότητας εκ μέρους του διευθυντή του ιδρύματος. Οι τρόφιμοι κατήγγειλαν τα αντιπαιδαγωγικά, αντιδημοκρατικά και αντιανθρωπιστικά μέτρα που εξακολουθούσαν να υπάρχουν στο ίδρυμα. Το βράδυ της Κυριακής, 2 Μαΐου 1976, μετά από επεισόδια που δημιουργήθηκαν μεταξύ των μαθητών και της Διοίκησης του Ιδρύματος -εξαιτίας της άρνησής της να δεχτεί τέσσερις μαθητές που είχαν αποβληθεί πριν από το Πάσχα- επιτροπή τυφλών (η αποκαλούμενη Συντονιστική Επιτροπή Αγώνα) ηγήθηκε 300 περίπου τυφλών, οι οποίοι προχώρησαν σε κατάληψη της Σχολής. Απαντώντας η Διοίκηση -πρωτοστατούντος του αντιπροέδρου, πρωτοπρεσβυτέρου Εμμανουήλ Σχοινιωτάκη- προχωρούν σταδιακά στο κλείσιμο των αποθηκών του ιδρύματος, στη διακοπή του τηλεφώνου και των μαθημάτων των τροφίμων, καθώς και στην κατάθεση σειράς μηνύσεων κατά της ηγεσίας των καταληψιών. Καθ' όλη τη διάρκεια του Μαΐου και του Ιουνίου και οι δύο πλευρές εντείνουν τις προσπάθειές τους για να αποδείξουν το δίκιο τους. Εκατοντάδες φοιτητικές, μαθητικές, επαγγελματικές οργανώσεις και προσωπικότητες της πολιτικής και καλλιτεχνικής και πνευματικής ζωής δηλώνουν τη συμπαράστασή τους στους εξεγερμένους τυφλούς.

Το Σεπτέμβριο του 1976, με το άνοιγμα των σχολείων, οι τυφλοί τρόφιμοι του Οίκου Τυφλών επέστρεψαν από τα χωριά τους, αλλά αυτή τη φορά βρήκαν την πόρτα κλειστή εξαιτίας lock out που είχε κηρύξει η Διοίκηση του Οίκου. Η Συντονιστική Επιτροπή Αγώνα Τυφλών κατήγγειλε την «απάνθρωπη» απόφαση του Δ.Σ. του Οίκου Τυφλών Καλλιθέας να κλείσει την Σχολή και να αφήσει 60 περίπου μαθητές στο έλεος της τύχης τους, καθώς και την αδιάφορη στάση της πολιτείας για την απεργία

των τυφλών, η οποία συνεχιζόταν επί 120 μέρες. Σε απάντησή του, το Δ.Σ. στις 23 Σεπτεμβρίου 1976, ανακοίνωσε ότι η Σχολή θα επαναλειτούργουσε κανονικά «ευθύς ως ήθελον οι εντός του Οίκου Τυφλών παραμένοντες εκκενώσουν το κτήριο».

Στις 16 Νοεμβρίου ο πρόεδρος του Οίκου Τυφλών, αρχιεπίσκοπος Σεραφείμ, κάλεσε σε έκτακτη γενική συνέλευση τα μέλη τού σωματείου, προκειμένου να παρθεί απόφαση για την κρατικοποίηση του Ιδρύματος και μεταβίβαση της περιουσίας του στο Κράτος. 14 μήνες μετά την κατάληψη η Διοίκηση και τα μέλη του Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλών, ο Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων των τροφίμων του Οίκου Τυφλών και οι μαθητές τής Σχολής Τυφλών, κατήγγειλαν με ψήφισμά τους το Διοικητικό Συμβούλιο του Οίκου Τυφλών Καλλιθέας, του οποίου πρόεδρος ήταν ο Αρχιεπίσκοπος Σεραφείμ, για τη μη τήρηση των συμφωνιών που είχαν γίνει σχετικά με την κρατικοποίηση της Σχολής και τη βελτίωση των όρων διαβίωσης και εκπαίδευσης σ' αυτήν, καθώς και ότι οι τρόφιμοι καταπιέζονταν και αστυνομεύονταν.

Στις 24 Νοεμβρίου 1977 ο εισαγγελέας, Δ. Δωρής, άσκησε ποινική δίωξη για τις οικονομικές ατασθαλίες στον Οίκο Τυφλών Καλλιθέας, ενώ για την ίδια υπόθεση το υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών είχε διατάξει έρευνα, προκειμένου να διαπιστωθεί το βάσιμο των καταγγελιών αυτών. Το πόρισμα της έρευνας διαβιβάστηκε στην Εισαγγελία Αθηνών από τον επιθεωρητή του υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών που τη διενήργησε. Αν και η έρευνα για τις οικονομικές ατασθαλίες συνεχιζόταν, η Εισαγγελία άσκησε νέα δίωξη για υπεξαίρεση σε βαθμό κακουργήματος και ανέθεσε την υπόθεση στον 5ο ειδικό ανακριτή, ενώ ως κατηγορούμενοι για την υπόθεση φέρονταν οι λογιστές και οι διαχειριστές τού Οίκου Τυφλών.

Στις αρχές τού 1978, ο αρχιεπίσκοπος Σεραφείμ, υλοποιώντας την απόφαση της Γενικής Συνέλευσης, ζήτησε την κρατικοποίηση του Οίκου Τυφλών με όρους και προϋποθέσεις που θα διαπραγματεύονταν οι ιθύνοντες του σωματείου και το υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών. Η Διοίκηση του Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλών υπολόγισε την περιουσία σε 60-80 ακίνητα, αξίας 2-2,5 δισεκατομμυρίων δραχμών.

Εις επίρρωση των φόβων του Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλών, που είχαν διατυπωθεί σε συνέντευξη Τύπου που είχε παραχωρήσει, και μετά από δειγματοληπτικό έλεγχο που κάναμε στο αταξινόμητο αρχείο ΚΕΑΤ, βρίσκουμε

έγγραφα που πιστοποιούν την αθρόα πώληση χρεογράφων μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα (ήτοι μέσα σε ένα εξάμηνο πριν την κρατικοποίηση), κατά την μεταβατική περίοδο από τον Δεκέμβριο του 1978 μέχρι τον Ιούνιο του 1979. Έτσι, διαπιστώνουμε ότι το σύνολο των εισπράξεων από εκποίηση μετοχών (Δεκέμβριος 1978-Ιούλιος 1979) ήταν 6.832.613 δραχμές. Το ποσό είναι τεράστιο, σε σχέση με τον ετήσιο προϋπολογισμό τού Οίκου Τυφλών τής εποχής.

Τελικά στις 6 Απριλίου υπογράφηκε το Προεδρικό Διάταγμα 265, με το οποίο συστάθηκε νέο ίδρυμα με την επωνυμία «Κέντρο Εκπαιδύσεως και Αποκαταστάσεως Τυφλών».

Τα βασικότερα σημεία τής εξέγερσης των τυφλών (κατάληψη, πορείες, απεργία πείνας, μάχη σε δικαστικές αίθουσες, καλλιτεχνικές εκδηλώσεις και συμπαράσταση του κόσμου υπέρ των τυφλών, κ.ά.) υπάρχουν στο ντοκιμαντέρ της Μαρίας Χατζημιχάλη - Παπαλιού *Ο αγώνας των τυφλών*, το οποίο ολοκληρώθηκε το 1977, βραβεύτηκε από το ανεξάρτητο Φεστιβάλ Ελληνικού Κινηματογράφου στη Θεσσαλονίκη, αλλά η προβολή του απαγορεύτηκε στην Ελλάδα, ενώ στην Ευρώπη προβλήθηκε σε πολλές χώρες, κάνοντας γνωστά τα αιτήματα των ελλήνων τυφλών και ξεσηκώνοντας, υπέρ αυτών, τη συμπαράσταση πολλών ανθρώπων τού πνεύματος.

Αποτέλεσε η εξέγερση των τυφλών ένα κοινωνικό κίνημα, με την επιστημονική έννοια του όρου; Αν δεχτούμε τον όρο τού Mario Diani περί τούτου, σίγουρα ναι: Το κοινωνικό κίνημα αποτελεί διακριτή κοινωνική διαδικασία, που συνίσταται στους μηχανισμούς μέσω των οποίων διάφοροι δρώντες στρατεύονται σε συλλογικές δράσεις· εμπλέκονται σε συγκρουσιακές σχέσεις με σαφώς προσδιορισμένους αντιπάλους, συνδέονται με πυκνά άτυπα δίκτυα, συμμαρτώνονται μια διακριτή συλλογική ταυτότητα.

Τα κοινωνικά κινήματα εφευρίσκουν ριζοσπαστικές μορφές δράσης προκαλώντας το κράτος δικαίου και τη δημόσια τάξη. Η χρήση διαμαρτυρίας ως εργαλείου άσκησης πίεσης έχει σημαντικές επιπτώσεις στη δομή και τη στρατηγική των κοινωνικών κινημάτων.

Κατά τη διάρκεια της χούντας η παρεχόμενη πρόνοια στην Ελλάδα αναβαθμίζεται, έστω και τύποις, με τη δημιουργία διακριτής διεύθυνσης αναπήρων στο οικείο υπουργείο. Η δικτατορία λαμβάνει ορισμένα μέτρα για τους αναπήρους, με πατερναλιστικό φυσικά τρόπο, ωστόσο αυτό αφυπνίζει ακόμα περισσότερο την

ανάγκη για χειραφέτηση των τυφλών, γεγονός που αποκορυφώνεται κατά τη μεταδικτατορική περίοδο, μέσα στο γενικότερο πνεύμα της αποτίναξης των χουντικών στοιχείων από όλες τις εκφάνσεις του δημόσιου βίου. Το θρησκευτικό κατεστημένο, κυρίως στο πρόσωπο του πρωτοπρεσβύτερου Σχοινιωτάκη, το χουντικό που συμπυκνωνόταν στο πρόσωπο του στρατηγού Αχιλλέα Παυλίδη και το χτύπημα της μαθητικής κοινότητας του Οίκου Τυφλών, που αντιπροσώπευε το δημοκρατικό πνεύμα της εποχής, ήταν τρεις παράγοντες που ενσάρκωναν παραστατικά το κίνημα των τυφλών.

Η συλλογική δράση καθίσταται δυνατή από το σημείο που τα κινητοποιητικά μηνύματα ενσωματώνονται σε κάποια πολιτιστικά στοιχεία του πληθυσμού στον οποίο απευθύνονται. Στην περίπτωση μας παρατηρούμε ότι αφενός μεν ο Τύπος κάλυψε σε ικανοποιητικό βαθμό και καθ' όλο το χρονικό διάστημα της εξέλιξης της δράσης (κυρίως το 1976-1977 αλλά και έως το 1979) οπότε ολοκληρώθηκε και ένας από τους κύριους στόχους, δηλαδή η κρατικοποίηση του Οίκου Τυφλών και αφετέρου οι βουλευτές και κατ' επέκταση τα κόμματα του Κέντρου και της Αριστεράς, κοινοβουλευτικής και μη, στάθηκαν στο πλευρό των καταληψιών με επερωτήσεις στη Βουλή και με διαμεσολαβήσεις μεταξύ των τυφλών, του Κράτους και της Εκκλησίας.

Οι τυφλοί ανεξαρτήτως ηλικίας, φύλου, μορφωτικού επιπέδου, επαγγελματικής ή όχι αποκατάστασης κ.λπ., απέκτησαν κοινή ταυτότητα μέσα από το γεγονός ότι συλλήβδην όλες οι εκφάνσεις της ζωής τους και η απονομή των δικαιωμάτων τους αποτελούσαν αντικείμενο φιλανθρωπίας εκ μέρους των ιδιωτών, αλλά και κρατικής, αφού στην ουσία η Πολιτεία συνηγορούσε και επιχορηγούσε τις φιλανθρωπικές ενέργειες και δράσεις.

Οι άνθρωποι που επαιτούσαν στις γωνίες των δρόμων, εκλιπαρώντας τον οίκτο, προκειμένου να αποκομίσουν τα προς το ζην, οι μαθητές και οι φοιτητές που ήλπιζαν σε μια επαγγελματική αποκατάσταση με αξιοπρέπεια πέρα από το πεζοδρόμιο, αλλά και οι τυφλοί που ήδη είχαν κατακτήσει την καταξίωση μέσα από την εργασία, συναποτέλεσαν την μάζα των καταληψιών τού Οίκου Τυφλών, συνενωμένοι κάτω από μία ριζοσπαστική ιδέα ότι είναι ισότιμοι πολίτες με δικαιώματα στη μόρφωση, τη δουλειά και την αξιοπρέπεια.

Η δύναμη να μπορεί κάποιος να επιβάλει αρνητικούς ορισμούς της ταυτότητας άλλων ομάδων είναι βασικός μηχανισμός κοινωνικής κυριαρχίας. Οι οργανώσεις που συνδέονται μεταξύ τους με προσωπικές σχέσεις επιβιώνουν και την περίοδο ύφεσης των κινημάτων και προσφέρουν σημαντική βάση για την αναβίωση των κινηματικών δραστηριοτήτων. Κατ' αυτό τον τρόπο, ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών, ο οποίος προϋπήρχε της εξέγερσης ως φορέας αυτοοργάνωσης των τυφλών από το 1932, προσέφερε στο κίνημα την ηγεσία που καθοδήγησε τους εξεγερμένους τυφλούς και τους αλληλέγγυους καθ' όλη τη διάρκεια της επίμαχης χρονικής περιόδου, αλλά διατήρησε την υπόστασή του και την οργανωτική του αυτοτέλεια και μετά την ολοκλήρωση της κινηματικής διαδικασίας.

Σημαντικό ρόλο για τη νίκη των κινημάτων, πέρα από τις πολιτικές ευκαιρίες, παίζουν και τα πολιτισμικά περιβάλλοντα, π.χ. το κίνημα εναντίον της δουλείας πέτυχε όταν συνδύασε τις ηθικές επικλήσεις με τις κυρίαρχες κοινωνικές αξίες. Κατ' αντιστοιχία, είναι πιθανόν η νίκη στον αγώνα του Οίκου να επετεύχθη γιατί η κοινωνικές αντιλήψεις για την αναπηρία είχαν αλλάξει.

Για να κριθεί αν ένα κίνημα πέτυχε πρέπει να εξεταστούν η ανάδυση νέων προβλημάτων, η ψήφιση νέων νόμων και η ανάλυση των αποτελεσμάτων της δημόσιας πολιτικής στη βελτίωση των όρων διαβίωσης εκείνων που κινητοποιούνται. Και οι τρεις προαναφερθέντες παράγοντες εμφανίστηκαν στην περίπτωση του κινήματος των τυφλών, που εξετάσαμε εδώ.

Παράρτημα

1. Μέλη Εφορείας και Κοσμητείας Οίκου Τυφλών (1907-1948)..... σελ. 236
2. Καταστατικό Οίκου Τυφλών 1906..... σελ. 245
3. Τροποποιημένο καταστατικό Οίκου Τυφλών 1934..... σελ. 248
4. Μεγάλοι Ευεργέτες - Ευεργέτες..... σελ. 253
5. Δωρεές και κληροδοτήματα ανά έτος (1907-1948)..... σελ. 260
6. Σχέδιο προέκτασης του Οίκου Τυφλών..... σελ. 263
7. Αριθμός τροφίμων ανά έτος (1907-1979)..... σελ. 264
8. Ακίνητα του Οίκου Τυφλών..... σελ. 268

Παράρτημα 1

Μέλη Εφορείας και Κοσμητείας Οίκου Τυφλών 1907- 1948⁶⁴²

	1907	1909
Πρόεδρος	Μητροπολίτης Αθηνών Θεόκλητος ⁶⁴³	Μητροπολίτης Αθηνών Θεόκλητος
Επίτιμος Αντιπρόεδρος	-	-
Αντιπρόεδρος	Στέφανος Στρέιτ ⁶⁴⁴	Στέφανος Στρέιτ
Ταμίας	Κλεισθένης Καλογερός	Κλεισθένης Καλογερός
Γραμματέας	Ι. Αθανασάκης ⁶⁴⁵	Ι. Αθανασάκης
Επιμελητής	Εμμ. Δραγούμης ⁶⁴⁶	Εμμ. Δραγούμης
Κοσμητεία	Πρόεδρος: Ελ. Μαυροκορδάτου Σύμβουλος: Βιργινία Καλλιάνου Σύμβουλος: Ιουλία Γ. Στρέιτ	Πρόεδρος: Ελ. Μαυροκορδάτου Σύμβουλος: Βιργινία Καλλιάνου Σύμβουλος: Ιουλία Γ. Στρέιτ Σύμβουλος: Σοφία Δ. Αργυροπούλου

	1910	1911
Πρόεδρος	Μητροπολίτης Αθηνών Θεόκλητος	Μητροπολίτης Αθηνών Θεόκλητος
Επίτιμος Αντιπρόεδρος	-	-
Αντιπρόεδρος	Στέφανος Στρέιτ	Στέφανος Στρέιτ

⁶⁴² Όπως προκύπτουν από τις λογοδοσίες. Μετά το έτος αυτό, καταγράφονται πρόεδροι και μέλη Εφορείας, όπως αναβρέθηκαν αποσπασματικά σε αρχεία, εφημερίδες, κ.λπ. λόγω έλλειψης των λογοδοσιών.

⁶⁴³ Για περισσότερα στοιχεία από τη ζωή και τη δράση του μητροπολίτη Αθηνών Θεόκλητου, βλ. *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, 6ος τόμος, Εκδ. Αθ. Μαρτίνο, Αθήνα 1965, σελ. 240-241.

⁶⁴⁴ Για περισσότερα στοιχεία από τη ζωή και τη δράση του Στέφανου Στρέιτ, βλ. Βοβολίνη, «Στρέιτ Στέφανος», *Μέγα ελληνικό βιογραφικό λεξικό*, τόμος πρώτος, εκδ. Βιομηχανικής Επιθεωρήσεως, Αθήνα, σελ. 423-442.

⁶⁴⁵ Για περισσότερα στοιχεία από τη ζωή και τη δράση του Ι. Αθανασάκη, βλ. Δρανδάκης Παύλος, «Αθανασάκης (Ιωάννης)», *Μεγάλη ελληνική εγκυκλοπαίδεια*, Συμπλήρωμα, τόμος Α', εκδ. Ο Φοίνιξ, βλ. και «Ιωάννης Αθανασάκης», Καμαλάκης Σπυρίδων Θ., *Η ευεργετική προσφορά του Αιγυπτιακού ελληνισμού, Αιγυπτιακοί εθνικοί ευεργέτες*, εκδοτικός οίκος Αγγελάκη, σελ. 119.

⁶⁴⁶ Για περισσότερα στοιχεία από τη ζωή και τη δράση του Εμμανουήλ Δραγούμη, βλ. Βοβολίνη, «Δραγούμης Εμμανουήλ», *Μέγα ελληνικό βιογραφικό λεξικό*, τόμος τρίτος, εκδ. Βιομηχανικής Επιθεωρήσεως, Αθήνα, σελ. 395-408.

Ταμίας	Κλεισθένης Καλογεράς	Κλεισθένης Καλογεράς
Γραμματέας	Ι. Αθανασάκης	Ι. Αθανασάκης
Επιμελητής	Ι. Βασιλόπουλος ⁶⁴⁷	Ι. Βασιλόπουλος
Κοσμητεία	Πρόεδρος: Ελ. Μαυροκορδάτου Σύμβουλος: Βιργινία Καλλιάδου Σύμβουλος: Ιουλία Γ. Στρέιτ Σύμβουλος: Σοφία Δ. Αργυροπούλου	Επ. Πρόεδρος: Ελ.Μαυροκορδάτου Πρόεδρος: Βιργινία Καλλιάδου Ιουλία Γ. Στρέιτ Σοφία Δ. Αργυροπούλου Ευδοκία Σαριπόλου

	1912	1913
Πρόεδρος	Μητροπολίτης Αθηνών Θεόκλητος	Μητροπολίτης Αθηνών Θεόκλητος
Επίτιμος Αντιπρόεδρος	Στέφανος Στρέιτ	Στέφανος Στρέιτ
Αντιπρόεδρος	Κλεισθένης Καλογεράς	Κλεισθένης Καλογεράς
Ταμίας	Ι. Βασιλόπουλος	Ι. Βασιλόπουλος
Γραμματέας	Ι. Αθανασάκης	Ι. Αθανασάκης
Επιμελητής	-	-
Κοσμητεία	Επ. Πρόεδρος: Ελ.Μαυροκορδάτου Πρόεδρος: Βιργινία Καλλιάδου Ιουλία Γ. Στρέιτ Σοφία Δ. Αργυροπούλου Ευδοκία Σαριπόλου	Επ. Πρόεδρος: Ελ.Μαυροκορδάτου Πρόεδρος: Βιργινία Καλλιάδου Ιουλία Γ. Στρέιτ Σοφία Δ. Αργυροπούλου Ευδοκία Σαριπόλου

	1914	1915
Πρόεδρος	Μητροπολίτης Αθηνών Θεόκλητος	Μητροπολίτης Αθηνών Θεόκλητος
Επίτιμος Αντιπρόεδρος	Στέφανος Στρέιτ	Στέφανος Στρέιτ
Αντιπρόεδρος	Κλεισθένης Καλογεράς	Κλεισθένης Καλογεράς
Ταμίας	Ι. Βασιλόπουλος	Ι. Βασιλόπουλος
Γραμματέας	Ι. Αθανασάκης	Ι. Αθανασάκης
Επιμελητής	-	-
Κοσμητεία	Επ. Πρόεδρος: Ελ.Μαυροκορδάτου Πρόεδρος: Βιργινία Καλλιάδου Ιουλία Γ. Στρέιτ Ταρσή Μ. Μαρίνου Σοφία Δ. Αργυροπούλου Ευδοκία Σαριπόλου	Επ. Πρόεδρος: Ελ.Μαυροκορδάτου Πρόεδρος: Βιργινία Καλλιάδου Ιουλία Γ. Στρέιτ Ταρσή Μ. Μαρίνου Σοφία Δ. Αργυροπούλου Ευδοκία Σαριπόλου

⁶⁴⁷ Για περισσότερα στοιχεία από τη ζωή και τη δράση του Ι. Βασιλόπουλου, βλ. «Βασιλόπουλος Ιωάννης», *Ελληνικόν Who's Who 1962 - Βιογραφικόν λεξικόν προσωπικοτήτων*, εκδ. Εκδοτικός Οργανισμός, σελ. 59.

	1916	1917
Πρόεδρος	Μητροπολίτης Αθηνών Θεόκλητος	-
Επίτιμος Αντιπρόεδρος	Στέφανος Στρέιτ	Στέφανος Στρέιτ
Αντιπρόεδρος	Κλεισθένης Καλογεράς	Κλεισθένης Καλογεράς
Ταμίας	Ι. Βασιλόπουλος	Ι. Βασιλόπουλος
Γραμματέας	Ι. Αθανασάκης	Ι. Αθανασάκης
Επιμελητής	Γεώργιος Στρέιτ	Γεώργιος Στρέιτ
Κοσμητεία	Επ. Πρόεδρος: Ελ. Μαυροκορδάτου Πρόεδρος: Βιργινία Καλλιάνου Ιουλία Γ. Στρέιτ Ταρσή Μ. Μαρίνου Σοφία Δ. Αργυροπούλου Ευδοκία Σαριπόλου	Πρόεδρος: Βιργινία Καλλιάνου Ιουλία Γ. Στρέιτ Ταρσή Μ. Μαρίνου Σοφία Δ. Αργυροπούλου Ευδοκία Σαριπόλου

	1918	1919
Πρόεδρος	Μητροπολίτης Αθηνών Μελέτιος ⁶⁴⁸	Μητροπολίτης Αθηνών Μελέτιος
Επίτιμος Αντιπρόεδρος	Στέφανος Στρέιτ	Στέφανος Στρέιτ
Αντιπρόεδρος	Κλεισθένης Καλογεράς	Ι. Αθανασάκης
Ταμίας	Λουδοβίκος Νικολαΐδης ⁶⁴⁹	Λουδοβίκος Νικολαΐδης
Γραμματέας	Ι. Αθανασάκης	Π. Στεφανόπουλος
Επιμελητής	Στέφανος Δέλτας	Στέφανος Δέλτας
Κοσμητεία	Πρόεδρος: Βιργινία Καλλιάνου Σύμβουλος: Ταρσή Μ. Μαρίνου Σύμβουλος: Ευδοκία Σαριπόλου	Πρόεδρος: Βιργινία Καλλιάνου Σύμβουλος: Ταρσή Μ. Μαρίνου Σύμβουλος: Ευδοκία Σαριπόλου

	1920	1921
Πρόεδρος	Μητροπολίτης Αθηνών Θεόκλητος	Μητροπολίτης Αθηνών Θεόκλητος
Επίτιμος Αντιπρόεδρος	-	-
Αντιπρόεδρος	Ι. Αθανασάκης	Γεώργιος Στρέιτ
Ταμίας	Λουδοβίκος Νικολαΐδης	Λουδοβίκος Νικολαΐδης

⁶⁴⁸ Για περισσότερα στοιχεία από τη ζωή και τη δράση του μητροπολίτη Αθηνών Μελέτιου, βλ. *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, 8ος τόμος, Εκδ. Αθ. Μαρτίνο, Αθήνα 1966, σελ. 965-969.

⁶⁴⁹ Για περισσότερα στοιχεία από τη ζωή και τη δράση του Λουδοβίκου Νικολαΐδη, βλ. <http://www.elia.org.gr/EntryImages/1/ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ,%20ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ%20κα%20ΓΕΩΡΓΙΟΣ.rtf>, ημερομ. ανάκτησης 8/8/2015.

Γραμματέας	Π. Στεφανόπουλος	Π. Στεφανόπουλος
Σύμβουλος	Γεώργιος Στρέιτ	-
Κοσμητεία	Πρόεδρος: Βιργινία Καλλιιάδου Σύμβουλος: Ιουλία Γ. Στρέιτ Σύμβουλος: Ταρσή Μ. Μαρίνου	Πρόεδρος: Βιργινία Καλλιιάδου Σύμβουλος: Ιουλία Γ. Στρέιτ Σύμβουλος: Ταρσή Μ. Μαρίνου Σύμβουλος: Ευδοκία Ν. Σαριπόλου

	1922-1923	1924-1925
Πρόεδρος	Αρχιεπ. Αθηνών Χρυσόστομος ⁶⁵⁰	Αρχιεπ. Αθηνών Χρυσόστομος
Αντιπρόεδρος	Γεώργιος Στρέιτ	Ι. Καυταντζόγλου
Ταμίας	Λουδοβίκος Νικολαΐδης	Λουδοβίκος Νικολαΐδης
Γραμματέας	Στ. Παπαφράγκος	Στ. Παπαφράγκος
Σύμβουλος	Ι. Καυταντζόγλου	Α. Νικολόπουλος
Κοσμητεία	Πρόεδρος: Βιργινία Καλλιιάδου Σύμβουλος: Ιουλία Γ. Στρέιτ Σύμβουλος: Ταρσή Μ. Μαρίνου	Πρόεδρος: Βιργινία Καλλιιάδου Σύμβουλος: Ιουλία Γ. Στρέιτ Σύμβουλος: Ταρσή Μ. Μαρίνου

	1926	1927
Πρόεδρος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος
Αντιπρόεδρος	Ι. Καυταντζόγλου	Ι. Καυταντζόγλου
Ταμίας	Λουδοβίκος Νικολαΐδης	Λουδοβίκος Νικολαΐδης
Γραμματέας	Στ. Παπαφράγκος	Στ. Παπαφράγκος
Έφορος	Ειρήνη Λασκαρίδου ⁶⁵¹	Ειρήνη Λασκαρίδου
Σύμβουλος	-	-
Κοσμητεία	Πρόεδρος: Βιργινία Καλλιιάδου Σύμβουλος: Ιουλία Γ. Στρέιτ Σύμβουλος: Ταρσή Μ. Μαρίνου Σύμβουλος: Ελένη Γ. Α. Νικολαΐδου ⁶⁵²	Πρόεδρος: Βιργινία Καλλιιάδου Σύμβουλος: Ιουλία Γ. Στρέιτ Σύμβουλος: Ταρσή Μ. Μαρίνου Σύμβουλος: Ελένη Γ. Α. Νικολαΐδου

⁶⁵⁰ Για περισσότερα στοιχεία από τη ζωή και τη δράση τού αρχιεπισκόπου Αθηνών Χρυσόστομου, βλ. *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, 12ος τόμος, Εκδ. Αθ. Μαρτίνο, Αθήναι 1968, σελ. 417-420.

⁶⁵¹ Για περισσότερα στοιχεία από τη ζωή και τη δράση τής Ειρήνης Λασκαρίδου, βλ. Καίρη Πηνελόπη Μ., «Η Ειρήνη Λασκαρίδου», στο *Φυσιγνωμιαί τινες Αρσακειάδων. Επ' ευκαιρία της εκατονταετηρίδος της Φιλεκαπαιδευτικής Εταιρείας 1836-1936*, σελ. 113-115.

⁶⁵² Για περισσότερα στοιχεία από τη ζωή και τη δράση τής Ελένης Γ. Α. Νικολαΐδου, βλ. Δρανδάκης Παύλος, «Νικολαΐδου (Ελένη)», *Μεγάλη ελληνική εγκυκλοπαίδεια*, Συμπλήρωμα, τόμος Γ', εκδ. Ο Φοίνιξ, σελ. 828.

	1928	1929
Πρόεδρος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος
Αντιπρόεδρος	Ι. Καυταντζόγλου	Ι. Καυταντζόγλου
Ταμίας	Λουδοβίκος Νικολαΐδης	Λουδοβίκος Νικολαΐδης
Γραμματέας	Γ. Οικονομόπουλος ⁶⁵³	Γ. Οικονομόπουλος
Έφορος	Ειρήνη Λασκαρίδου	Ειρήνη Λασκαρίδου
Κοσμητεία	Πρόεδρος: Βιργινία Καλλιάδου Σύμβουλος: Ιουλία Γ. Στρέιτ Σύμβουλος: Ταρσή Μ. Μαρίνου Σύμβουλος: Ελένη Γ. Α. Νικολαΐδου	Πρόεδρος: Βιργινία Καλλιάδου Σύμβουλος: Ιουλία Γ. Στρέιτ Σύμβουλος: Ταρσή Μ. Μαρίνου Σύμβουλος: Ελένη Γ. Α. Νικολαΐδου

	1930	1931
Πρόεδρος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος
Αντιπρόεδρος	Σ. Μαρμόρας	Σ. Μαρμόρας
Ταμίας	Λουδοβίκος Νικολαΐδης	Λουδοβίκος Νικολαΐδης
Γραμματέας	Γ. Οικονομόπουλος	Γ. Οικονομόπουλος
Έφορος	Ειρήνη Λασκαρίδου	Ειρήνη Λασκαρίδου
Κοσμητεία	Πρόεδρος: Βιργινία Καλλιάδου Σύμβουλος: Ιουλία Γ. Στρέιτ Σύμβουλος: Ταρσή Μ. Μαρίνου Σύμβουλος: Ελένη Γ. Α. Νικολαΐδου	Πρόεδρος: Βιργινία Καλλιάδου Σύμβουλος: Ιουλία Γ. Στρέιτ Σύμβουλος: Ταρσή Μ. Μαρίνου Σύμβουλος: Ελένη Γ. Α. Νικολαΐδου

	1932	1933
Πρόεδρος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος
Αντιπρόεδρος	Σ. Μαρμόρας	Σ. Μαρμόρας
Ταμίας	Λουδοβίκος Νικολαΐδης	Λουδοβίκος Νικολαΐδης
Γραμματέας	Γ. Οικονομόπουλος	Γ. Οικονομόπουλος
Έφορος	Αριστοτέλης Βαλαωρίτης	Αριστοτέλης Βαλαωρίτης
Κοσμητεία	Πρόεδρος: Βιργινία Καλλιάδου Σύμβουλος: Ιουλία Γ. Στρέιτ Σύμβουλος: Ταρσή Μ. Μαρίνου Σύμβουλος: Ελένη Γ. Α. Νικολαΐδου	Πρόεδρος: Βιργινία Καλλιάδου Σύμβουλος: Ιουλία Γ. Στρέιτ Σύμβουλος: Ταρσή Μ. Μαρίνου Σύμβουλος: Ελένη Γ. Α. Νικολαΐδου

	1934	1935
Πρόεδρος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος

⁶⁵³ Για περισσότερα στοιχεία από τη ζωή και τη δράση του Γ. Οικονομόπουλου, βλ. Δρανδάκης Παύλος, «Οικονομόπουλος (Γεώργιος)», *Μεγάλη ελληνική εγκυκλοπαίδεια*, Συμπλήρωμα, τόμος Γ', εκδ. Ο Φοίνιξ, σελ. 884.

Αντιπρόεδρος	Αριστοτέλης Βαλαωρίτης ⁶⁵⁴	Αριστοτέλης Βαλαωρίτης
Ταμίας	Λουδοβίκος Νικολαΐδης	Λουδοβίκος Νικολαΐδης
Γραμματέας	Γ. Οικονομόπουλος	Γ. Οικονομόπουλος
Έφορος	Αδάμ Αδαμίδης	Αδάμ Αδαμίδης
Κοσμητεία	Πρόεδρος: Βιργινία Καλλιάδου Σύμβουλος: Ιουλία Γ. Στρέιτ Σύμβουλος: Ταρσή Μ. Μαρίνου Σύμβουλος: Ελένη Γ. Α. Νικολαΐδου	Πρόεδρος: Βιργινία Καλλιάδου Σύμβουλος: Ιουλία Γ. Στρέιτ Σύμβουλος: Ταρσή Μ. Μαρίνου Σύμβουλος: Ελένη Γ. Α. Νικολαΐδου Σύμβουλος: Αικατερίνη Βαλαωρίτου Σύμβουλος: Σοφία Γ. Χαριτάκη

	1936	1937
Πρόεδρος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος
Αντιπρόεδρος	Αριστοτέλης Βαλαωρίτης	Αριστοτέλης Βαλαωρίτης
Ταμίας	Λουδοβίκος Νικολαΐδης	Λουδοβίκος Νικολαΐδης
Γραμματέας	Α. Παρασκευόπουλος	Α. Παρασκευόπουλος
Έφορος	Αδάμ Αδαμίδης	Αδάμ Αδαμίδης
Κοσμητεία	Ιουλία Γ. Στρέιτ Ελένη Γ. Α. Νικολαΐδου Αικατερίνη Κ. Βαλαωρίτου Σοφία Γ. Χαριτάκη Άννα Α. Αδαμίδου Δομνίκη Α. Παρασκευοπούλου	Αικατερίνη Κ. Βαλαωρίτου Άννα Α. Αδαμίδου Δομνίκη Α. Παρασκευοπούλου Αικατ. Παπαδοπούλου

	1938-1948	1949
Πρόεδρος	Αρχιεπ. Αθηνών Χρυσάνθος (1938-1941) ⁶⁵⁵ Αρχιεπ. Αθηνών Δαμασκηνός (1941-1949) ⁶⁵⁶	Αρχιεπ. Αθηνών Σπυρίδων ⁶⁵⁷
Αντιπρόεδρος	Αριστοτέλης Ιω. Βαλαωρίτης	-
Ταμίας	Αριστ. Γ. Κούμαρης	-
Γραμματέας	Κ. Ι. Σημαντηρας	-

⁶⁵⁴ Για περισσότερα στοιχεία από τη ζωή και τη δράση τού Αριστοτέλη Βαλαωρίτη, βλ. Βοβολίνη, «Αριστοτέλης Ιω. Βαλαωρίτης», *Μέγα ελληνικόν βιογραφικόν λεξικόν*, τόμος δεύτερος, εκδ. Βιομηχανικής Επιθεωρήσεως, Αθήναι.

⁶⁵⁵ Για περισσότερα στοιχεία από τη ζωή και τη δράση τού αρχιεπισκόπου Αθηνών Χρυσάνθου, βλ. *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, 12ος τόμος, Εκδ. Αθ. Μαρτίνος, Αθήναι 1968, σελ. 397-401.

⁶⁵⁶ Για περισσότερα στοιχεία από τη ζωή και τη δράση τού αρχιεπισκόπου Αθηνών Δαμασκηνού, βλ. *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, 4ος τόμος, Εκδ. Αθ. Μαρτίνος, Αθήναι 1964, σελ. 916-922.

⁶⁵⁷ Για περισσότερα στοιχεία από τη ζωή και τη δράση τού αρχιεπισκόπου Αθηνών Σπυρίδωνα, βλ. *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, 11ος τόμος, Εκδ. Αθ. Μαρτίνος, Αθήναι 1967, σελ. 397, 398.

Έφορος	Κλ. Θεοδ. Μανέας	-
--------	------------------	---

	1950	1951
Πρόεδρος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Σπυρίδων	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Σπυρίδων

	1952	1953
Πρόεδρος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Σπυρίδων	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Σπυρίδων

	1954	1955
Πρόεδρος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Σπυρίδων	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Σπυρίδων

	1956⁶⁵⁸	1957
Πρόεδρος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Δωρόθεος ⁶⁵⁹	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Δωρόθεος
Αντιπρόεδρος	Αριστ. Ιω. Βαλαωρίτης	Αρ. Βαλαωρίτης ⁶⁶⁰
Ταμίας	Αριστ. Γ. Κούμαρης	
Γραμματέας	Κων/νος Ι. Σημαντήρας	Κ. Σημαντήρας ⁶⁶¹
Έφορος	Κλ. Θεοδ. Μανέας	

	1958⁶⁶²	1959
Πρόεδρος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Θεόκλητος Β	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Θεόκλητος Β
Γραμματέας	Κ. Ι. Σημαντήρας	-

	1960	1961
Πρόεδρος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Θεόκλητος Β	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Θεόκλητος Β

⁶⁵⁸ *Οίκος Τυφλών Καλλιθέας. Μια πενηνταετία φιλανθρωπικής δράσεως*, Αθήναι 1957, χ.έ., χωρίς αρίθμηση.

⁶⁵⁹ Για περισσότερα στοιχεία από τη ζωή και τη δράση τού αρχιεπισκόπου Αθηνών Δωρόθεου, βλ. *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, 5ος τόμος, Εκδ. Αθ. Μαρτίνο, Αθήναι 1964, σελ. 279-281.

⁶⁶⁰ Βλ. «Ψηφίσματα», εφ. *Ελευθερία*, 30/7/1957.

⁶⁶¹ Στο ίδιο.

⁶⁶² *Αρχείο ΚΕΑΤ*, σάκος 1975-6, φάκελος Διάφορα υπ' όψιν, «Πρόσκλησις ετήσιας τακτικής συνέλευσης», 5 Μαρτίου 1958.

	1962	1963
Πρόεδρος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Θεόκλητος Β	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος Β

	1964	1965
Πρόεδρος	Αρχιεπίσκοπ. Αθηνών Χρυσόστομος Β	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος Β

	1966	1967
Πρόεδρος	Αρχιεπίσκοπ. Αθηνών Χρυσόστομος Β	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Ιερώνυμος Α

	1968	1969
Πρόεδρος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Ιερώνυμος Α	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Ιερώνυμος Α

	1970	1971
Πρόεδρος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Ιερώνυμος Α	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Ιερώνυμος Α

	1972	1973
Πρόεδρος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Ιερώνυμος Α	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Ιερώνυμος Α

	1974 ⁶⁶³	1975
Πρόεδρος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Σεραφείμ	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Σεραφείμ
Γενικός Γραμματέας	Ιωάννης Σ. Χαραμής	-
Ταμίας	Αχχιλεύς Ελευθ. Παυλίδης	-

	1976	1977
Πρόεδρος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Σεραφείμ	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Σεραφείμ
Αντιπρόεδρος	Εμμανουήλ Σχοινιωτάκης	-
Ταμίας	Γιάννης Μπαμπίλης ⁶⁶⁴	Γιάννης Μπαμπίλης ⁶⁶⁵

⁶⁶³ Αρχείο ΚΕΑΤ, σάκος 1975-6, φάκελος Διάφορα υπ' όπιν, χειρόγραφο έγγραφο προς υπουργείο εξωτερικών με θέμα υποτροφία τυφλής συριακής υπηκοότητας, 30 Νοεμβρίου 1974.

⁶⁶⁴ Πρόγραμμα του ντοκιμαντέρ *Ο Αγώνας των Τυφλών* της Μαίρης Χατζημιχάλη Παπαλιού, χωρίς αρίθμηση.

⁶⁶⁵ Βλ. «Για 6η μέρα νηστικοί οι μικροί τρόφιμοι του Οίκου Τυφλών», εφ. *Ριζοσπάστης*, 5/7/1977.

Γραμματέας		Χ. Παλαιολογόπουλος ⁶⁶⁶
-------------------	--	------------------------------------

	1978
Πρόεδρος	Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Σεραφείμ

⁶⁶⁶ Βλ. «Για 6η μέρα νηστικοί οι μικροί τρόφιμοι του Οίκου Τυφλών», εφ. *Ριζοσπάστης*, 5/7/1977.

Παράρτημα 2

Καταστατικό Οίκου Τυφλών 1906⁶⁶⁷

ΚΑΤΑΣΤΑΣΤΙΚΟΝ ΤΟΥ «ΟΙΚΟΥ ΤΥΦΛΩΝ»

ΕΓΚΡΙΘΕΝ

Διά Β. Διατάγματος τής 24 Μαΐου 1906

Άρθρον 1. Ιδρύεται εν Αθήναις Εταιρεία υπό την επωνυμίαν «Οίκος Τυφλών» σκοπούσα την εκπαίδευσιν και την προστασίαν των τυφλών.

Άρθρον 2. Ο σκοπός ούτος επιδιώκεται: διά της ιδρύσεως Σχολών τυφλών παιδίων, αρρένων και θηλέων, Ασύλου εργαζομένων τυφλών, διά της μερίμνης περί των ανικάνων προς εργασίαν τυφλών, και διά παντός άλλου μέσου, το οποίον ήθελε κριθή συντελεστικόν προς τον σκοπόν.

Άρθρον 3. Ο «Οίκος Τυφλών» διοικείται υπό πενταμελούς Εφορείας, προεδρευομένης υπό του εκάστοτε Σ. Μητροπολίτου Αθηνών. Η εκλογή των λοιπών τεσσάρων μελών τής Εφορείας γίνεται υπό της Γενικής Συνελεύσεως. Η θητεία αυτών κατά τάξιν αρχαιότητος. Κατ' εξαίρεσιν όμως μετά την λήξιν της πρώτης διετίας θέλουσιν αποχωρήσει δύο εξ' αυτών διά κληρώσεως.

Άρθρον 4. Τα εκάστοτε αποχωρούντα μέλη τής Εφορείας δύνανται να εκλεχθώσιν εκ νέου. Εκλιπόντος ή παραιτουμένου μέλους τής Εφορείας κατά το διάστημα της θητείας αυτού, τα λοιπά μέλη εκλέγουσι τον αντικαταστάτη.

Άρθρον 5. Εκ των τεσσάρων αυτής μελών η Εφορεία ονομάζει έναν Αντιπρόεδρον, έναν Ταμίαν, έναν Γραμματέα και έναν Επιμελητήν.

Άρθρον 6. Η Εφορεία διοικεί τα της Εταιρείας, διορίζει και παύει το προσωπικόν τού Γραφείου και των ιδρυμάτων τής Εταιρείας, συντάσσει και υποβάλλει εις την Γενικήν

⁶⁶⁷ «Οίκος Τυφλών», Εταιρεία προς εκπαίδευσιν και προστασίαν των τυφλών - Τα κατά την ίδρυσιν της εταιρείας - Καταστατικόν, Τύπος Π. Δ. Σακελλαρίου, Εν Αθήναις, 1906, σελ. 13-16.

Συνέλευσιν τον απολογισμόν εκάστου έτους, συγκαλεί κατ' έτος και εντός του μηνός Φεβρουαρίου την Γενικήν Συνέλευσιν, εκτάκτως δε οσάκις κρίνη αναγκαίον, και εν γένει ενεργεί πάσαν πράξιν διαχειρίσεως και αποφασίζει περί παντός αντικειμένου αφορώντος τον σκοπόν τής Εταιρείας και μη ρητός επιφυλαχθέντος τη Γενική Συνελεύσει.

Άρθρον 7. Η Εφορεία συνεδριάζει τουλάχιστον άπαξ του μηνός συγκαλουμένη υπό του Προέδρου, θεωρείται δε εν απαρτία, όταν παρίστανται τρία εκ των μελών αυτής. Πάσα απόφασις λαμβάνεται κατά πλειονοψηφίαν των παρόντων· εν ισοψηφία κατισχύει η ψήφος τού Προέδρου.

Άρθρον 8. Ο Πρόεδρος εκπροσωπεί την Εταιρείαν εις τας εν γένει σχέσεις αυτής, απών δε ή κωλυόμενος αντικαθίσταται υπό του Αντιπροέδρου.

Άρθρον 9. Ο Γραμματεύς κρατεί τα πρακτικά τής Εφορείας, συνυπογράφων ταύτα μετά του Προέδρου ως και πάντα τα εξερχόμενα έγγραφα, και διευθύνει το Γραφείον τής Εταιρείας.

Άρθρον 10. Ο Ταμίας ενεργεί πάσαν είσπραξιν επί τη βάσει διπλοτύπου αποδείξεως, πάσαν δε πληρωμήν δυνάμει εντάλματος υπογεγραμμένου υπό του Προέδρου.

Άρθρον 11. Ο Επιμελητής εποπτεύει επί της λειτουργίας των ιδρυμάτων τής Εταιρείας περί της καταστάσεως αυτών. Πλην του Επιμελητού η Εφορεία εκλέγει κατά διετίαν μεταξύ των μελών τής Εταιρείας τριμελή εκ Κυριών Κοσμητεϊαν συνεργαζομένην μετ' αυτού προς επίβλεψιν ιδίως των ενδιαιωμένων εις τας Σχολάς και εις το Άσυλον τυφλών.

Άρθρον 12. Δύο Ελεγκταί, εκλεγόμενοι κατ' έτος υπό της Γενικής Συνελεύσεως εκ των μελών τής Εταιρείας, ελέγχουσι πάσαν την διαχείρισιν, δικαιούμενοι να λάβωσι γνώσιν παντός εγγράφου και λογαριασμού, και υποβάλλουσι την περί του απολογισμού έκθεσίν των εις την τακτικήν Γενικήν Συνέλευσιν.

Άρθρον 13. Η Γενική Συνέλευσις, αποτελουμένη εκ πάντων των μελών τής Εταιρείας συγκαλείται κατ' έτος εντός του μηνός Φεβρουαρίου υπό της Εφορείας διά προσκλήσεως δημοσιευομένης προ πέντε τουλάχιστον ημερών διά δύο καθημερινών εφημερίδων των Αθηνών. Η Γενική Συνέλευσις ακούει της λογοδοσίας της Εφορείας

και της εκθέσεως των ελεγκτών και επιδοκιμάζει ή διορθοί τον υποβληθέντα απολογισμόν τής χρήσεως· προβαίνει εις την εκλογήν των μελών τής Εφορείας και των Ελεγκτών και αποφασίζει εν γένει περί παντός θέματος αφορώντος εις τον σκοπόν τής Εταιρείας. Τα μέλη δύνανται να κληθώσι και εις έκτακτον Γενικήν Συνέλευσιν υπό της Εφορείας οσάκις αύτη κρίνη τούτο αναγκαίον. Πάσα Συνέλευσις θεωρείται εν απαρτία, εάν παρίστανται 15 τουλάχιστον μέλη, αι δε αποφάσεις αυτής λαμβάνονται διά πλειονοψηφίας των παρόντων μελών πλην της περιπτώσεως, καθ' ην πρόκειται περί μεταρρυθμίσεως του Καταστατικού, καθ' ην απαιτείται πλειονοψηφία των δύο τρίτων των παρόντων μελών. Μη γενομένης απαρτίας κατά την πρώτην πρόσκλησιν συγκαλείται εκ νέου η Συνέλευσις μετά δεκαπενθημερίαν, ότε θεωρείται εν απαρτία οσαδήποτε και αν παρώσι μέλη.

Άρθρον 14. Ίνα εγγραφή τίς μέλος τής Εταιρείας αρκεί η έγγραφος δήλωσις της επιθυμίας αυτού και η ετήσιος καταβολή τουλάχιστον 10 δραχμών ή εφάπαξ καταβολή δραχ. 200.

Άρθρον 15. Δωρηταί τού «Οίκου Τυφλών» ονομάζονται οι προσφέροντες τουλάχιστον 500 δραχμάς. Ευεργέται οι προσφέροντες τουλάχιστον 1000 δραχμάς και Μεγάλοι Ευεργέται οι προσφέροντες 10.000 δραχμών και άνω. Τα ονόματα των Δωρητών, Ευεργετών και Μεγάλων Ευεργετών χαράσσονται επί πλακών ανηρημένων εντός των ιδρυμάτων τής Εταιρείας. Οι Δωρηταί, Ευεργέται και Μεγάλοι Ευεργέται είναι αυτοδικαίως μέλη τής Εταιρείας.

Άρθρον 16. Οιαδήποτε χρηματική συνδρομή υπέρ τού «Οίκου Τυφλών», ή ειδικώτερον υπέρ τινος των ιδρυμάτων αυτού, γίνεται αποδεκτή, των δε συνδρομητών κατάλογος ονομαστικός προσαρτάται κατ' έτος εις την δημοσιευομένην λογοδοσίαν της Εφορείας.

Άρθρον 17. Οι κατά την ψήφισιν του παρόντος Καταστατικού παρόντες θεωρούνται ιδρυταί τής Εταιρείας. Εψηφίσθη υπό της Γενικής Συνελεύσεως την 7 Μαΐου 1906 παμψηφεί.

Παράρτημα 3

Τροποποιημένο καταστατικό Οίκου Τυφλών 1934⁶⁶⁸

«ΟΙΚΟΣ ΤΥΦΛΩΝ»

ΣΩΜΑΤΕΙΟΝ ΑΝΕΓΝΩΡΙΣΜΕΝΟΝ

ΔΙ' ΑΠΟΦΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΠΡΩΤΟΔΙΚΩΝ ΤΗΣ 26 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ
1914 ΑΡΙΘ. 6049

ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΝ

ΕΓΚΡΙΘΕΝ ΔΙΑ Β. ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΟΣ

ΤΗΣ 24 ΜΑΪΟΥ 1906 ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΘΕΝ ΥΠΟ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ
ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΝ ΤΗΣ 29 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1914 ΚΑΙ 4 ΜΑΪΟΥ 1934

Άρθρον 1. Ιδρύεται εν Αθήναις εταιρεία υπό την επωνυμίαν «Οίκος Τυφλών» σκοπούσα την εκπαίδευσιν και την προστασίαν των τυφλών.

Άρθρον 2. Ο σκοπός ούτος επιδιώκεται διά της ιδρύσεως σχολών τυφλών παιδίων, αρρένων και θηλέων, ασύλου εργαζομένων τυφλών, διά της μερίμνης περί των ανικάνων προς εργασίαν τυφλών και διά παντός άλλου μέσου, το οποίον ήθελε κριθή συντελεστικόν προς τον σκοπόν.

Άρθρον 3. Ο «Οίκος Τυφλών» διοικείται υπό πενταμελούς εφορείας προεδρευομένης υπό του εκάστοτε Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος. Η εκλογή των λοιπών τεσσάρων μελών τής εφορείας γίνεται υπό της γενικής συνελεύσεως. Η θητεία αυτών είναι τετραετής και είναι επανεκλέξιμοι.

Άρθρον 4. Τα εκάστοτε αποχωρούντα μέλη τής εφορείας δύνανται να εκλεχθώσιν εκ νέου. Εκλιπόντος ή παραιτουμένου μέλους τής εφορείας κατά το διάστημα της

⁶⁶⁸ *Οίκος Τυφλών*, Καταστατικόν εγκριθέν δια Β. διατάγματος της 24ης Μαΐου 1906 και τροποποιηθέν υπό των γενικών συνελεύσεων της 29 Οκτωβρίου 1914 και 4 Μαΐου 1934, τύποις «Φοινικός», εν Αθήναις 1940, σελ. 5-11.

θητείας αυτού, τα λοιπά μέλη εκλέγουσι τον αντικαταστάτην διά τον υπόλοιπον χρόνον της θητείας του αντικαθιστωμένου, η δ' εκλογή αυτή υποβάλλεται εις την πρώτην γενικήν συνέλευσιν προς έγκρισιν.

Άρθρον 5. Εκ των τεσσάρων αυτής μελών η εφορεία ονομάζει ένα Αντιπρόεδρον, ένα Ταμίαν, ένα Γραμματέα και ένα Έφορον διά μία τετραετίαν.

Άρθρον 6. Η εφορεία διοικεί τα της εταιρείας, διορίζει και παύει το προσωπικόν του γραφείου και των ιδρυμάτων της εταιρείας, συντάσσει και υποβάλλει εις την γενικήν συνέλευσιν τον απολογισμόν εκάστου έτους, συγκαλεί κατ' έτος και εντός της πρώτης τριμηνίας την γενικήν συνέλευσιν εκτάκτως δε οσάκις κρίνη αναγκαίον και εν γένει ενεργεί πάσαν πράξιν διαχειρίσεως και αποφασίζει περί παντός αντικειμένου αφορώντος τον σκοπόν τής εταιρείας και μη ρητώς επιφυλαχθέντος τη γενική συνελύσει. Η εφορεία διαχειρίζεται την περιουσίαν τής εταιρείας και αποφασίζει διά της συνήθους πλειοψηφίας περί της ασφαλούς τοποθετήσεως των κεφαλαίων αυτής, συμμορφούμενη προς τας διατάξεις του περί σωματείων νόμου.

Άρθρον 7. Η εφορεία συνεδριάζει άπαξ του μηνός συγκαλουμένη υπό του Προέδρου, θεωρείται δ' εν απαρτία όταν παρίστανται τρία εκ των μελών αυτής. Πάσα απόφασις λαμβάνεται κατά πλειοψηφίαν των παρόντων· εν ισοψηφία κατισχύει η ψήφος του Προέδρου. Σύμβουλος όστις άνευ αποχρώντος λόγου απουσιάζει εκ τριών κατά συνέχειαν συνεδριάσεων εν διαστήματι έξ μηνών, θεωρείται αυτοδικαίως παρητημένος.

Άρθρον 8. Ο Πρόεδρος εκπροσωπεί την εταιρείαν εις πάσας εν γένει τας σχέσεις αυτής και ενώπιον πάσης δικαστικής, διοικητικής, ή δημοτικής αρχής, απών δε ή κωλυόμενος αντικαθίσταται υπό του Αντιπροέδρου. Τούτον απόντα ή κωλυόμενον, αναπληροί ή ο αρχαιότερος των συμβούλων ή ο αρχαιότερος την ηλικίαν.

Άρθρον 9. Ο Γραμματεύς κρατεί τα πρακτικά τής εφορείας και της γενικής συνελύσεως, συνυπογράφων ταύτα μετά του Προέδρου ως και πάντα τα εξερχόμενα έγγραφα, και διευθύνει το γραφείον τής εταιρείας. Τον γραμματέα απόντα ή κωλυόμενον αναπληροί ή ο νεώτερος των συμβούλων, ή ο νεώτερος κατά την ηλικίαν.

Άρθρον 10. Ο Ταμίας ενεργεί πάσαν είσπραξιν επί τη βάσει διπλοτύπου αποδείξεως, πάσαν δε πληρωμήν δυνάμει εντάλματος υπογεγραμμένου υπό του Προέδρου. Τον

Ταμίαν κωλυόμενον ή απόντα αναπληροί είς εκ των συμβούλων, οριζόμενος υπό του συμβουλίου.

Άρθρον 11. Ο Έφορος εποπτεύει επί της ακινήτου περιουσίας τού σωματείου, καθώς και επί της λειτουργίας των εκπαιδευτικών και λοιπών ιδρυμάτων αυτού, αναφέρων εκάστοτε προς την εφορείαν περί της καταστάσεως αυτών. Πλην του Εφόρου η εφορεία εκλέγει κατά διετίαν μεταξύ των μελών τής εταιρείας πενταμελή εκ κυριών κοσμητεία, συνεργαζομένη μετά τού Εφόρου προς επίβλεψιν ιδίως των ενδιαιωμένων εις τας σχολάς και εις το άσυλον τυφλών. Η κοσμητεία υποβάλλει εις την εφορείαν εκθέσεις περί της εν γένει καταστάσεως των σχολών, και του ασύλου, δικαιουμένων των μελών αυτής να προβαίνωσιν και εις επιθεωρήσεις αυτών.

Άρθρον 12. Δύο ελεγκταί εκλεγόμενοι κατ' έτος υπό της γενικής συνελεύσεως εκ των μελών τής εταιρείας, ελέγχουσι πάσαν την διαχείρισιν, δικαιούμενοι να λάβωσιν γνώσιν παντός εγγράφου και λογαριασμού και υποβάλλουσι την περί του απολογισμού έκθεσίν των εις την τακτικήν γενικήν συνέλευσιν.

Άρθρον 13. Η γενική συνέλευσις αποτελουμένη εκ πάντων των μελών τής εταιρείας των πληρωσάντων την συνδρομήν των συγκαλείται υπό της εφορείας κατ' έτος εντός της πρώτης τριμηνίας διά προσκλήσεως δημοσιευομένης προ οκτώ τουλάχιστον ημερών εις δύο καθημερινάς εφημερίδας των Αθηνών. Εις την γενικήν συνέλευσιν υποβάλλεται υπό της εφορείας ο απολογισμός τής ληξάσης χρήσεως μετά της εκθέσεως των πεπραγμένων και της εκθέσεως των ελεγκτών, αποφαινεται δε η γενική συνέλευσις επί του απολογισμού, εγκρίνουσα ή διορθούσα αυτόν, προβαίνει εις την εκλογήν των μελών τής εφορείας και των ελεγκτών και αποφασίζει περί παντός εν γένει θέματος αφορώντος εις τον σκοπόν τής εταιρείας και περιλαμβανομένου εν τη ημερησία διατάξει. Η γενική συνέλευσις συγκαλείται και εκτάκτως, οσάκις ήθελε κρίνει τούτο αναγκαίον η εφορεία, ή ήθελε ζητηθή η σύγκλησις υπό του εικοστού τουλάχιστον των δικαιουμένων να παραστώσιν εις την συνέλευσιν μελών δι' ωρισμένα θέματα. Η γενική συνέλευσις διατελεί εν απαρτία εάν παρίστανται τουλάχιστον το έν τέταρτον των τακτικών μελών αυτής, αποφασίζει δε διά πλειοψηφίας των παρόντων. Μη γενομένης απαρτίας κατά την πρώτην πρόσκλησιν καλείται εκ νέου η συνέλευσις μετά οκτώ τουλάχιστον ημέρας, οπότε θεωρείται εν απαρτία οιοσδήποτε και να είνε ο αριθμός των παρισταμένων μελών. Προκειμένου όμως περί διαλύσεως της εταιρείας ή τροποποιήσεως των εχόντων δικαίωμα ψήφου μελών προς απαρτίαν, προς έγκυρον δ' απόφασιν πλειοψηφίαν των 3/4 εκ των

παρόντων. Παν μέλος έχον δικαίωμα ψήφου δύναται να αντιπροσωπεύη και έτερα μέλη απόντα μεν της γενικής συνελεύσεως, αλλά έχοντα και αυτά δικαίωμα ψήφου, αρκεί να έχη προς τούτο εξουσιοδοτηθή είτε δι' ειδικής προς τον Πρόεδρον της συνελεύσεως των απόντων μελών επιστολής, είτε διά πληρεξουσίου. Η πρόσκλησις προς πάσαν γενικήν συνέλευσιν πρέπει να περιέχη το θέμα της ημερησίας διατάξεως, ουδεμία δ' απόφασις δύναται να ληφθή επί θέματος μη συμπεριλαμβανομένου εν τη ημερησία διατάξει. Εν περιπτώσει διαλύσεως η συνέλευσις αποφασίζει διά της πλειοψηφίας και απαρτίας και περί της διαθέσεως των κεφαλαίων τής εταιρείας. Τοιαύτης δε αποφάσεως κατά τας διατάξεις τού άρθρου 37 εδάφ. β' του περί σωματείων νόμου.

Άρθρον 14. Τα τακτικά μέλη τής εταιρείας εκλέγονται υπό της εφορείας κατ' απόλυτον πλειονοψηφίαν των παρόντων μελών, και τη προτάσει δύο τακτικών μελών· καταβάλλουσι δ' ετησίως συνδρομήν τουλάχιστον εκατόν δραχμών, ή εφ' άπαξ δυσχιλίας δραχμάς. Διά τα μέλη τα εγγραφέντα μέχρι 1 Απριλίου 1934 η ετησία συνδρομή ορίζεται εις το ποσόν των δραχμών είκοσιν πέντε τουλάχιστον. Ο προσφέρων δύο χιλιάδας δραχμών γίνεται αυτοδικαίως μέλος. Τα καθυστερούντα την συνδρομή των μέλη αποκλείονται των γενικών συνελεύσεων, τα δ' επί διετίαν καθυστερούντα την συνδρομήν των μέλη δύναται να διαγραφώσιν αποφάσει της εφορείας. Η εφορεία δύναται να εκλέγη και επίτιμα μέλη, τα οποία μετέχουσι των συνελεύσεων άνευ δικαίωματος ψήφου. Ο αριθμός των επιτίμων μελών δεν δύναται να υπερβή ποτέ το 1/10 των τακτικών μελών.

Άρθρον 15. Δωρηταί τού «Οίκου Τυφλών» ονομάζονται οι προσφέροντες τουλάχιστον πέντε χιλιάδας δραχμών. Ευεργέται οι από 15 έως 30.000 δραχμών, και μεγάλοι ευεργέται οι προσφέροντες άνω των τριάκοντα χιλιάδων δραχμών. Οι επιθυμούντες να αναλάβωσι την υποτροφίαν ενός τυφλού πληρώνουν 8.000 δραχμών ετησίως ή καταβάλλουν εφ' άπαξ 150.000 δραχμών. Τα ονόματα των ευεργετών, και μεγάλων ευεργετών χαράσσονται επί πλακών ανηρητημένων εντός του ιδρύματος. Οι δωρηταί, ευεργέται, και μεγάλοι ευεργέται, είναι αυτοδικαίως μέλη τού σωματείου.

Άρθρον 16. Οιαδήποτε χρηματική συνδρομή υπέρ τού «Οίκου Τυφλών» ή ειδικώτερον υπέρ τινος των ιδρυμάτων αυτού γίνεται αποδεκτή, των δε συνδρομητών κατάλογος ονομαστικός προσαρτάται κατ' έτος εις την δημοσιευομένην λογοδοσίαν της εφορείας.

Άρθρον 17. Οι κατά την ψήφισιν του παρόντος Καταστατικού παρόντες θεωρούνται ιδρυταί τής Εταιρείας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4

ΜΕΓΑΛΟΙ ΕΥΕΡΓΕΤΕΣ - ΕΥΕΡΓΕΤΕΣ⁶⁶⁹

ΜΕΓΑΛΟΙ ΕΥΕΡΓΕΤΕΣ

Η Α. Β. Υ. Η ΠΡΙΓΚΙΠΙΣΣΑ ΜΑΡΙΑ

ΕΛΕΝΗ Α. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΝΤ. ΠΑΛΑΤΙΑΝΟΣ

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΒΑΣΙΛ. ΖΑΧΑΡΩΦ

ΝΙΚΟΛ. ΑΜΠΙΕΤ

ΠΑΝΑΓ. ΧΑΡΟΚΟΠΟΣ

ΕΙΡΗΝΗ ΑΛ. ΜΙΧΑΛΙΝΟΥ

ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΣ ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ

ΜΑΡΙΑ ΚΟΥΤΣΗ

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΣΤΡΕΙΤ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΘΑΝΑΣΑΚΗΣ

ΒΙΡΓΙΝΙΑ ΚΑΛΛΙΑΔΟΥ

ΑΙΜΙΛΙΑ ΣΗΜΗΡΙΩΤΟΥ

ΕΙΡΗΝΗ ΛΑΣΚΑΡΙΔΟΥ

ΤΡΑΠΕΖΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΧΑΡ. ΧΡΥΣΑΦΙΔΗΣ

⁶⁶⁹ Οίκος Τυφλών Καλλιθέας. Μια πενήκονταετία φιλανθρωπικής δράσεως, Αθήναι 1957, χ.έ., χωρίς αρίθμηση.

ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΓΑΛΙΑΤΣΑΣ
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΡΑΛΛΗΣ
ΜΑΡΙΑ Χ. ΒΑΤΑ
ΒΙΡΓΙΝΙΑ ΣΚΥΛΙΤΣΗ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ
ΕΛΕΝΗ ΠΑΥΛΙΔΟΥ
Θ. ΠΕΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ
ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΣΚΟΥΛΟΥΔΗΣ
Ο ΑΘΗΝΩΝ ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ
ΑΡΧ. ΑΘ. Κ. Π. ΕΛΛ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ
ΕΥΔ. Σ. ΤΖΩΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΛ. Λ. ΡΩΣΣΕΑΣ
Ο ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ
ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΔΑΜΗΡΑΛΗ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΕΡΜΗΓΚΑΣ
ΦΩΤΕΙΝΗ ΧΑΜΙΛΤΟΝ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΡΑΠΑΚΗΣ
ΘΕΟΦΑΝΩ ΣΙΔΕΡΙΔΟΥ
ΠΑΝΑΓ. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ
ΙΩΑΝ. ΒΑΣΑΛΑΚΗΣ
ΠΟΛ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ
ΓΕΩΡΓ. ΒΕΛΙΑΝΙΤΗΣ

ΕΥΔΟΚΙΑ ΓΙΑΛΟΥΣΗ
ΔΗΜ. Α. ΒΕΚΟΥΣΗΣ
ΓΑΒΡΙΗΛ Ν. ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΗΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ. ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΜΑΡΙΑ Σ. ΡΑΔΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΑΝΔΡΕΟΥ
ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΑΝΤ. ΚΙΝΔΥΝΗ
ΕΙΡΗΝΗ ΑΜΙΛΚΑ ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ
Ο ΑΘΗΝΩΝ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ
ΚΑΛΛΙΟΠΗ Β. ΕΥΘΥΜΙΟΥ
ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ Φ. ΦΙΛΙΠΠΟΥ
ΑΜΕΡΙΚ. ΙΔΡΥΜΑ «NEAR EAST FOUNDATION»
Ο ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΙΧ. ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ
ΜΑΡΙΕΤΤΑ ΝΙΚ. ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ
Ο ΑΘΗΝΩΝ ΣΠΥΡΙΔΩΝ
ΥΙΟΙ ΠΕΤΡΟΥ Ι. ΓΟΥΛΑΝΔΡΗ
ΕΛΕΝΗ ΜΕΛΑ-ΚΑΡΟΥΣΟΥ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ
ΜΑΡΙΑ Δ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΙΜΠΑΛΗΣ
ΑΘΗΝΑ ΜΙΧ. ΦΑΡΟΥ
ΑΓΑΘΗ ΜΠΗΤΡΟΥ
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ
ΡΩΜΑΝΟΣ ΤΣΑΒΔΑΡΟΓΛΟΥ

ΔΗΜ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΕΛΕΝΗ ΘΕΟΔ. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΟΥ

ΕΥΕΡΓΕΤΕΣ

ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗΣ

ΑΛ. ΡΟΣΤΟΒΙΤΣ ΒΕΗΣ

ΝΕΣΤΩΡ ΤΣΑΝΑΚΛΗΣ

ΝΙΚ. Ε. ΑΧΙΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΕΩΡΓ. ΝΟΥΓΚΟΒΙΤΣ ΒΕΗΣ

ΑΛΕΞ. ΣΚΟΥΖΕΣ

Χ. ΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΑΜ. ΚΥΡΙΑΖΗΣ

ΤΑΡΣΗ ΑΔΑΜΑΝΤΙΔΟΥ

ΦΙΛ. Δ. ΦΙΛΙΠΠΟΥ

ΒΙΡΓΙΝΙΑ Κ. ΚΑΛΛΙΑΔΗ

ΦΑΝΗ Μ. ΖΑΡΙΦΗ

ΠΟΛΥΞΕΝΗ Ν. ΚΑΜΠΑ

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΑΦΕΝΤΑΚΗ

ΑΡΓΥΡΗ ΠΑΣΠΑΤΗ

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΓΓΕΛΙΚΗ Α. ΚΑΛΟΓΕΡΑ

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΜΠΑΛΑΝΟΣ

ΑΡΓΥΡΩ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΛΑΣΚΑΡΙΔΟΥ

ΕΙΡΗΝΗ Α. ΛΑΣΚΑΡΙΔΟΥ

ΕΛΕΝΗ Ν. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΥ

ΕΛΛ. ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ
ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΟΥ
ΣΤΑΜ. Γ. ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ
ΠΟΛΥΜΝΙΑ ΚΑΜΑΡΑ
Δ. Σ. ΚΑΡΤΑΛΑΣ
ΑΝΤΩΝΙΟΣ Δ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ
ΙΧ ΜΕΡΑΡΧΙΑ
ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΥΡΙΤΙΔΟΠΟΙΕΙΟΥ
Μ. ΒΕΝΕΤΟΚΛΗΣ
ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ ΚΡΟΥΣΣΟΥΛΟΥΔΗ
ΚΛΕΙΣΘΕΝΗΣ ΚΑΛΟΓΕΡΗΣ
ΜΑΡΙΑ ΤΖΟΒΑΝΗ
ΕΛ. ΚΑΡΔΙΑΣΜΕΝΟΥ
Κ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ
ΑΓΓ. ΚΟΝΤΟΔΗΜΟΣ
Ν. ΚΑΣΤΑΝΑΣ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΣΠΑΝΟΣ
ΕΛΕΝΗ Θ. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ
ΙΩΑΝΝΑ Φ. ΚΟΣΜΕΤΑΤΟΥ
ΕΛΕΝΗ Α. ΚΑΛΛΕΡΓΗ
ΑΡΤΕΜ. Ν. ΠΟΥΡΝΑΡΑ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ
ΕΣΜΕ Ν. ΜΕΤΑΞΑ
ΑΙΚ. Ι. ΑΠΕΡΓΗ
ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΣΙΟΥΤΑΣ
ΑΝΝΑ ΙΑΤΡΟΥ

ΕΥΘΥΜΙΑ Γ. ΛΑΜΠΙΑΚΗ

ΑΘΗΝΑ ΒΕΛΛΗ

Α. ΑΡΙΑΝΟΥΤΣΟΣ

ΩΔΕΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΜΕΥΜΑΡ

Κ. Δ. (προσκυνητής Κύπριος)

ΚΗΠΟΥΡΟΒΟΥΣΤΑΣΙΑΡΧΑΙ Α.Γ.Ε.Λ.

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΜΥΡΝΗΣ

ΣΤΕΡΓΙΟΣ Δ. ΤΖΩΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΙΕΖΕΚΙΗΛ

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΑΣΣΑΝΔΡΑΣ

ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΜΑΡ. ΤΣΙΛΙΜΠΑΡΗ

ΜΙΧ. ΓΑΛΑΤΗΣ

Θ. ΓΑΛΑΚΑΤΟΣ

Μ. ΒΑΓΙΑΝΟΥ

Μ. ΜΑΚΡΗΣ

Ε. ΛΑΖΑΡΟΥ

ΜΑΡ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ

Π. ΘΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

Γ. Μ. ΠΑΝΑΓΟΣ

ΣΥΛΛΟΓΟΣ «ΘΕΟΜΗΤΩΡ»

ΕΠΑΜ. ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ

ΜΑΡΙΑ ΓΟΡΤΥΝΙΟΥ

Κ. ΓΚΟΛΦΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΩΝΣΤ. Ι. ΛΟΥΜΟΣ

ΔΗΜ. Ι. ΛΟΥΜΟΣ
Λ. ΠΑΝΤ. ΡΑΛΛΗΣ
ΘΕΟΔ. ΠΕΤΣΙΝΑΣ
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΑΡΜΟΡΑΣ
ΚΩΝΣΤ. ΜΑΤΖΑΓΡΙΩΤΑΚΗΣ
ΕΛΕΝΗ ΔΟΡΟΒΙΝΗ
ΣΤ. ΒΟΪΒΟΝΔΑΣ
ΙΩΑΝ. ΚΑΡΛΑΚΗΣ
ΑΙΚΑΤ. ΒΟΥΡΝΑΖΟΥ
ΕΛΕΝΗ ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ
ΝΙΚ. Η. ΣΚΑΝΔΑΛΑΚΗΣ
ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΝΟΥΦΡΑΚΗΣ
ΜΑΡΙΑ ΒΕΡΟΥΓΣΟΥ
Δ. ΑΝ. ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ-ΑΘΗΝΑΙΟΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΘ. ΚΟΛΟΤΟΥΡΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΑΥΡ. ΑΛΕΒΙΖΟΣ
ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ι. ΛΑΚΙΟΣ
ΠΗΤΕΡ ΠΑΡΚΑΣ

Παράρτημα 5

Δωρεές και κληροδοτήματα ανά έτος (1907-1948)

Έτος	Δωρεές - Κληροδοτήματα (σε δρχ.)
1907	6.583 ⁶⁷⁰
1909	6.840 ⁶⁷¹
1910	2.887,05 ⁶⁷²
1911	5.303,80 ⁶⁷³
1912	9.588,40 ⁶⁷⁴
1913	5.504,50 ⁶⁷⁵
1914	9.234,90 ⁶⁷⁶
1915	18.650 ⁶⁷⁷
1916	5.300 ⁶⁷⁸
1917	1.240,25 ⁶⁷⁹
1918	11.100 ⁶⁸⁰
1919	100 ⁶⁸¹

⁶⁷⁰ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1907, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 33-34.

⁶⁷¹ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1909, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 10.

⁶⁷² Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1910, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 9.

⁶⁷³ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1911, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 10.

⁶⁷⁴ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1912, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 9.

⁶⁷⁵ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1913, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 9.

⁶⁷⁶ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1914, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 8.

⁶⁷⁷ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1915, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 9.

⁶⁷⁸ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1916, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 7.

⁶⁷⁹ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1917, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 9.

⁶⁸⁰ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1918, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 9.

⁶⁸¹ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1919, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 7.

1920	26.343 ⁶⁸²
1921	6.290 ⁶⁸³
1922	28.590 ⁶⁸⁴
1923	198.400 ⁶⁸⁵
1924	285.944,30 ⁶⁸⁶
1925	1.026.617,15 ⁶⁸⁷
1926	142.064,95 ⁶⁸⁸
1927	160.769,30 ⁶⁸⁹
1928	77.590 ⁶⁹⁰
1929	54.993,50 ⁶⁹¹
1930	1.764.695 ⁶⁹²
1931	1.394.801,80 ⁶⁹³
1932	1.247.107,70 ⁶⁹⁴
1933	402.100 ⁶⁹⁵
1934	128.150 ⁶⁹⁶
1935	169.275 ⁶⁹⁷

⁶⁸² Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1920, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 9.

⁶⁸³ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1921, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 11.

⁶⁸⁴ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1922-1923, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 9.

⁶⁸⁵ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1922-1923, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 11.

⁶⁸⁶ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1924-1925, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 10.

⁶⁸⁷ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1924-1925, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 12.

⁶⁸⁸ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1926, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 6.

⁶⁸⁹ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1927, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 5.

⁶⁹⁰ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1928, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 6.

⁶⁹¹ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1929, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 6.

⁶⁹² Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1930, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 8.

⁶⁹³ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1931, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 6.

⁶⁹⁴ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1932, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 6.

⁶⁹⁵ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1933, Τύποις "Φοίνικος", Εν Αθήναις, 1934, σελ. 6.

⁶⁹⁶ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1934, Τύποις "Φοίνικος", Εν Αθήναις, 1935, σελ.9.

⁶⁹⁷ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1935, Τύποις "Φοίνικος", Εν Αθήναις, 1936, σελ.15.

1936	329.784 ⁶⁹⁸
1937	828.714,20 ⁶⁹⁹
1938	968.613,90 ⁷⁰⁰
1939	2.378.047 ⁷⁰¹
1940	3.414.423 ⁷⁰²
1941	217.885,10 ⁷⁰³
1942	724.350 ⁷⁰⁴
1943	6.734.022 ⁷⁰⁵
1944	(Πληθωρισμός) 55.637.375.000 ⁷⁰⁶
1945	213.652 ⁷⁰⁷
1946	8.800.065 ⁷⁰⁸
1947	8.154.800 ⁷⁰⁹
1948	6.977.701 ⁷¹⁰

⁶⁹⁸ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1936, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 13.

⁶⁹⁹ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1937, Τύποις "Φοίνικος", Εν Αθήνας, 1938, σελ. 11.

⁷⁰⁰ Κούμαρης Αριστ. Γ. (επιμ.), *Οίκος Τυφλών, Λογοδοσίαι. Απολογισμοί - Ισολογισμοί - Προϋπολογισμοί των ετών 1938-1948*, Αθήναι, 1949, χ.έ., σελ.21.

⁷⁰¹ Στο ίδιο, σελ. 28.

⁷⁰² Στο ίδιο, σελ. 34.

⁷⁰³ Στο ίδιο, σελ. 44.

⁷⁰⁴ Στο ίδιο, σελ. 56.

⁷⁰⁵ Στο ίδιο, σελ. 69.

⁷⁰⁶ Στο ίδιο, σελ. 88.

⁷⁰⁷ Στο ίδιο, σελ. 98.

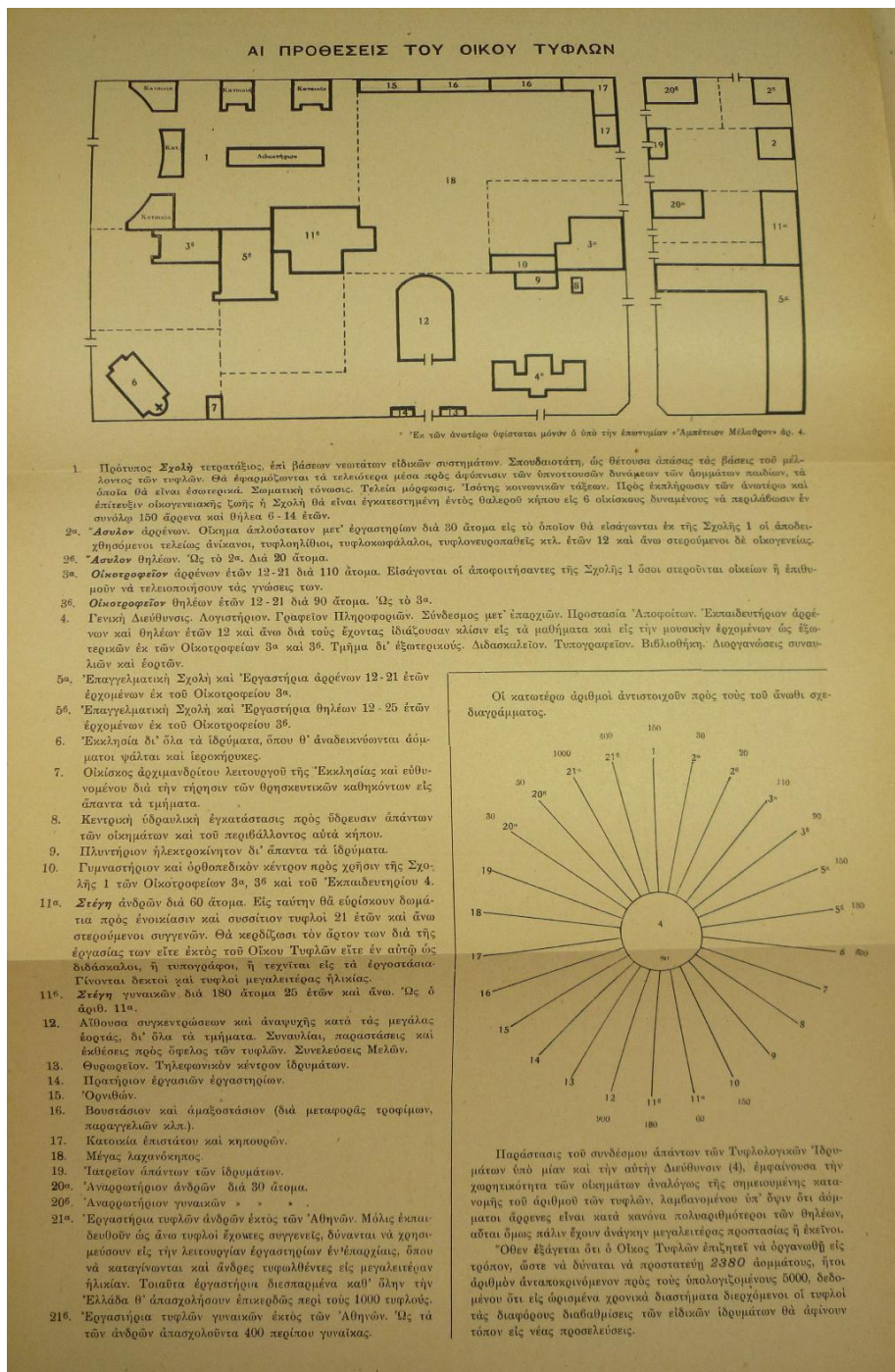
⁷⁰⁸ Στο ίδιο, σελ. 115.

⁷⁰⁹ Στο ίδιο, σελ. 132.

⁷¹⁰ Στο ίδιο, σελ. 160.

Παράρτημα 6

Σχέδιο προέκτασης του Οίκου Τυφλών⁷¹¹

⁷¹¹ Βλ. Λογοδοσία Οἴκου Τυφλῶν ἐτους 1919, Ἀρχεῖο Εἰρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, ἀταξινόμητο.

Παράρτημα 7

Αριθμός τροφίμων ανά έτος (1907-1979)

Έτος	Αγόρια	Κορίτσια	Σύνολο
1907 ⁷¹²	4	2	6
1909 ⁷¹³	10	6	16
1910 ⁷¹⁴	12	6	18
1911 ⁷¹⁵	12	7	19
1912 ⁷¹⁶	14	8	22
1913 ⁷¹⁷	16	9	25
1914 ⁷¹⁸	19	13	32
1915 ⁷¹⁹	19	13	32
1916 ⁷²⁰	20	14	34
1917 ⁷²¹	8	4	12
1918 ⁷²²	6	8	14

⁷¹² Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1907, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 32.

⁷¹³ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1909, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 26.

⁷¹⁴ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1910, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 20.

⁷¹⁵ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1911, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 25.

⁷¹⁶ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1912, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 23.

⁷¹⁷ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1913, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 22.

⁷¹⁸ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1914, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 18.

⁷¹⁹ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1915, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 20.

⁷²⁰ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1916, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 18.

⁷²¹ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1917, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 10.

⁷²² Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1918, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 12.

1919 ⁷²³	-	11	11
1920 ⁷²⁴	6	3	9
1921 ⁷²⁵	16	8	24
1922 ⁷²⁶	21	14	35
1923 ⁷²⁷	24	16	40
1924 ⁷²⁸	25	16	41
1925 ⁷²⁹	28	22	50
1926 ⁷³⁰	25	27	52
1927 ⁷³¹	21	26	47
1928 ⁷³²	46	31	77
1929 ⁷³³	43	34	77
1930 ⁷³⁴	53	38	91
1931 ⁷³⁵	39	30	69
1932 ⁷³⁶	23	24	47

⁷²³ Πρόκειται για «τροφίμους τού Οικοτροφείου μετ' Εργαστηρίου των αποφοίτων μαθητριών τού Οίκου Τυφλών, λήγοντος του 1939», βλ. *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1919, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 9.

⁷²⁴ *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1920, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 10.

⁷²⁵ *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1921, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 12.

⁷²⁶ *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1922-1923, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 13.

⁷²⁷ Στο ίδιο, σελ. 13.

⁷²⁸ *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1924-1925, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 14-17.

⁷²⁹ Στο ίδιο, σελ. 14-17.

⁷³⁰ *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1926, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 9-10.

⁷³¹ *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1927, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 11-12.

⁷³² *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1928, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 12-13.

⁷³³ *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1929, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 12-15.

⁷³⁴ *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1930, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 13-14.

⁷³⁵ *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1931, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 11-12.

⁷³⁶ *Λογοδοσία Οίκου Τυφλών*, έτους 1932, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 15, 16.

1933 ⁷³⁷	36	30	66
1934 ⁷³⁸	39	31	70
1935 ⁷³⁹	41	27	68
1936 ⁷⁴⁰	41	27	68
1937 ⁷⁴¹	49	30	79
1950 ⁷⁴²	4	3	7 (εγγραφέντες)
1951	7	4	11 (εγγραφέντες)
1952	13	6	19 (εγγραφέντες)
1953	13	5	18 (εγγραφέντες)
1954	5	5	10 (εγγραφέντες)
1955	5	4	9 (εγγραφέντες)
1956	8	6	14 (εγγραφέντες)
1957	14	7	21 (εγγραφέντες)
1958	8	5	13 (εγγραφέντες)
1959	18	6	24 (εγγραφέντες)
1960	9	6	15 (εγγραφέντες)
1961	7	5	12 (εγγραφέντες)
1962	10	8	18 (εγγραφέντες)
1963	5	2	7 (εγγραφέντες)

⁷³⁷ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1933, Τύποις "Φοίνικος", Εν Αθήνας, 1934, σελ. 15, 16.

⁷³⁸ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1934, Τύποις "Φοίνικος", Εν Αθήνας, 1935, σελ. 16, 17.

⁷³⁹ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1935, Τύποις "Φοίνικος", Εν Αθήνας, 1936, σελ. 22-25.

⁷⁴⁰ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1936, Αρχείο Ειρήνης Λασκαρίδου, ΕΛΙΑ, αταξινόμητο, σελ. 24-27.

⁷⁴¹ Λογοδοσία Οίκου Τυφλών, έτους 1937, Τύποις "Φοίνικος", Εν Αθήνας, 1938, σελ. 22-25.

⁷⁴² Από το έτος 1938 έως και το 1949, δεν βρέθηκε πουθενά στα αρχεία ο συνολικός αριθμός τροφίμων ανά έτος. Από το 1950 και μετά, γνωρίζουμε μόνο ποιος ήταν ο αριθμός των εγγραφέντων τροφίμων ανά έτος. Βλ. *Μητρώο μαθητών Οίκου Τυφλών Καλλιθέας από 6/10/1950 έως, χωρίς αρίθμηση σελίδων.*

1964	7	4	11 (εγγραφέντες)
1965	11	4	15 (εγγραφέντες)
1966	8	6	14 (εγγραφέντες)
1967	8	1	9 (εγγραφέντες)
1968	7	4	11 (εγγραφέντες)
1969	6	1	7 (εγγραφέντες)
1970	2	1	3 (εγγραφέντες)
1971	2	4	6 (εγγραφέντες)
1972	9	7	16 (εγγραφέντες)
1973	3	4	7 (εγγραφέντες)
1974	10	2	12 (εγγραφέντες)
1975	15	5	20 (εγγραφέντες)
1976	7	-	7 (εγγραφέντες)
1977	7	1	8 (εγγραφέντες)
1978	9	3	12 (εγγραφέντες)
1979	13	1	14 (εγγραφέντες)

Παράρτημα 8

Ακίνητα του Οίκου Τυφλών⁷⁴³

Έτος	Ακίνητο
1909-1910	Αμπέτειο Μέλαθρο (Καλλιθέα). Ημιτριόροφο κτήριο μαζί με το οικόπεδο, έκτασης 9.896 τ.τ.π. Περιήλθε στον Οίκο Τυφλών το 1909-1910 με αγορά του Ν. Αμπέτ από την Αίγυπτο.
1925	Νικολοπούλειο (Καλλιθέα). Διόροφο κτήριο μαζί με το οικόπεδο, έκτασης 5.511 π.τ.τ. Περιήλθε στον Οίκο Τυφλών το 1925 με χρήματα δωρεάς Σπ. Νικολόπουλου.
1931	Τριόροφο κτήριο αποτελούμενο από δύο ισόγεια καταστήματα, ένα υπόγειο κατάστημα και μια κατοικία, μαζί με το οικόπεδο, στην οδό Ερμού 109 (Αθήνα). Περιήλθε στον Οίκο Τυφλών το 1931 από κληροδότημα τού Γεωργίου Δ. Ανδρέου.
1937	Το 10% εξ αδιαιρέτου του μεγάρου Αθανασούλη (Βασ. Σοφίας και Πανεπιστημίου). Περιήλθε στον Οίκο Τυφλών το 1937, από κληροδότημα τού Γαβριήλ Αθανασούλη.
1939	Οικόπεδο έκτασης 624 π.τ.τ. (Κερασούντος και Αγκιάλου, στη Ν. Σμύρνη). Περιήλθε στον Οίκο Τυφλών το 1939 από κληροδότημα τής Ελένης χήρας Θ. Σταματιάδου.
1940	Ισόγεια οικεία, αποτελούμενη από δύο διαμερίσματα, μαζί με το οικόπεδο στην οδό Ελ. Βενιζέλου 186 (Καλλιθέα). Περιήλθε στον Οίκο Τυφλών το 1940 από κληροδότημα τής Αλεξάνδρας, κόρης τού Γ. Γεωργιάδη.

⁷⁴³ Οίκος Τυφλών Καλλιθέας. Μια πενήνταετία φιλανθρωπικής δράσεως, Αθήναι 1957, χ.έ., σ.74-76.

1941	Το 25%, ⁷⁴⁴ εξ αδιαιρέτου, οικοπέδου έκτασης 505 π.τ.τ. στα Νέα Λιόσια. Περιήλθε στον Οίκο Τυφλών το 1941 από κληροδότημα τού Ελευθερίου Νουράκη.
1941	Το 25%, εξ αδιαιρέτου, δύο οικιών, σε οικόπεδο έκτασης 551 π.τ.τ. στην οδό Μικράς Ασίας 3 (Συν. Ιλισίων), Περιήλθαν στον Οίκο Τυφλών το 1941 από κληροδότημα τού Ελευθερίου Νουφράκη.
1942	Το 1/3, εξ αδιαιρέτου, ισόγειας οικίας, με το οικόπεδο έκτασης 348 π.τ.τ. στην οδό Ελ Βενιζέλου 93 (Ευγένια Πειραιώς). Περιήλθε στον Οίκο Τυφλών το 1942 από κληροδότημα τού Δημητρίου Δημητρίου.
1942	Το 1/3, εξ αδιαιρέτου, οικοπέδου έκτασης 602 π.τ.τ. στην οδό Β. Γεωργίου Β' & Κουμουνδούρου (Κερατσίνι). Περιήλθε στον Οίκο Τυφλών το 1942 από κληροδότημα τού Δημητρίου Δημητρίου.
1942	Το 1/3, εξ αδιαιρέτου, οικοπέδου στην οδό Βυζαντίου (Κερατσίνι). Περιήλθε στον Οίκο Τυφλών το 1942 από κληροδότημα τού Δημητρίου Δημητρίου.
1943	Η υψηλή κυριότητα ισόγειας οικίας, με το οικόπεδο έκτασης 353 π.τ.τ., στην οδό Ανδρομάχης 220 (Καλλιθέα). Περιήλθε στον Οίκο Τυφλών το 1943 από κληροδότημα τού Εμμανουήλ Ι. Τρίμπαλη.
1945	Το 55%, εξ αδιαιρέτου, οικίας μονώροφης μαζί με το υπόγειο και με το οικόπεδο αυτής, έκτασης 303 π.τ.τ. στην οδό Ορλώφ 10 (Γαργαρέτα). Περιήλθε στον Οίκο Τυφλών το 1945 από κληροδότημα τού Ευάγγελου Γ. Σταύρου.
1945	Το 55%, εξ αδιαιρέτου, οικίας αποτελούμενης από ένα κατάστημα, διαφόρων πρόχειρων κτισμάτων οικοδομημένων στην αυλή και του οικοπέδου αυτής, έκτασης 629 π.τ.τ. στην

⁷⁴⁴ Το 25% ανήκε στο σύλλογο «Φίλοι Τυφλών» και το 50% στο Δήμο Ρεθύμνου. Βλ. *Οίκος Τυφλών Καλλιθέας. Μια πενήκονταετία φιλανθρωπικής δράσεως*, Αθήναι 1957, χ.έ., σελ.75.

	οδό Βρύγου 8 (Νέος Κόσμος). Περιήλθε στον Οίκο Τυφλών το 1945 από κληροδότημα τού Ευάγγελου Γ. Σταύρου.
1946	Η υψηλή κυριότητα μονώροφης οικίας μαζί με το οικόπεδό της, έκτασης 335 π.τ.τ. στην οδό Βουλιαγμένης & Αγγίλης (Αθήνα). Περιήλθε στον Οίκο Τυφλών το 1946 από κληροδότημα τού Σπυρίδωνα Δ. Καραπάνου.
1949	Τα 3/8, εξ αδιαιρέτου, ημιτριόροφης οικίας μαζί με το οικόπεδό της, έκτασης 323 π.τ.τ. στην οδό Κυδαθηναίων 12 (Αθήνα). Περιήλθε στον Οίκο Τυφλών το 1949 από κληροδότημα τής Αγάθης, συζύγου Γ. Μπήτρου.
1949	Η υψηλή κυριότητα των 3/8, εξ αδιαιρέτου, δύο οικιών μαζί με το οικόπεδό τους, έκτασης 570 π.τ.τ. στην οδό Βερανζέρου 14. Περιήλθε στον Οίκο Τυφλών το 1949 από κληροδότημα τής Μαρίας, συζύγου Δ. Θεοδωρίδου.
1950	Τα 49/189, εξ αδιαιρέτου, αγροτικού κτήματος συνολικής έκτασης 472,5 στρεμμάτων στη Βόνιτσα Αιτωλοακαρνανίας. Περιήλθε στον Οίκο Τυφλών το 1950 από κληροδότημα τής Αθηνάς Φάρου.
1951	Η υψηλή κυριότητα ισόγειας οικίας μαζί με το οικόπεδό της, έκτασης 419 π.τ.τ. στην οδό Αλκαίου 28 (Ιλίσια). Περιήλθε στον Οίκο Τυφλών το 1951 από κληροδότημα τού Νικολάου Κολοτούρου.
1952	Η υψηλή κυριότητα ημιτριόροφης οικίας μαζί με το οικόπεδό της, έκτασης 408 π.τ.τ. στην οδό Αγίου Μελετίου, Ξεναγόρα και Ιεροσολύμων. Περιήλθε στον Οίκο Τυφλών το 1952 από κληροδότημα τού Ρωμανού Τσαβδάρου.

Λοιπά ακίνητα που καταγράφηκαν στις 29 Ιουλίου 1976 από τον Γιάννη Μπαμπίλη, σύμβουλο-ταμία τού Οίκου Τυφλών⁷⁴⁵

Έτος καταγραφής	Ακίνητο	Αξία σε δρχ.
1976	Πολυκατοικία επί της οδού Τοσίτσα 19.	16.000.000
1976	Πολυκατοικία επί της πλατείας Μεσολογγίου στο Παγκράτι.	11.000.000
1976	Ακίνητο στην οδό Λεωσθένους στον Πειραιά.	4.000.000
1976	Ακίνητο επί της οδού Μελεάγρου, από κληροδότημα τής Ελένης Σπυρίδου, επιδίκου, λόγω αμφισβητούμενης της κυριότητας του Οίκου Τυφλών.	40.000.000
1976	Ακίνητο στην Πορταριά Πηλίου από κληροδότημα τής Ελένης Σπυρίδου.	6.000.000
1976	Τρία οικόπεδα στην Πεύκη Αττικής.	6.000.000
1976	Οικόπεδο στους Αγίους Θεοδώρους.	1.000.000
1976	Τριάντα μικρά διαμερίσματα και καταστήματα σε διάφορες περιοχές.	60.000.000
1976	Διάφορα μικρά οικόπεδα και αγροτεμάχια.	3.000.000
1976	Ακίνητο επί των οδών Εμμ. Μπενάκη και Γαμβέτα.	4.000.000
1976	Ακίνητο επί των οδών Ηροδότου και Καψάλη.	5.000.000

⁷⁴⁵ Πρόγραμμα του ντοκιμαντέρ *Ο Αγώνας των Τυφλών* τής Μαίρης Χατζημιχάλη Παπαλιού, χωρίς αρίθμηση.

Βιβλιογραφία

1. Αρχεία

Αρχείο Γ. Α. Νικολαΐδη Βούρβαχη, ΕΛΙΑ αταξινόμητο

Αρχείο Κέντρου Εκπαιδεύσεως και Αποκαταστάσεως Τυφλών (ΚΕΑΤ), 1937-1980

Αρχείο Οίκου Τυφλών.

Αρχείο Λασκαρίδου, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (ΕΛΙΑ), 1906-1936

Αρχείο Υπουργείου Υγείας, 1940-1974

Αρχείο Συλλόγου προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων (ΣΩΒ) 1905-1906

Γενικά Αρχεία Κράτους (ΓΑΚ), Αρχείο τ. Βασιλικών Ανακτόρων, 1950-1960

Δημολίτσας Ανδρέας Αθ., *Νομοθετικά και διοικητικά μέτρα των τυφλών*, Αθήναι 1980.

«Οίκος Τυφλών»: *Καταστατικόν*, τύπος Φοίνικος, Εν Αθήναις, 1940.

Οίκος Τυφλών Καλλιθέας: Μια πενήτηκονταετία φιλανθρωπικής δράσεως, Αθήναι, 1957.

2. Τύπος

«Αικατερίνη Λασκαρίδου», *Εστία*, τόμ. 26, αρ. 579 (1888), σελ. 616.

«Ανά το Άστυ», *Εστία*, τόμ. 35, αρ. 3 (1893), σελ. 30-31

«Απίθανος δεν πρέπει να φανή εις ουδένα η εορτή...», *Εστία*, τόμ. 11, αρ. 266 (1881), σελ. 79.

Α.Π.Κ., «Ελληνικόν Παρθεναγωγείον Αικατερίνης Λασκαρίδου», *Εστία*, τόμ. 24, αρ. 606 (1887), σελ. 513-518.

«Απογραφή της πόλεως Αθηνών», *Εστία*, τόμ. 12, αρ. 307 (1881), σ. 720.

«Άστυ Καλλιθέας 1884-1972», *Ιστορία, Λεύκωμα, Οδηγός*, Έκδοσις: Εφημερίδος *Η Καλλιθέα*.

Βιλλάρης, «Υπουργός και σπουδαστής», *Εστία*, τόμ. 32, αρ. 52 (1891), σελ. 403.

- Βούλγαρις Ν. Τ., «Αντώνιος Παλατιανός», *Παρνασσός*, Τόμ. 15, Αρ. 12, 1893.
- «Γερμανός ιατρός εξετάσας 180 ηλίθια παιδιά...», *Εστία*, τόμ. 32, αρ. 31 (1891), σελ. 616.
- «Γεώργιος Δροσίνης, λογοτέχνης και κοινωνικός αναμορφωτής, 50 χρόνια από το θάνατο ενός μεγάλου πνευματικού ηγέτη», *Το Γράμμα – Έτος Η΄* αριθ. 43, Φιλολογικό Μνημόσυνο στη μνήμη του Γ. Δροσίνη στο “Φάρο Τυφλών της Ελλάδος”, Έκδοση Φάρου Τυφλών, Δεκέμβριος 2000.
- Γιαννοπούλου Κατίνα, «Τα πρώτα στη ζωή βήματα ενός τυφλού, κουφού και άλαλου κοριτσιού (III)», *Παιδεία*, τεύχος 59, 1951, σελ. 374-378.
- Γιαννοπούλου Κατίνα, «Τα πρώτα στη ζωή βήματα ενός τυφλού, κουφού και άλαλου κοριτσιού (IV)», *Παιδεία*, τεύχος 61, 1951, σελ. 420-424.
- Γιαννοπούλου Κατίνα, «Τα πρώτα στη ζωή βήματα ενός τυφλού, κουφού και άλαλου κοριτσιού (V)», *Παιδεία*, τεύχος 62, 1951, σελ. 470-477.
- Γιαννοπούλου Κατίνα, «Τα πρώτα στη ζωή βήματα ενός τυφλού, κουφού και άλαλου κοριτσιού (VI)», *Παιδεία*, τεύχος 63, 1951, σελ. 518-524.
- Δαράκης Λουκάς, «Μια ματιά στο βασίλειο του σκότους», *Εσπερινή*, 17/9/1930.
- Δεκτιγαλλας Ι., «Ο τυφλός τε και ενεόκωφος Μίτχελος», *Χρυσάλλις*, τόμ. 2, αρ. 47 (1864), σελ. 723-724.
- Δημητριάδου Μαρία, «Πώς οι τυφλοί αναγινώσκουσι και γράφουσιν επιστολάς», *Εφημερίς των Κυριών*, αρ. 112, 1889, σελ. 5.
- Διομήδης Κυριάκος Α., «Επί τη πεντηκονταετηρίδι του Αρσακείου», *Εστία*, τόμ. 22, αρ. 564 (1886), σελ. 659-663.
- Εις αναγνώστης, «Σχολεία δια τυφλούς», *Εστία*, τόμ. 13, αρ. 323 (1882), σελ. 160.
- «Εκδρομή τυφλών», *Εφημερίς των παιδων*, τόμ. 22, αρ. 261 (1889), σελ. 1794
- «Εκπαίδευσις των τυφλών», *Εστία*, τόμ. 5, αρ. 122 (1878), σελ. 287-288.
- «Εν Γαλλία υπάρχουσιν εν όλω 32.000 τυφλών πάσης ηλικίας...», *Εστία*, τομ. 24, αρ. 612 (1887), σελ. 616.
- «Εργασία των τυφλών εν Ιαπωνία», *Εφημερίς των παιδων*, τόμ. 20, αρ. 238 (1887), σελ. 1611.

- Εφ. *Ελευθερία*, 12.4.1946 - 19.3.1967.
- Εφ. *Εμπρός*, 1904-1948.
- Εφ. *Ριζοσπάστης*, 19.3.1976 - 25.12.1976.
- «Η αφή των τυφλών», *Κλειώ*, τόμ. 2, αρ. 48 (1886), σελ. 357-358.
- Θεοδώρου Βάσω, «Ερμηνευτικές προσεγγίσεις της φιλανθρωπίας. Από τον κοινωνικό έλεγχο στην αμοιβαιότητα», Εταιρεία μελέτης νέου ελληνισμού, *Μνήμων* 25, 2003, σελ. 171-184.
- Θεοδώρου Βάσω, «Πειθαρχικά συστήματα και εργασία στα ορφανοτροφεία το Β' μισό του 19ου αιώνα», Εταιρεία μελέτης νέου ελληνισμού, *Μνήμων* 21, 1999, σελ. 55-84.
- Θεοδώρου Βάσω, «Φιλανθρωπία και Πόλη: Ορφανοί και άστεγοι παιδιά στον Πειραιά γύρω στο 1875», Εταιρεία μελέτης νέου ελληνισμού, *Μνήμων* 14, 1992, σελ. 71-90.
- Κανέλλη Κούλα, «Η εκπαίδευση των τυφλών παιδιών στην Αγγλία», *Παιδεία και Κοινωνία*, τεύχος 11, 1952, σελ. 453-455.
- Καντιάνης Ν., «Από τα προβλήματα των τυφλών εις την χώραν μας», *Ακτίνες*, έτος ΙΕ, αριθ. 128, Ιούνιος 1952, σελ. 255-262.
- Κιγκινάτος Δ., «Τυφλοί...», *Νουμάς*, τόμ. 4, αρ. 198 (1906), σελ. 9.
- Κοκκινάκης Γιάννης, «Φιλανθρωπία, τεχνική εκπαίδευση και εργατικά ατυχήματα στον Πειραιά το τελευταίο τρίτο του 19ου αιώνα», Εταιρεία μελέτης νέου ελληνισμού, *Μνήμων* 21, 1999, σελ. 85-108.
- Λιούρης Βασίλης, «Αμπέτειον Μέλαθρον», σελ. 20-21.
- Λουριώτης Μ. Χ., «Οίκος Τυφλών», *Θησαυρός*, Εβδομαδιαίον εγκυκλοπαιδικόν περιοδικόν, αρ. 29, 1/7/1923.
- Maxime Du Camp, Σούτσου Ελίζα Σ. (μτφρ.) «Η ιδιωτική αγαθοεργία εν Παρισίοις: αι κυρίαί του Γολγοθά», *Εστία*, τόμ. 21, αρ. 540 (1886), σελ. 279-282.
- Maxime Du Camp, Σούτσου Ελίζα Σ. (μτφρ.) «Η ιδιωτική αγαθοεργία εν Παρισίοις: αι κυρίαί του Γολγοθά», *Εστία*, τόμ. 21, αρ. 541 (1886), σελ. 295-297.

- Maxime Du Camp, Σούτσου Ελίζα Σ. (μτφρ.) «Η ιδιωτική αγαθοεργία εν Παρισίοις: αι κυρίαί του Γολγοθά», *Εστία*, τόμ. 21, αρ. 542 (1886), σελ. 311-313.
- Μάργαρης Δημ., «Από την ιστορία των ελληνικών περιοδικών: Εστία», *Ημερολόγιον της Μεγάλης Ελλάδος*, τόμ. 14, αρ. 14 (1935), σελ. 399-426.
- Μ. Ε., «Εκπαιδευτήρια κωφαλάων», *Εστία*, τόμ. 13, αρ. 322 (1882), σελ. 141-143.
- «Μεταξύ των εφευρέσεων περί ας καταγίνεται ο γνωστός φυσικός Έδισον...», *Εστία*, τόμ. 6, αρ. 154 (1878) σελ. 800.
- Μηλιαράκης Α., «Περί της υποχρεωτικής εκπαίδευσως εν Γερμανία», *Εστία*, τόμ. 3, αρ. 67 (1877), σελ. 233-237
- «Μία συμβουλή καθ' εβδομάδα: η αγαθοεργία υπό υγιεινήν έποψιν», *Εστία*, τόμ. 10, αρ. 247 (1880), σελ. 608.
- Νικολαΐδου Ειρήνη, «Από την ζωήν των τυφλών και κωφαλάων», *Εφημερίς των Κυριών*, αρ. 822, 1905, σελ. 3-5.
- Νικολαΐδου Ειρήνη, «Από την ζωήν των τυφλών και των κωφαλάων Β'», *Εφημερίς των Κυριών*, αρ. 823, 1905, σελ. 4-5.
- Νικολαΐδου Ειρήνη, «Από την ζωήν των τυφλών και των κωφαλάων Γ'», *Εφημερίς των Κυριών*, αρ. 824, 1905, σελ. 4-5.
- Νίνος Τ. Σ., «Οι ατυχείς έλληνες τυφλοί», *Ημερήσιος τύπος*, 21/3/1930.
- Νίνος Τ. Σ., «Το παράπονον ενός τυφλού», *Ακρόπολις*, 19/3/1930.
- Εηρομερίτη-Τσακλαγκάνου Αφρ., «Ιστορικά σημεία και σύγχρονα προβλήματα της ειδικής αγωγής στην Ελλάδα», *Σύγχρονη εκπαίδευση*, τεύχος 19, Νοε-Δεκ. 1984, σελ.12-16.
- «Οι επαίται και η εργασία», *Εστία*, τόμ. 26, (1888), σελ. 527-528.
- «Οίκος Τυφλών», *Πινακοθήκη*, τόμ. 9, αρ. 98 (1909), σελ. 34-35.
- «Ο καθηγητής των τυφλών και ακούραστος ομοιοπαθής των κ. Γ. Νίνος», *Εργασία*, 22/3/1930.
- «Ο Σύλλογος Παρνασσός», *Εστία*, (Ιανουάριος-Ιούνιος 1892), σελ. 54.
- «Ο τυφλός της Αρμάγης», *Αποθήκη των Ωφελίμων Γνώσεων*, τόμ. 1, αρ. 1 (1847), σελ. 9-11.

- Παγανέλης Σπυρίδων, «Η φιλανθρωπία εν Αθήναις: το πτωχοκομείον», *Εστία*, τόμ. 19, αρ. 473 (1885), σελ. 73-76.
- Παγανέλης Σπυρίδων, «Η φιλανθρωπία εν Αθήναις: το πτωχοκομείον», *Εστία*, τόμ. 19, αρ. 474 (1885), σελ. 83-86.
- Παγανέλης Σπυρίδων, «Η φιλανθρωπία εν Αθήναις: το πτωχοκομείον», *Εστία*, τόμ. 19, αρ. 475 (1885), σελ. 106-109.
- Παϊδούση Ειρήνη, «Η εκπαίδευση των τυφλών», *Παιδεία και Κοινωνία*, τεύχος 31, 1954, σελ. 195-198.
- Παϊδούση Ειρήνη, «Η εκπαίδευση των τυφλών II», *Παιδεία και Κοινωνία*, τεύχος 32, 1954, σελ. 227-233.
- «Παραδείγματα εξόχων τυφλών», *Αθηναϊς*, τόμ. 4, αρ. 16 (1879), σελ. 123-124.
- «Παράσταση Παρνασσού», *Εστία*, τόμ. 35, αρ. 3 (1893), σελ. 47.
- Παρέν Καλλιρόη, «Εις θρίαμβον βιβλίων», *Εφημερίς των Κυριών*, αρ. 863, 1906, σελ. 3-4.
- Παρέν Καλλιρόη, «Μην αγάριστος», *Εφημερίς των Κυριών*, αρ. 878, 1906, σελ. 1-2.
- Παρέν Καλλιρόη, «Μια λογοδοσία», *Εφημερίς των Κυριών*, αρ. 902, 1907, σελ. 6.
- «Περί συστάσεως αδελφότητος ελληνίδων διακονισσών», *Εστία*, τόμ. 9, αρ. 212 (1880), σελ. 34-37.
- «Περί της ακοής και αφής των τυφλών», *Αποθήκη των Ωφελίμων Γνώσεων*, τόμ. 6, αρ. 61 (1842), σελ. 9-10.
- «Περί των τυφλών της Φιλανδίας», *Εστία*, τόμ. 5, αρ. 112 (1878)
- Περράκης Π. (μτφρ.), «Εξαιρετική εκπαίδευσις: Β'. Οι τυφλοί», *Όμηρος*, τόμ. 2, αρ. 6 (1874), σελ. 219-232.
- «Ποσάκις, τας τρυφεράς μας αναγνωστρίας...», *Εστία*, τόμ. 36, αρ. 38 (1893), σελ. 191-192.
- «Πόσον πρακτική είνε η φιλανθρωπία των Άγγλων...», *Εστία*, τόμ. 36, αρ. 48 (1893), σελ. 351.
- P., «Νέοι τεχνητοί οφθαλμοί», *Εστία*, (Ιανουάριος-Ιούνιος 1892), σελ. 15.
- «Σημειώσεις», *Εστία*, τόμ. 22, αρ. 570 (1886), σελ. 768.

«Σημειώσεις περί αγαθοεργών καταστημάτων παρά τοις Βυζαντινοίς», *Εστία*, τόμ. 9, αρ. 218 (1880), σελ. 139-140.

Στεργίου Καρτερία, «Όπου οι τυφλοί βλέπουσι», *Εφημερίς των Κυριών*, αρ. 60, 1888, σελ. 6-7.

«Σύμβουλος της επικρατείας... κωφάλαλος», *Εστία*, τόμ. 8, αρ. 205 (1879), σελ. 766.

«Τα βοηθήματα των τυφλών», *Εστία*, τόμ. 4, αρ. 94 (1877), σελ. 664-666.

«Τη πρωτοβουλία του διευθυντού τού εν Βερολίον τυφλοκομείου...», *Εστία*, τόμ. 6, αρ. 155 (1878), σελ. 815.

«Το εν Αθήναις Πτωχοκομείον», *Εστία*, τόμ. 35, αρ. 13 (1893), σελ. 207.

«Το σχολείο των τυφλών», *Πρωία*, 24/3/1930.

«Τυπογραφείο τυφλών», *Εστία*, τόμ. 3, αρ. 76 (1877), σελ. 383-384

Φιλαδελφεύς Θ. Ν., «Περί τυφλαγωγείων», *Εστία*, τόμ. 3, αρ. 55 (1877), σελ. 43-45

3. Νομοθετικά

Προεδρικό διάταγμα υπ' αριθ. 265, «Περί συστάσεως Ν.Π.Δ.Δ. υπό την επωνυμίαν "Κέντρον Εκπαιδεύσεως και Αποκαταστάσεως Τυφλών" και εγκρίσεως του Οργανισμού αυτού», *Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας*, Τεύχος πρώτον, Αρ. φύλλου 74, Εν Αθήναις, 17 Απριλίου 1979.

ΦΕΚ Α', 53, 27 Φεβρουαρίου 1889 «Περί εγκρίσεως της συστάσεως εν Ερμουπόλει φιλανθρωπικού σωματείου υπό την επωνυμίαν "Σχολή απόρων παιδων εν Ερμουπόλει" κλπ.».

ΦΕΚ Α', 74, 14 Μαρτίου 1891 «Περί διοικήσεως του εν Αθήναις νοσοκομείου των οφθαλμιώντων».

ΦΕΚ Α', 105, 12 Ιουνίου 1898 «Περί εράνων», σελ. 318.

ΦΕΚ Α', 29 Ιουνίου 1898 «Περί κληροδοτημάτων».

ΦΕΚ Α', 152, 21 Ιουλίου 1899 «Περί διοικήσεως των εν Ζακύνθω φιλανθρωπικών ιδρυμάτων νοσοκομείου και ορφανοτροφείου και καθορισμού των πόρων αυτών».

ΦΕΚ Α', 210, 10 Δεκεμβρίου 1898 «Περί συστάσεως Σχολής εν Μεσολογγίω υπό την επωνυμίαν "Επαγγελματική Σχολή Γεωργίου και Ελένης Κυριαζή"».

ΦΕΚ Α', 34, Φεβρουαρίου 1899 «Περί χορηγήσεως αδείας εις επιτροπήν εν Δομοκώ προς συλλογήν εράνων διά την επισκευήν του ιερού ναού της Αγίας Παρασκευής».

Βασιλικό Διάταγμα της 12-10-1895 «Περί εγκρίσεως ρήτηρας της από 23 Ιουλίου 1889 ιδιογράφου διαθήκης του Αντωνίου Παλατιανού ποτέ Κωνσταντίνου», ΦΕΚ 101\Γ\17-10-1895.

Βασιλικό Διάταγμα της 11ης Μαρτίου 1904 «Περί εγκρίσεως του καταστατικού τής εν Αθήναις Κερκυραϊκής Αδελφότητας «ο Άγιος Σπυρίδων», (ΦΕΚ 50\Α\11-3-1904).

Βασιλικό Διάταγμα της 24ης Μαΐου 1906 «Περί εγκρίσεως του καταστατικού του εν Αθήναις σωματείου υπό την επωνυμίαν «Οίκος Τυφλών», ΦΕΚ 125\Α\26-5-1906).

4. Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Αβδελά Έφη (επιμ.), *Το Λύκειον των Ελληνίδων: 100 χρόνια*, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Αθήνα, 2010, σελ. 19-41, 119-189, 427-445.

Αλεξίου Θανάσης, *Περιθωριοποίηση και ενσωμάτωση: Η κοινωνική πολιτική ως μηχανισμός ελέγχου και κοινωνικής πειθάρχησης*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1999.

Αμάντος Κωνστ., *Η ελληνική φιλανθρωπία κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους*, Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, Εν Αθήναις, 1923, σελ. 131-137.

Αρβανιτάκης Δημήτρης (επιμ.), *Το φαινόμενο του ευεργετισμού στη νεότερη Ελλάδα*, Πρακτικά ημερίδας Δευτέρα 29 Νοεμβρίου 2004, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα, 2006.

- Βαρίκα Ελένη, *Η εξέγερση των κυριών. Η γένεση μιας φεμινιστικής συνείδησης στην Ελλάδα 1833-1907*, εκδ. Κατάρτι, 1996.
- Βασιλείου Γ. Ε., *Τα εκπαιδεύσιμα νοητικά καθυστερημένα παιδιά και έφηβοι*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998, σελ. 21-45, 59-64, 69-77.
- Βικέλας Δημήτριος, *Άπαντα*, όγδοος τόμος, Σύμμικτα, φιλολογική επιμέλεια Άλκης Αγγέλου, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, Αθήνα, 1997, σελ. 206-214.
- Βοβολίνης Κωνσταντίνος, *Μέγα ελληνικόν βιογραφικόν λεξικόν 1830-1960*, εκδ. Κέρκυρα, 1958.
- Βοβολίνης Κωνσταντίνος Α., *Το χρονικόν του «Παρνασσού» (1865-1950)*, εκδ. Φιλολογικός Σύλλογος «Παρνασσός», Αθήναι, 1951, σελ. 235, 236, 349, 350, 426, 427.
- Βόμβα Κυριακή, *Η Νομοθεσία της Ειδικής Αγωγής από τον 1143/1981 έως τον 3699/2008: Νομοθετικές αλλαγές και θέλεις των κομμάτων για την εκπαίδευση των παιδιών με ειδικές ανάγκες*, Διπλωματική εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών στις επιστήμες της αγωγής, Θεσσαλονίκη, 2012.
- Γεωργιάδη Έφη, Καπετανάκη Αγγ., Παπαφλέσσα Θεοδ., *Στοιχεία κοινωνικής πρόνοιας*, Ο.Ε.Δ.Β., 1990, σελ. 15-28.
- Γιαλουράκης Μανώλης, *Η Αίγυπτος των Ελλήνων: Συνοπτική ιστορία του Ελληνισμού της Αιγύπτου*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 2006.
- «Δανειστική βιβλιοθήκη Τυφλών Ελλάδος», *Εκπαίδευσις και προσαρμογή των τυφλών: Γράμματα - Τέχναι - Μουσική*, εκδ. Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλών, Αθήναι 1957, σελ. 12.
- Δεμερτζής Κ. Π., *Το περιοδικό «Εθνική Αγωγή» του Γ. Δροσίνη, Βιβλιογραφική παρουσίαση*, Σύλλογος προς διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, 1988.
- Δερμιτζάκης Ανδρέας (επιμ.), *Ευεργέτες και δωρητές του Πανεπιστημίου Αθηνών*, (τόμος Β', 1945-1982), Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2007, σελ. 27, 78.

- Δημολίτσας Ανδρέας Α., «Η τυφλική γραφή Μπράιγ», *Εκπαίδευσις και προσαρμογή των τυφλών: Γράμματα - Τέχναι - Μουσική*, εκδ. Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλών, Αθήναι 1957, σελ. 1-8.
- Mario Diani, Dinatella Della Porta, *Κοινωνικά κινήματα, Μια εισαγωγή*, Κριτική, Αθήνα 2010.
- Δροσίνης Γεώργιος, *Οι τυφλοί*, δεύτερη έκδοση, ΣΩΒ, Αθήνα 1928.
- Δροσίνης Γεώργιος, *Σκόρπια φύλλα της ζωής μου*, τόμος Β', Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, Αθήναι, 1983.
- Δροσίνης Γεώργιος, *Σκόρπια φύλλα της ζωής μου*, τόμος Γ', Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, Αθήναι, 1983.
- Δροσίνης Γεώργιος, «Σχολαί Τυφλών», στο Γιάννης Παπακώστας (επιμ.), *Απαντα Γεωργίου Δροσίνη*, Τόμος 12ος (Σύμμικτα Γ': Άρθρα - Μελέτες - Συνεντεύξεις), Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, Αθήνα, 2005, σελ. 365-368.
- Εμίρης Γιάννης Ηλ. (επιμ.), *Παγκόσμιος ελληνισμός. Β' κύκλος εκδηλώσεων: Η Αθήνα των Ευεργετών* (έκθεση), 9 Μαΐου-10 Ιουνίου 1997, Αθηναϊκή βιβλιοθήκη, Δήμος Αθηναίων, 1997.
- Ζαβιτσάνος Θεοδόσιος Ξ., *Η κοινωνική σημασία του προβλήματος των ολικών αισθητηρίων αναπηριών εν Ελλάδι και ο τρόπος αντιμετώπισώς αυτού (επί 28.594 περιπτώσεων)*, Ανάτυπον εκ των πρακτικών της ιατροχειρουργικής εταιρείας Αθηνών, Συνεδρία 16ης Μαρτίου 1960, Αθήναι 1960.
- Ζώνιου-Σιδέρη Αθηνά, *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους. Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση τής ένταξης*, Ελληνικά Γράμματα, 3η έκδοση, Αθήνα 1998.
- Η Αίγυπτος [Μετά εικόνων και Χάρτου]*, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, Εν Αθήναις, 1901, σελ. 108-114.
- Θεοδωρή Άννα, *Η εκπαιδευτική διαδικασία και η επαγγελματική αποκατάσταση των τυφλών στην Ελλάδα κατά τον 20ό αιώνα*, Διπλωματική εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Αθήνα, 2013.

- Θεοδώρου Βασιλική, Δέσποινα Καρακατσάνη, *Ιατρική επίβλεψη & κοινωνική πρόνοια για το παιδί τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα*, εκδ. Διόνικος, Αθήνα, 2010.
- Θεοδώρου Βάσω, Κοντογιάννη Βασιλική (επιμ.), *Το παιδί στη νεοελληνική κοινωνία 19ος-20ός αιώνας: Αξίες, αναπαραστάσεις, αποτυπώσεις*, Πρακτικά διημερίδας 4-5 Δεκεμβρίου 1998, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.), Αθήνα, 1999.
- Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, 4ος τόμος, Εκδ. Αθ. Μαρτίνοσ, Αθήναι 1964.
- Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, 5ος τόμος, Εκδ. Αθ. Μαρτίνοσ, Αθήναι 1964.
- Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, 6ος τόμος, Εκδ. Αθ. Μαρτίνοσ, Αθήναι 1965.
- Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, 8ος τόμος, Εκδ. Αθ. Μαρτίνοσ, Αθήναι 1966.
- Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, 11ος τόμος, Εκδ. Αθ. Μαρτίνοσ, Αθήναι 1967.
- Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, 12ος τόμος, Εκδ. Αθ. Μαρτίνοσ, Αθήναι 1968.
- Ιμβριώτη Ρόζα, *Ανώμαλα και καθυστερημένα παιδιά. Πρώτος χρόνος του πρότυπου ειδικού σχολείου Αθηνών*, Ελληνική Εκδοτική Εταιρεία Α.Ε., Αθήνα 1939, σελ. 5-13.
- Καΐρη Πηνελόπη Μ., «Η Ειρήνη Λασκαρίδου», στο *Φυσιογνωμΐαι τινες Αρσακειάδων. Επ' ευκαιρία της εκατονταετηρίδος της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας 1836-1936*, σελ. 113-115.
- Καιροφύλας Γιάννης, *Γεώργιος Δροσίνης: Ο ποιητής που αγωνίστηκε για την πατρίδα και το λαό και αγάπησε τα παιδιά και τη φύση*, Έκδοση του συλλόγου «Οι φίλοι του μουσείου Γεωργίου Δροσίνη», Κηφισιά 1999.

- Καλαφάτη Ελένη (επιμ.), *Το Πολυτεχνείον ευγνωμονούν: Ευεργέτες & δωρητές του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου 1837-2000*, έκδοση Ε.Μ.Π., Αθήνα, 2007, σελ. 42-49, 95-112, 115-120, 123-127, 247, 249-261, 263-269, 297-299, 353.
- Καλλιγά Ελένη, *Η Πρόνοια για το Παιδί στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα - Γιάννινα, 1990.
- Καμαλάκης Σπυρίδων, *Η ευεργετική προσφορά του αιγυπτιώτη ελληνισμού: Αιγυπτιώτες Εθνικοί Ευεργέτες*, εκδοτικός οίκος Αγγελάκη, 2011, σελ. 25-39, 45-51.
- Καπανίδης Νίκος Κ., *Η κλειστή περίθαλψη στο νεοελληνικό κράτος (1909-1940)*, Διδακτορική διατριβή, Τομέας ανατομικής και παθολογικής ανατομικής, Ιστορία Ιατρικής, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1988.
- Κάρναβος Δημήτρης, *Καλλιθέα: Ταυτότητα και Αυτοδιοίκηση*, εκδ. Τσουκάτου, χ.χ.
- Κέλλερ Ελένη, «Ενοράσεις», *Εκπαίδευσις και προσαρμογή των τυφλών: Γράμματα - Τέχναι - Μουσική*, εκδ. Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλών, Αθήναι 1957, σελ. 13-16.
- Κοντογιάννης Παντελής Μ., *Εθνικοί Ευεργέται*, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, αριθμ. 94, Εν Αθήναις, 1908.
- Κοπίλας Ζαχαρίας, *Η μορφωτική επίδρασις της εφευρέσεως συστήματος αναγλύφου γραφής Μπράιγ*, Αθήναι 1969.
- Κοπίλας Ζαχαρίας, *Το κοινωνικόν πρόβλημα των τυφλών*, Αθήναι, 1970.
- Κορασίδου Μαρία, *Οι άθλιοι των Αθηνών και οι θεραπευτές τους: φτώχεια και φιλανθρωπία στην ελληνική πρωτεύουσα τον 19ο αιώνα*, Αθήνα, Ι.Α.Ε.Ν., 1996.
- Κουλούρη Χριστίνα, *Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνικότητας. Γυμναστικά και Αθλητικά σωματεία 1870-1922*, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1997, σελ. 292-355, 377-384.
- Λαμπαδάριος Εμμ. Ν., *Σχολική υγιεινή*, Τύποις «Σφενδόνης», Αθήναι, 1928.
- Λέτσας Αλέξανδρος Ν., *Δημήτριος Βικέλας*, Μακεδονική βιβλιοθήκη, Δημοσιεύματα της εταιρείας μακεδονικών σπουδών, Θεσσαλονίκη, 1951.

- Λογοθέτη Φωτεινή, *Η Ειρήνη Λασκαρίδου και η συμβολή της στην Ειδική Αγωγή κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα: Ο «Οίκος Τυφλών» (1906-1936)*, Διατμηματικό μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών στην Παιδαγωγική της Ισότητας των Φύλων, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη, 2008.
- Μανδάλα Τασούλα (επιμ.), *Ελληνικά ιστορικά εκπαιδευτήρια στη Μεσόγειο από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα* (Πρακτικά συνεδρίου), Χίος 18-21/10/2001, εκδ. αλφα πι, Χίος 2002.
- Μαστρογιάννης Ιωάννης Δ., *Ιστορία της κοινωνικής πρόνοιας της νεωτέρας Ελλάδος (1821-1960)*, Αθήναι, 1960.
- Ματσαγγάνης Μάνος (επιμ.), *Προοπτικές του κοινωνικού κράτους στη νότια Ευρώπη*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1999, σελ. 235-248.
- Μπαρού Εμμανουέλ, «Οι τυφλοί άνθρωποι, όπως όλοι οι άνθρωποι», *Εκπαίδευσις και προσαρμογή των τυφλών: Γράμματα - Τέχναι - Μουσική*, εκδ. Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλών, Αθήναι 1957, σελ. 9-11.
- Μπελιά Ελένη, *Ο σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων. Διαδρομή μιας εκατονταετίας 1899-1999*, Σ.Ω.Β., Αθήνα, 1999, σελ. 13-127, 326-359, 379-388.
- Μπόμπου-Πρωτόπαππα Ελένη, *Το Λύκειο των Ελληνίδων 1911-1991*, εκδ. Λύκειο των Ελληνίδων, Αθήνα, 1993.
- Μπουζάκης Σήφης, *Εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα: Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Γενική και Τεχνικοεπαγγελματική Εκπαίδευση*, τόμ. Α', εκδ. Gutenberg, 2002, σελ. 13-71.
- Μπουκουβάλας Γ., «Καταστατικό του Οίκου Τυφλών (24 Μαΐου 1906)», *Η τομή του Σουέζ και ο Λεσεψ*, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, αρ. 79, Εν Αθήναις, Ιούλιος 1906, σελ. 74-78.
- Ο Αγώνας των Τυφλών* (πρόγραμμα ντοκιμαντέρ) τής Μαίρης Χατζημιχάλη Παπαλιού.
- Οι εκλιπόντες ακαδημαϊκοί της πεντηκονταετίας (1926-1976)*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήναι, 1977, σελ. 154-157, 222-225, 458-462.

- Οικονόμου Αλέξανδρος Αρ., *Τρεις άνθρωποι: Συμβολή εις την ιστορίαν του ελληνικού λαού (1780-1935)*, Ελληνική Εκδοτική Εταιρεία Α.Ε., Αθήναι, 1950, σελ. 13-17, 26-89, 94-121, 138-140, 143-186, 203-221, 228-241, 246-248, 269-277, 289-299, 304-309, 323-327, 334-361, 370-419, 448-453, 460-470, 499-525, 536-552, 556-615.
- «Οίκος Τυφλών», *Εταιρεία προς εκπαίδευσιν και προστασίαν των τυφλών: Τα κατά την ίδρυσιν της εταιρείας*. Καταστατικόν, Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, Εν Αθήναις, 1906.
- Ο Μιχαήλ Αναγνωστόπουλος (ή Ανάγνος), Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, Εν Αθήναις, 1923.
- Παλαιολόγος Τάσος Π., *Ο Αιγυπτιώτης Ελληνισμός: Ιστορία και Δράσις*, τόμ. πρώτος, Αλεξάνδρεια, 1969, σελ. 56-66.
- Παλατιανός Α., *Τυφλοί και κωφάλαλοι εν Ελλάδι*, εκδ. «Ο Κοραΐς», εν Κερκύρα, 1882.
- Πανελλήνιον λεύκωμα εθνικής εκατονταετηρίδος 1821-1921, εκδ. Ν. Σηφάκης & Ι. Χατζηιωάννου, Εν Αθήναις, 1921 (τόμοι Α, Β, Δ, Ε, ΣΤ).
- Παπαγεωργίου Στέφανος Π., *Έλληνες ευεργέτες*, εκδ. Παπαζήσης: Δήμος Αθηναίων, 1997, σελ. 13-14, 27, 33-44, 47-50, 57-61, 175-181, 225-229.
- Παρασκευαΐδης Φιλοποίμην, *Σαμουήλ Χάου - Μιχαήλ Ανάγνος: Τύποι φιλανθρωπίας και έξοχοι διευθνταιί της εν Βοστώνη σχολής των τυφλών και κωφάλαλων*, εκδ. Ανέστη Κωνσταντινίδου, Εν Αθήναις, 1892.
- Πετρίτση Λουκία, «Προστασίας παιδικής ηλικίας ιδρύματα», *Μεγάλη παιδαγωγική εγκυκλοπαίδεια, τόμος τέταρτος*, εκδ. Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 1968, σελ. 644-646.
- Revel Jacques και Peter Jean-Pierre, «Το σώμα: Ο άρρωστος και η ιστορία του», στο Ζακ Λε Γκοφ - Πιερ Νορά (επιμ.), *Το έργο της ιστορίας*, εκδ. Κέδρος, 1975, σελ. 234-262.
- Σουλογιάννης Ευθύμιος, «Αίγυπτος και Σουδάν», στο Ιωάννης Χασιώτης κ.α., (επιμ.), *Οι Έλληνες στη Διασπορά 15ος -21ος αιώνας*, Αθήνα 2006, Βουλή των Ελλήνων.

- Στασινοπούλου Όλγα Β., *Κράτος πρόνοιας: Ιστορική εξέλιξη - Σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις*, Gutenberg, Αθήνα, 2006, σελ. 11-58.
- Στασινός Δημήτρης Π., *Η ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα: Αντιλήψεις, θεσμοί και πρακτικές. Κράτος και ιδιωτική πρωτοβουλία (1906-1989)*, Gutenberg, Αθήνα, 1991, σελ. 19-37, 41-69, 84, 96-128, 131-133, 141, 143-144, 189-209, 213-215, 220-222, 231-261, 263-272, 288-289, 291-293, 294-296.
- Τομαρά-Σιδέρη Ματούλα, «Αιγυπτιώτης ευεργετισμός: Ιστορία και ιδεολογία», *Γ' συνέδριο της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών: Ιστορία του 19ου και 20ού αιώνα*, Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών, Παρασκευή, 2 Ιουνίου 2006.
- Τομαρά-Σιδέρη Ματούλα, *Οι Έλληνες του Καΐρου*, εκδ. Κέρκυρα, 2011.
- Τσακούρης Κυριάκος, *Η φιλανθρωπία στην Ελλάδα του 19ου αιώνα: Συγκρότηση και λειτουργία. Η περίπτωση της Αθήνας και του Πειραιά*, Διδακτορική διατριβή, Α.Π.Θ., Σχολή Νομικών και Οικονομικών Επιστημών, Θεσσαλονίκη, 1995.
- Φουρναράκη Ελένη, *Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών: Ελληνικοί προβληματισμοί (1830-1910)*, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1987.
- Φραγκουδάκη Άννα, *Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και φιλελεύθεροι διανοούμενοι: Άγονοι αγώνες και ιδεολογικά αδιέξοδα στο μεσοπόλεμο*, (7η έκδοση), εκδ. Κέδρος, 1992.
- Χαράμης Σπήλιος, *Περί των εκ γενετής τυφλών των μετά την θεραπείαν των ψυχολογικών και φυσιολογικών φαινομένων και περί τυφλώσεως εν γένει*, Τυπογραφείον της Β. Αυλής Α. Ραφτάνη, Εν Αθήναις, 1921.
- Χατζιώτης Κώστας, *Εθνικοί ευεργέτες*, Εκπαιδευτήρια Δούκα, 1994, σελ. 48-50, 61-64.
- Χέλμη-Καλδίρη Δήμητρα, «Προστασία τυφλών εν Ελλάδι», *Μεγάλη παιδαγωγική εγκυκλοπαίδεια*, τόμος τέταρτος, εκδ. Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 1968, σελ. 641-644.
- Χρονικά της τεσσαρακονταετίας 1899-1939*, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, Εν Αθήναις, χ.χ.

5. Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

«Before Beveridge: Welfare Before the Welfare State», David Gladstone (Editor), London, January 1999.

Jose Harris, «Political Thought and the Welfare State 1870-1940: An Intellectual Framework for British Social Policy», «Before Beveridge: Welfare Before the Welfare State», David Gladstone (Editor), London, January 1999

“Case study on the situation of Greek women with disability”, seminar on disabled women, Vienna, 20-24 August 1990.

Disabled women in Europe: A resource kit, Disability awareness in Action, 1997.

Γ. Κοτταρίδη, Χ. Καππή, Ε. Αδάμ, *Disabled children and the families in Mediterranean countries A preliminary study in Greece*, ΕΚΚΕ, Αθήνα 1998.

DORIS ZAMES FLEISCHER AND FRIEDA ZAMES, “THE DISABILITY RIGHTS MOVEMENT, FROM CHARITY TO CONFRONTATION”, TEMPLE UNIVERSITY PRESS, ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑ 2001.

Joanna L. Pearce, *Fighting in the dark: Charles Frederick Fraser and the Halifax Asylum for the blind, 1850-1915*, διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Dalhousie Halifax, Nova Scotia, July 2011.

Ian Gough, *The political economy of the welfare state*, Macmillan, Λονδίνο 1979.

Hérie, Euclid. *Journey to Independence: Blindness ~ the Canadian Story*, Toronto: Dundurn Group, 2005.

Regi Th. Enerstvedt, *Legacy of the Past: Those who are Gone But Have Not Left : Some Aspects of the History of Blind Education, Deaf Education and Deaf-blind Education with Emphasis on the Time Before 1900*, Nord-Press, 1996.

Michael Brown, «Medicine, Reform and the ‘End’ of Charity in Early Nineteenth Century England», <http://ehr.oxfordjournals.org/content/CXXIV/511/1353.abstract>

SUE BOMAN, *POST-SECONDARY EDUCATION FOR BLIND AND PARTIALLY SIGHTED STUDENTS*, Athabasca, Alberta, January, 2006.

RONALD FERGUSON, "THE BLIND NEED NOT APPLY, A HISTORY OF OVERCOMING PREJUDICE IN THE ORIENTATION AND MOBILITY PROFESSION", IAP-INFORMATION AGE PUBLISHING, CHARLOTTE, 2007.

Very Rev. William Ferree, S.M., Ph.D., *Social Charity, Seminar conducted by Father Ferree, Chaminade High School, Mineola, L.I., N.Y., April 11, 12, 13, 1966*, Notes © 2003 Center for Economic and Social Justice.

Spyros Pantazis, Ioannina (Greece), «Social work in Greece - history and present», <http://www.socmag.net>

Vasiliki Rapti, *The Postwar Greek Welfare Model within the Context of Southern European Welfare*, Work and Welfare Reconsidered.